بارزانی

له مه‌هاباده‌وه... بۆ ئاراس

شه‌وکه‌ت شێخ یه‌زدین

وه‌ری گێڕاوه و پێشه‌کی و په‌ڕاوێزی بۆ نووسیوه

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی

زنجیرەی ڕۆشنبیری

*

خاوەنی ئیمتیاز: شەوکەت شێخ یەزدین

سەرنووسەر: بەدران ئەحمەد حەبیب

* * *

ناوونیشان: دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، گەڕەکی ڕاپەڕین، هەولێر

ژمارەی تەلەفۆن: ٢٢٣٢٠٢١

سندووقی پۆستە ژمارە: ١

بارزانی

لە مەهابادەوە... بۆ ئاراس

شەوکەت شێخ یەزدین

وەری گێڕاوە و پێشەکی و پەڕاوێزی بۆ نووسیوە

ناوی کتێب: "بارزانی"... لە مەهابادەوە بۆ ئاراس"
بڕێتییە لە سێ کتێب:
* لە مەهابادی خوێناوییەوە... هەتا لێوارەکانی ئاراس
نووسەر: نەجەف قولی پسیان. چاپی یەکەمی کوردی: ١٩٩٦
** بارزانی خۆی بەدەستی کەسەوە نادات
نووسەر: عەلی حەسەن تەفرشیان. چاپی یەکەمی کوردی: ١٩٩٧
*** لە کوردستانی عێراقەوە هەتا ئەوبەری چۆمی ئاراس
نووسەر: مورتەزا زەربەخت. چاپی یەکەمی کوردی: ١٩٩٩
وەرگێڕانی لە فارسییەوە و نووسینی پێشەکی و دانانی پەراوێز: شەوکەت شێخ یەزدین
بڵاوکراوەی ئاراس- ژمارە: ٨٣
دەرهێنانی هونەری: بەدران ئەحمەد حەبیب
بەرگ: شکار عەفان نەقشبەندی
نووسینی سەر بەرگ: خۆشنووس محەممەد زادە
سەرپەرشتیی چاپ: ئاوڕەحمان مەحمود
چاپی دووەم - چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر- ٢٠٠١
لە کتێبخانەی بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی ڕۆشنبیری و هونەر لە هەولێر ژمارە (٣٢٧)ی ساڵی ٢٠٠١ی دراوەتێ

بارزانی
له مەهاباد، بە جلوبەرگی جەنەراڵییەوە

بەیادی سەرۆکی نەمر

مەلا مستەفای بارزان

و

ئەو پێشمەرگە قارەمانانەی لە دوای ئەو دەڕۆیشتن و

سنوورەکانیان دەشکاند

پێشکێشە

*

بەیادی سەرکردەی هەرماو و هەر زیندوو

کاک ئیدریس بارزانی

پێشکێشە

وشەیەکی کورت

خوێنەری بەڕێز:

ئەوەی لە نێوان دوو توێی ئەم کتێبەدا خراوەتە ڕوو، خۆی لە بنەڕەتدا سێ کتێبی جیایە و سێ نووسەری جیا و سەربەخۆ نووسیویانە. بەڵام هەر سێ کتێب لە بارەی یەک پرسە، ئەویش پرسی بەشداریی بارزانیی نەمر و هەڤاڵانی و خێڵی بارزانە لە دامەزراندن و فراژیبوون و بەرگرییەکانی کۆماری کوردستان (مەهاباد) لە نێوان ساڵانی ١٩٤٥-١٩٤٦دا. دوای ئەمەش ئەو بەرخوەدان و دەسوەکەرییانەی دوای کورتەتەمەن بوونی کۆمار، لەلایەن بارزانی و پێشمەرگە گیان لەسەر دەستییەکانیەوە کراوە. ئەوجا، ڕێ وەپێشدانەکەی بەرەو سۆڤیەت و ئەو تێکگیران و تێکسرەواندنانەی بەدەم ڕێگەوە لە نێوان پێشمەرگەکانی بارزانی و سوپای ئێراندا ڕوویان داوە.

ئێمە، هەرچەندە لەمەوپێش بەچاپی جیاجیا ئەم سێ کتێبەمان بڵاوکردبووەوە، بەڵام بەبۆنەی ساڵوەگەڕی (٥٥)ەمی دامەزراندنی پارتی دیموکراتی کوردستان و ساڵوەگەڕی (٥٤)ەمی ڕێ وەپێشدانە مێژووییەکەی بەهاری ١٩٤٧و، پەڕینەوە لە ئاراس، بەباشمان زانی هەر سێ بەرهەم لەیەک کتێبدا کۆبکەینەوە بۆ ئەوەی خوێنەری کورد هەمووی بەسەریەکەوە لەبەردەستدابێ و سوودیان لێ وەربگرێ.

وەک ئاماژەمان پێ دا، هەر سێ نووسەر لەبابەت یەک پرس و یەک سەردەمەوە نووسیویانە، بەڵام هەریەکەیان تیشکی زیاتری خستووە سەر لایەنێکی ئەو پرسە و، لەویتریانی زیاتر ڕوون کردووەتەوە. بۆیە هەر سێ کتێب بەسەریەکەوە، دەتوانین بڵێین بەتەواوی تێنووەتیی خوێنەری کورد دەشکێنن و، ئاگەهداری و زانینەکی بەرهەڵدای لەبەر دەستدا دەنێن.

خۆم بەبەختەوەر دەزانم، وەک پێشمەرگەیەکی سەر ئەم ڕێبازە، دەرفەتی ئەوەم هەبێ لە بیرەوەری و بەیادکردنەوەی بارزانیی نەمر و هەڤاڵانیدا ئەم بەرهەمە وەک چەپکە کولیلکێکی دەشت و چیای وڵاتەکەمان، بکەم بەدیاری بۆ گیانی پاکی نەمران، سەروەریان: بارزانی و کاک ئیدریسی هەمیشە زیندوو.

شەوکەت شێخ یەزدین

٩ ئاب ٢٠٠١

نەجەف قولی پسیان

لە مەهابادی خوێناوییەوە... هەتا لێوارەکانی ئاراس

پێشەکی

شۆڕشی دووەمی بارزان «١٩٤٣ـ ٤٥» بەچوونی بارزانییەکان بۆ کوردستانی ئێران بەکۆتایی گەیشت. ئەوەبوو، بەگوێرەی وتووێژی نێوان بەرپرسانی بزووتنەوەی سیاسیی کورد لە ئێران و کاربەدەستانی سۆڤیەت، سەرکردەی نەمر مەلا مستەفای بارزان و هەڤالانی ئەو لە «لیژنەی ئازادی»دا(*) پاش پرس پێ کردنی خوا لێخۆشبوو شێخ ئەحمەدی بارزان، بڕیاری چوونە کوردستانی ئێرانیان دا. لە راستیدا، ئەو هەوای ئازادییەی کە گەلی کورد لەو کاتەدا لە بەشی ژوورووی کوردستانی ئێراندا بۆی هەڵکەوتبوو هەموو کوردێکی ئازادیخوازی بۆ خۆی بەکێش دەکرد، لە لایەکی تریشەوە بزووتنەوەی رزگاریی کورد لەوێ لە پێناو پاراستنی ئەم ئازادییەدا چاوی بڕیبووە هێزی بارزانییەکان کە هێزێکی خاوەن تاقیکردنەوە بوون لە شەڕدا و کۆڵنەدانی خۆیان لە بەربەرەکانیی داگیرکەراندا بۆ هەموو لایەک راگەیاندبوو.

ئەو سەرکەوتنەی مەلا مستەفای بارزان لە دژی هێزگەلی عێراق و بەریتانیا لەساڵی ١٩٤٣دا هێنابوویە دی، ببووە مایەی ئەوەی وەک سەرکردەیەکی بەتوانا و لێهاتوو نەک هەر لە کوردستانی عێراق بگرە لە سەرتاسەری کوردستانی گەورەشدا بێتە ناسین و گەلی کورد ئامانجی گەورەی خۆی پێوە گرێ بدا. ئەم راستییەی پێشەوەش بەچاکی لەو نامەیەدا دەردەکەوێ کە «کۆمەڵەی ژ .ک» بۆ بارزانیی نووسیبوو و بە«زەعیمی ئازادی مەلا مستەفای بارزان» ناویانی هێنابوو، هەروەها نووسینێکی گۆڤاری «نیشتمان»ی بڵاوکەرەوەی بیری کۆمەڵەش کە وەک «سەرۆکی گەورەی کورد» باسی کردبوون.

گەلەکۆچی بارزانییەکان لە ١١ تشرین (١) ١٩٤٥ لە ڕێگەی کێلەشین ـ مەرگەوەڕەوە لە سنوور ئاوابوو و پێی نایە ناو زەویی ئازادی کوردستانی ئێرانەوە، بەڵام هەتا ئاوابوون باڵەفڕەکانی عێراق و بەریتانیا دەستیان لە بۆمبابارانی ماڵ و منداڵیان هەڵنەگرت. دوای گەیشتنیشیان بەو دیوی سنوور، بەوپەڕی گەرمییەوە هاتنە پێشوازییان و برایانی کوردی

(*) لیژنەی ئازادی یا هەیئەتی ئازادی لیژنەیەک بوو لە ١ ئایار ١٩٤٥دا دامەزرا، ئەو لیژنەیە بەسەرۆکایەتیی بارزانیی نەمر لە ئەفسەرانی ئازادیخواز پێک هاتبوو و پرۆگرامێکی تێروتەسەلی هەبوو، بۆ زانیاریی تەواو بڕوانە کتێبی سەرۆک مەسعوود بارزانی: البارزاني والحركة التحررية الكردية ثورة بارزان ١٩٤٣ ـ ٤٥، کوردستان آب ١٩٨٦، لاپەڕە ٥٣ و پاشتر.

ئێران هەرچییەکیان لە دەست هات بۆ دابینکردنی بژێوی و حەوانەوەی ماڵە بارزانییەکان کردیان. تەنانەت پێشەوای نەمر قازی محەمەد فەرمانێکی بۆ هەموو رێکخراوەکانی حیزبی دێموکرات بڵاو کردەوە و فەرمانی پێ کردن بۆ ئەوەی هەموو هاوکارییەکی بارزانییەکان بکەن. دوا بەدوای نیشتەجێ بوونی بارزانییەکان لە شوێنە جۆربەجۆرەکانی کوردستاندا، خەڵک یارمەتییەکی زۆریان دان و رێز و حورمەتێکی زۆریان لێ گرتن. هەرکاتێکیش کە سەرۆکانی بارزانی دەچوونە مەهاباد، لەلایەن دەستەیەکی پایەبەرزی حزبییەوە پێشوازییان لێ دەکرا، ئەم هەڵسوکەوتە شوێنەوارێکی باشی لەسەر ئەوان هەبوو و بەدڵ و بەگیان یارمەتیی کوردی کوردستانی ئێرانیان دا.

چوونی بارزانیی نەمر و هێزی شەڕکەری بارزانییەکان وێڕای ئەفسەر و رووناکبیرانی تر بۆ دیوی کوردستانی ئێران سەرنجی ئاژانسەکانی دەنگوباسی دنیای راکێشا. رۆژنامەی «رۆژا نوو» کە ئەو کاتە لە شام بڵاو دەبووەوە، لەم بارەیەوە نووسیویەتی دەڵێ: «رۆژنامە و ئاژانسەکانی دنیا باسی داخوازییەکانی کوردیان کردووە و، بەگوێرەی هەواڵەکانی دوایی مەلا مستەفا پاشا، مقەدەم عیزەت عەبدولعەزیز، رائید میرحاج، مقەدەم مستەفا خۆشناو، پارێزەر هەمزە عەبدوڵلا، رائید عەزیز عەبدوڵلا، رائید جەلال ئەمین، ئەندازیار نووری ئەحمەد تەها، رائید خەیروڵلا عەبدولکەریم، رائید بەکر عەبدولکەریم، پارێزەر محەمەد قودسی و پەنجا دەمڕاست و نوێنەر و رووناکبیری کوردی عێراق لەگەڵ دوو هەزار پیادەدا خۆیان گەیاندووەتە کوردی ئێران و دۆز و داوای سەربەخۆیی کوردستانیان کردووە.»

ئەو کاتەی بارزانی گەیشتە کوردستانی ئێران، وەک سەرۆکی بزووتنەوی کورد لە کوردستانی عێراق و هەروەها وەک سەرکردەیەکی ئازا و شەڕکەر پێشوازیی لێ کرا نەک وەک سەرۆکی خێڵی بارزان لەبەرئەوەی ئەو کاتە شێخ ئەحمەد ـ برا گەورەی مەلا مستەفا، سەرۆکی خێڵ بوو و «خودانی بارزان»یان پێ دەگوت.

سەرەتا، بەهۆی سەرکۆنەی بەردەوام و پاڵەپەستۆی نەپساوەی ئینگلیز و حکوومەتی عێراق، سۆڤیەتەکان داوایان لە بارزانی کرد بەشێوەیەکی تاکتیکی هەتا ماوەیەک، زۆر لەبەر چاوان دیارنەبێ، بۆیە ماوەیەک بارزانی و هەندێک لە چەکدارەکانی ئەو، لە ناوچەی سەردەشت لە گوندی میراوا نیشتەجێ بوون بەڵام شێخ ئەحمەد هەر لە مەهاباد مایەوە. کۆمەڵەی ژ.ک «واتە ژیانەوەی کورد» ـ کە ئەو کاتە ناوەکەی گۆڕابوو بۆ حیزبی

دێمـوکراتی کـوردسـتـان، هەروەها ناودارانی مـەهاباد داوایان لە بـارزانی کـرد بۆ ئەوەی گـەشت و گـەڕانێک بەناو خـێـڵاندا بکات و لە بارەی دانانی حکوومـەتێکی کـوردیـیـەوە بۆچوونیـان وەربگرێ، ئەوەبوو بارزانی ئەو گەشتەی بە ورمێ، نەغەدە، خانە، میاندواو و شنۆدا کرد، ئینجا گەڕایەوە مەهاباد بۆ ئەوەی ئەنجامی گەشت و گەڕانە سەرکەوتووەکەی خۆی بەبەرپرسیـاران رابگەیەنێتەوە. پاشان لە مەهاباد، وتوویژ لەو بارەیەوە لە نێوان قازی محەمەد و حیزبی دێموکرات و ناودارانی مەهاباد و بارزانیدا هاتە گۆڕێ.

لە ٢٢ کانوون (٢) ١٩٤٦دا، واتە ئەو ڕۆژەی کۆماری کوردستانی تێدا جاڕ درا مەلا مستەفای بارزان بۆ ئامادەبوون لە کۆبوونەوە و ئاهەنگی دامەزراندنی کۆماردا، بۆ مەهاباد بانگهـێشتن کرا. قـازی محـەمـەد بوو بەسـەرۆکی کـۆمـار و کابینەی وەزیرانی راگـەیاند، بارزانی پلەی جەنەرالی وەرگرت و بوو بەسەرپەرشتیاری سوپای کوردستان. لە سەرەتای مـانگی نیـسـانیـشـەوە، دەست بەدابەشکردنی چەک بەسـەر بارزانییـەکـاندا کرا. ژمـارەی ١٥٠٠ مرۆڤی بارزانی، هەر لە تەمەنی ١٥ ساڵییەوە هەتا ٦٠ ساڵی بە بڕنۆ و ڕەشاش و نارنجـۆک چەکدار کـران و لە سێ فـەوجدا لەسـەر شـێـوەی سـوپایەکی نوێ دەست کـرا بەمەشق پێ کردنیان. بۆ هەر یەکێک لەم سێ فەوجەش یەکێک لەو ئەفسەرە کوردانەی لە عێراقەوە پێوەندییان بەکۆماری کوردستـانەوە کردبوو و پێشـتریش لە شۆڕشی بارزاندا بەشدار بووبون، کرا بەئامیری فەوج. هەروەها ٧٠٠ کەسی تریش لە بارزانییەکان وەک هێزێکی سپێر لە مەهاباد مانەوە.

هێزی بارزانییەکان وەک پاشتر بەتاقیکردنەوە دەرکەوت ناوکەی سوپای شۆڕشگێڕی کوردستان بوو. لە سەردەمی ژیانی کۆماری کوردستانیشدا یەکەمین شەڕێک کە تیایدا بارزانییـەکـان ڕووبەڕووی سوپای ئێران بوونەوە شـەڕی «قاراوا» بوو کـە سـەرکەوتنێکی مـێـژوویی کـرد بەبەشی سـوپای کـۆمـاری نوێ. لەو شـەڕەدا فـەوجی یەکـەمی سـوپای بارزانییەکان لە بەرەودواهاتنی مانگی نیساندا توانیی هێرشێکی گەورەی سوپای ئێران کە بە یاریدەی باڵەفڕە و تـانک و تۆپخـانە و هێـزی پیـادەوە بۆ گـرتنی گـردی قـاراوا لە بەرەی سەقزدا کردبووی، تێک بشکێنێ. ئەنجامی ئەو شەڕە بوو بەکارەساتێک بۆ سوپای ئێران، ٨٠ کەسیان کوژرا و لاشەکانیان لە گۆڕەپانی شەڕدا بەجێ مان، هەروەها ١٢٠ کەسی تریان بەدیلی کەوتنە دەستی بارزانییەکان. کاتێک خەڵکی کوردستان هەواڵی ئەم سـەرکەوتنەیان بیست، لە هەمـوو شـوێنێکدا بوو بەزم و شـایی و ورە گـەیشـتـە دوا پلەی

بەرزی و دڵی هەمـوان پڕ بوو لە هەستی بەرزی نەتەوایەتی. ئەو سـەرکـەوتنە کـە نۆبەرەی سەرکەوتن بوو وای لە دانیـشتوانی کۆماری کوردستان کرد متمانە بەپاشەڕۆژی خۆیان بکەن. کاتێکیش دیلەکان گوازرانەوە مەهاباد، بەدرێژاییی ڕێگە دانیشتوانی گوندەکان بۆ سـەیرکـردن و خـۆشی وەرگـرتن لەو سـەرکـەوتنە هاتبـوون و لەمـبـەر و لەوبەری ڕێگەدا وەسـتـابوون. جـەمـاوەری کـوردسـتـانی ئێـران لێـهـاتوویی و ئازایەتیی پێشـمـەرگـەکـانی بارزانیـیـان لە شـەڕدا بەچاوی خۆیان بینی. بۆ بەیانیش قـازی و بارزانی بەیەکـەوە چوونە سەردانی بەرەی شەڕ و، پێشەوا سوپاس و خەڵاتی شەڕکەرانی کرد. ئامیری فەوج عەقید بەکـر عـەبدولکەریم لە بەردەم هەردوو سـەرکـردەدا گـوتی: «من بۆ مـێـژوو دەڵێم ئەم قـارەمـانانە لە مردن ناترسن و لە پێناو پاراستنی ئەو ئەرکەی پێیـان سپـێردراوە ژیانی خـۆیان نایەتە پێش چاو، دەبێ نەتەوەی کـورد شـانازی بکات ڕۆڵەی ئاوهای هەیە کـە هەرگیز بێ هیوای ناکەن.»

حـیزبی دێمـوکراتی کـوردسـتـان و پێشـەوا قـازی مـحـەمـەد هەر لە سەرەتاوە بەچوونی بارزانیـیـەکان بۆ کوردستـانی ئێران زۆر پشت ئەسـتوور بوون، ئەمەش ببوو بەهۆی ئەوەی هەوای سەربەخۆیی زیاتر بکەوێتە سەریان و وا بیر بکەنەوە ئەگەر هیچ هێزێکی دەرەکیش پشتیوانی لە کۆمار نەکات ئەوا بەو هێزەی خۆیان هەیانە دەتوانن خۆیان رابگرن، تەنانەت ئارچی ڕۆزڤێڵت کە یەکێک بوو لە کاربەدەستانی باڵیـۆزخانەی ئەمەریکا لە تاران و ئەو دەمە خۆی سەردانی کۆماری کـوردستانی کردبوو، دەڵێ: «لەوانەبوو بەرهەڵستیی هەندێ لە سـەرۆک خـێـڵان کـاری لە پایە و کـەسـایەتیی قـازی مـحـەمـەد بکردایە ئەگـەر بەو دەمودەستە مەلا مستەفا و چەکدارە بارزانییەکان لە عێراقەوە نەگەیشتنایەتە کوردستانی ئێران». هەر بۆیەش بەردەوام لەلایەن بەرپرسانی کۆماری کوردستان و حیزبی دێموکراتەوە زۆر بەڕێزەوە هەڵسوکەوت لەگەڵ «بارزانی»دا دەکرا و لەکاتی هاتنیدا بۆ شاری مەهاباد کۆڕی حیزب و کاربەدەستانی کۆمار پێشـوازیی گەرم و رەسمییان لێی دەکرد. لە راستـیدا بارزانیـیـەکـانیش تەنیـا هیـوایەکی هەیانبـوو کـۆمـاری کـوردسـتـان بوو بۆیە بڕیاری یەکجارەکـیـان لەسـەر ئەوەبوو پارێزگارییـەکی تەواو لە کـۆمـار بکەن و هەتا دوا پشـوو پشتی بەر نەدەن. هەر واش بوو.

دەبێ ئەوەش بزانرێ کـە هەرچەندە دانیشـتوانی کـوردسـتـانی ئێران لە پێشـکێش کردنی هاوکاری بۆ بارزانییەکاندا هیچ درێغییەکیان نەدەکرد بەڵام ژیانی بارزانییەکان لە ڕووی

ئابوورییەوە زۆر نالەبار بوو، کۆماری ساوا ئەو توانایەی نەبوو بژیوییەکی تەواویان بۆ دابین بکات، بەڵام بارزانییەکان وەک بەژیانی «نەمر و نەژی» راهاتبوون، بەهەموو شت رازی بوون. هەرچەندە ئەو جۆرە ژیانەش نەدەهاتە دی و، بڵاوبوونەوەی نەخۆشیی تیفۆئید لە ناویاندا ببوو بەهۆی فەوتانی ۲ هەزار کەس لە ئافرەت و منداڵ و لاو و پیر، کە ئەمە لەو کاتە زۆر ناسکەدا زەبرێکی گەور بوو پێیان دەکەوت.

وێڕای ئەو بارودۆخەش ئەرکی سەرەکیی بەرگری لە کۆماری کوردستان بەبارزانییەکان سپێردرا و بوون بەبازووی بەهێزی پاراستنی کۆمار، بەتایبەتیش لەو کاتەدا کە خێڵانی خۆولاتی زۆربەیان یەک لە دوای یەک خۆیان لە بەجێ هێنانی ئەرکی سەر شانیان بەپاش دا و کەوتنە خۆ دزینەوە و بەستنی پێوەندی لەگەڵ رژێمی شادا.

شەڕێکی تری بارزانییەکان لە سەردەمی کۆماری مەهابادا، شەڕی «ملی قەرەنی» بوو کە لەوێشدا سوپای شا شکانێکی گەورە شکا، ئیتر کاربەدەستانی سوپای ئێران بۆیان دەرکەوت لە شەڕ لەگەڵ بارزانییەکاندا سەرکەوتن کارێکی هێندە ئاسان نییە و زوو بەزوو نایەتە دی.

بەداخەوە، هەرەسی کۆماری ئازربایجان و هەڵاتنی جافەر پیشەوەری و هاوەڵەکانی، هەروەها بڵاوبوونەوەی خێڵانی کورد لە دەسوەکەری و بەرگری کردن لە کۆماری کوردستاندا بوون بەهۆی ئەوەی پێشەوا بڕیاری شەڕنەکردن و خۆ بەدەستەوەدان وەربگرێ. لە راستیشدا هەڵسوکەوتی سۆڤیەتەکان ببووە هۆی لاوازبوونی متمانەی خەڵک و لە ئەنجامدا لە گەلێک لاوە خێڵان کەوتبوونە بەستنی پێوەندی لەگەڵ حکوومەتی شادا. هەرچەندە لەو سەروبەندەدا سەرۆکی نەمر بارزانی بەشێوەیەکی تایبەتی دەچێتە مەهاباد بۆ دیمانەی پێشەوا و داوایەکی زۆری لێ دەکا بۆ ئەوەی بڕیاری بەربەرەکانی بدات. ئاخیر داوای ئەوە دەبێ کە قازی محەمەد خۆی نەداتە دەست هێزەکانی دەوڵەت و، بەڵێنی گوێڕایەڵی و بەجێ هێنانی هەموو جۆرە فەرمان و دەستورێکی پێ دەدات بەڵام پێشەوا قەبووڵ ناکات و دەڵێ من لێرە دەمێنمەوە و هەتاسەر لەگەڵ خەڵکەکەدا دەبم.

بەهەرحاڵ، داخیل بوونی سوپای ئێران بۆ ناو شاری مەهاباد و بەکۆتاهاتنی تەمەنی کۆمار لە ۱۵ کانوون (۱) ۱۹٤٦دا شەڕ و بەربەرەکانێیەکی خەست و خۆڵی لەنێوان هێزی لێهاتووی بارزانییەکان و سوپای شاهەنشاهیدا هێنایە گۆڕێ کە هەموو سەرچاوەکان هەتا ئێستە زۆر بەسەرسڕماوی باسی قارەمانیەتیی بارزانییەکان و تاکتیک

و هونەری شەڕوانیی بارزانیی نەمر دەکەن. هەرچەندە بارزانییەکان بەدرێژاییی کاتی ئەو شەڕانە ژمارەیەکی یەکجار گەورە خێزان و ماڵ و منداڵیان بەملەوە بوو، لەلایەکەوە دەبوو لە پەلاماری بەردەوامی باڵەفڕەی دوژمن بیانپارێزن و نان و بژیوییان بۆ دابین بکەن، لەلایەکی ترەوە بەرەودوا پاشەکشەیان پێ بکەن و، بەردەوامیش ئاگەدار بن نەکەونە ناو داوی پیلان و فێڵی دوژمنانەوە.

وەک لەم کتێبەدا بەدوور و درێژی باس کراوە و پێویست بەدووبارەکردنەوە ناکات، چۆن سەرەتا بەرپرسانی ئێرانی دەیانویست بارزانییەکان هەڵبخەڵەتێنن و بەسەریاندا زاڵ بێن بەڵام سەرۆکی نەمر مەلا مستەفا و خوالێخۆشبوو شێخ ئەحمەدی برای نەیاندەویست بەبەڵێنی زارەکی فریو بخۆن و خۆیان حەواڵەی ئێران بدەن و بکەونە بن دەستیانەوە، یا بەبێ مەرج و مسۆگەر بگەڕێنەوە بن دەستی عێراقییەکان. ئەوان ڕێگەی سێیەمیان لەبەرچاوی خۆیان گرتبوو کە هەڵکشان بەرەو باکور و پەنابردن بۆ سۆڤیەت بوو. بەڵام ئەو نەخشەیەش بەهۆی سەرما و بەفر و زریان و بێ بژیوی لە لایەک و پەلاماری بێ وچانی هێزی ئاسمانی و بەژەکیی ئێران بۆ سەر خۆیان و خاووخێزانیان لە لایەکی ترەوە، نەدەهاتە دی.

بەیەکدادانی بارزانییەکان و سوپای ئێران لە حەفتەی یەکەمی مانگی ئاداری ١٩٤٧ەوە هەتا ناوەڕاستی نیسانی هەر ئەو ساڵە درێژەی کێشا، واتە لە شەڕی بەناوبانگی «نەڵۆس»ەوە هەتا پەڕینەوەی ماڵ و منداڵی بارزانییەکان لە چۆمی گادەر بۆ دیوی عێراق. جارێکی تریش ئەو ڕووبەڕوو بوونەوەیە لە کاتی ڕۆشتنە مێژووییەکە «المسیرة التأریخیة»دا سەری هەڵدایەوە کە پاشان بەدرێژی باسی دەکەین. فەرمانی ڕاستەوخۆی شای ئێران لەو شەڕانەدا بۆ کاربەدەستانی سوپا ئەوەبوو: «نەهێڵن بارزانییەکان دەربازبێن و کاروانی کۆچی خاووخێزانیان بۆمبابارن بکەن بۆ ئەوەی چیتر ئابڕووی (ئەرتەش) نەچێ و بارزانییەکانیش دەرسێکی وا وەربگرن بیرای ببڕ بیری وا نەکەوێتەوە سەریان.» بەڵام لە ڕاستیدا وەک د. قاسملو لەم بارەیەوە دەڵێ:

«فەرمانەکەی شای ئێران نەهاتەجێ، بارزانییەکان دەربازبوون و، ئەویش ئابڕووی خۆی و ئەرتەشەکەی بۆ هەتا هەتایە چوو.» بارزانییەکان لەم شەڕانەدا لاپەڕەیەکی پڕ لە شانازییان لە بەرخوەدانی گەلی کورددا تۆمار کرد و، سوپای شای ئێرانیش لاپەڕەیەکی شەرمەزار و پڕ لە زوڵم و سەرکوتینەوە.

ڕۆژی ١٥ نیسان ١٩٤٧ شێخ ئەحمەد و مەلا مستەفا لەسەر چۆمی گادەردا ماڵئاواییان لە یەکتر کرد، خوالێخۆشبوو شێخ ئەحمەد خۆی و ماڵە بارزانییەکان گەڕانەوە عێراق، لەوبەری چۆمدا عەلی حیجازیی بەڕێوەبەری گشتیی پۆلیسی عێراق لە پێشوازیی ماڵە بارزانییەکاندا وەستابوو کە پێشتر شێخ ئەحمەد لەو بارەیەوە لەگەڵیدا کەوتبووە وتوویژەوە. مەلا مستەفاش لەگەڵ ٥٦٠ چەکداری دەسبژێری خۆیدا بڕیاری ڕۆیشتن بەرەو چارەنووسێکی نادیاری هەڵبژارد. ئەوەبوو لە ڕۆژی ١٩ نیساندا لە ڕێگەی «نازداری داغی»یەوە هاتەوە خواکورک لەناو سنووری کوردستانی عێراق. سوپای عێراق و ئینگلیز بەهێزێکی گەورەوە چوونە پێشوازییان و کەوتنە تەنگ پێ هەڵچنین و سەرکوتینەوەیان. بارزانی، لە ڕۆژی ٦ ئایاردا هێزەکانی خۆی کۆکردەوە و بڕیاری یەکجارەکیی چوونە سۆڤیەتی پێ ڕاگەیاندن، بۆ هەندێکیان بەدیهاتنی ئەم خەونە زۆر دووره دەست بوو بەڵام هەلی مانەوەش لە کوردستان هەرگیز لەبەردەستدا نەبوو. لە ڕاستیدا، بڕیاری چوون بۆ سۆڤیەت بڕیارێکی یەکجار قارەمانانە بوو، نیشانەی ئەوپەڕی دووربینی و لێهاتوویی بوو کە تەنیا لە سەرکردەیەکی مێژوویی وەک بارزانیی نەمر دەوەشایەوە. هەر تەنیا ئەم ڕێگەیەش لەبەردەمدا مابوو کە لە کاروانی ڕێگەی تێکۆشاندا بیگرێتە بەر.

قسە لە بارەی «ڕۆیشتنە مێژووییەکەی بەرەو سۆڤیەت» لەم پێشەکییە کورتەدا جێی نابێتەوە و خوێنەری بەڕێز دەتوانێ بۆ وەرگرتنی زانیاریی ورد و تەواو بگەڕێتەوە سەر کتێبەکەی سەرۆکی هێژا بەڕێز مەسعوود بارزانی لە بارەی «شۆڕشی بارزان ١٩٤٥ـ ١٩٥٨» و نامیلکەیەکی تر کە لە پەراوێزی ئەم نووسینەدا ئاماژەی پێ دراوە.

بەپێی ئەو سەرچاوانەی سەرەوە، ڕۆیشتنە مێژووییەکە لە ناوچەی «هەرکی بنەجێ» لە ڕۆژی ٢٢ ئایار ١٩٤٧دا «واتە ٢ جۆزەردان ١٣٢٦» دەستی پێ کرد و ڕۆژی ٢٥ی مانگ لە گوندی «بێداف»ی عێراقەوە پەڕینەوە بۆ گوندی «بای» لەناو ئاخی تورکیا. سوپای تورکیا زوو هەستی بەم جموجوڵەی بارزانییەکان کرد و باڵەفڕەکانیان کەوتنە سەراسۆ و پشکنینی ناوچەکانی سەر سنوور. بارزانی بۆ ئەوەی ناچاری ڕووبەڕوو وەستانی سوپای تورک نەبێتەوە کەوتە خافڵاندن و دەسخەڵەتدانی هێزەکانیان، هەتا ئەوەی بەرەبەیانی ٢٧ی مانگ هێزی بارزانییەکان لە ڕێگەی «زینیا ئاسینگەرا»وە بەچیای «سپیریز»دا هەڵگەڕا، باڵەفڕەیەکی تورکی کەوتە شوێنیان بەڵام ئەوان دەرباز

ببوون و چووبوونە ناو زەویی ئێران. ئێوارەی ئەو ڕۆژە بارزانییەکان گەیشتنە گوندی «جیرمی»ی ئێران و، ئیتر لەو ڕۆژە بەدواوە کەوتنە بڕینی ڕێگەی باکور و هەتا ڕۆژی ٨ ئایار بەرەوژوور بەناوچە کوردەوارییەکانی کوردستانی ئێراندا هەڵکشان. بەڕێگەوە لە هەندێ شوێندا دەستی یارمەتییان لە لایەنی دڵسۆزان و لە هەندێ شوێنی تردا دەستی ناپاکییان لە لایەن ناحەزانەوە بۆ درێژ دەکرا. سوپای ئێرانیش بەدرێژاییی ئەو ماوەیە پێوەبوو هەلێکی بۆ هەڵکەوێ هەتاکو زەبرێکی گورچکبڕیان تێ بسرەوێنێ، ئەوەبوو لە ماکۆ هێزێکی مشەیان بەپشتەوانیی تانک و زرێدار و تۆپ، بۆ گەیشتن بەو مەبەستەی پێشوویان گل دابووەوە کە شوێنێکی لەبار بوو بۆ بەدیهاتنی ئەو خەونە گڵاوە. بێگومان چارەنووسی بارزانییەکان لەو کاتەدا کەوتبووە دووڕیانی هات و نەهاتەوە. بارزانی کەوتە دانانی نەخشەی شەڕێک و، خۆی وەک شەڕکەر تیایدا بەشدار بوو، هێرش بۆ سەر «ئەرتەش»ی ئێران لە لایەنی بارزانییەکانەوە بۆ ماوەی سێ ڕۆژ لە ٩ـ ١١ ئایار بەخەست و خۆڵی درێژەی کێشا. بارزانییەکان جگە لەوەی زیانی بەسەتان کوژراو و بریندارییان لە سوپای ئێران دا و، تانکێک و تۆپێکیان شکاند و باڵەفڕەیەکیان بەردایەوە و، و ژمارەی ٢٧١ دیلیان کەوتە دەست کە پاش تەواو بوونی شەڕ بەرەڵلایان کردن و بڕێکی یەکجار زۆر چەک و تەقەمەنییان کەوتە دەست، هەروەها شەوی ١٢/١١ی مانگی حوزەیران پردی «ماکۆ»یشیان کۆنترۆڵ کرد و لەوێوە لە چۆمی زەنگی دەرباز بوون و گەیشتنە گوندی «هامسوون» و لە «ئاوی ئاراس» نێزیک بوونەوە، لە ڕۆژی ١٧ حوزەیراندا بەشی یەکەمی بارزانییەکان لەگەڵ شێخ سلێمانی بارزانیدا لە چۆمی ئاراس پەڕینەوە و پەنایان بۆ سۆڤیەت برد. ڕۆژی پاشتریش واتە لە ١٨ی مانگدا بارزانی خۆی و پاشماوەی هەڤاڵەکانی پەڕینەوە و کۆتاییان بەڕێپێوانی بەناوبانگی ٣٥٠ کیلۆمەتری هێنا. بەمەش جوانترین لاپەڕەی قارەمانیەتییان نەک هەر لە مێژووی گەلی کورد بگرە لە مێژووی تێکڕای گەلانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا تۆمار کرد. لەو ڕۆژە بەپاشەوە وشەی «ئاراس» و «ئاوی ئاراس» بوون بەوشەی سەر زاری هەموو دانیشتووانی کوردستان و، «ئاراس» بەهەزاران ناوی لێ کەوتەوە.

ئاژانسەکانی دەنگوباسی دنیا هەواڵی ئەو شەڕانە و ڕۆیشتنی بارزانی و هەڤاڵەکانیانی بۆ یەکەتیی سۆڤیەت بڵاوکردەوە و ڕادیۆی لەندەن لە بەڵاوۆکی دەنگوباسی ڕۆژی ١٩ی حوزەیراندا گوتی: «چوار ئەفسەرە کوردەکە لە بەغدا لەدار دران بەڵام مەلا مستەفا لە تەڵە ڕزگار بوو و بەشێوەیەکی زۆر سەرسوڕهێن و بەساغی لەگەڵ

پێشمەرگەکانیدا گەیشتە رووسیا». ئیتر بەو شێوەیە رای گشتیی دنیا کەسایەتییەکی شۆڕشگێری کەم وێنەی ناسی کە هەتا ماوەیەکی دوور و درێژ و تەنانەت ئەمڕۆش ناوی کورد بەیاریدەی ناوی مەلا مستەفای بارزان دەناسرایەوە.

پاشەکشە و دەربازبوونی بارزانییەکان و پەڕینەوەیان لە رووباری ئاراس، سەرەڕای هێرش و بۆسە دانان و پیلانی ئێران و تورکیا و عێراق، وەک لاپەڕەیەکی زێڕینە لە مێژووی خەباتی نەتەوەی کورددا. تاکتیکی دەربازبوونی ئەوان دواتر وەک دەرس لە «دانشگای جەنگ» لە تاران گوتراوەتەوە.

زیانی گیانیی بارزانییەکان لە «رۆیشتنە مێژووییەکە»دا بەپێی ئەو ناوانەی بەڕێز سەرۆک مەسعود بارزانی لە کتێبە بەنرخەکەی «بارزانی و بزووتنەوەی رزگاریی کورد، شۆڕشی بارزان ١٩٤٥ ـ ٥٨»دا تۆماری کردوون لە ژمارەی پەنجەکانی هەردوو دەست تێ ناپەڕێ لە کاتێکدا کە هەڤالانی بارزانی لەو رۆیشتنەدا دەڵێن ئەگەر لێهاتوویی و هونەری شەڕوانیی بارزانیی نەمر نەبوایە ئەوا «نەک پێنسەت کەس بگرە پێنج هەزاریش بوایەین کەسێکمان بەزیندوویی نەدەگەیشتە سۆڤیەت.»

هەواڵی پەڕینەوەی بارزانییەکان لە چۆمی ئاراس و ئەو قارەمانیەتییانەی بەرێگەوە پیشانیان دابوو، دڵ و دەروونی هەموو کوردێکی پڕ کرد لە هەستی شانازی. عەبدوڕەحمان قاسملوو دەڵێ: «شەڕی بارزانییەکان هەتا رادەیەک تۆڵەی رووخانی کۆماری کوردستانی کردەوە و ورەی تێکشکاوی خەڵکی بردەوە سەرێ». شاعیری گەورەی کورد پیرەمێردیش هەر ئەو دەمە، شیوەنێکی بەسۆزی بۆ کۆچی بارزانییەکان و لە وڵات دەرچوونیان لە هەڵبەستێکدا دەربڕی و گوتی:

عەشرەت هاوارە، عەشرەت هاوارە
کەوتوومە ئاراس ئاو بێ بوارە
رێم نییە منیش شوێن ئەوان کەوم
پیرم هەنگاوێک بنێم ئەکەوم
لێرەش وا کەوتووم بەدەم دەردەوە
لە ئێشی دووری و ئاهی سەردەوە
دکتۆر دەوای تۆم ناوێ لێم گەڕێ

بەڵکم بەئاهـم دەوران وەرگـــــەڕێ
یا وا وەرگـەڕێ ئێـلـم سـەرکـەوێ
یا زرمـەی تۆپی زەڕڕەی بەرکــەوێ
ئەوسـاکـە دووعـای من وا گـیـرابێ
لە خـــانەی خـــاکــا ئاواتم نابێ
ئینجـــا تەڵقــینم بدەن بەکــوردی
بڵـــێن ئاواتت هاتەجێ و مـــردی

***

لەکاتی هێرشەکەی سوپای حەمە رەزا شا بۆ سەر ئازربایجان و کۆماری کوردستان، نەجەف قولی پسیان وەک تاکە پەیامنێری رۆژنامەی «اطلاعات»، پێ بەپێی هێرشەکە بە چاوی خۆی رووداوەکانی دەبینی و تۆماری کردن. پاشان ئەم دیتنانەی خۆی لە کتێبێکدا بە ناوی «مردن هەبوو، گەرانەوەیش هەبوو» بڵاوکردەوە. نووسەری کتێب کە بە «شایەدی نیو سەدەی مێژووی ئێران» دەناسرێ، لەبارەی هەڵبژاردنی ناوی کتێبەکەیەوە دەڵێ: "لە کاتی راپەرینی فیرقەی دێموکراتی ئازربایجاندا، لایەنگرانی ئەو فیرقەیە بۆ دەربڕینی بیر و بۆچوونیان، لە بڵاوکراوەکانی خۆیاندا دروشمی «ئۆلمەک وار، دنمەک یوخدور ـ واتە: مـردن هەیە، گـەڕانەوە نیـیـە»یان دەنووسی، بەڵام لەبەرئەوەی رووداوەکـانی مـانگی سەرماوەزی ساڵی ١٣٢٤ و هەڵاتنی سەرکردەکانی فیرقە پێچەوانەی ئەم لاف لێدانەی ئەوانی ئیسپات کرد بۆیە کتێبەکەم بەناوی «مردن هەبوو، گەڕانەوەیش هەبوو» ناو نا.

لە راستیدا ئەو کتێبە دوو بەرگە:

بەرگی یەکـەم ـ بە ناوی پێشـووە، واتە «مـردن هەبـوو، گـەڕانـەوەیش هەبوو» و لە ژێر دێری "مێژووی فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان و حیزبی کۆمەڵەی کوردستان لەکاتی لە دەسچوونی بنکە سەربازییە مەزنەکان لە ئازەربایجان هەتا چەسپانی هێزی حکوومەت"، ئەم بەرگـە لە ســەرمـاوەزی سـاڵی ١٣٢٦دا واتە تشـرین(٢) ـ کـانوون(٢) ١٩٤٦ بڵاوبووەتەوە.

بەرگی دووەم ـ بەناوی «لە مەهابادی خوێناوییەوە...هەتا لێوارەکانی ئاراس» و لە ژێر دێری: «مێژوی پێکدادانی هێزەکانی سوپایی لەگەڵ کوردە بارزانییەکاندا هەر لە شەڕی

شنۆوه هەتا دەربازبوونی بارزانییەکان بۆ ناو زەویی سۆڤیەت»ه، ئەم بەرگەشیان لە مانگی سەرماوەزی ساڵی ١٣٢٧دا واتە لە ساڵی ١٩٤٧چاپ و بڵاوبووەتەوە.

لە پێناو دەوڵەمەندکردنی کتێبخانەی کوردی، بە پێویستمان زانی جارێ لە پێشەوە بەرگی دووەمی کتێبەکە پێشکێش بەخوێنەرانی ئازیزی کورد بکەین، هیوادارین لە داهاتوودا ئەو بابەتانەی لەبارەی کۆماری کودستان و پەلاماری هێزەکانی دەوڵەت بۆ سەر ئەو کۆمارە کە لە بەرگی یەکەمی کتێبەکەدا هاتووە، ئەویشیان پێشکێش بکەین.

ئەوەی لە ئێستە بەدواوە دەبیندرێ برێتییە لە شەڕ و بەربەرەکانیی بارزانییەکان لەگەڵ سوپای حەمەرەزا شا و بەسەرهاتی ڕۆیشتنە مێژووینەکەی بارزانیی نەمر و هەڤاڵانی ئەو، بەرەو یەکەتیی سۆڤیەت کە لە زمانی نەجەف قولی پسیان ـ ەوەی دەبیستین.

نووسەر لەبەرئەوەی بۆی هەڵکەوتووە شان بەشانی ڕووداوەکان بژی دەیتوانی بەدروستی تۆماریان بکات بەڵام وا دیارە ڕەچاوی سیاسەتی دەوڵەتی کردووە بۆیە هەندێک جار دەبینین بۆچوونی چەوتی لەبارەی ئەو ڕووداوانە یان بەگشتی لەبارەی بزووتنەوەی سیاسی و چەکداریی گەلی کوردەوە دەربڕیوە، یا هەندێک جاری تر وا دیارە بەبێ مەبەست کەوتووەتە هەڵەوە. ئێمە لەو شوێنانەی بەپێویستمان زانیبێ لە داوێنی کتێبەکەدا هەندێک لەو چەوتییانەمان ڕاست کردووەتەوە، لە هەندێک شوێنی تریشدا ڕاستکردنەوەمان بۆ بیر و هزری خوێنەری بەڕێزی کورد بەجێ هێشتووە.

شەوکەت شێخ یەزدین

٩ ئایار ١٩٩٦

ئەو سەرچاوانەی بۆ نووسینی
ئەم پێشەکییە سوودیان لێ وەرگیراوە:

بەشێوەیەکی سەرەکی سوود لە کتێبی بەرێز مەسعود بارزانی:

البارزاني والحركة التحررية الكردية، ثورة بارزان ١٩٤٥ـ ١٩٥٨، كوردستان ـ كانون الأول ١٩٨٧، وەرگیراوە. هەروەها ئەم سەرچاوانەی خوارەوەش:

(١) من مآثر البارزاني التأريخية ١٩٤٥ـ ١٩٥٨، المسيرة التأريخية الى الاتحاد السوفيتي، من منشورات قسم الاعلام في المكتب السياسي للحزب الديمقراطي الكوردستاني ـ العراق، تقديم السيد مسعود البارزاني.

(٢) د. عەبدوڕەحمان قاسملو، چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادی، کورتەیەک لە مێژووی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، بەرگی یەکەم، چاپی دووەم، ١٩٨٨.

(٣) جەلیل گادانی، ٥٠ ساڵ خەبات: کورتە مێژوویەکی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، بەرگی یەکەم.

(٤) عەبدوڵڵا رەسووڵ پشدەری، یادداشتەکانم، بەشی یەکەم، بەغدا ١٩٩٢.

(٥) آرچي روزفلت، جمهورية مهاباد الكوردية، ترجمة: ظاهر حمد طاهر، ١٩٨٨.

(٦) رۆژنامەی رۆژا نوو، ژمارە ٦٣، دووشەم ٢٦، تشرینی دووەم ١٩٤٥، خاوەن و بەرێوەبەری میر د. کامەران ئالی بەدرخان.

(٧) محەمەد رەسوول هاوار، پیرەمێردی نەمر، بەغدا، ١٩٧٠.

* * *

فەسڵی یەکەم

کوردستان

لە بەرەودواهاتنی ساڵی ١٩٤٦دا

پاش رابردوویێکی پڕ لە رووداو، لە مانگی سەرماوەزی ۱۳۲۵دا (واتە ۲۱ مانگی تشرین۱ ـ ۲۲ کانوون۲ی ۱۹٤٦)[(۱)] هاوڕێیەتیمان لەگەڵ هێزی نێردراوی حکوومەت بۆ ئازربایجان هاتە پێش. هێشتا کێشەی پێکدادانی نێوان سوپای تاران و، هێزی چەکداری فیرقەی دێموکراتی ئازربایجان و لایەنگرانی حیزبی کۆمەڵەی کوردستان[(۲)] لە بیر نەچوو بوو کە لە ناوچەکانی رۆژئاوای سنووری ئێراندا، شان بەشانی زنجیرە شاخەکانی سنووری ئێران و عێراق کە کوردستانی ژووروو بەکرماشان و ماکۆ دەبەستێتەوە، گۆڕەپانێکی تازە بۆ خوێنڕێژی هاتە کایە. لەو ناوچە ناسکەدا پێکدادانی نێوان هێزی سوپا و کوردانی بارزانی رووی دا کە هەتا ئەو ساتە لە خەستی و گرینگیدا لەوێنەیان نەبووبوو.

ئەو رۆژانە، نەک تەنێ لە تاران بگرە لە تەورێز و ورمێ و خۆی و مەراغە و شاپووریشدا کەسێک نەبوو ئاگاداری کێشەیەک بێ بەناوی «پرسی بارزانییەکان» کە بووبێتە کۆسپ لە سەر رێگەی چەسپانی تەناهیدا. ئەو سەرکەوتنانەیش کە لەشەڕ و شۆڕەکانی ئازربایجان و کوردستاندا لە بەرامبەر هێزی سەرپێچی کەردا ببوونە بەشی سوپا، رێگەیان لەوە گرتبوو خەڵک بایەخی شوێن و دژواریی بارودۆخ لەو ئەرکە سەختەدا لەبەرچاو بگرن کە سوپا بەرەورووویان دەبووەوە، بەجۆرێک کە بەرادەی پێویست لێی ئاگادار نەبوون.

ئەوانەی لە رۆژانی بەرەودواهاتنی مانگی سەرماوەزی ۱۳۲۵دا لە شارەکانی

(۱) لەو شوێنانەی بەپێویستمان زانیبێ مێژووی زایینیمان لەبەرامبەر مێژووە ئێرانییەکە نووسیوە، لەو شوێنانەش کە نەمانووسیوە خوێنەری بەرێز دەتوانێ بەپێیی ئەم خشتەیەی خوارەوە مێژووە زایینییەکە بۆ خۆی دیاری بکات:
ئاخەلێوە: (۲۱ ئادار ـ ۲۰ نیسان)، گوڵان: (۲۱ نیسان ـ۲۱ ئایار)، جۆزەردان: (۲۲ ئایار ـ ۲۲ حوزەیران)، پووشپەڕ: (۲۲ حوزەیران ـ ۲۲ تەمووز) خەرمانان: (۲۳ تەمووز ـ ۲۲ ئاب)، گەلاوێژ: (۲۳ ئاب ـ ۲۲ ئەیلوول)، رەزبەر: (۲۳ ئەیلوول ـ ۲۱ تشرین۱)، گەڵاڕێزان: (۲۲ تشرین۱ ـ ۲۰ تشرین۲)، سەرماوەز: (۲۱ تشرین۲ـ ۲۰ کانوون۱)، بەفرانبار: (۲۱ کانوون۱ـ ۱۹ کانوون۲)، رێبەندان: (۲۰ کانوون۲ ـ ۱۸ شوبات)، رەشەمێ: (۱۹ شوبات ـ ۲۰ ئایار).

(۲) رێکخراوێک بەناوی «حیزبی کۆمەڵەی کوردستان» نەبووە کە نووسەر بەدرێژاییی ئەم نووسراوە وا دەڵێ، ئەوەی هەبووە کۆمەڵەی ژ.ک «واتە کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد» بووە کە لە ١٦ ئەیلوول ۱۹٤۳ لە مەهاباد دامەزراوە و بەنهێنییەوە خەباتی کردووە هەتا دروست بوونی هەلومەرجی ئازادی، پاشان لە ۱۵ ئاب ۱۹٤٥دا حیزبی دێموکراتی کوردستان لە شوێنی ئەودا دامەزراوە.

ئازربایجاندا ئامادە و نیشتەجێ بوونە و لە نێزیکەوە سەرنجیان لە چۆنیەتیی گەڕانەوەی سوپا بۆ ئەو شوێنانە داوە، چاک لە بیریانە خەڵکی وڵاتپارێز و ئێرانپەروەری ئازربایجان چۆن پێشوازییەکی گەرمیان لە سەرباز و ئەفسەران دەکرد، چییان لە بەرامبەر سەرۆکانی فیرقەی سەرپێچیکەری دیموکراتدا دەکرد، چۆن لە پێش سەرباز و ئەفسەراندا گیانیان دەکرد بەقوربان و لە دژی سەرپێچیکەراندا تۆڵەیان وەردەگرتەوە.

ئەو هەست و سۆزانە بەکارترین پشتەوان و چاترین هاریکاری بوون بۆ هێزی سوپا لە کار و کردەوەی دژ بەکوردانی بارزانیدا. بەتایبەتیی لەبەرئەوەی دانیشتوانی ئەو ناوچانەی کەوتبوونە بەر دەسدرێژیی بارزانییەکان ئەم تایەفەیەیان بەنائێرانی و بیانی دەزانی بۆیە یارمەتییەکی لە دڵەوەتریان دەدا بەهێزی دەوڵەت(٣).

بۆ ئەوەی پێوەندیی هێزی دەوڵەت و کوردانی بارزانی لە دەسپێکی ئۆپەراسیۆنەکانی سوپاوە روون ببێتەوە، هەروەهاش بۆ ئەوەی هاووڵاتیانی ئازیز باشتر لە چۆنیەتیی ئەو هۆیانەی بوونە مایەی پێکدادانی تیژ لە نێوان هەردوولادا ئاگەداربن، ئێمە بارودۆخی بارزانییەکان و چۆنیەتیی جێ نیشتەبوونیان لە کوردستاندا(٤) دوابەدوای دەست بەسەرداگرتنی ئازربایجان لە لایەن دەوڵەتەوە دەخەینە ڕوو.

لە مانگی سەرماوەزی ١٣٢٥دا کە هێزی سوپای ئێران بەتوانستێکی جووت لەگەڵ خۆشەویستیدا، ئاڵای «شمشێر و رۆژ»ی سێ ڕەنگی ئێرانیان دوای ساڵێک لە هەوڵ و تێکۆشان لەسەر بەرزایی و سنوورەکانی ئازربایجاندا لەراندەوە و ڕێکخراوی فشۆڵ و لایەنگرانی پیشەوەری(٥) و قازی محەمەد لێک هەڵوەشان، کوردانی بارزانی بەسەرۆکایەتیی سیاسەتوانی ناودار بەناوی «شێخ ئەحمەد» کە ناسراوە بە«خودانی بارزان»(٦) و سەرکردایەتیی ئازایەکی وەک مەلا مستەفا کە لە مەهابادەوە بۆ شنۆ و نەغەدە بەرەو زەویی عێراق کۆچیان کرد یان بەناچاری لە ناو زەویی ئێراندا بۆ خۆپارێزی

(٣) ئەو دانیشتووانەی نووسەر باسیان دەکات برێتی بوون لە هەندێ لەو خێڵانەی بێ بەڵێنییان لەگەڵ بارزانییەکاندا کرد و لە خەبات هەڵگەڕانە و بوون بەجاش و نۆکەری ڕێژیمی شای ئێران، پێشتریش هەمان بێ بەڵێنییان لەگەڵ کۆماری کوردستاندا کردبوو و، پێشەوا قازی محەمەد هیچ کاتێک متمانەی پێیان نەبوو.

(٤) مەبەستی نووسەر لێرەدا کوردستانی ژێر سایەی کۆماری کوردستانە نەک شوێنانی تر.

(٥) واتە جافەر پیشەوەریی سەرۆکی فیرقەی دیموکرات و سەرکۆماری ئازربایجان.

(٦) خودانی بارزان: خاوەنی بارزان، صاحب بارزان.

لە پێکدادان لەگەڵ هێزی دەوڵەتیدا، لە ناوچە سنوورییەکاندا جێ نیشتە بوون.

ئەوکاتە، سەرۆکایەتیی سوپای نێردراو بۆ کوردستان و لەشکری چوارەم، بە لیوا روکن هومایوونی سپێردرا بوو. گەڕانەوەی هێزی سوپا لە ژێر سەرکردایەتیی ئەواندا بۆ کوردستانی ژووروو بەتایبەتیش بۆ مەهاباد، لە هەلومەرجێکی تایبەتدا بوو. بۆ ئاگادارییەکی ورد لەوەی رووی دا، وا باشترە پاشەکشەی بارزانییەکان و چۆنیەتیی ئەو پاشەکشەیە لە ڕۆژی بیست و یەکی مانگی سەرماوەزدا، کە هاوکاتی کەوتنی تەوریز و هەڵاتنی سەرکردەکانی فیرقەی دێموکرات بوو، بخرێتە ژێر لێکۆڵینەوە.

گەڕانەوەی هێزی دەوڵەت بۆ مەهاباد

سەعات ٧ی سەر لەبەیانیی ڕۆژی بیست و یەکەمی سەرماوەز، زرێپۆشی شەڕکەری دەوڵەتی کە پێشەوانی هێزی هێرشبەر بوون، بەرەو ناوچەی «سەرا» بەڕێ کەوتن و بۆ رووکاری مەهاباد واتە پایەتەختی کۆماری قازی محەمەد هێرشیان برد. ڕۆژێک بەر لە دەسپێکی کاروان، بارزانییەکان ئەو بەرزاییانەی دەڕواننە سەر سەقزیان چۆڵ کردبوو و بەرەو بۆکان پاشەکشەیان کردبوو.

بەرەوپێش چوونی کاروان هەتا «سەرا» بەگرتنی برێک دیل و چەک، لە ڕۆژی ٢١ی سەرماوەزدا بەکۆتا گەیشت، ڕۆژی بیست و دووەمی مانگی سەرماوەز ڕۆیشتنی سوپا بەرەو بۆکان بەردەوام بوو. لە بۆکاندا ژمارەیەکی تری چەک و دیل و کۆگەیەکی ئازووخە کەوتە ژێر چەنگی هێزی دەوڵەت. نیوەڕۆی بیست و دووەمی مانگی سەرماوەز پاشماوەی سوپا گەیشتە بۆکان و، بەئەمری عەمید بەگلەربی جێگری سەرکردەی فیرقە و بەمەبەستی بەدوادا گەڕان و پشکنین بەدوای بارزانییەکاندا کە رووەو «بورهان ـ مەهەباد» پاشەکشەیان کردبوو، کاروانێکی تێکەڵ لە ئەسپ سوارانی خێڵەکیی موکریانی و عەباسی و ئەسپ سوارانی تر کە ئەوانیش هەر خۆیان گەیاندبووە کاروان، لەگەڵ زرێپۆشێکی مامناوەندیدا لە دوای نیوەڕۆی بیست و دووەمی سەرماوەز بەسەرکردایەتیی عەقید عەلی ئەکبەر غەففاری بەرەو بورهان ـ مەهاباد پەلاماریان برد. ئەم کاروانە، شەوێک لە تازەقەڵا و شەوی دوا تر لە بورهان گیربوون و، ڕۆژی بیست و چوارەمی سەرماوەز بە «ئیندەرقاش»ی شەشە کیلۆمەتری دووری مەهاباد گەیشتن. لەو شوێنەدا، هەواڵێک بیسترا گوایە قازی محەمەد دوو شەو لەمەوبەر لایەنگرانی خۆی لە مەهاباد

کۆکردووەتەوە و چی چەک و ئازووخەی لە مەهاباددا هەیە هەمووی بەسەر مەهابادی و لایەنگرە دڵسۆزەکانی خۆیدا دابەشیوە و بڕێک لەو چەکانە بەتایبەتیش ژمارەیەکی زۆری نارنجۆکی دەستی و دەمانچەی خۆبزوێن کەوتوونەتە دەستی مەلا مستەفا و بارزانییەکان.

بەر لەوەی سوپا بگاتە ناو مەهاباد، لە ڕۆژی بیست و سێیەمی سەرماوەزدا، دەمڕاستانی خەڵکی ئەو شارە لە پێناو پێشگیری لە پێشهاتی دڵتەزێن و هەڵگرتنی ترس و لەرزی شارنشینان، هاتنە دیمانەی لیوا ڕوکن هومایوونیی سەرکردەی سوپای نێردراوی دەوڵەت. دەمڕاستانی ئەو دەستەیە بریتی بوون لە بەڕێزان سەید عەلی حوسێنی و میرزا ڕەحمەت شافیعی کە لە بازرگانان بوون، شێخ حەسەن شەمسی بورهانی لە پێشەوایانی ئایینی، کەریم ئاغای قوم قەڵای دێبوکری، عەلی ئاغای کوڕی قەرەنی و، سلێمان ـ کوڕی ناوداری ئاغا مامەش لە عەشایەری باکور، مام حەسەن لە مەنگوڕ و سەیفی قازی دەمڕاستی تایبەتی قازی محەمەد، ئەمانە لە کارگەی شەکری میاندووئاو لە نەسیرکەندی چاویان بەلیوا ڕوکن هومایوونی کەوت. سەرکردەی هێزی کوردستان لەم دیمانەیەدا، دەمڕاستانی کوردی دڵنیا کرد کەوا کوردانی شارستان و عەشایەر دڵنیا بن لەوەی دەوڵەت هیچ نیازێکی خراپی لە ئاست کورداندا نییە و هێزی دەوڵەت بەبێ کوشتار و تاڵانکاری و کردەوەی بەرەواژ بەئاسایش، دێتە ناو شارەوە.

دوای چەندانێک، قازی محەمەد خۆی، تەبای حاجی بابە شێخ و بایەزید ئاغای گەورک لە میاندووئاو دیمانەی سەرکردەی سوپایان کرد و دوای نواندنی ڕێز و گوێ بەفەرمانیی خۆیان، بەرەو مەهاباد بوونەوە. هەر لەوێدا بیسترا کە قازی محەمەد بووەتە لەمپەر لە پێش مەلا مستەفای بارزانیدا لەوەی دەمڕاستێک بنێرێتە لای سەرکردەی سوپای دەوڵەت، هەروەها بەهەڕەشە نەیهێشتووە دیمانەیەک لە نێوان ئەو و هێزی دەوڵەتدا بکرێ. ئەم هەڵسوکەوتەی قازی محەمەد و ئەو مەترسییەی مەلا مستەفا هەیبوو، بوون بەهۆی ئەوەی بارزانییەکان تەبای خاوخێزانیان ڕووەو نەغەدە و شنۆ کۆچ بکەن.

عەقید عەلی ئەکبەر غەففاری نیازی وابوو هەمان ڕۆژی بیست و چوارەمی سەرماوەز بەچەپاوی عەشایەری ژێر سەرکردایەتیی خۆی، مەهاباد بگرێ. لەلایەکی تر، سەرۆکی عەشایەری ئەو ناوانە بڕیاریان دابوو کە بەگەیشتنیان بۆ مەهاباد قازی محەمەد و سەیفی قازی لە بریتی ئەو کردارانەی لە دژی دەوڵەتدا کردبوویان، بەسزا بگەیەنن. سەرکردەی هێرشیش پێی ناخۆش نەبوو قازی محەمەد بەدەستی هەمان ئەو کەسانە بچێ کە هەر خۆی

دژ بەسەروەریی دەوڵەت هانی دابوون. بەبۆچوونی ئەو، ئەمە شایەنترین سزابوو بۆ قازی محەمەد. بەڵام لەو شوێنەدا ئەمرێک لەلایەن فەرماندەی فیرقەوە هات کە هێرشی عەشایەر لە «ئیندەرقاش»دا بووەستێ هەتا ئەو کاتەی یەکەکانی سوپا پێشتر دەچنە ناو مەهابادەوە. بەم شێوە هێرشی عەشایەر دوو رۆژی دواتر واتە بیست و چوار و بیست پێنجەم لە ئیندەرقاش راگیرا. باری سەرنجی سەرکردایەتی لەم بارەیەوە ئەوەبوو نەوەکا پێش چوونی سوپا بۆ ناو مەهاباد، لەلایەن سوارەی عەشایەرەوە بێ یاسایی و تاڵان و دەستێوەردەری بکرێ. هەڵبەتە ئەم بۆچوونە بۆچوونێکی بەجێ بوو، لەبارەی قازی محەمەدیش ئەوە بوو کەوا بەداوودەزگای دادوەری بسپێردرێ هەتا بەپێی یاسا سزای کردەوەکانی خۆی وەربگرێ.

هەرچۆنێک بێت، هێزی کاروانی هاتوو لە سەقزەوە لەگەڵ فەوجی سوارەی لوڕستان کە لە میاندواوەوە هاتبوون و، بریتی بوون لە دوو فەوجی پیادە و دوو فەوجی سوارە و یەک دەستەی تۆپخانەی ٧٥ی و دوو زرێپۆشی شەڕکەر، هەموو لەسەر یەک ٦٠٠ سەرەنێزە و شمشێر و ١٢ برێنی گران، دوو زرێپۆش، دوو تۆپ و کادیری سەرکردەیی، لە رۆژی بیست و شەشەمی مانگی سەرماوەزدا (واتە ١٦ کانوون١ ١٩٤٦) گەیشتنە مەهابادی پایەتەختی کۆماری کوردستان.

بارودۆخی گشتی

ئەو کات، بارودۆخی گشتی لە مەهاباد و دەوروبەریدا بەشێوەی خوارەوە بوو:

(١) شاری مەهاباد سەبارەت بەبزووتنەوەی بەنهێنیی قازی محەمەد و ئەوچەکانەی بەناو دانیشتوانی شاردا بڵاوی کردبوونەوە، بارودۆخێکی نادیاری هەبوو.

(٢) خێڵانی کورد، بەگشتی چەکدار بوون و هەتا ئەو کاتە یەک پارچە چەک چییە لێیان وەرنەگیرابووەوە، «پێشهاتی دواتر پیشانی دا چۆن لاوازی و دووڕوویی و ترسنۆکیی ئەو خێڵانە هەرچەندە خۆیان وەک پاکار دەنوواند چ زەبرێکی لە سوپا سرەواند.»

(٣) بارزانییەکان بەخۆیان و سێ هەزار پارچە چەک و دوو تۆپ و ١٢٠ تەماتیک و، بەگشتی چەکدار بەنارنجۆکی دەستییەوە، لە نەغەدە بنەجێ و ئامادەی بەرگری لە خۆکردن بوون.

بارودۆخی سوپایی

لەو هەلومەرج و هەڵکەوتەدا، بارودۆخی گشتیی سوپای دەوڵەت بەشێوەی ژێرەوە بوو:

(١) هێـزی سـوپا کـە بەپێی بەسـەرهاتەکـەی سـەرەوە گـەیشـتـبـووە مـەهاباد و، بەهۆی ڕێپێوانی دوور و درێژ لە سەهۆڵبەندانی دە پلە ژێر سفر و بەفر و باراندا، بەگشتی ماندوو بووبوون و پشوودانیان پێویست بوو.

(٢) لە مەهاباد، مۆڵگە بەفەرمانی قازی محەمەد کاول کرابوو، بۆیە بەوپەڕی سەختی و دژواری و گرفتەوە لەو سەرمایەدا پەناگەیەک بۆ سەربازان پەیدا دەکرا.

(٣) سـەربازان لەوپەڕی مـاندووەتییـاندا، لە بارودۆخی تاریکی مـەهاباد و لەژێر بەفـر و سەرمای توند و تیژدا خەریکی دامەزراندنی بنە و سەنگەر بوون بۆ پاراستنی شار، لەبەرئەوەی بەباری شاراوەییی قازی محەمەدەوە دیاربوو دەسبەرداری پیلانی خۆی نەبووە «هەر بەم بۆنەیەشەوە سەرکردایەتی بەنەرمی هەڵسوکەوتی لەگەڵدا دەکرد».

(٤) بەهۆی قـوڕ و لیـتە و بارانەوە زرێپـۆشـانی شەڕ نەیاندەتوانی بەکـارایی کـار بکەن، باڵەفڕەش دوور بوون لە ناوچەی کردەوە، لەبەرئەوەی نێزیکترین باڵەفڕگە لە سەقز و میاندواودا بوون، هێشتاش باڵەفڕگەی تەورێز ئامادە نەبوو.

(٥) کـاروانی سـوپای هاتوو بۆ کوردسـتـان و ئازربایجان، لە گـەلێک شوێندا بێ خولک ببوو و لە هەمـوو جێگەیەکیشدا خـەریکی پاکوەکـەریی ناوچەکـان و مـژوولی کـاری خـۆیان بوون، هێـزێکی ئامـادە و تەیار کـە لە کـاتی پێـویسـتـدا بتـوانێ دەمـودەست بەفریای سوپا لە مەهاباد و نەغەدەوە بچێ، لە بەردەستدا نەبوو.

(٦) ئامـێـری بـار و گـواسـتـنەوە سـەبارەت بەزۆریی ڕێگـەگـیـران بەقـوڕ و لیـتـە و بەهۆی ڕێگەوبانی نالەبارەوە، نێزیکەی یەک لە سێ کەم بووبووەوە.

(٧) بەهۆی جێگۆڕکێ و هاتوچوونی خێرا و کەمیی ئامێری بار و گواستنەوە، تەقەمەنیی یەکە سوپاییەکان تەنیا بریتی بوو لەو پاشەکەوتەی چەکی ئاگری، کە لەگەڵ خۆیاندا هەڵیان گرتبوو، بۆ گواستنەوەی تەقەمەنییەکی زیادە لەو هەلومەرجە تایبەتەی بار و گواستنەوەدا، هەندێک کات پێویست بوو.

(٨) ئازووخەی یەکە سـوپایی و بەنزینی ئۆتۆمـۆبێل و زرێپـۆشـەکـان نەمـابوون. هەرچەندە بەڕادەی پێـویست گـەنم لە مـەهاباد و مـیـاندواو هەبوو بەڵام ئازووخە و بەتایبـەتیش

بەنزین کە فاکتەری بەکار بوو لە بار و گواستنەوەدا بەهیچ جۆرێک لەبەردەستدا نەبوون.

بارودۆخی تایبەتیی بارزانییەکان

لەو بارودۆخەدا، مەلا مستەفا توانیبووی بەوپەڕی ڕێکوپێکی، هێز و خێزانەکانی خۆیان بەرەو نەغەدە پاشەکشە پێ بکات. هێلێکی بەرگریی لە شەش سەت کەس لە چاکترین تفەنگدارانی خۆی لە نەغەدەدا دامەزراند بوو و، خێزانەکانیشی ڕەوانەی شنۆ کردبوو. تایەفەکانی کورد تەنیا قەرەپاپاخ نەبێ، تێکڕا گیانی هاوکارییان بۆ ئەوان هەبوو، چ بەخۆشی بێ و چ بەناخۆشی لەڕووی ترسەوە ئازووخەیان دەگەیاندە مەلا مستەفا، ئیتر بارزانییەکان بەم شێوەیە لە ناوچەی پڕ بەپیتی نەغەدە و شنۆدا بژیوییان بەچاکی مسۆگەر دەکرد. بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی ئەو بارودۆخە، سەرکردایەتیی سوپای کوردستان ئەم پرسانەی هاتەپێش کە پێویستییان بە چارەسەر هەبوو:

(١) وەدەرنانی بارزانییەکان و پێکهێنانی پەرژینێک لە ئاستی نەغەدەدا بۆ ئەوەی دەوروپشتی مەهاباد بپارێزرێ.

(٢) مسۆگەرکردنی دەوروپشتی شاری مەهاباد لە بەرامبەر ئەو هێزانەی لە ناوەوە و لە دەرەوەیدا هەبوون، ئەمەش بەگوێرەی ئەو هەڵکەوتە گونجاوەی مەهاباد هەیەتی.

(٣) بەکارهێنانی کاری توندوتیژ بۆ ئەوەی خێڵانی چەکداری کورد بترسێن و بەتەواوی چەک دابنێن.

(٤) گرتن و لە دادگەدان و بەسزا گەیاندنی سەرکێش و ئاژاوەگێڕان لە سەرووی هەمووشیانەوە قازی محەمەد و سەیفی قازی کە دەستیان لە پیلانگێڕی و دنەدان و تەنانەت پێوەندیی بەدزیی خۆیان لەگەڵ بارزانییەکاندا هەڵنەگرتبوو.

(٥) مسۆگەرکردنی پاشەبەرەی هێزەکان و چەسپاندنی یەکە سەربازییەکانی ناو شاری مەهاباد و، گەیاندنی تەقەمەنی و کەلوپەل و باروبوو و، گەیاندنی هێزی پشتیوان بۆ کردەوەی هەڵکوتانەسەر بارزانییەکان.

(٦) بەهێزکردنی توانای لەشی سەربازان و زیادکردنی وڵاخ بۆ یەکە سەربازییەکان.

(٧) ڕێکوپێک کردنی هێمنی و ئاسایش و، چەککردنی تەواوی ناوچەکانی کوردستان بەتایبەتیش ناوچەی سەردەشت و بانە «گەورگ و سوێسنی و کەلاسی» کە هێشتا

دەستیان لە کاری سەربەخۆ هەڵنەگرتبوو.

بە لەبەرچاوگرتنی ئەو قۆناغانەی سەرەوە، سبەینەی رۆژی بیست و حەوتەمی مانگی سەرماوەز، دوو کاروان یەکێکیان لەژێر سەرکردایەتیی عەقید ئەنساری کە پێک هاتبوو لە سوارەی لورستان، ئەویتر پێک هاتبوو لە تێکرای سوارانی خێڵانی نێزیک مەهاباد، هەمووی هەزار و پێنسەت کەس دەبوون و لە ژێر سەرکردایەتیی عەقید غەفاریدا لە دوو تەوەرە «مەهاباد ـ ئاخ تەوێڵە ـ نەغەدە» ، ئەویتر «مەهاباد ـ کارێز ـ نەغەدە» بەنیازی سەرانسۆیی و پێوەندی و کۆنترۆلی دەوروپشتی مەهاباد چوونە دەر. هەروەها ئەرکی ئەوەش بە عەقید غەفاری سپاردرا بوو کە زەوینەی دیمانەیەک لەگەڵ مەلا مستەفادا بڕەخسێنێ.

لەو دوو کاروانەی ناردرابوون، خولیای سوارانی عەشایەر وەک دواتریش سەرنج دەدەین تەنیا برێتی بوو لە زیاد کردنی ژمارەی سوپا، وێڕای ئەمەش لەبەرئەوەی هیچ ماف و کرێیەکیان پێ نەدەدرا بۆیە لە راستیدا رۆڵی نۆکەری بێ کرێیان دەگێڕا و، لەم بارەیەشەوە گۆتەیەکی کۆن هەیە زۆر بەدروستی لە سەریان جێبەجێ دەبێ. ئەوشتەی سەرکردایەتیی هان دابوو هەتا ئەمانە بەکار بێنێ بەپلەی یەکەم بەدەردانەوەی گیانی گوێڕایەڵی بوو تیایاندا و بەپلەی دووەمیش خەریک کردن و دووره‌پارێزکردنیان بوو لە راگەیاندنی هاندەرانەی ناپاکان. ئەگینا ئەم خەڵکانە هیچ بایەخێکیان لەڕووی سەربازییەوە نەبوو، هەروەها بەدرێژاییی کاتی ئەو کردەوانەیش کە ئەوان تیایدا بەشدار بوون بچووکترین کاری گرینگیان ئەنجام نەدا، نەک هەر ئەمە بگرە بەهەڵاتن و پاشەکشەی نابەجێی خۆیان گورزی گەورەیان بەسوپا دەگەیاند.

کاروانی خێڵانی ژێر سەرکردایەتیی عەقید عەلی ئەکبەر غەفاری درێژەی بەبزاوتی خۆی دا و شەوی ٢٨ی سەرماوەز لە «کۆسەی کارێز»دا وەستا. لەو شوێنەدا پاشای ئەمیر فەلاح، سەرۆکی تایەفەی قەرەپاپاغ لە نەغەدەوە گەیشتە کۆسەی کارێز. ئەو، پەیامێکی لەلایەنی مەلا مستەفاوە بۆ عەقید غەفاری هێنابوو، لەو پەیامەدا مەلا مستەفا ئامادەییی خۆی بۆ کردنەوەی دەرگەی وتووێژ راگەیاند بوو. سەرۆکی کاروان لە رێگەی هەمان کەسەوە پەیامی دا کە مەلا مستەفا یەکێک لە سەرکردەکانی خۆی بۆ وتووێژ بنێرێتە کۆسەی کارێز. بەپێی ئەمە، پاشاخان بەئۆتۆمۆبیل چووە نەغەدە و دوای سێ سەعات لەگەڵ میرحاجی ئەفسەری عێراق کە یەکێک بوو لە سەرکردەکانی مەلا مستەفا، گەڕایەوە.

عەقید غەفاری بەپێی ئەو شارەزاییەی لە بارەی بارودۆخەکەوە هەیبوو و، بەگوێرەی ئەو فەرمان و دەسەڵاتەی لە لایەن سەرۆکایەتییەوە پێی درابوو، بەئامادەبوونی تێکڕای سەرۆک خێڵان لەیەک کە هۆڵدا پێشتر کۆکرابوونەوە و ئامادە بووبوون، چاوی بەمیرحاج کەوت هەتا پێشانی بدا تەواوی سەرۆک خێڵان ئەمرۆ لە بەر دەست و گوێ بەفەرمانی دەوڵەتن، پاشان عەقید غەفاری تەبای میرحاج بەرەو نەغەدە بەڕێ کەوتن بۆ دیمانەی مەلا مستەفا. پاش گەیشتنی عەقید غەفاری بەنەغەدە، داوای لە مەلا مستەفا کرد بۆ ئەوەی خۆی بۆ دیمانەی سەرۆکی فیرقە ڕوو بکاتە مەهاباد. سەرەتا، مەلا مستەفا بەو داخوازە رازی نەبوو و بەپاشی دایەوە. ئیتر ئەو کاتە شێخ ئەحمەد، سەرۆکی ئایینی و برا گەورەی مەلا مستەفا لە شنۆوە هاتە نەغەدە و دوای زنجیرەیەک وتووێژی دوور و درێژ شێخ ئەحمەد فەرمانی بەمەلا مستەفا کرد بۆ ئەوەی بەرەو مەهاباد بکەوێتە ڕێ. ئیتر، مەلا مستەفا تەبای میرحاج، عیزەت عەبدولعەزیز و نووری کە هەرسێکیان لە ئەفسەرانی عێراق بوون لەگەڵ سێ کەسی تر لە لایەنگرانی خۆی، شان بەشانی عەقید غەفاری بەرەو مەهاباد بەڕێ کەوتن.

ئەو کاتەی سوپا لە مەهاباد ڕووبەڕووی ئەو گیروگرفت و پرسانە بووبووەوە کە لە پێشەوە باسمان کردن، گەیشتنی مەلا مستەفا بۆ مەهاباد کارێکی سەرسرمێنی کرد و بەگەورەترین سەرکەوتن هاتە ژماردن، هەروەها ئەرکانی سوپاش لە بروسکەیەکی خۆیدا ئەو سەرکەوتنەی بەگەورەترین سەرکەوتنی سوپا لە قەڵەم دا. ئەو ئەنجامانەی هاتنی مەلا مستەفا بۆ مەهاباد بەدەستی هێنا بەم شێوەیەی خوارەوە بوو:

(١) هەموو ئەو کەسە گێرەشێوێنانەی چاوەڕێی هەلی نوێ بوون بۆ خۆنواندن، لە جێی خۆیان دانیشتنەوە.

(٢) پلانەکانی قازی محەمەد کە دیسان بەتەمابوو مەلا مستەفا و بارزانییەکان وەک کارتێک لە دەستی خۆیدا بپارێزێ یا بەلای کەمەوە لەبەرچاوی خەڵکدا واپێشان بدات گوایە لاسەنگی بەلای ئەودایە، بوون بەبڵقی سەرئاو.

(٣) هەموو خێڵانی کورد کە لە بەدەستەوەدانی چەکی خۆیاندا بیرەبیر بوون و بەڕەنگێ بیریان دەکردەوە کە لەوانەیە دەوڵەت بەبۆنەی بارزانییەکانەوە ئاتاجی ئەوان بێ، بیریان گۆڕی و دەسبەجێ هەموو چەوتییەکیان لە هزری خۆیان بەدوور کرد.

(٤) بەشێوەیەکی گشتی، دەسەڵاتی سوپا چەسپا و بارودۆخی لێڵ و وێڵ و نادیار وا

دەهاتە بەرچاو کە بەسوودی سوپا گۆڕابێ. گرینگترین کارتێکەریی ئەمەش ئەوەبوو سەرکردایەتیی فیرقە پاشنیوەڕۆی ڕۆژی دوای هاتنی مەلا مستەفا بۆ مەهاباد، بەبێ هیچ تێبینی و دڵەڕاوکەیەک قازی محەمەد و سەیفی قازی و سەرجەم گێرەشێوێنانی مەهابادی گرت و، دانی بەدادگە هەتا بەسزای کردەوەی خۆیان بگەن. لە کاتێکدا هەتا دوێنێ، بە ڕێزداری هەڵسوکەوتیان لەگەڵدا دەکرا. مەلا مستەفا لە ڕۆژی سێیەمی مانگی سەرماوەزدا (واتە ٢٠ کانوونی١ ١٩٤٦) هاتە مەهاباد و لە نووسینگەی سەرکردایەتیی سوپادا ئامادە بوو، بەنووسین بەڵێنی دا پاش ئەوەی دەچێتە تاران و پاش هەڵگرتنی ئەو یاساغییەی بارزانییەکان لە عێراقدا هەیانە یان ئەگەر داڵدە بەخۆیان و هاوخێڵەکانیان بدرێ ئەوا خۆیان بەدەستەوە دەدەن و چەکی خۆیان دەدەنەوە، بەنهێنی بەڵێنی دا کە دوو تۆپی ٧٥ی کە لەگەڵ خۆیدا بردبوونی دەموودەست بداتەوە. وەکات، ئەم ڕاگەیاندنەی ژێرەوە لە مەهاباد بڵاوبووەوە.

ڕاگەیاندن

«پێویستە تێکڕای سەرۆک خێڵ و تایەفەکانی کوردستان ئاگادار بن لەوەی کە لە مێژووی ٢٩ سەرماوەز ١٣٢٥دا ڕێزدار مەلا مستەفای بارزان تەبای هەندێک لەسەرکردەکانی خۆی، لە مەهاباد ئامادە بوو. گوێڕایەڵی و فەرمانبەریی خۆی و تایەفەکەی بەنووسین ڕاگەیاند و پەنای لە دەوڵەتی شاهەنشاییی ئێران خواست. ناوبراو خۆی و تێکڕای تایەفەکەی لە ژێر ئاسایشی دەوڵەتی شاهەنشاییدا دەبن و سوپاش خەریکی زنجیرەیەک کاری پێویست دەبێ بەنیازی ئاسایش و ژیانی داهاتووی ئەوان، بۆیە لە هەموو دەسدرێژییەک دەپارێزرێن.»

سەرکردایەتیی سوپای کوردستان(٧)

چوونی لیوا هومایوونی لە مەهابادەوە بۆ ورمێ

دوای پێنج ڕۆژ وەستان لە ورمێدا، ئەو کاتەی نووسەر دەیویست ورمێ بەجێ بهێڵێ و بەرەو مەهاباد بەڕێ بکەوێ، لیوا هومایوونیی سەرکردەی فیرقەی چوار و سوپای نێردراو بۆ کوردستان، لە پێناو دۆزینی پێوەندی لە نێوان مەهاباد و ورمێ و لە ڕاستیشدا

(٧) واتە سوپای ئێران کە بۆ پەلاماردانی کۆماری کوردستان و شەڕی بارزانییەکان هاتبوو.

دامەزراندنی پێوەندی لە نێوان یەکەکانی فیرقەی سێ و چوار و بتەوکردنی سەربازگەی ئەو شارەدا تەبای بەتالیۆنێک سەرباز هاتە ورمێ. هاتنی لیوا هومایوونی و ئەو بەتالیۆنە بۆ ورمێ، پێشهاتێکی دڵتەزێنی بەدوا هات. ئەم کاروانە لە «بالانش» لە نێزیکی ورمێ کە ناوچەیەکی کێواوی و لە ڕووی سەربازییەوە شایەنی بایەخە، کەوتە بەر دەسڕێژی توندی کوردانی سەر بە (زێرۆ) و لەناکاودا دوو سەرباز کوژران.

پێشهاتەکە بەم جۆرە ڕووی دا: کاتێک لیوا هومایوونی خەریکی وتوویژ بوو لەگەڵ برا و دایکی زێرۆ لە بارەی مەرجی خۆ بەدەستەوەدانیان، لە ناکاو بەشێوەیەکی ناجوامێرانە لە لایەن پیاوانی زێرۆوە ـ کە لەپشت تەراش و تاشەبەردەکاندا خۆیان حەشار دابوو، دەسرێژ کرا و لە ئەنجامدا ئەو سەربازانەی لە ناوەندی ڕێگە لە ناو لۆریدا بوون کتوپڕ بەرکەوتن. ئەو دەسرێژە بوو بەمایەی کوژرانی دوو سەرباز و بریندار بوونی سێی تر. شایەنی سەرنجە ئەو کاتە قائیدی فیرقە لە ناوەندی ڕێگەدا وەستا بوو و بەر لە هەمووان کەوتبووە بەر مەترسییەوە و ئەگەر دان بەخۆداگریی خۆی لە دەست بدایە ئەوا هەموو ئەفسەر و سەربازانی ئەو کاروانە دەفەوتان. لیوا هومایوونی دەماری خۆی بەرزەوت کرد و، نەیهێشت پێکدادان روو بدا بۆ ئەوەی ئەم پێشهاتە چاوەڕوان نەکراوە نەبێتە مایەی فەوتانی یەک بەتالیۆن سەرباز و زەبرێکی گەورە لەم کات و ساتە گرینگەدا بەسوپا نەکەوێ. ڕەفتاری بەجێی قائید فیرقە «کە ئێستە خانەنیشە» بوو بە مایەی ئەوەی ئەو پێکدادانە کە تەنیا بەشکانی سوپای دەوڵەت تەواو دەبوو، رابگیرێ و، بتوانێ برا و دایکی زێرۆ وەک بارمتە لەگەڵ خۆیدا بۆ ورمێ ببات.

هاتنی لیوا هومایوونی بۆ ورمێ، جۆش و خرۆشێکی پتری لەناو دانیشتوانی شاردا کە لە کوردەکان دڵپڕبوون، هێنایە کایە، ئەم هەست و سۆزەش لە چۆنیەتیی بەرێ خستنی بێ وێنەی تەرمی دوو سەربازە کوژراوەکە و ئەو گوتانەدا دەرکەوت کە لە ڕێوڕەسمی ناشتنی ئەو دوو سەربازەدا پێشکێش کران. لەماوەی ئەو دوو ڕۆژەی لیوا هومایوونی لە ورمێدا بوو، لەلایەن قائید فیرقە و عەمید زەنگەنەوە کارێکی زۆر کرا هەتا یا بەزۆرداری یا بەفێڵبازی زێرۆ بکەوێتە بەر دەست و تەنانەت چەند پێکدادانێکی دەستەویەخش لە دەرەوەی شاردا روویان دا، بەڵام بەداخەوە هەوڵەکان ئەنجامیان نەبوو لەبەرئەوەی زێرۆ قاچاخچییەکی کارا و شارەزا بەبارودۆخ و حاڵوباڵی ناوچەکە بوو، لە بچووکترین هەلدا سوودی دەبینی و بەجێگۆڕکێ و، جووڵە و بزاوت بەدرێژاییی ناوچە سنوورییەکاندا خۆی

لە چەمبەری هێزی دەوڵەت دەرباز دەکرد.

لەلایەکی ترەوە، کەمبوونی ژمارەی سەربازانی سەربازگەی ورمێ و چەکدار بوونی ئەو تایەفە کوردانەی لە نێوان مەهاباد هەتا ورمێ و ماکۆ و سنووری سۆڤیەت جێ نیشتە بوون، بووبوونە لەمپەر لە ڕێگەی ئەوەدا دەوڵەت بتوانێ دەست بەکردەوەیەکی توند بکات بەتایبەتیش کە بەکرێگیراوانی دەرەوە بەهۆی تەتەر و دەزگای بێتەلەوە فەرمانیان دەگەیاندە سەرۆک تایەفەکان و، لە ڕێگەی بتەوکردنی ورەیان و هاندانی بارزانییەکانەوە، بووبوونە کۆسپ لە پێش چەسپانی هێمنی لەو ناوچەیەدا.

لە ئەنجامی ئەو هەلومەرجانەدا، دوای ئەو وتووێژەی لە ورمێ لە نێوان لیوا هومایوونی و عەمید زەنگەنەدا کرا، قائید فیرقەی چوار شەوی حەوتەمی مانگی پاشتر بڕیاری دا بگەڕێتەوە مەهاباد و لە نێزیکەوە ئاگەداری حاڵوباڵی بارزانییەکان بێ.

نووسەر لە بەرەبەیانی ڕۆژی دواتردا، دوای ماڵئاوایی لە هاوەڵانی ڕۆژنامەنووس، بۆ ئەوەی چاکتر بتوانم ڕۆژنامەی «اطلاعات» و ڕای گشتی لە هەقیقەتی ئەو گیروگرفتانەی سوپا لە کوردستان بەرەوڕوویان ببووەوە ئاگەدار بکەم، ئیتر تەبای لیوا هومایوونی و عەقید «حاجی ئەنساری» بەرەو مەهاباد بوومەوە. ئەو دوورییە کە لە ١٨ فرسەخ زیاتر بوو، بەنارەحەتی و پەژارەوە بەڕێ کرا. لەبەرئەوەی نالەباریی ڕێگە و بارینی بەفری ئەستوور و نەبوونی هێمنی و پاسەوانی بەپێی پێویست، هەموویان بەیەکەوە بارودۆخێکیان هێنابووە کایە، هاتوچۆیان بەئالۆزی خستبوو.

دوای دەربازبوون لە بالانش و بەرزاییەکانی شیرین بۆلاغ، لەپاڵ بەرزاییەکدا تەها هەرکیی سەرۆک خێڵی هەرکی کە یەکێک بوو لە پیاوخراپانی ناوچە، هاتە دیمانەی قائید فیرقە و خۆی ناساند. لیوا هومایوونی فەرمانی دا کە بەپێچەوانەی رابردوو، هاوکاریی سوپا بکات و بەڵێنیشی دا ئەگەر دەسبەجێ چەکەکانی خۆی بدا بەمۆڵگەی ورمێ ئەوا دەوڵەت چاو لە کردەوەکانی پێشووی دەپۆشێ.

شاری مەهاباد و حاڵی سوپا لەوێ، لەبەر چاوی نووسەردا تەواو بێ پێشینە بوو، لەبەرئەوەی بەپێچەوانەی تەورێز و ورمێ و مەراغە و خوی و ئەردەویل و شوێنانی تر، لەم شوێنەدا نە لەلایەن دانیشتووانەوە ئەو هەستە پڕ لە گەرم و گوڕییە لەبەرامبەر سوپادا دەبینرا، نە سەرباز و ئەفسەران وەک یەکە سەربازییەکانی تر خەیاڵیان هێمن و ڕاحەت بوو. بەڵام بێ زیادەڕۆیی، هەڵسوکەوتی سەرکردایەتی و ئەفسەران لە مەهاباد لەگەڵ

دانیشتواندا گەلێک چاکتر بوو لە شوێنانی تری ئازربایجان. کورد بەسەرنجی شاراوە و شێواو لە سەربازانیان دەڕوانی و، سەربازانیش بەگومانەوە هەڵسوکەوتیان لەگەڵ دانیشتواندا دەکرد. لەبەرئەوەی کوردی ناو شار و دەوروپشتی شار بەگشتی چەکدار بوون و لە ٨ فرسەخی دووری شاریشدا بارزانییەکان سەنگەریان گرتبوو، هەموو دەم باس لە هێرشی بارزانییەکان و راپەڕینی دانیشتوانی ناو شار دەکرا.

لەو کاتەدا قازی محەمەدی سەرۆکی حیزبی کۆمەڵەی کوردستان خۆی لە گرتووخانە و برایەکەشی لە تاران بوو، بەرهەڵستکارانی دەوڵەت هیوادار بوون زوو گۆڕانکارییەک بێتە گۆڕێ و بەسوودی کوردانی راپەڕیو بشکێتەوە. لە لایەکی ترەوە قازی محەمەد پیاوێکی ئاگەدار و دنیادیتە و زانا بوو، لە ماوەی یەک ساڵەی حوکمڕانیی خۆیدا دەسەلاتێکی بەرفرەی بەدەست هێنابوو، بەپێچەوانەی پیشەوەری و سەرکردەکانی فیرقەی دێموکراتی ئازربایجان، سەبارەت بەوەی لە بنەماڵەیەکی ماڵدار و چاوناس بوو لەو ماوە کەمەیدا کە سەرۆک کۆمارەتیی بەدەستەوە بوو لە بەرامبەر دانیشتوانی شاردا کارێکی نالەباری نەکردبوو، بۆیە نەبووبووە جێگەی رکی تیژی خەڵک و لە هەمان کاتدا نە ئەو لە مەهاباد چووبووە دەر و نە بۆ دەوڵەتیش کارێکی ژیرانە بوو لەو هەلومەرجە نالەبارەدا قازی محەمەد لەناو ببات کە جگە لە پایەی سیاسی، خاوەن شوێنی ئایینی و مەزەبیش بوو.

بابەتێکی تر کە لەم ناوچەیەدا دەوڵەتی دەخستە بن باندۆری خۆیەوە سیاسەتی سۆڤیەت بوو لە کوردستاندا. لەبەرئەوەی بەپێچەوانەی ئازربایجان کە بنچینەی سیاسەتی دەوڵەتی رووس لەوێ برێتی بوو لە پشتەوانیی هەژاران لە ئاست دەسمایەداراندا، لەم ناوچەیەدا دەوڵەتی رووس بۆ ئەوەی بتوانێ بەڕادەیەکی گەورە دەسەلاتدار بێ و نەبادا دڵی دانیشتوانی ئایین پەروەر و بەدەماری کوردستان برەنجێنێ، بەهیچ جۆر لە بەلشەفیزم و یەکسانیی داهات و دابەشینی سامان نەدەدوا، بگرە سەرۆک خێلانی لە دژی دەوڵەت راست دەکردەوە و بەبزواندنی سۆزی سەرخۆبوونی ئەوان کەوا کوردستان پێویستی بەکۆمارێکی سەرفراز هەیە، توانیبووی هەستی کەسانی خۆپەرست و دنیاپەروەر بەلای خۆیدا بەکێش بکات.

بارودۆخی نالەباری هێزی دەوڵەت لەناو شاردا کە لە نیوچە گەمارۆیەکدا بوون و ئەو پەلەپەلییەی لە دامەزراندنی کەلوو و سەنگەر و قایمکاریدا بەکاردەهات، هەستی

ئاژاوەچیـەتی یا چاتر بڵـێم رۆژنامـەنووسیـی لەلا بزواندنم بۆ ئەوەی یەکـڕاست بکەومـە سۆراغی مەکۆی هەڕەشە و ئاژاوەنانەوە و خۆم لەگەڵ بارزانییەکاندا بکەومە وتوویژ هەتا بتـوانین زانیـاریی بەکـەڵک لە بارەی بارودۆخـەکـەوە وەربگرین و هەنگاوێک بەرەوپێش باوێژین لە چاککردنەوەی پێوەندیی نێوان هێزی دەوڵەت و بارزانییەکان کە بێ رادە خراپ بووبوو و هەموو دەم چاوەڕوانی ئەوە دەکرا پێکدادان رووبدات.

دوای گفـتوگـۆ لەگـەڵ سەرکـردایەتیی هێـزی کوردسـتـان و عـەقـیـد فـەیووزیی سـەرۆکی ئەرکانی هێزی دەوڵەت لەو ناوچەیەدا و تێگەیاندنی ئەو نیـازەی هەمبـوو، بەری ئێـوارەی رۆژی دووشەم ملی رێگەی نەغەدە و دەهنە و شنۆم گرت و، بەسواریی لۆرییەکی سوپا کە ئازووخەی بارکردبوو بەرەو جێگەی مەبەست بەرێ کەوتم. بارانێکی بەرەهێڵە دایدابوو و ئەو بەفـرە ئەسـتـوورەی رووی زەویی داپۆشـیـبـوو، دەتواندەوە. رێبـازی ئێـمـە رێگەیەک بوو بەناو کـێـڵـگەی چەوەندەردا تێ دەپەڕی، وەک زەریـایەک قـوڕ و لیـتـە خـۆی دەنواند. ئۆتۆمـۆبێلە شەق و پەقەکەی سوپا وەک ئەوەی بەهۆی نێزیک بوونەوەمان لە بارزانییەکان ترسی پێ گـەیشـتـبێ یا مـاوەی خزمـەتی بەکـۆتا هاتبێ، جـار لە دوای جـار دەوەسـتـا و ئێـمـەش بەو سـەرماوسۆڵەیە ناچاردەبووین دابەزین و، بەهاوکاری و هیـمـەتی سـەربازان و خـەڵکی ترەوە دەمـانتـوانی لۆرییـەکە لە قـوڕ دەربهێنین. بەم گـیـروگـرفـتـانەوە، لۆرییـەکـە سـەعـات شـەشی پاش نیـوەڕۆ گـەیشـتـە دەهنە. لێـرە فـەوجی سـوارەی لوڕسـتـان بەسەرکردایەتیی عەقید حاجی ئەنساری سەنگەریان لێ دابوو، لە راستیدا ئەم سەربازانە هێـزی پێشـەوە یا ئەو هێـزە بوون کـە ئەرکی داپۆشـینی مـەهاباد و هێـلی پێشـەوەیان پێ سپـاردرا بوو. سەبارەت بەخراپیی رێگەوبان، شەو لە دەهنە ماینەوە، سەعات دەی رۆژی سێ شەم بەرەو نەغـەدە بەرێ کەوتین. شـایەنی ئاماژەیە لێـرە بەولاوە هیچ شوێنەوارێکی سەربازان نەدەبینرا، بگرە پاراستنی بەشێکی کورت لەو رێگەیە کەوتبووە ئەستۆی خێڵی قەرەپاپاخ.

خێـڵی قـەرەپاپاخ لەو خێـلانەیە دوای شکانی ئێـران لەبەرامـبـەر رووسـیـای تزاری و بەسـتنی پەیمانی «تورکـمان چای» هاتوونەتە ئێـران . لەبەرئەوەیش بەقـەرەپاپاخ ناسـراوە چونکە کـلاوێکی چەرمـینی رەش لەسـەر دەنێن. ئەم خـێـڵـە، پیـاوی بوێر و نەترسیـان لێ هەڵکەوتووە و تەنیا تایەفەیەکیشە لە ناوەندی کوردستاندا جێ نیشـتە بووە و خەڵکەکەی بەزمـانی تورکی دەدوێن. قـەرەپاپاخـیـەکان نێـزیکەی پەنجـا و سێ گـوندیان لە گـوندانی

کوردستان بەدەستەوەیە.

سەعات دوازدە گەیشتمە نەغەدە و، لەبەرئەوەی پیاوانی ئەو خێڵە بەهۆی تەلەفۆنی مەیدانییەوە لە هاتنی من ئاگەدار بوون، بۆیە لە هەردوو بەری ڕێگەدا سوارئەسپ و چەکدار لە پێشوازیدا وەستا بوون. ئەو دەمە برا گەورەیی و سەرۆکایەتیی ئەو خێڵە لەو شارە بچووکەدا بەدەستی «قولیخان بزچەلو»ەوە بوو کە پیاوێکی خۆشمێر و شاپەروەر و مێوان پارێز بوو. ناوبراو بەگەیشتنی من بۆ بەخێرهێنان هەندێک قسەی کرد کە بۆ خۆ لادان لە درێژدادڕیی قسە، لێرەدا نەیانمنووسی، چەندین سەر گا و مەڕیان سەربڕی و لەبەر ئەوەیش نووسەر یەکەمین ڕۆژنامەنووسێک بووە گەیشتبووە ئەو خێڵە بۆیە بەخۆشەویستییەکی بێگەرد و بەگەرمی پێشوازیم لێ کرا. منیش لە بەرسڤی بەخێرهێنانەکەی ئەواندا لە بەزەییی شایانە و هاوکاریی هێزەکانی ئەواندا ئاگەدارم کردن و گوتم دەوڵەت بۆ پارێزگاریی ئەوان لە بارزانییەکان و بەدەرنانی ئەو خێڵە لەسەر زەویی ئێراندا، کۆششی پێویست بەکار دەخا و، ئەنجامی ئەو دەست پێشکەرییانەی سوپاش بەزوویی دەکەونە بەرچاوان.

ڕاستی ئەوە بوو لەو ڕۆژانەدا حاڵی خێڵی ناوبراو زۆر شڕ بوو، بارزانییەکان لە سەری ساڵی ١٣٢٥وە (واتە لە بەهاری ١٩٤٦ەوە) نێزیکەی ١٦٠ ماڵی خۆیان کە دەگەیشتە ١٧٠٠ کەس لە دێهاتی قەرەپاپاخ دامەزراندبوو و خێڵی قەرەپاپاخیش ناچار بوون بۆ ژیاندنی ئەمانە بۆ هەر سەر مرۆڤێک مانگانە سێ پووت گەنم و سی ریاڵ بدەن. وێڕای ئەمە، دەبوو ئالیکی وڵاخ و، نشینگەی بارزانییەکانیش هەر قەرەپاپاخی دابینی بکەن. شایەنی بەبیرهێنانەوەیش نییە کە بەهۆی توانای شەڕوانیی بارزانییەکان و نەبوونی هێزی دەوڵەت لەو شوێنانەدا، قەرەپاپاخ لە خۆبەدەستەوەدان بەولاوە چ چارەسەرێکی تریان نەبوو.

سەعات ٣ی نیوەڕۆی هەمان ڕۆژ بەنیازی دیمانەی شێخ ئەحمەدی بارزانی کە ناسراوە بە«خودانی بارزان» و، براگەورە و سەرۆکی ئایینی و واتایەکیی ئەو تیرەیە بوو، نەغەدەم بەجێ هێڵا و ڕووەو شنۆ بەڕێ کەوتم. بەدەم ڕێگەوە، چەندین جار بارزانییەکان دەبوونە ڕێگەگر لەپێش ڕۆیشتنی لۆرییەکەدا و دوای وردبوونەوەیەکی زۆر و دڵنیا بوون لەوەی سەربازمان لەگەڵدا نییە و بۆ دیمانە هاتووین، ئینجا مۆڵەتی ڕۆیشتنیان دەداین. جێی داخ ئەوە بوو تەنیا مۆڵەتی بارزانییەکان پێویست نەبوو بگرە سروشتیش بەردەوام دژبەری

ڕۆیشتنمان بوو.

بەفر بەتوندی دەباری و ئۆتۆمۆبێل لە ڕێگە کۆنە سنوورییەکەی ئێران عێراقدا بەردەوام لە ناو قوڕ و لیتەدا دەچەقی. دواجار سەعات پێنج و نیو، پاش ئەوەی ئۆتۆمۆبێلەکە لە قوڕ چەقییەوە و لە جوولە وەستا، ناچار بووین بۆ هەڵاتن لە دەست سەرما و، نەمانەوە لە دەشت و دەردا، خۆمان بەیەکێک لە ئاواییەکانی ئەو نێزیکانە بگەیەنین. پێویستە ئەوەش بگوترێ هەر لە نەغەدەوە بەپێشنیاری قولیخان قەرەپاپاخ، دوو کەس لە خێڵی قەرەپاپاخ و حەوتیش لە چەکدارانی بارزانی بۆ ڕێنوێنی و دڵنیایی بەگەڵ نووسەر کەوتبوون.

بارزانییەکان دەیانگوت دەبێ شەو لەناو لۆرییەکەدا بمێنینەوە و سبەینێ بەرەو شنۆ ببزوین، بەڵام نووسەر سوور بوو لەسەر ئەوەی بەهەر کڵۆجێ بێ دەبێ شەو بەدیمانەی شێخ ئەحمەدی بارزانی بگەم، لەبەرئەوەی نەبوونی خواردن و شوێنی رازان و دڵنیایی، ڕێگەیان پێ نەدەداین لەو سەرماوسۆڵەیەدا شەو لە لۆرییەکی ناو دەشت و دەردا بمێنینەوە. دواجار بۆ ڕزگاری لە دەستی سەرما چووینە ئاواییەکی تەنیشتەوە کە ناوی «گورگ ئاوا» بوو. نەکا ناوی «ئاوایی» خوێنەرەوە فریو بدا و وای تێ بگەیەنێ ئاوەدانییەک لەو شوێنەدا پەیدا دەبوو، بگرە ئەو گورگ ئاوایە کاولگەیەک بوو بۆ خۆی، تەنیا بنمیچێکی بەپێوە مابوو کە دەیتوانی لە باران و سەرمای تیژ بمانپارێزێ. دووریی نێوان گورگ ئاوا و شوێنی وەستانی لۆرییەکەمان بەماندووبوونێکی زیادە و بێ وێنە بڕی لەبەر ئەوەی زەوییە داچێندراوەکە لە ئەنجامی بارینی بەفر و بارانەوە بووبوو بەزەنەکێکی سەرسڕمێن.

سەعات شەش و نیوی پاش نیوەڕۆ بەشەکەتی و ماندووەتییەکی لەرادە بەدەرەوە بەگوندی گورگ ئاوا گەیشتین. باران هێشتا هەر دەباری و، دووری هەتا شنۆ هێشتا دە کیلۆمەتری تری مابوو. دوای تاوێک پشوودان، لەبەرئەوەی بارانەکە لێی کردبووەوە، هاوەڵان بەرەو شنۆ خۆیان ساز دایەوە و بۆ دیمانەی شێخ ئەحمەدی بارزانی بەڕێ کەوتینەوە. بەشێک لە ڕێگەی نێوان گورگ ئاوا و شنۆ هەمان جادەی چەوڕێژی سنووری بوو بۆیە توانیمان بەخێراییەکی زیاتر لە ژێر بەفردا بڕۆین. سەعات هەشت و چاریەکی دوای نیوەڕۆ، ڕووناکییەکی کزی چرا لەو تاریکییە پڕ لە مەترسییەدا کە شاخ و دەشتی ڕوون کردبووەوە، سەرنجی بۆ خۆی بەکێش دەکرد. هەستی نێزیک بوونەوە لە شنۆ کە هاودەمی بەدیهێنانی مەبەست و ئامانجی دواییمان بوو هێشتا ئێمەی تەواو هیوادار و

دڵخۆش نەکردبوو، کتوپڕ لەو تاریکە ئەنگوستەچاوەدا دەنگی سەگوەڕ و دەسرێژی توند و بێ پێشەکی بەرەوڕوومان بووەوە و ئێمەی لە شوێنی خۆماندا تاساند. گوللەبارانەکە زۆر لە نێزیکەوە بوو. کەمیی ماوەکە و تاریکیی شەو بەجۆرێک بوون رووناکیی ئاگری گوللە جێگەیەکی بچووکی ڕووناک دەکردەوە. دوو کەسەکەی خێڵی قەرەپاپاخ ویستیان بەتەقە وەڵامی دەسرێژەکە بدەنەوە بەڵام من و ئەو بارزانییانەی لەگەڵماندا بوون رێگەمان پێ نەدان و بووینە کۆسپ لە رێگەی پێکداداندا.

پێڵاو و بەرگمان بەقوڕ و لیتە پیس بووبوون و، ئاو هەتا ئانیشکمان هاتبوو. لە سەرمانە و لەبەر ترسی پێشهاتی نادیار هەڵدەلەرزین. یەکێک لەو بارزانییانەی لەگەڵماندا بوو و پلەی ملازم دووەمی لە سوپای عێراقدا هەبوو چەند هەنگاوێک چووە پێش و بەزمانی کوردی و بەو نیشانانەی لە نێوان بارزانییەکاندا هەبوو هەندێ شتی بەدەسرێژکەران گوت، دواجار تەقەی تفەنگهاوێژانی بارزانی وەستا، پاش تاوێک پازدە کەسی تەماتیک بەدەست و دوو چرای فانۆس بەدیار کەوتن. وتوویژێکی کورتخایەن لە نێوان بارزانییەکانی هاوەڵمان و ئەوانیتردا کرا، پاشان بەڕوویێکی گرژ و نادڵنیاییی کە بەچاوانیانەوە دیار بوو، رێگەی شنۆیان پێ پێشان داین.

لەناو دڵی ئەو شەوەدا، ئەگەرچی تاریکی ئەم شارە گرینگە سنوورییەی پێچابووەوە و، بارانی توند بووبووە بەرگری ئەوەی کەس بۆ کارێکی تەنانەت زۆر گرینگیش سەر لە ماڵ دەربهێنێ، بەڵام وێڕای ئەمە ئەفسەر و سەربازانی بارزانی تیپ تیپ لە جووڵەدا بوون و هەموو رێگە و بانی هاتنە ناو ئەم شارۆچکەیە و بەرزاییەکانی ئەو دەوروبەرەیان گرتبوو هەتا ئەگەر لە ناخافڵ هێرشێک رووی تێ کردن بتوانن بەرتەکی بدەنەوە. هەرچەندە لە لاپەڕەکانی داهاتووشدا باس لە گیانی سەربازیی بارزانییەکان دەکەین بەڵام خراپ نییە ئەگەر لێرەدا بڵێین: بارزانییەکان بەپێچەوانەی خێڵانی ئێرانی، لەش سست و تەنبەڵ نین. پاسەوانانی بارزانی، هەموو شەو لەژێر بەفر و باران و سەرما و سۆڵەدا رۆژیان دەکردەوە بێ ئەوەی سەنگەرەکانی خۆیان بەجێ بهێڵن و رۆژانیش دەحەسانەوە بۆ ئەوەی لە ناکاو نەگیرێن. بەڵام رێوڕەسم لە عەشایەری ئێراندا ئەوەیە شەو لە ژێر میچ و ناو ماڵدا بەسەر ببەن و بەرۆژ پاسەوانەتی بگرن، بۆیە زۆرینەی خێڵانی ئێرانی توانای شەڕی شەوانیان نییە و بەرۆژیش خافڵگیر دەکرێن.

بۆچی بارزانییەکان هاتن بۆ ئێران؟
بەسەرهاتی بارزانییەکان و
پێکدادانی ئەم تایەفەیە لەگەڵ وڵاتانی دراوسێی ئێراندا

هەر بەگەیشتنم بەژوورەوەی هۆڵێک کە بەدەوران دەوریەوە ئەفسەرانی چەکداری بارزانی پاسەوانییان لێ گرتبوو، پیاوێکی کەڵەگەتی چوارشانە بەخۆی و پاڵتۆی درێژ و ردێنی ماش و برنجییەوە، هەروەها بەسەر و سیمایەک کە خۆی وەک فەرمانڕەوایەکی واتایی و سەرۆکی بنەماڵەیەک لەبەرچاومدا دەنواند، لە دەرگەی بەرامبەرەوە هات بەژووردا. ئەو کوردەی بەهاوەڵیی من هاتبووە ژوور و نیو هەنگاو بەدوامەوە وەستابوو، سەر بەخێڵی قەرەپاپاخ بوو، بەدیانەی ئەو پیاوە، بەدەنگێکی چپەدوو بەجۆرێک هەر تەنیا خۆم بیبیستم، گوتی: «شێخ ئەحمەد، خودانی بارزان!» نازانم لە بینینی ئەو پیاوە بەژن بڵند و بەسیمایەدا چ هەستێک لە ناخمدا هاتە کایە کە بەبێ ئاگا و بەپێچەوانەی نەریت، سڵاوم نەکرد. ئەویش وشەی لەزار دەرنەهات. چەند وردکەیەک بەشێنەیی و بەبێدەنگی لە سەرتاپێی یەکترمان ڕووانی، پاشان وەک ئەوەی هەردووکمان چاک یەکتر بناسین، بەرەوڕووی یەکتر، هەریەکە و لەسەر کورسییەک ڕۆنیشتین. جلوبەرگی من بەهۆی بارینی بەفر و بارانەوە تەڕ بووبوون، پێڵاو و شەرواڵم قوڕاوی بووبوون.

شێخ ئەحمەد، پاش ئەوەی لە دەورویشتی خۆی ڕووانی، خۆی وەک براگەورەی مەلا مستەفا و سەرۆک خێڵی بارزان و تەمەن پەنجا ساڵ پێ ناساندم و نیازی خواست منیش خۆمی پێشکێش بکەم. نووسەر بەوپەڕی ڕێزەوە خۆی دایە ناسین و هیوام خواست بارزانییەکان لەم هەلومەرجە ناجۆرەی تیایدان دەرباز بن، هەروەها بەو هیوایەی لە ڕێگەی ناوبژیی دەوڵەتی ئێرانەوە بەرپرسیارانی عێراق لێبوردن رابگەیەنن و ئەمانیش بگەڕێنەوە نیشتمانی خۆیان و لە ئاوارەیی و پەرێشانی دەربچن. بەرلەوەی شێخ ئەحمەد وەڵامی ئەم قسانە بداتەوە، ئەوەیشم گوت کەوا بۆ هەڵگرتنی هەر جۆرە بۆندژییەک، پێویستە بارزانییەکان دڵسۆزی بەڵێنی خۆیان بن وەک چۆن مەلا مستەفا لە مەهاباد بەڵێنی داوە دوو تۆپی چیایی بەزووترین کات بدەنەوە دەستی بەرپرسیارانی سوپا و، نەغەدەش چۆڵ بکەن.

شێخ ئەحمەد بەشی یەکەمی قبووڵ کرد و گوتی تۆپەکان وان لە گوندی «نەڵۆس» و

بەزوویی دەدرێنەوە بەڵام چۆڵکردنی نەغەدە لەم ساتەدا لە توانا بەدەرە، لەبەرئەوەی ناکرێ پازدە هەزار ژن و منداڵ و پیر و پەککەوتە لە شنۆ کۆچ بکرێن و، بژیویشیان لەو شوێنەدا بۆ مسۆگەر بکرێ. شێخ ئەحمەد لە وەڵامی قسەی مندا کە لە بارەی ئامانجی هێزی سوپاوە دوام و گوتم هێزی دەوڵەت نیازی شەڕی لەگەڵ بارزانییەکاندا نییە، بەرلەوەی وەڵام بداتەوە هەستا و قورئانێکی لە گیرفان دەرهێنا، لە نێزیک منەوەی دانا و داوای کرد سوێند بخۆم کە جگە لە سوودی گەلی ئێران چ ئامانج و ئاواتێکی ترم نییە. منیش ئەو سوێندەم بەهەموو دڵ و ڕوونەرمییەک ـ کە ئەو سوور بوو لەسەری، بەهێمنی و دڵنیاییەوە خوارد.

شێخ ئەحمەد دوای دڵنیابوون لە قسەکانی من، گوتی: بەدەوڵەتی ئێران و بەرپرسیارانی سوپا بڵێ سوێند بەخوا ئێمە نیازی شەڕی ئێوەمان نییە و لە بیری دژایەتیدا نین، هەمان شتیشمان بەدەوڵەتی عێراق گوت و گوێی شل نەکرد، بەئێوەش دەڵێین ئێمە کارمان بەسەر ئێرانەوە نییە و تەنیا لەبەرئەوەی کوردین خۆمان بەئێرانی دەزانین، ئەگەر دەوڵەتی عێراق مۆڵەت نەدا بگەڕێینەوە وڵات ئەوا لە دەوروبەری تاران یان هەر شوێنێکی تردا کە دەوڵەت دەستنیشانی بکات نیشتەجێ دەبین و دەبین بەهاووڵاتیی ئێرانی.

شایەنی بەبیر هێنانەوەیە، ئەو کاتە مەلا مستەفا بۆ وتووێژ چوو بوو بۆ تاران و درێژەکێشانی ماوەی مانەوەی ئەو لەوێ بووبوە مایەی دڵەڕاوکەی بارزانییەکان، لەبەرئەوەی ئەو بەر لە ڕۆیشتنی خۆی بۆ تاران گوتبووی ئەگەرهاتوو هەتا دە ڕۆژی تر نەهاتمە دواوە ئەوا بۆ شەڕی هێزی دەوڵەت خۆتان ساز بدەن. ئیتر ئەوکاتەش، ئەو ماوەیەی ئەو دیاریی کردبوو بەکۆتا هاتبوو.

شێخ ئەحمەد، لەوەی خێڵی بارزانی لە ساڵی ١٣٢٤(١٩٤٥)دا واتە ئەوکاتەی هێزی دەوڵەت لە کوردستان نەمابوو، هاتبوونە ئەو ناوچەیە و، سەبارەت بەو کێشانەی سەریان هەڵدابوو، داخی دڵی خۆی هەڵڕشت و هیوای خواست بۆندژی لەو ناوەدا نەمێنێ. برایانی شێخ ئەحمەد، شێخ محەمەد سدیق و شێخ بابۆ کە هەردووکیان لەو بچووکتر و لە مەلا مستەفا گەورەتر بوون، لەو دانیشتنەدا بەڕاشکاوی گوتیان قازی محەمەد زستانی ساڵی رابردوو رێزدار شێخ ئەحمەدی لەلای سۆڤیەتییەکان وا تاوانبار کردبوو کە پێوەندیی بەئینگلیزەوە هەیە، لە ئەنجامدا سۆڤیەتییەکان ئەویان لە مەهاباد بەدەرنا و لە «شەیتان

ئاوای دۆڵ»یان نیشتەجێ کرد. ئەو دوو برایە بەراشکاوییەکی زیاترەوە ئاخاوتن و سوێندیان خوارد دوکتۆر مەلکومیی ئاشووری کەوا یەکێکە لە تاوانبارانی ناسراوی ورمێ، هەروەها ئەفسەرانی ئێرانی یان سۆڤیەتی، کەسێک لەناو ئەواندا نییە و ئەگەر تاڵان و بڕۆیەک لەم دەوروبەرەدا ڕووی دابێ ئەوا بەدەستی زێڕۆ و نووری بەگ ڕوویان داوە(٨). ساڵی رابردوو، قازی محەمەد پێدا پێدا فەرمانی بەئێمە دەدا خێڵانی مامەش و قەرەپاپاخ تاڵان بکەین بەڵام ئێمە لەبەرئەوەی کوردمان خۆش دەوێ کاری ئاوهامان نەکردووە.

هەمان شەو سەعات دە، دوای ئەوەی لیستەیەکم لە پێویستییەکانی ئازووخەی خێڵی بارزان لە شێخ ئەحمەد وەرگرت، شنۆم بەجێ هێشت و بەرەو مەهاباد جووڵام. هەمان ڕێگەی پێشووم بەدژوارییەکانی پێشترەوە بەڵام بەماوەیەکی کەمتر، تەی کردەوە لەبەرئەوەی لە گەڕانەوەدا زەوی شەختە بەستبووی و بۆ تێپەڕینی لۆری لەبارتر بووبوو.

پێش ئەوەی لەگەڵ خوێنەرانی ئازیزدا بێینە تاران و لە وتووێژی دەوڵەت لەگەڵ مەلا مستەفادا ئاگەدار بین، مێژووی خێڵی بارزان و چۆنیەتیی هاتنیان بۆ ئێران باس دەکەین:

بارزانییەکان یەکێکن لەو تایەفە گەڕناس و بوێرانەی عێراق کە لە ناوچەی هەولێر لە کێوەکانی عێراق نێزیک سنووری ئێران دادەنیشن و هەتا پێش شەڕی دووەمی دنیا و لەسەردەمی ئاشتیدا، ڕووبەڕووی بوویەری ئەوتۆ گرینگ نەبووبوون کە سەرنجی کوڕ و کۆمەڵانی سیاسی و کۆمەڵایەتی بۆ خۆی بەکێش بکات، بەئاوایەکی ئاشتیخوازی درێژەیان بەژیانی خێڵایەتیی خۆیان دەدا. لەهەمان ئەو ڕۆژان و ساڵانەی پێشوودا سەرۆکانی ئەم تایەفەیە لە دووره هەوارگەی سلێمانی، ناسریە، حیللە، دیوانیە و کەرکووک لەبن سانسۆردا چاوەڕوانی ڕووداوێکیان دەکرد. پاش دوازدە ساڵ لە دووره هەواری، ساڵی ١٣٢٠(١٩٤١) کە شۆڕشی ڕەشید عالی گەیلانی ڕووی دا هەلێک بۆ ئەو دوور لە هەوارانە هەڵکەوت و، خۆیان لە کۆت و بەند و چاودێریی پۆلیس ڕاپسکاند و بۆ زێدی بنەڕەتی خۆیان گەڕانەوە.

دوای گەیشتنەجێ، بێ وچان دەستیان کرد بەکۆکردنەوەی کەسانی پەرت و بڵاوی خۆیان و پەیداکردنی چەک و تەقەمەنی. لە هەلومەرجی ناپەڕژای عێراق سوودیان بینی،

(٨) شاعیری بەناوبانگ هێمنی موکریانیش لە «لە کوێوە بۆ کوێ»یەکەیدا زێڕۆ بەهادووریی بەتاڵانچی و شڕەخۆر ناوبردووە، بڕوانە: پێشەکیی دیوانی «تاریک و ڕوون»ی شاعیر.

بەهاندانی کەسانی دەرەکی و کاربەدەستانی دەوڵەت، بەڕاشکاوی دەستیان کرد بەداوای ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستانی عێراق. ئەم کردەوەیە بوو بەمایەی لەشکرکێشی و، لە ئەنجامدا شکانی سوپای عێراق و، دەوڵەت ناچار بوو ئەندازەیەک لە داوایەکانیان پەسند بکات، بەڵام پاش ماوەیەکی کورت جارێکی تر راپەڕیوان داوای ئۆتۆنۆمییان کردەوە، مەلا مستەفا بارزانیش کە لە هەموان خۆشەویستتر و بەتواناتر بوو، لەلایەن سەرۆک تایەفانەوە بەناوی سەرۆکی بزووتنەوە هەڵبژاردرا و چووە ناو وتووێژ لەگەڵ دەوڵەتی عێراقدا، لە هەموو کۆڕێکدا بەگەرمی و خۆشەویستییەوە پێشوازیی کرا و بەڵێنی هەموو یارمەتییەکی لێ وەرگرتن و کەسێک بەدژی ئەوان نەدەوەستا، بەم شێوەیە سەرکەوتنێکی شایەن بوو بە بەشی بزووتنەوەکە.

ساڵی ١٣٢٤(١٩٤٥) کابینەی وەزیرانی عێراق لە کار کەوت، تێکڕای ئەو وەزیرانەی لایەنگرییان بۆ بزووتنەوەکە هەبوو هەموویان گۆڕان و ناحەزانی ئەوان جێگەی گرینگیان لە داوودەزگای دەوڵەتدا گرت. کاربەدەستانی دەرەکیش کە هیچ دژبەرییەکیان بۆ ئۆتۆنۆمیی کوردی نەدەکرد، ئەوانیش گۆڕان و هەندێکی تر کە تەواو بەرەواژی ئەوانی پێشوو بوون هاتنە شوێنیان. لەو ئاڵوگۆڕەدا، بارودۆخی دەوڵەتی عێراق و بیانییەکان بەپێچەوانەی رابردوو، بڕێتی بوو لە بەرهەڵستیی ئەم بیرە و سەرکوتینەوەی راپەڕیوان، لە ئەنجامدا لەشکرکێشیی عێراق دەستی پێ کرد و دوای ئەو پێکدادانانەی بەشکانی بارزانییەکان بەکۆتا هاتن، مەلا مستەفا داوای دیمانەی بەرپرسیارانی دەوڵەتی کرد. لەو دیمانەیەدا داوای لێ کرا لە عێراق دەربچێ و بەگوێرەی قسەی مەلا مستەفا خۆی، تکای ئەو بەهیچ کوێیەک نەگەیشت و لەبەرئەوەیش کە بارودۆخی ئێران شێوا بوو و حکوومەتی ناوەندییش لە ناوچەی کوردەواریدا وزەی نەما بوو بۆیە بارزانییەکان لە مانگی رەزبەری ساڵی ١٣٢٤دا بە زەویی ئێران گەیشتن(٩).

پاش گەیشتن بەئێران، لەبەرئەوەی بەشی کوردنیشینی مەهاباد و دەوروپشتی ورمێ لەژێر دەسەڵاتی هێزی دەوڵەتی ئێراندا نەمابوون، بۆیە دەوڵەتی ئێران نەیتوانی بارزانییەکان بەپێی مەرج و پرۆگرامێکی تایبەت وەربگرێ. ئەوانیش لەبەرئەوەی سنوورەکانی ئێرانیان بەبێ لەمپەر و بەرگر و، هەروەها توانای دەوڵەتیان کەموکورت دەبینی، بۆیە بەپێی پێویستیی بارودۆخی ناوچە و فەرمانی قازی محەمەد کە داوای

(٩) بارزانییەکان لە ١١ تشرین١ ١٩٤٥ گەیشتنە کوردستانی دیوی ئێران.

ئۆتۆنۆمیی بۆ کوردستانی ئێران دەکرد، دەجوولآنەوە و لە هیچ ئەرکێکی سەرشانیان سستیان نەدەنواند و، لە پێناو بەرەوپێش بردنی ئامانجە مەترسیدارەکانی حیزبی کۆمەڵەدا بەدڵسۆزییەوە تێ دەکۆشان، لە هەندێک چالاکیی ناوچەیی لە دەوروپشتی سەقزیشدا پشکدارییان کرد و لە دژی هێزی دەوڵەتی ئێراندا شەڕیان کرد. ئیتر ئەم دۆخە هەتا ئەو دەمەی ئۆتۆنۆمییەکەی ئازربایجان «ناوێک» بوو، بەڕێوە دەچوو. ئەم تایەفەیەش لەبەر تیشکی خواستەکانی قازی محەمەد و دوور لە توانای ناوەندیی ئێران دەسەڵاتێکیان دەنواند.

ئەم تایەفەیە لە ڕێگەی مێگەلدارییەوە بژیویی خۆیان بەدەست دێنن و لەبەرئەوەی بەردەوام بەدوای مەڕومالآتی خۆیاندا بەکێوانەوە لە جووڵەدان بۆیە ئاساییە پیاوی لێهاتوو و بەهێز و بەگشتی بوێر و چەکدارن و، هەر لە منداڵییەوەش خوو بەتفەنگەوە دەگرن، هەر بەم بۆنەیەوەش لە نیشان ئەنگێوی و سوارچاکی و ڕێڕۆیشتنی دوور و درێژ لە کەژ و کێواندا تەواو بەتوانا و چوستن.

سەرۆکایەتیی ئەم تایەفەیە بەدەستی شێخ ئەحمەدی بارزان و مەلا مستەفای برایەتی، مەزهەبی ئەوان «سوننی»یە و لە بارەی ئایین و نەریتی خۆیانەوە دەمارگرژ و توندن، بەتایبەتیش بەچاوی پڕ لە متمانەوە سەیری سەرۆک خێڵ و ڕێنوێنانی مەزهەب و ئایین پەروەرانیان دەکەن، بەم پێیە شێخ ئەحمەد کە پێشەوای مەزهەبیی ئەوانە یەکێکە لە گەورەترین پێشەوایانی مەزهەبی سوننە و «خودانی بارزان»ی پێ دەڵێن.

شێخ ئەحمەد کوڕی شێخ محەمەدی بارزانی و خاوەنی سێ برا بەناوی ـ مەلا مستەفا، شێخ بابۆ و شێخ محەمەد سدیق ـ ە. لە ناو ئەم سێ برایەدا بایەخی مەلا مستەفا لە پێش هەموویانەوەیە، دوای مەلا مستەفاش شێخ محەمەد سدیق بایەخدارە. شێخ ئەحمەد لە نێوان هەموو مێرانی بارزانیدا تاکە کەسێکە چەک بەدەستەوە ناگرێ و لایەنی واتاییی گرتووە، لە کاتێکدا پیاوانی تری بارزانی بەشێوەی گشتی خاوەن چەکن.

مەلا مستەفا پیاوێکی بەژن ناوەندی و ڕێک ئەندام و گەنم ڕەنگە، ئەنیەی کراوە و چاوانی درشت و برۆی ڕێکن، هەموو مەرجێکی بوێری و لاوچاکی و کارایی بەنێوچاوانیەوە دیارە. لە زمانی ئینگلیزی، عەرەبی، تورکی و فارسی باش شارەزایە. لە ماوەی ١٧ ساڵ زیاتر لەگەڵ دەوڵەتانی ئینگلیز و عێراق و ئێراندا پێکدادانی کردووە و، بینەر و بەشداری شەڕوشۆڕی خوێناوی بووە.

تیرەکانی بارزانی

دەکرێ بارزانییەکان بەسەر چوار تیرەدا دابەش بکرێن:

(١) تیرەی بەرۆژی لە دەوروپشتی بارزاندا جێ نیشتەن و لە خزم و کەسانی مەلا مستەفان.

(٢) تیرەی شێروانی خاوەنی گەلێک نەریتی لاوچاکی و ئازایین، سەرۆکی ئەوان محەمەد ئاغای مێرگەسۆری و سەعدوڵڵا بەگە، جێ نیشینگەی ئەمانە لە ناوچەی رۆژهەڵاتی بارزان و ژووررووی زێی گەورەیە.

(٣) تیرەی مزووری لە رۆژئاوای بارزان و سەرۆکی ئەوان ئەسعەد خۆشەوییە کە برایەکی ئەو بە ناوی مستەفا خۆشەوی لە شەڕی مامەشا لە ناوچەی سەقز لە رۆژی ٢٥ جۆزەرداندا کوژرا(١٠).

(٤) تیرەی دۆڵەمەری سەرۆکی ئەوان محەمەدەمین میرخانە و مەڵبەندی دانیشتنی ئەم تیرەیە لە باشووری رۆژئاوای بارزانە، واتە لە باشووری جێ نیشنگەی مزووری و رۆژئاوای رەواندوز.

کەسانی ئەم تیرانەی سەرەوە جگە لەوەی خاوەنی گورج وگۆڵییەکی زۆری چیایی و گیانی ئازایەتین، هەروەها بەهۆی ژیری و هۆشیاریی سەرۆکانی خۆیان و بیری رووبەڕووبوونەوەی سوپای عێراق خزمەتی بن ئاڵایان بەتەواوی خواست و خولیاوە پەسند کردووە(١١) و، زۆرینەی کەسانیان فێری هونەری جۆراوجۆری ئەندازیاری، تۆپخانە، تانک و زرێپۆشی شەڕ و چۆنیەتیی رووبەڕووبوونەوە و بەرگری لە خۆکردنن لە بەرامبەریاندا. ئەمانەی خوارەوە پوختەیەکن لە کردەوە سەربازییەکانی بارزانییەکان لە بەرامبەر سوپای عێراق و تورکیا و ئینگلیز کە باسیان دەکەین:

(١٠) ئەو کەسەی لەم شەڕەدا شەهید بوو خۆشەوی کوڕی خەلیل خۆشەوی بوو کە خۆرتێکی تەمەن نۆزدە ساڵی و لاوێکی ئازا و نەترس بوو، بارزانییەکان بەشەهیدبوونی ئەو زۆر خەمباربوون. بڕوانە: بەڕێز مەسعود بارزانی، شۆڕشی بارزان ١٩٤٥ ـ ١٩٥٨، لاپەڕە ٢٣-٢٤.

(١١) راست ئەوەیە کە خزمەتی بن ئاڵا «واتە سەربازی»یان پەسند نەکردووە.

پێکدادانی بارزانییەکان لەگەڵ سوپای عێراق و ئینگلیز و چوونی مەلا مستەفا بۆ تورکیا

(١) لە ساڵی ١٩٣٠ی زایینیدا «واتە ١٣١٠ی هەتاوی» ئەو کاتەی تورک ئاشوورییەکانیان لە تورکیا بەدەر نا، دەوڵەتی بەریتانیا چاوی لەوە بڕیبوو ئاشوورییە دەرکراوەکانی تورکیا لە ناوچەی بارزان جێ نیشتە بکاتەوە. ئەم چاوتێ بڕینە بەلای بارزانییەکانەوە نالەبار بوو و بەهیچ ڕوویێک ئامادەی قەبووڵکردنی نەبوون لەبەرئەوەی دەیانزانی ئەگەر بێو ئەم خەڵکانە لە ناوچەی بارزان دابمەزرێن ئەوا لەڕێگەی هاوژیانی و تێکەڵیی خۆیان لەگەڵ ئەمانەدا بایەخ و پایەیان کەم دەبێتەوە. سەبارەت بەم هۆیە شەڕی نێوان ئاشووری و بارزانییەکان یا چاتر بڵێین بارزانییەکان و دەوڵەتی عێراق بەپشکداریی هێزی ئینگلیز دەستی پێ کرد بەڵام پاشان بەهۆی نەبوونی تفاقی شەڕەوە شێخانی بارزان بەرەو دیوی تورکیا کشانەوە.

لە ئەنجامدا سوپای عێراق و ئینگلیز لێبوردنی گشتییان بۆ بارزانییەکان دەرکرد و، بەم پێیە تورکەکان گەڕانەوەی بارزانییەکانیان بۆ عێراق پەسند کرد، بەڵام هەر کە گەیشتنەوە مووسڵ عێراقییەکان مەلا مستەفا و هەندێک لە شێخان و ژمارەیەک لە کەسانی سەر بەخێڵی بارزانیان دەسبەسەر کرد و پاشان بۆ ناسریەیان دوور خستنەوە. ماوەی دوورخرانەوەی ئەوان ١١ ساڵی خایاند، چوار ساڵیان لە شاری ناسریە، حیللە، دیوانیە و کەرکووک و ٧ ساڵ تریشیان لە سلێمانی بردە سەر. ژمارەی دوورخراوەکان بە ژن و پیاوەوە ٨٦ کەس بوون و شێخ ئەحمەدی برا گەورەی مەلا مستەفاش لەناو ئەواندا بوو. مەلا مستەفا لە کاتی نیشتەجێ بوونی لە سلێمانی لەگەڵ کوردە بەرهەڵستکارەکانی ئەوێدا پێوەندیی بەست و بڕیاری داهاتووی شۆڕشی خۆی لەگەڵ ئەواندا داڕشت و لە ئەنجامدا بە هاوکاریی ئەوان لە ڕۆژی ١١ی حوزەیرانی ساڵی ١٩٤٢دا، توانیی تەبای دوو مرۆڤی تری بارزانی لە ڕێگەی پێنجوینەوە ڕابکات و لە ڕێی سەردەشتەوە بێتە بانە و لاهیجان و مەهاباد و لەوێشەوە خۆی بگەیێنێتەوە بارزان(١٢).

(١٢) بارزانیی نەمر ڕۆژی ١٢ تەممووز ١٩٤٣ لەگەڵ دوو لە هەڤاڵانی خۆیدا بەناوی مستەفا عەبدوڵڵا و سلێمان سۆرە لە شاری سلێمانی دەرکەوتن و لە ڕێگەی کوردستانی ئێرانەوە بەرەو بارزان گەڕانەوە، لەم دەرچوونەشدا خوا لێخۆشبوو شێخ لەتیف بەرێنوێنیی باوکی ـ واتە شێخ مەحموودی نەمر و خەباتکارانی حزبی هیوا هاوکارییان کردن.

دەربازبوونی مەلا مستەفا لە دووره هەوارگەیی و پێکدادانی سەرلەنوێی لەگەڵ هێزی عێراقدا

(٢) ساڵی ١٩٣٣ی زایینی «بەرامبەر ١٣١٣ی هەتاوی» ئەو کاتەی مەلا مستەفا لە دووره هەوارگەییدا دەژیا، سوپای عێراق تێکڕای تایەفەکانی بارزانیی چەکچن کرد بوو. ئەو دەمەی مەلا مستەفا لە دووره هەوارگەوە تەبای دوو کەسی تر بەناوی مامەند مەسیح و میرزا ئاغای رەشۆ هەڵاتن، سێ پارچە چەکی ماهوزەڕی ئینگلیزیی پێ بوو، بێ وچان دوای گەیشتنی بەبارزان بەهەمان ئەو سێ پارچە تفەنگە بنکەی پۆلیسی «شانەدەر»ی چەک کرد و ١٣ تفەنگی کەوتە دەست، پاشان کەوتە نامە نووسین بۆ حکوومەتی عێراقی جێ نیشتە لە بارزاندا، بەتایبەتیش لە نامەیەکدا گوتی هاتنەوەم بۆ بارزان بەنیازی سەرپێچی و پیاوکوژی و رێگری نییە بگرە نیازم دابینکردنی ژیانێکی ئارامە لە ناوچەی بارزاندا.

بەڵام لە هەمان ئەو کاتەدا دەستی کرد بەڕاپەڕین و سەرپێچی لە دژی دەوڵەتی عێراق و هەر یەکڕاست دوای چەککردنی بنکە پۆلیسەکەی شانەدەر، فەوجێک پۆلیسی عێراق کە برێتی بوو لە ٥٠٠ کەس بەمەبەستی بتەوکردنی بنکەی شانەدەر و شوون هەڵگرتنی مەلا مستەفا بەرەو رووی بارزان چوو، بەڵام بەر لە گەیشتنی ئەوان، مەلا مستەفا بەهاوکاریی ١٣ کەسی چەکداری خۆی، توانیی بنکەی خێرەزووکیش بەشێوەیەکی سەرسڕهێن و دەسوەکەرییەکی تایبەتەوە چەک بکات کە لە ژێرەوە باسی دەکەین.

رووداوی چەککردنی بنکەی خێرەزووک یان شاکارێکی گرینگی مەلا مستەفا

مەلا مستەفا خۆی و ٧ کەسی تر لە چەکدارانی، هاتنە ناو بنکەکەوە و لەبەرئەوەی هەمان کات ئاگەدار بوو کە بەو نزیکانە ٥٠٠ پۆلیس بەفریای بنکەکەوە دەگەن، شەشەکەی تری «لە ١٣ کەسەکەی خۆی» لە گەروویێکی نزیک بنکەکەدا بەجێ کرد هەتاکو بێ ئەوەی شوێنی خۆیان ئاشکرا بکەن مەلا مستەفا لە هاتنی پۆلیسە بەفریاهاتووەکان وریادار بکەنەوە. مەلا مستەفا ٣٠ کەسی بنکە پۆلیسەکەی بەر لە هاتنی فەوجە پۆلیسە بەفریاهاتووەکە چەک کرد و جلوبەرگی خۆی و پیاوەکانی بەجلوبەرگی پۆلیسەکان گۆڕی.

هەمان ڕۆژ لە نیوەی شەودا فەوجە بەفریاهاتووەکە گەیشتەجێ و شەش کەسە چاودێرەکە بێ ئەوەی شوێنی خۆیان ئاشکرا بکەن، هاتنی ئەوانیان بەمەلا مستەفا ڕاگەیاند و ئەمانیش لە بنکەکەدا خۆیان بەکەیس کرد. دەمودەست سەرۆکی فەوجەکە چووە بەر دەرگەی بنکەکە و بەزمانی عەرەبی هاواری کرد: «سەرۆکی بنکە دەرگە بکەوە!» مەلا مستەفا زمانی عەرەبیی باش دەزانی و وەڵامی دایەوە کەوا سەرۆکی بنکە مۆڵەتی کردنەوەی دەرگەی پێ نەداوم، هەرکاتێک سەرۆکی بنکە هات ئەوا بەمۆڵەتی ئەو دەرگەتان بۆ دەکەمەوە. ئیتر بەو شێوەیە ٥٠٠ پۆلیسەکە، شەو لەدەرەوەی بنکەکەدا لە شوێنێکی نالەبار دامەزران، بەرەبەیان بارزانییەکان لە دوو لاوە واتە لەلای بنکەکەوە و لەلای گەرووەکەوە ئاگرێکی خەست و خۆڵیان بەسەردا باراندن، بەشێوەیەک ژمارەیەکی کەمیان توانییان دەرباز بن، بەم جۆرە لە ماوەیەکی زۆر کورتدا مەلا مستەفا بوو بەخاوەنی برێکی زۆر لە چەک.

ئەم کردەوە و ئازایەتییەی مەلا مستەفا، سەرنجی کۆمەڵانی سیاسی و سوپاییی عێراقی بەرەو ناوچەی بارزان بەکێش کرد بەتایبەتیش ئەندامانی حزبێک کە تازە بەناوی «هیوا» لە عێراق دامەزرابوو و، خاوەنی بیر و بۆچوونی ئاژاوەگێڕی یا بەزاراوی خۆیان «ئازادیخوازی» بوون، پشتەوانییان لەم کردەوانەی مەلا مستەفا دەکرد و، کەوتنە بەستنی پێوەندی لەگەڵ ئەودا و هەروەها هەندێک لە ئەفسەرانی سوپای عێراق کە لە نێو ئەم حزبەدا بوون و لەبەرئەوەی جێی متمانەی سوپا و دەوڵەتی عێراق نەبوون، بۆ نیازی ناڕەوا کەڵکیان لەم هەلە وەرگرت و کەوتنە نواندنی پێوەندی لەگەڵ بارزانییەکان و بەپشتەوانیی بیر و بۆچوونی حزبی ناوبراو سێ کەسیان لە کاربەدەستانی گرینگی خۆیان بە ناوی رائید روکن عیزەت عەبدولعەزیز «کە لە ساڵی ٢٤ ـ ٢٥(٤٥ ـ ٤٦)دا لە ریزی هێزی بەرهەڵستکارانی کوردستاندا هاوکاریی بارزانییەکان و قازی محەمەدی دەکرد» و نەقیب عەزیز سەید عەبدوڵڵا و عەقید ئەمین ڕەواندوزی بەنیازی وتووێژ و بەستنی پێوەندی، ناردە لای مەلا مستەفا.

مەلا مستەفا لەگەڵ ئەم ئەفسەرانی پێوەندییەدا پرۆژەیەکی لە بارزان گەڵاڵە کرد و بەشێوەی داوخواز پێشکێشی دەوڵەتی عێراقیان کرد کە گرینگترین داواکاریی ئەوان برێتی بوو لەمانەی خوارەوە:

(١) دامەزراندنی هەرێمی کوردستان، برێتی بێ لە شارەکانی کەرکوک، سلێمانی،

هەولێر، دهۆک و خانەقین.

(٢) هەبوونی وەزیرێک لە کابینەدا بەناوی وەزیری کوردستان.

(٣) هەبوونی بریکار وەزیرێکی کورد لەهەر وەزارەتێکدا.

(٤) دابینکردنی سەربەخۆیی رووناکبیری، ئابووری، کشتوکاڵی و هەموو کاروبارێکی تر تەنیا سوپا و پۆلیس نەبێ.

مەلا مستەفا ئەو داوخوازانەی بەئیمزای هەموو سەرکردەکانی تری کورد گەیاند و پشتگیریی لێ ستاندن و بەدەوڵەتی عێراق و ئینگلیزی راگەیاند. جگە لەمەیش بۆ ئەوەی زیاتر خۆی لە حزبی هیوا نێزیک بکاتەوە ژمارەی ئەفسەرانی پێوەندیی کردە حەوت کەس، ناوەکانیان ئەمانەی خوارەوەیە:

(١) عەقید ئەمین رەواندوزی، ئەفسەری پێوەندی لە ناوچەی رەواندز و بارزان.

(٢) رائد عیزەت عەبدولعەزیز، ئەفسەری پێوەندی لە ناوچەی بلە.

(٣) مستەفا خۆشناو، ئەفسەری پێوەندی لە بارزان.

(٤) میرحاج ئەحمەد، ئەفسەری پێوەندی لە ناوچەی ئاکرێ.

(٥) مەجید عەلی، ئەفسەری پێوەندی لە ئامێدی.

(٦) سەید عەزیز سەید عەبدوڵڵا ئەفسەری پێوەندی لە ناوچەی مێرگەسۆر و برادۆست.

(٧) فوئاد عارف، ئەفسەری پێوەندی لە ناوچەی پشدەر[١٣].

مەلا مستەفا بەرواڵەت دەیویست سیاسەتی دەوڵەت لە ناوچەی بارزان بپارێزێ و پێوەندیی نێوان دەوڵەت و سەرۆک خێڵەکان بەم شێوەیە خۆش بکاتەوە. بۆیە لەم رووەوە سەرەتا سەرنجی سەرۆک خێڵ و بەرپرسیارانی حزبی ناوبراوی بۆ کردەوەکانی خۆی بەکێش کرد. بەڵام نیازی شاراوەی ئەو شتێکی تر بوو و سیاسەتی خۆی لە بەرامبەر عێراقدا دەبردە پێش، بەجۆرێ هەندێک لە سەرکردە تێگەیشتووەکانی حزب پاشان بۆیان دەرکەوت مەلا مستەفا تەنیا گەمەیەکی سیاسی دەکات و، چ مەبەستێکی تری نییە بەڵام بەرەبەرە گەورە کاربەدەستان و سوپای عێراق متمانەیان بەئەفسەرانی ناوبراوی پێوەندی نەما و لەسەر ئەو ئەرکەی پێیان سپاردرابوو لادران و، پێوە بوون بیانگرن. ئەوکاتە میرحاج و مستەفا خۆشناو بەکاری نهێنی و بەجێ گەیاندنی بیری خۆیانەوە سەرگەرمی نواندنی چالاکی بوون و دوو مانگ مۆڵەتیان وەرگرتبوو، کاتێک لە نیازی خراپی دەوڵەت ئاگەدار

(١٣) هەروەها: لیوا بەهائەدین شێخ نووری، ئەفسەری پێوەندیی ناوچەی سلێمانی.

بوونەوە بەیەکەوە بڕیاریان دا میرحاج بگەڕێتەوە سەر کار بەڵام مستەفا خۆشناو لە بارزان بمێنێتەوە. ئیتر میرحاج گەڕایەوە سەر کار و سەرەتا سوپا بەشێوەیەکی ئاسایی هەڵسوکەوتی لەگەڵدا کرد، ئەویش بەنامەیەک بانگهێشتنی مستەفا خۆشناوی بۆ سوپا کردەوە بەڵام هەر بەگەیشتنی ئەم، هەردووکیان لە سوپا وەدەرنران و میرحاج دەمودەست لە بەغدا گیرا و پاشان نێردرایە عیمارە، بەڵام مستەفا خۆشناو لە ڕێگەی هەولێر و کۆیەوە بەرەو بێتواتەی زاگەی خۆی، هەڵات. عیزەت عەبدولعەزیزیش هەر بەئاگەداربوونەوە لە چۆنیەتیی بارودۆخەکە بەغدای بەجێ هێشت و لەڕێی کەرکووک ـ هەولێر و شەقڵاوەوە رووی کردە بارزان و بەنامە داوای لە مستەفا خۆشناو کرد هەتا ئەویش لە بێتواتەوە بچێتە بارزان.

مستەفا خۆشناو دوای ٤٥ رۆژ مانەوە لە بێتواتە، بەگەیشتنی نامەکەی عیزەت عەبدولعەزیز چوو بۆ بارزان. بەم شێوەیە، سەرەڕای رائید روکن عیزەت عەبدولعەزیز و، میرحاج ئەحمەد نەقیبی تانک و، مستەفا خۆشناو رائیدی پیادە، ئەفسەرانی تری عێراقی کە لە سوپای عێراقەوە بۆ بارزان هەڵاتبوون، بەم شێوەیەی خوارەوە بوو:

(١) بەکر عەبدولکەریم، نەقیبی تۆپخانە.

(٢) نووری شێروانی، ملازم یەکەمی تۆپخانە.

(٣) جەلال ئەمین، ملازم یەکەمی پیادە «لە شنۆ لە لایەن کاروانی سوپای نێردراوەوە بەدیلی گیرا و دوای ناردنی ناوبراو بۆ ئەرکانی هێزەکان و لێتۆژینەوەی پێویست ناردرایە تاران».

(٤) ساڵح عەبدولعەزیز، ملازم یەکەمی ئەندازیار، برای عیزەت عەبدولعەزیز.

(٥) محەمەد مەحموود قودسی، ملازم دووەمی موکەللەف.

(٦) خەیروڵڵا عەبدولکەریم، ملازم یەکەمی تانک.

(٧) شەریف نەعمان، نایب زابتی یەکەم.

تەنیا بەکر عەبدولکەریم ـ یان نەبێ ئەوانیتر هەموویان لەلایەن سوپای عێراقەوە سزای لە سێدارەدانیان بۆ دەرچوو بوو.

فەسڵی دووەم

شەڕی بارزانییەکان
لەگەڵ دوو فەوجی عێراقیدا

گرینگترین پێکدادان لەگەڵ سوپای عێراقدا

دەسوەکەریی بارزانییەکان لە چەککردنی بنکەکانی بارزان و مێرگەسۆر و فەوجەکەی پۆلیس بووە مایەی دڵەڕاوکەیەکی زۆر لە ناو کاربەدەستانی عێراقدا و هێزێک کە برێتی بوو لە لیوایەک بەسەرۆکایەتیی جەنەراڵ مستەفا عارف بەنیازی سەرکوتینەوەی ئەوان لە ڕەواندز و ئاکرێدا کۆکرایەوە.

سەرەڕای ئەوەی چەند ئەفسەرێکی عێراقی لەگەڵ بارزانییەکاندا بوون، هەروەها شێخ و سەرۆک تیرەی زۆربەی خێڵەکانیش بەهۆی پێکدادانی جۆربەجۆر و ئەو تێکەڵییە فرەوانەی لەگەڵ گەورە کاربەدەستانی سوپای عێراق و داوودەزگاکانی تری سوپادا هەیانبوو، لەناوەخۆیاندا بووبوونە خاوەن ڕێکخستن و ڕێکوپێکییەکی تایبەت. لە ڕێگەی ئەو دەست تێکەڵی و دەسەڵاتەی لە زۆربەی داوودەزگاکانی میری و سوپاشدا هەیانبوو زوو بەزوو زانیارییان پێ دەگەیشت، بۆیە ئەو فەرمان و بڕیارانەی دەریان دەکردن لە هەموو ڕوویێکەوە شایەنی سەرنج و لێ وردبوونەوەن.

بۆ نموونە یەکێک لەو فەرمانانەی مەلا مستەفای سەرۆکی خێڵی بارزان وەک سەرۆکی هەموو هێزەکان لە ڕۆژی ١٩٤٥/٣/٣دا بۆ بەرپەرچدانەوە و پێشگیری لە کردەوەی یەکە سوپاییەکانی سوپای عێراق دەری کردووە بەشێوەی خوارەوە دەخەینە بەرچاوتان:

فەرمانی نهێنی

ژمارە: ١

مێژوو: ١٩٤٥/٣/٣

ئەلیف ـ زانیاری:

(١) سوپای دەوڵەتی عێراق بەبیانووی مناوەرەیەک کە ڕۆژی ١٩٤٥/٣/٥ دەستی پێ دەکات، دەیەوێ بەنیازی گرتنی خاڵە گرینگ و ستراتیجییەکان بگاتە ناوچەی بارزان و بارزانییەکان گەمارۆ بدات.

(٢) فەوجی ٤ی سوپای عێراقیی مۆڵگەی سنووری ڕەواندز، لە سێ بەتالیۆن و دەستەیەکی تۆپخانەی چیایی و سریەیەک تۆپی ٣٧ «خاوەنی ٧ تۆپن چواریان لە کارکەوتوون» و بەتالیۆنێکی ئەندازە و دەستەیەک بارهەڵگر و دەستەیەک کۆکەرەوە پێک هاتووە.

(٣) لەوانەیە یەکەکانی پۆلیس لە ڕەواندز کۆبکرێنەوە و وەک هێزی سپێر لە چاوەڕوانیدا بن.

(٤) کەتیبەیەکی زرێپۆش بۆ پاسەوانیی ڕێگەی گواستنەوە و هاتوچۆی هەولێر ـ ڕەواندز ـ مێرگەسۆر بەکار دەهێندرێ.

بێ ـ هێزی خۆمان:

(١) هێزی بارزان برێتییە لە چەکدارانی بارزانی.

(٢) خێڵە کوردەکانی دۆستی خۆمان.

(٣) ئەو ئەفسەرانەی سوپا کە پێوەندییان بەئێمەوە کردووە.

(٤) هێزە نەتەوەییەکانی تر کە لەوانەیە پاشان پێوەندیمان پێوە بکەن.

جیم ـ فەرمانێک بۆ سەرکردایەتی بۆ بەجێ گەیاندن:

(١) مستەفا خۆشناو بەسەرۆکی هێزی شێتنە دادەمەرزێ.

نەقیب محەمەد مەحموود دەبێ بە سەرۆکی ئەرکانی فەرماندەییی هێزی شێتنە.

ئەحمەد ئیسماعیل بەسەرپەرشتیاری کاروباری کارگێڕیی ئەو دادەمەزرێ.

(٢) مستەفا خۆشناو دەبێ زانیاری لە بارەی ناوچەکەوە کۆبکاتەوە و هێزی خۆی بەپێی ئەو زانیارییانەی بەدەستی هێناون و هەروەها بەپێی رووکاری کردەوەی دوژمن، دابەش و ئامادە بکات.

(٣) فەرمانی پێویست بۆ بەرپرسیاری بەشە پێوەندارەکان دەربکات بەنیازی سەنگەرگری و ڕێکوپێکی و خۆراک.

(٤) بۆ زاڵبوون بەسەر پتریی هێزی دوژمندا لە رووی تۆپخانە، تانک و باڵەفڕەوە پێویستە خافڵگیرکردنی دوژمن تاکە تەکتیک بێ.

(٥) ئەگەربێو زانیاریی تەواو لە بارەی نیازی یەکجارەکیی پەلاماری دوژمنەوە بەدەست بکەوێ ئەوا پێویستە دەمودەست مێرگەسۆر بگیرێ.

(٦) بۆ پاراستنی دانیشتوانی دێ و میرەدێیەکان لە کاتی پەلاماری باڵەفڕەدا پێویستە هەر هەموویان بزانن هەر کاتێک باڵەفڕە بەدەرکەوتن دەبێ ئەوانیش بێ دواکەوتن لە ماڵ دەرکەون و لە دەرەوەدا بڵاوە بکەن و مەڕوماڵات و وڵساتی خۆیان لە کەند و لەندەکاندا لە پەنای دار و دەوەن بشارنەوە.

(٧) گوللەباران کردنی باڵەفڕە دەبێ ئەو کاتە بێ کە لە حوکمی گوللەدا بێ.
(٨) بۆ ئەوەی هەلێکی پتر لە بەردەمدا بێ بۆ رێکوپێک کردنی جووڵە و بزاوت لە هەموو بەرەکاندا پێویستە چەندی زیاتر بلوێ بزاوتی دوژمن دوا بخرێ.
(٩) ئەفسەرێک بچێتە ناوچەی باڵەک و برادۆست بۆ ئەوەی بزاوتی خێڵان لەگەڵ هێزی بارزانیدا هاودەم بکات.
(١٠) بۆ کۆکردنی دیل و دەسکەوت پێویستە بەرپرسیار هەبن. دەبێ ئەفسەرانی دیل و خوێندەواران بنێردرێنە بارەگای سەرۆکایەتیی هێزی بارزان.
(١١) راپۆرتی رۆژ بەرۆژ بۆ سەرۆکایەتی بنێردرێ.
(١٢) لە گەیشتنی ئەم فەرمانە ئاگەدارمان بکەنەوە.

سەرۆکی هێزەکان: مستەفا بارزانی

هەرچۆنێک بێ، لەبەرئەوەی لە رێگەی کەسانی پێوەندیی حزبی هیواوە پاشنیوەڕۆی رۆژی سێیەمی ئاداری ١٩٤٥ هەواڵ گەیشتە مەلا مستەفا کە فەوجی ٤ی سنووری بەسەرکردایەتیی عەقید رەفیق عارف لە ناوچەی رەواندز لە باپشتیان و، فەوجی ٥ بەسەرکردایەتیی عەقید عەزیز لە ئاکرێ دامەزراون و فەوجی ٤ لە رۆژی ٥ی مانگدا هێرش بۆ رەواندز دەکا، بۆیە مەلا مستەفا هێزی بارزانی گردوکۆ کرد:

مستەفا خۆشناو بەو شێوەی لە سەرەوە دیارمان کرد بوو بەسەرکردەی بەرەی رۆژهەڵات واتە لە شێتنە و مێرگەسۆر و ناوچەی برادۆست.

عیزەت عەبدولعەزیز بۆ بەرەی رۆژئاوا بۆ سەرکردایەتیی ناوچەی ئامێدی.

عەبدولحەمید باقر بۆ هەمان بەرە بۆ سەرکردایەتیی ناوچەی رێکانی.

شێخ سلێمان بۆ باشوور بۆ سەرۆکایەتیی ناوچەی ئاکرێ.

هەر بۆ نموونە ئەو فەرمانەی بەیەکێک لە سەرکردەکان «سەرکردەی بەرەی رۆژهەڵات مستەفا خۆشناو» درا بوو و لە سەرەوەدا باسمان کرد، سەرکردەی ناوبراو لەگەڵ ئەرکان و سەرۆکی پێوەندیدار بەکاروباری کارداری، پاشنیوەڕۆی رۆژی سێیەم تەبای هێزێکی چەکدار بەرەو شوێنی راسپاردەی خۆی بەرێ کەوت و لە رێگەی کەسانی پێناوەوە هەواڵی دایە هێزی خێڵانی ناوچەی مێرگەسۆر، دۆڵەمەری و شێروان بۆ ئەوەی لەبەرەی شێتنەدا ئامادەبن.

ئەو لەگەڵ ئەرکانی خۆیدا شەوی چوارەم گەیشتە بەرە و دەستی بەسەرانسۆبی کرد. وەکات، فەرمانێک لەلایەن مەلا مستەفاوە گەیشت کەوا هەتا بتوانێ بەشێوەی ئاشتی ئاسا هێرشی دوژمن بخاتە تەنگژەوە. سەرکردەی بەرە لە جێبەجێ کردنی ئەو فەرمانەدا نامەیەکی بەشێوەی خوارەوە بۆ سەرکردەی فەوجی ٤ عەقید ڕوکن ڕەفیق عارف نووسی:

بەڕێز ڕەفیق عارف

دوای سڵاو

لە ڕێگەی چاودێرانی خۆمانەوە پێم گەیشتووە کە ئێوە نیازتان وایە ڕۆژی ٥ ئادار بەبیانووی مناوەرەوە هێرش بکەن، بۆیە لەم بارەیەوە ئەگەر هەر پێشهاتێک ڕوو بدا ئەوا بەرپرسیارەتی ناکەویتە ئەستۆی ئێمە.

ئیمزا: مستەفا خۆشناو

پاشنیوەڕۆی ڕۆژی ٤ی مانگ وەڵام لە سەرکردەی فەوجەوە هات کە نیازی هێرش لە کایەدا نییە. ئەم دەست پێشخەرییەی بارزانییەکان و خۆدامەزراندنیان لەبەرەدا بووە هۆی ئەوەی نەخشەی سەرکردەی فەوج بەتەنگانە بکەوێ، بەڵام لەو مێژووەوە هەتا ماوەی ٤ مانگ بارزان بوو بەبنکەی چالاکی و هاتن و چوون و دیمانەی سیاسی. چالاکیی بارزانییەکان ڕۆژ بەرۆژ بەناونیشانی بزووتنەوەی نەتەوەییەوە بەبرەوتر و گرینگتر و، هێزدارییان پتر دەبوو. هەر ئەم پرسەش لەرزەیەکی زیاتری دەخستە ناو کۆمەڵانی پێوەندیدار لە عێراق. بەتایبەتیش، دەرکەوتنی مەلا مستەفا لەگەڵ دوو لە ئەفسەرانی خۆی لە ناوچەی بارزان بۆ سەردانی ناوچە کوردنشینەکان بووە مایەی ئەوەی دەوڵەتی عێراق سوود لە هەل وەربگرێ و هێزی سوپای خۆی بەرەو ناوچەی بارزان راپێچ بکات و بەبروسکە فەرمانی دایە هەموو داوودەزگای میری لە بارزان بۆ ئەوەی هەر بارزانییەکی بۆ کارێک سەردانی داوودەزگای میری دەکات دەمودەست بگیرێ، بەو شێوەیە دەسپێکی راپەڕینی دووەمی بارزان هاتە کایەوە.

شۆڕشی دووەمی بارزان لە عێراق

کردەوەکانی فەوجی (٤) و (٥)ی سوپای عێراق

ئەو دەمەی مەلا مستەفا لە مەڵبەندی بارزان نەبوو، بەهۆی گەیشتنی فەرمانێک بە بروسکە، ئەسعەد خۆشەویی سەرۆکی تیرەی مزووری کە سەردانی یەکێک لە دەزگاکانی میریی لە بارزان کرد بوو، گیرا. دەسبەجێ بەگورجی خۆی دەرباز کرد، هەندێکی تر لە بارزانییەکان کە کاریان بەداوودەزگای میری کەوتبوو لەبەرئەوەی فەرمانی گرتنیان گەیشتبوو، دەمودەست کەوتنە بەرگری و لە ئەنجامدا چەند داوودەزگای میری لە ناوچەی بارزاندا هەبوون هەموویان لەلایەن بارزانییەکانەوە گیران.

لە مێرگەسۆریشدا، ئولی بەگی سەرۆکی تیرەی شێروان کە لەگەڵ دوو کەسی تری بارزانیدا بۆ وەرگرتنی قەند و شەکری تیرەکەی چووبووە بنکەی پۆلیسی مێرگەسۆر، لەبەرئەوەی ویستیان بیگرن، دەستی کردەوە و لەناو بنکەکەدا پێکدادان بەرپا بوو و لە ئەنجامدا ئولی بەگ خۆی و سەرۆکی بنکەی پۆلیس تەبای چوار پۆلیس کوژران بەڵام بنکەکە لەلایەن دوو مرۆڤی بارزانییەوە گیرا. هەمان کات، شێخ ئەحمەد نامەیەکی بۆ مەلا مستەفا نووسی و داوای لێ کرد بگەڕێتەوە بارزان.

مەلا مستەفا، دەسبەجێ دوای گەڕانەوەی لە رۆژی ١٦ ئەیلوولدا لەگەڵ سەرکردە و شێخانی بارزاندا کۆبووەوە، لەو کۆبوونەوەیەدا بڕیار درا دەسبەجێ بۆ رووبەڕووبوونەوەی دەوڵەت هێزێک پێک بهێندرێ و رەوانەی ئەم شوێنانەی خوارەوە بکرێ:

بەرەی رۆژهەڵات بەسەرکردەییی شێخ محەمەد سدیق ـ براگەورەی مەلا مستەفا و جێگریەتیی رائد عیزەت عەبدولعەزیز.

بەرەی باشوور یا بەرەی ئاکرێ بەسەرکردەییی مەلا مستەفا خۆی و یاریدەریی جەلال ئەمین و محەمەد مەحموود.

بەرەی رۆژئاوا واتە بەرەی باڵندە بەسەرکردەییی ساڵح عەبدولعەزیز.

هەمان رۆژ، لە کۆتاییی کۆبوونەوەکەدا، ئەو سەرکردانە تەبای هێزی چەکداری خۆیان، بەرەو شوێنی راسپێریبیان کەوتنەڕێ و رۆژی بیستەم مەلا مستەفا یاداوەرییەکی لە بارەی رووداوەکانی ئەو دواییە و مامڵەتی عێراق لەگەڵ ئەودا، بەرەورووی دەمڕاستی وڵاتانی بەریتانیا، سۆڤیەت، ئەمەریکا، فەرنسا، چین و سەرۆک وەزیرانی عێراق کردەوە.

چۆنیەتیی کردەوە

رۆژی ۲۱ ئەیلوول مەلا مستەفا لەگەڵ شێست مرۆڤی بژاردەی خۆیدا بەرەو ئاکرێ بەڕێ کـەوت و رۆژی ۲۲ لە زێی گـەورە پەڕینەوە. لە کـاتی پەڕینەوە لە زێدا کـەوتنە بەر پەلاماری بۆمبارانی باڵەفڕە. دوای پەڕینەوەی مەلا مستەفا لە زێ بەدوو رۆژ، واتە رۆژی ۲٤ ئەیلوول، محەمەد ئاغای زێباری تەبای ٤٠ مرۆڤی چەکداری خۆی گەیشتە مەلا مستەفا، هەموو بەیەکەوە بوون بەسەت کەس و بەرەو رووکاری چیای پیرس کەوتنە رێ. چیای پیرس یەکێکە لە بەرزیبە رژد و تووشەکان و پڕە لە لێڕەوار، لە رووی زەریاوە ۲۵۰۰ پێ بڵندە، دووریی لە بارزانەوە نزیکەی ۲٤ کیلۆمەترە و شوێنێکی چاکی بەرگرییە لە باشووری بارزاندا.

رۆژی ۲۵ ئەیلوول مەلا مستەفا لەگەڵ هاوەڵەکانیدا گەیشتە گوندی «گربیش»ی نێوان چیای ئاکرێ و چیای پیرس لە ۳۵ کیلۆمەتری باشووری بارزاندا، لەوێ زانیی فەوجی ٥ لە ئاکرێ و فەوجی ٤ لە رەواندزەوە بەیەکەوە دەست بەپێشکەوتن دەکەن.

مەلا مستەفا دەسبەجێ بەگەیشتنی ئەم زانیارییە لەبەرئەوەی بیری کردەوە ئەگەربێو لە هەردوو بەرەی باشوور و رۆژهەڵاتەوە دەست بەهێرش بکرێ ئەوا هێزی چەکداری ئەو ناچار دەبێ لە هەردوو بەرەدا بەرپەرچی هێزی دەوڵەت بداتەوە و لەم بارەدا لە هەردوو بەرەدا دووچاری لاوازی دەبن و ژێرکەوتن دەبێ بەبەشیان، بۆیە بۆ دانانی چارەسەر و، هەڵوەشاندنەوەی پیلانی ناحەزان رێگەچارەیەکی هات بەبیردا و بڕیاری دا چل کەسی بژاردە لە پیاوانی خۆی دابەشی سەر چوار دەستە بکات و، شەوی ۲۷ی مانگ بەشەو بەرەو چیای ئاکرێ کە فەوجی ٥ داگیری کردبوو، لە چوار دەستی جیاجیاوە بەشێوەی خوارەوە بەڕێ کردن:

دەستەی یەکەم بەسەرکردایەتیی محەمەدئەمین میرخان.

دەستەی دووەم بەسەرکردایەتیی عەزیز ئاغای زێباری.

دەستەی سێیەم بەسەرکردایەتیی رەشید زێباری.

دەستەی چوارەم بەسەرکردایەتیی قورتاس کریابی.

دوای دانانی ئەو چوار دەستەیە، فەرمانی پێ دان لە سەعات ۲٤دا هەر کەسە و ٤ گوللە ئاگر بدات، ئەوجا تەقە ڕابگیرێ و پاش نیو سەعات لە نوێوە ٤ گوللەی تر ئاگر

بدرێ. ئەوجا دوای ئاگربڕ، شوێنەکانی خۆیان بەر بدەن و بەرەو گوندی گربیش پاشەکشە بکەن.

بەجێهێنانی ئەو فەرمانە بووە مایەی ئەوەی هێرشی فەوجی چوار لە رۆژی دیاریکراوی خۆیدا نەیەتە دی و ئەو حسێبەی سەرکردەی فەوج کردبووی بگۆڕێ. بەڵام فەوجی ٥ لە بەری رەواندزەوە رۆژی ٥ بەتاکی تەنیا دەستی کرد بەپێشکەوتن و لەبەرئەوەی لەم بەرەیەدا وەک لە پێشەوە گوترا بارزانییەکان بەسەرکردایەتیی شێخ محەمەد سدیق پێشتر خاڵی گرینگیان گرتبوو، هەتا دەمی ئێوارە زیانی گەورە بەفەوجی ٥ گەیشت. سەرۆکی فەوج کوژرا و فەوج ناچاری پاشەکشە بوو، پەنجا پارچە چەک، سێ برێنی سووک، یەک برێنی گران، بیست سندووق فیشەک، یەک دەزگای بێتەل، دوو هاوەن و برێک نارنجۆکی دەستی لە فەوجەکە بەدەسکەوت گیران.

بەو پێیەی شێخ محەمەد سدیق بە مەلا مستەفای راگەیاند: لە بارزانییەکان تەنیا دوو مرۆڤ بریندار بوون و خۆیشی بەهۆی تۆپبارانەوە بەسووکی بریندار بوو و، سەرکردەییی هێزەکەی بە محەمەد ئاغای مێرگەسۆری راسپارد. بەو شێوەیە، پێشبینییەکەی مەلا مستەفا هاتەجێ و هێزی دەوڵەت دابەشی سەر دوو بەش بوون، بەو شێوەیەی دابنابوو، جیاجیا لەگەڵیاندا کەوتە شەڕەوە و دەسپێشکەریی لە دەستی هێزی دەوڵەت راپسکاند. هەر بەوەستاندنی پێشکەوتنی فەوجی ٥یش بەخۆی و هەموو هێزی چەکداریەوە کەوتە بەرەی فەوجی ٤ لە ئاکرێ. مەلا مستەفا شەڕگەی خۆی لەگەڵ فەوجی ٤ لە دەشتی نەهلەدا دامەزراند کە دەکەوێتە نێوان چیای ئاکرێ لە باشوور و چیای پیرس لە باکورەوە، لەبەری رۆژهەڵات تایەفەی سوورچی و لە رۆژئاوای ئەواندا تایەفەی زێبار هەڵکەوتووە و دەشتە. بەوشێوەیە هێزی خۆی وەک خوارەوە دابەش کرد:

هێزێکی ٢٠ کەسیی لە ژێر سەرپەرشتیی محەمەدئەمین میرخان و عەزیز ئاغادا بەرەو بناری چیای ئاکرێ ڕەوان کرد. دەبوو ئەم بیست کەسە بەسەر دوو گرووپی ١٠ کەسیدا دابەش ببن و ١٠ کەسیان لە داوێنی رۆژئاوای بەرەو باکور جێگر ببن و تەواو خۆیان مەڵاس بدەن. مەلا مستەفاش خۆی لەگەڵ ٢٠ کەسی تردا لە داوێنی چیای پیرس لە ژووانی هاتنی هێزی دەوڵەتدا چاوەڕوان بن. پاشماوەی تری هێزەکەی لە گربیش کۆکردەوە و فەرمانی بەهێزی محەمەدئەمین خان دا مافی ئاگربارانیان نەبێ تەنانەت دەبێ رێگەیش بەهێزی دەوڵەتی عێراق بدەن هەتا بەتەواوی بەوێدا تێ پەڕن و بەرەو باکور بڕۆن.

سەرلەبەیانیی ڕۆژی پێنجەم، فەوجی ٤ سەرەتا کەوتە تۆپهاوێژی و پاشان پیادە دەستی بە پێشکەوتن کرد، بەڵام بارزانییەکان بەهیچ جۆر ئاگریان نەباراند، فەوجیش بەدڵنیاییەکی وا کە هیچ کەس لەسەر ڕێگەی ئەواندا نییە، دەوامیان بە پێشکەوتنیان دا. هەر بەتێپەڕینی پاشکۆی فەوج بەبەردەم گرووپەکەی محەمەدئەمین میرخاندا، مەلا مستەفا دەستی بەدەسرێژ کرد، بەڵام فەوج بەرزاییەکانی پشت خۆی لە دەست چووبوو، ئیتر بۆ وەرگرتنی هەلوویستی بەرگریش ڕووی لە دواوە کرد، گرووپەکەی محەمەدئەمین میرخانیش دەستی کرد بەئاگر باراندن و، ئیتر فەوج ڕووی لە ڕۆژئاوا کرد، لەو شوێنەیشدا دەستەیەک لە بارزانییەکان لە گربیش بەهۆی مانۆڕێکی بەپەلەوە ڕێگەیان پێ گرتن و فەوج ناچار بوو ڕوو لە ڕۆژئاوا بکات، لەوێش دوچاری ئاگرباران بووەوە و لە ئەنجامی ئەو بارە نالەبارەی فەوج بەسەری هاتبوو هەتا دەمی ڕۆژئاوابوون کەوتبووە بەر ئاگربارانێکی خەستوخۆڵەوە، ئیتر زیانێکی زۆر و زەوەندی پێ کەوت و لەم هەلومەرجەدا سێ ڕۆژ لەو شوێنەدا گەمارۆ درا. شەوی چوارەم، شیمانەی خۆبەدەستەوەدانی هێزە عێراقییەکە هەبوو، لەبەرئەوەی خواردنیان بەکۆتا هاتبوو. بەڵام بەپێی زانیاریی دروست، خێڵانی سوورچی باری سێ سەت وڵاخ خواردنیان بەشەو گەیاندبووە فەوجە عێراقییەکە و پاشان سێ سەت مرۆڤی چەکداری سوورچیش بەفریای فەوجەکە گەیشتن و لە گەمارۆ دەربازیان کردن.

مەفرەزەکانی بارزانی بەرەو چیای پیرس پاشەکشەیان کرد بەڵام زیانی فەوج زۆر و زەوەندە بوو. بەڕادەی ٢٨ تفەنگ، دوو برێنی سووک، سەت و شێست و هەشت گوللەتۆپ و ڕادەیەکی گەورە لە سندووقی فیشەک بە وڵاخەوە کەوتنە دەستی بارزانییەکان.

دواتر مەلا مستەفا چووە چیای پیرس و لەگەڵ تفەنگهاوێژانی خۆیدا ئەوێیان هاوێشتە بن دەست و کەوتنە خۆشکردنی سەنگەرەکانیان. بەڵام لەو شوێنە، چیای پیرس لە هەرلاوە بەفەوجی ٤ و خێڵانی سوورچی و نزیکەی ٣٠٠ کەس لە خێڵی بەرواریی باڵا و شەرەفانی و دۆسکیی عێراقی و نزیکەی ٥٠٠ کەس لە خێڵانی زێبار کە پێشتر لەگەڵ مەلا مستەفادا بوون، لەگەڵ نێزیکەی ٤٠٠ کەسی تر لە هێزی سوپای عێراق یارمەتییان دەدان، هەموو بەیەکەوە لە دژی بارزانییەکاندا دەستیان بە هێرشبەری کرد. بەچەپاوی یەک لەسەر یەک و توندوتیژ، بەتایبەتیش پەلاماری ئاسمانی و بۆردمانی ٢٥ باڵەفڕە و

تۆپخانە توانیان بارزانییەکان بەرەودوا ببەن. ئەوە بوو مەلا مستەفا و پێڕەوکارانی خۆی، بەشەو لە چیای پیرسەوە بەرەوپاش کشانەوە و دوای پەڕینەوە لە زێی گەورە و گڕ تێبەردانی هەموو کەڵەکەکان، لەوبەری زێ لە چیای شیرین شوێنی بەرگرییان گرت و بەدزی هەواڵی دایە شێخ ئەحمەد کەوا بۆ ئەوەی بارزانییەکان لە مەترسیی باڵەفڕە بپارێزرێن پێویستە بەشەو گوند بەجێ بهێڵن و بەتەواوی خاوخێزانەوە ڕووەو ئێران بەڕێ بکەون. لە «کانی ڕەش» مەلا مستەفا لەگەڵ نێزیکەی ٢٠٠ کەسدا پاشکۆی هێزی بارزانییەکانی پێک هێنا بۆ ئەوەی تێکڕای خێزانەکان لە کێلەشین کە دوا خاڵی سنووری ئێران و عێراق بوو بپەڕنەوە، لە بارێکدا کە باڵەفڕە بەردەوام بۆمبابارانی دەکردن. ئیتر لەو کاتەی بەهۆی زنجیرەی ڕووداوە سیاسییەکانەوە هێزی پاسەوانیی سنوور لە ناوچەی ئازربایجاندا نەبوو، ئەو کوردە باسکراوانە بەپێچەوانەی بڕیاری وڵات لە زەویی عێراقەوە ئاوای وڵاتی شاهەنشایی بوون.

وەک پێشتر گوتمان، بارزانییەکان پیاوی شەڕوان و ئازا و گیان لەسەردەستن و لە بەرامبەر سەرۆکانی خۆیاندا گوێ بەفەرمانن. فەرمانی گەورەی خۆیان وەک بڕیاری ئاسمان دەژمێرن و بێ چەند و چۆن جێبەجێیان دەکەن، هەروەها گوێڕایەڵی و ڕێزپارێزیی واتایەکیی ڕێکوپێکیان هەیە، هەر ئەم ڕەوشتانەشە ئەوانی بۆ ماوەیەکی درێژ لە دژی دەوڵەتی عێراقدا بەسەرپێچیکەر ڕاگرتووە و هەتا ئەم دواییەش حکومەتە کاتییەکان نەیانتوانیبوو چۆکیان پێ دابدەن.

خاڵێک شایەنی سەرنج بێ ئەوەیە شەڕکەرانی بارزانی یەک گوللەی خۆیان بەفیڕۆ نادەن و پێیان وایە ئەو دەمە گوللە دەهاوێژرێ کە لە بەرامبەردا گیانێکی پێ بێ گیان بێ و بکەوێتە خوار. بەتایبەتیش لە کاتی شەڕدا بەلەتێک نانی وشک ژیان دەکەن و لە وەرزی زستانان و لەوپەڕی سەرماوسۆڵەدا سەرەڕای نەبوونی جلکی پێویست ماوەیەکی زۆر لە لوتکە چیای بەفرگرتوودا لە سەنگەری خۆیان بەرگری و خۆڕاگری دەکەن، ئەوەندەش ڕەقەکاری و سەرسەختی پێشان دەدەن کەوا یان دەبێ دوژمن لەبەرامبەریاندا بەچۆکدا بکەوێ یان ئەوەتا خۆیان دەکوژرێن.

پیاوانی بارزانی، بێ ڕادە نەترس و بێباکن. لە پێکدادان و ڕووبەڕووبوونەوەی خوێناویی نێوان هێزی سوپا و پیاوانی ئەم خێڵەدا، ئەو بابەتە بەتەواوی ئیسپات بووە. خێڵانی بارزان هەتا چەند هەنگاوێک لە زرێپۆشی شەڕکەر نێزیک دەبوونەوە و بەوپەڕی

خەست و خۆڵی ئاگرباران دەکران، پاشەکشێیان نەدەکرد. بەئازایی درێژەیان بەپێشکەوتنی خۆیان دەدا هەتا ئەوەی زرێپۆشە شەڕکەرەکە ئەوانی بەبن دەدا و دەیپلێشاندنەوە.

لەوەی سەرەوەڕا ئەوە دەردەکەوێ کە خێڵی بارزان یەکێکە لە چاکترین خێڵانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و لەوانەیە لە رووی ورەی بەرز و چەکداری و تەقەمەنییەوە هاوتای ئەوان نەبووبێ و نییە، ئەمەش یەکەمجار بوو سوپای ئێران لە شەڕی خێڵاندا رووبەڕووی هێزێکی وەک بارزانییەکان ـ کە لە هەموو رووێکەوە رێک و تەیار بوون، دەستەویەخە ببێتەوە و بتوانێ بەڵای ئەوان لەکۆڵ بکاتەوە و لە زەویی ئێرانیان بەدەر بنێ.

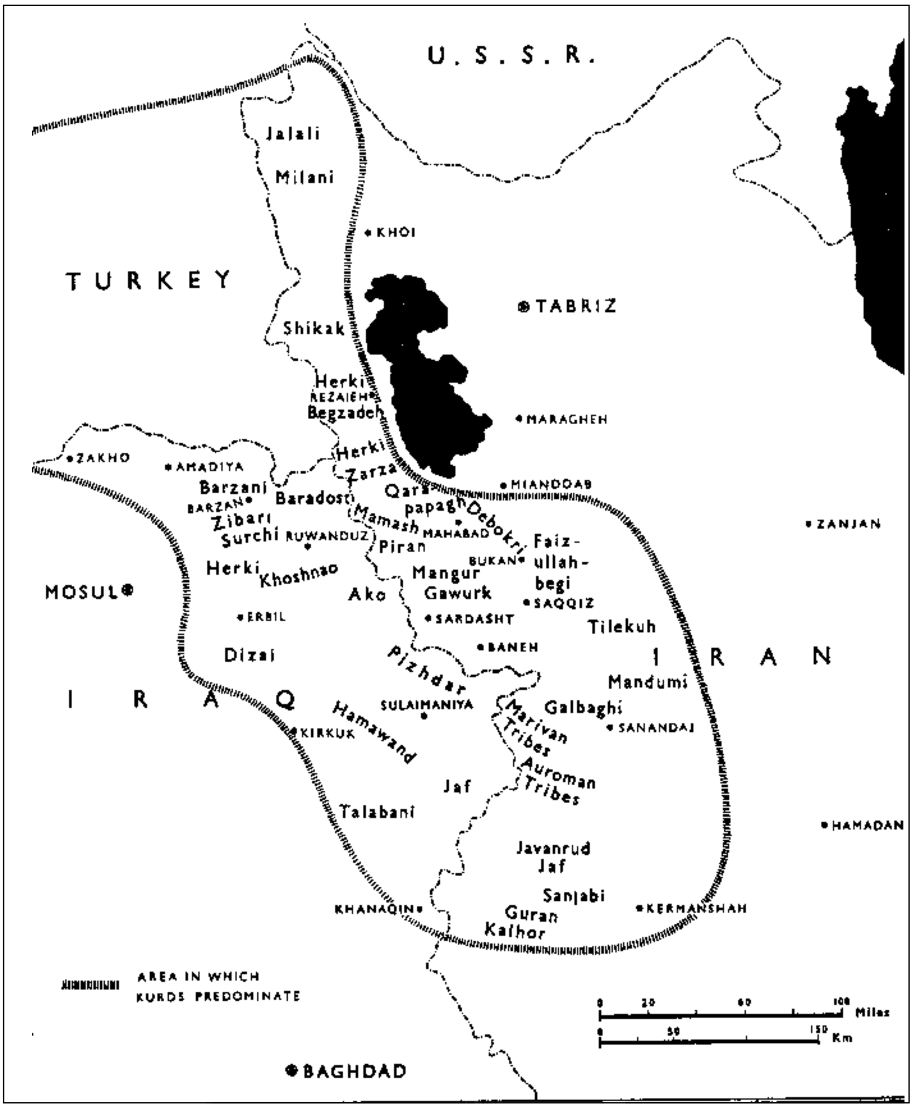

نەخشە ١:   زۆربەی کوردستانی ئێران و عێراق
(شوێنی نیشتەجێ بوونی خێڵان)

سەرچاوە: ئیگلتن

فەسڵی سێیەم

مەلا مستەفای بارزان و میرحاج لە تاران

له تاران، لەو ڕۆژانەی کوردستان بەشێوەی زەریایەکی شەپۆلاوی خۆی دەنواند و مەترسیی ئەوە هەبوو بچووکترین کەمتەرخەمی لەلایەن بەرپرسیارانی سیاسی و سوپاوە زەبرێکی گەورە لە ڕەوتی گشتی بسرەوێنێ، ئەو کاتە دەوڵەت لە بارودۆخی بارزانییەکان و هێزی سوپا لەو ناوچانە تەواو ئاگەدار بوو و وەک هەمـوو جارێکیش نەیدەویست گیروگرفتێکی بەئاشتی ڕێگەچارەی هەبێ، ئەو بەگوللە و شمشێر لە ناوی ببات. ئیتر بەپەسندی زانی مەلا مستەفای بارزان و دوو لە هاوەڵانی ئەو بۆ وتوویژ لە تاران گاس بکات هەتا ئەگەر داوایەکی بەجێیان هەبێ ئەوا بەچاوی بایەخەوە سەرنجی لێ بدرێ و خۆ لە خوێنڕشتنی بەخۆڕایی و خەرجیی لابەلا بپارێزرێ.

دوای ئەم بڕیارە، لەلایەن ئەرکانی سوپاوە فەرمان درایە سەرکردەی فیرقەی چواری هێزەکانی کوردستان هەتا مەلا مستەفای بارزان بەنیازی وتوویژ بانگ بکەن بۆ تاران. لە جێبەجێ کردنی ئەم فەرمانەدا، سەرکردایەتیی فیرقەی چوار، مەلا مستەفای بارزان و میرحاج و عیزەت عەبدولعەزیزی بەهاوەڵەتیی عەقید عەلی ئەکبەر غەففاری ڕەوانەی تاران کرد. مەلا مستەفا کە تەواو ئاگەداری توانای سوپای ئێران بوو، سوودی لەم هەلە وەرگرت و ئامادەییی خۆی بۆ دەست پێ کردنی وتوویژ ڕاگەیاند و ئامادە بوو ڕا و بۆچوونەکانی خۆی لەگەڵ بەرپرسیارانی سوپادا باس بکات، بەهەمان شێوەیش نیازی دەوڵەت ئەوە بوو پرسی بارزانییەکان بەبێ خوێنڕێژی چارەسەر ببێ.

له تاران، بەفەرمانی ئەرکانی سوپا، دەمڕاستانی بارزانی لە یانەی سەربازگەی فیرقەی یەک لە ناوەندی «باخی شا»دا حەواندرانەوە و بەوپەڕی گەرمییەوە پێشوازی لە مەلا مستەفا و هاوەڵانی کرا. ئەم سێ پێشنیازەی ژێرەوە، لەلایەن ئەرکانی سوپا و بەرپرسیارانی سەرپشک ـ ەوە پێشکێشی ناوبراوان کرا هەتاکو هەر کیهەیان بەباش زانی پەسندی بکەن:

(١) ئەگەربێـو خێڵی بارزانی بیانەوێ لە ئێران بمێنن، دەبێ سەرجەم چەکی خۆیان بەدەستەوە بدەن و، لە کوردستانەوە بەرەو شوێنێک کۆچ بکەن کە دەوڵەت بۆیانی دەستنیشان بکات. ژمارەیەک لەو گوندانەی ساف هی دەوڵەتن لەژێر دەسەڵاتی ئەوان دابندرێ و بۆ ماوەی شەش مانگیش دەوڵەت بەشێوەی یارمەتی هاوکارییان بکات و خەرجییان بۆ دابین بکات هەتا بەوپەڕی دڵنیایی خەریکی ژیانی ڕەنجبەریی خۆیان بن و لە بەزەییی دەوڵەت خاترجەم بن.

(٢) دەوڵەتی ئێران پارێزگاری لەو کەسانەی ناو تایەفەکانی بارزانی دەکات کە پێشینەی مەحکوومییەتیان هەیە و ڕێگەیان پێ دەدا لە ئێران بمێنن، بەڵام ئەوانیتر دەبێ دەمودەست لە زەویی ئێران بچنە دەرەوە.

(٣) لە بارێکدا ئەگەر هەردوو مەرجی سەرەوە بەپەسند نەزانن، ئەوا دەبێ بارزانییەکان دەسبەجێ بەخۆیان و خاوخێزانیان لە زەویی ئێران دەربچن و لەو ڕێگەیەی لێوەی هاتوون بگەڕێنەوە وڵاتی عێراق.

لەبەرئەوەی مەلامستەفا نەیتوانی لە ئاست ئەو مەرجانەی سەرەوەدا بڕیارێک بدات ڕایگەیاند کەوا ئەو خاڵی پێشنیازانەی دەوڵەتی ئێران شایەنی ئەوەن لەگەڵ بەرپرسانی تری خێڵدا ڕاوێژیان لەسەر بکرێ و ئەنجامەکەشی دوای گەڕانەوەی بۆ ناوچەکە دەخاتە بەردەمی دەوڵەت.

مەلامستەفا لە مێژووی نۆیەمی مانگی ڕێبەنداندا (٢٨ کانوون ٢) لە تاران وەدەرکەوت و گەیشتەوە مەهاباد، پاش گەیشتنی بە ئەوێ، ئەو مەرجانەی دەوڵەت پێی ڕاگەیاند بوو لەگەڵ بەرپرسانی تری خێڵدا باس کرد. گفتوگۆی مەلا مستەفا و بەرپرسانی بارزانی لە بارەی پێشنیازەکانی دەوڵەتەوە گەیشتە ئەو ئەنجامەی کەوا دوو پێشنیازی یەکەم و دووەم بەهیچ جۆر ڕێی پەسندکردنیان نییە بەڵام بەشی سێیەمی پێشنیازەکە واتە گەڕانەوەی تێکڕای بارزانییەکان بۆ خاکی عێراق دەشێ پەسند بکرێ. بۆ چوونەوە بۆ زەویی عێراقیش، بەگوێرەی فەرمانی دەوڵەتی ئێران دەبێ بارزانییەکان سەرەتا لە شنۆ کۆببنەوە و پاشان بڕۆنەوە عێراق. ئەو مۆڵەتەی دەوڵەت بۆ بارزانییەکانی دەستنیشان کردبوو پازدەی مانگی ڕێبەندان بوو.

لێرەدا، شایەنی بەبیرهاتنەوەیە کە بارزانییەکان بەهۆی ڕابردووی پڕ لە گێژاو و گۆڕانی خۆیان و ئەو بێ بەڵێنییەی لە فەرمانبەرانی سیاسیی دەوڵەتە جۆراوجۆرەکانەوە بینیبوویان، لە هەڵسوکەوت لەگەڵ دەرەوەی خۆیاندا بزێوترین مرۆڤیان لێ هەڵکەوتبوو. بۆ بەبیرهێنانی ئەمە هێندە بەسە بگوترێ کەوا لەو دیمانەیەی بەندە لەگەڵ شێخ ئەحمەددا کردم، وەک چۆن باس کرا، پێیان گوتم کە لە نێوان بارزانییەکاندا ئەفسەری ئێرانی، بیانی یا ئاسووری نییە، لە کاتێکدا پاش گەڕانەوەیان بۆ عێراق و دوای کشانەوەیان لە پێش هێرشی سوپای ئێران، ژمارەیەک لە ئەفسەرانی ئێران و ئاسووری لە ناو زەویی وڵات و لە ناو زەویی عێراقدا بەدیلی کەوتنە دەستی هێزی ئێران. لە لایەکی ترەوە ئەوان

بەڵێنیان دا لە بریتی وەرگرتنی گەنم لە سوپای ئێران دوو تۆپی چیاییی ٧٥ی، کە لە هێزی دێموکراتی ئازربایجانەوە بەجێ مابوو، بدەنەوە بە بەرپرسیارانی سوپا. لە بەرامبەر ئەمەشدا ئەوان گەنم و قەند و شەکری خۆیان وەرگرت بەڵام لە دانەوەی ئەو دوو تۆپە چیاییەدا خۆیان نەدایە دەست. جگە لە بارزانییەکان خۆیان، سەرۆکانی ئەم خێڵە راوێژکاری ئەوتۆیان هەبوو کە بەهیچ شێوە نەیاندەویست ئاشتەوایی لە نێوان خێڵی بارزان و دەوڵەتی ئێراندا بێتە ئاراوە.

لەلایەکی تر، پێشنیازی بارزانییەکان بەلای دەوڵەتەوە شایەنی پەسندکردن نەبوو، لەبەرئەوەی دەیانگوت ئێمە ئێرانمان خۆش دەوێ و دەمانەوێ سەربازی دەوڵەت بین و شایەنی ئەوەین دەوڵەت ئێمە بەچەکداری بۆ یەکێ لە ناوچەکانی ناو وڵات کۆچ پێ بکات. بەڵگەنەویستە ئەم پێشنیازە بۆ ئێران لە پەسندکردن نەدەهات و دەوڵەت نەیدەتوانی خێڵی بارزانی بێ چەک لێکردنەوە لەناو زەویی ئێراندا نیشتەجێ بکات.

بابەتێک شایەنی سەرنج لێ دان بێ ئەوەیە دەوڵەت پاش ئەوەی بارزانییەکانی ناسی بۆچی رێگەی دا مەلا مستەفا تاران بەجێ بهێڵێ و بچێتەوە ناو خێڵی خۆی و ئەم سەر ئێشەیە بنێتەوە؟ سەرەتا پێویستە بزاندرێ کوردانی دانیشتووی ناوچەی شنۆ هەتا سنووری ئاراس کە بریتین لە تایەفەکانی زەرزا و برێک لە مامەشی قادری خاوەنی ٣٠٠ پارچە چەک و، هەرکییەکانی «رەشید بەگ و نووری بەگ کە شەڕاویترین تایەفەی دەوروبەری مەرگەوەڕ و تەرگەوەڕن، خوالێخۆشبوو موقەدەم مافی بەدەستی ئەمانە هاتە کوشتن» خاوەنی شەشسەت پارچە چەک و شکاکەکان بەسەرکردایەتیی سمایل ئاغای سمکۆ بە ١٥٠٠ پارچە چەک و، دواجاریش جەلالییەکان بەدوو هەزار پارچە چەکەوە بەسەرکردایەتیی عومەر ئاغای کوڕی خالید ئاغای بەناوبانگ، هەموویان بەسەریەکەوە نێزیکەی چوار هەزار و سێسەت پارچە چەکیان بەدەستەوە بوو. چەکداربوونی هەموو ئەم تایەفانە کە هەموویان هەریەکە و پێشتر لە راستی خۆیەوە گۆنگەرێکی نابووەوە و، مەترسیی ئەو کارەی لێیان دەوەشایەوە شایەنی تێبینی بوو، بۆیە ئەگەر مەلا مستەفا لە تاران دەسبەسەر بکرایە ئەوا تێکڕای ئەم لایەنانە تەواو شێرگیر دەبوون و متمانەیان نەدەما و لەگەڵ بارزانییەکاندا بەرەیەکی یەکگرتوویان لە بەرامبەر هێزی سوپا لە سەرانسەری ئەم ناوچەیەدا پێک دەهێنا. کپکردنی ئەم هێزەش لەگەڵ ئەو پشتەوانییەی لەوانە بوو لە دەرەوە بۆیان بێ، دیار نەبوو بە چ نرخێک بۆ سوپا تەواو دەبوو. ئەمە بوو

ئەنجامی چاوەڕوانکراوی گرتنی مەلا مستەفا و سێ کەسە هاوەڵەکەی لە تاران کە دەبووە مایەی ئەوەی سوپا بەبۆنەی سێ چوار کەسەوە مرۆڤگەلێکی گەورەی بەرووودا ڕاست بیێتەوە. جگە لەمانە، ئەنجامێکی ڕەوشتەکی کە لە سەرینیی ئەم کارەوە بەرۆکی بەرپرسانی سوپای شاهەنشاییی دەگرتەوە، ئەوە بوو لە بەرچاوی سەرتاسەری تایەفە و خێڵەساتی ئێراندا هەتا هەتایە بەدەردانەوەیەکی نالەباری دەبوو و ئیتر کەسێک باوەڕی بەزار و کاری دەوڵەت نەدەهات.

بەتایبەتیش دوای ئەوەی دەفتەری بیرەوەریی میرحاج لە قەرەقۆین کەوتە دەست، لەو دەفتەرەدا نووسرابوو مەلا مستەفا لە دواین جاردا پاش ئەوەی لە شێخ ئەحمەد جودا دەبێتەوە و دەچێتە بارزان لە دەوڵەتی عێراق داوا دەکات بەڵکو بەدەرکردنی لێبووردنێکی گشتی لە کەمتەرخەمییەکانی ئەوان خۆش بێ هەتا ئەمانیش چەک دابنێن، بەڵام دەوڵەتی عێراق بەمە رازی نابێ و خۆ بەدەستەوەدانی بێ مەرج و ئەملا و ئەولای دەوێ. بەواتەیەکی تر، دەوڵەتی عێراق لەبەرئەوەی نەیدەویست لە کەموکورتییەکانی مەلا مستەفا چاو بپۆشێ بۆیە رازی نەبوو بەڵێنێکی پێ بدات پاشان لێی پاشگەز ببێتەوە.

ئەم کارە بۆ سوپای شاهەنشایی و دەوڵەتی ئێرانیش بەهیچ شێوەیەک کاری کردەنی و شایەن نەبوو. لەبەرئەوەی لە وڵاتێکدا سێ یەکی دانیشتوانی بریتی بن لە خێڵات و، دەوڵەت بەردەوام بەرەورووی ئەم جۆرە پرسانە ببێتەوە پێویستە قسە و کردەوەی کاردارانی دەوڵەت ڕێزیان لێ بگیرێ. وێڕای ئەمە ئێران لەم پەیمان شکێنییانەوە هیچ ئەنجامێکی چاکی بەدەست نەکەوتبوو. هەروەکو بینیمان، لە ئەنجامی کردەوەی فێڵبازیی عەمیدی پێشوو عەباس ئەلبورز لە ئاست خێڵاتی «کۆهەک»دا کە سوێندی بەقورئان بۆ خواردبوون، پاشانیش گرتنی و بەو شێوە جەرگبڕە گوللەبارانی کردن، ئیتر سێزدە ساڵی سەرلەبەر تێکڕای بلووچستان ڕووالەتی هێمنیی بەخۆیەوە نەبینی و دەوڵەت هەموو مەساریفی ئەو لەشکرکێشییانەی لەپێناو دامرکاندنی خێڵانی بلووچ و دابینکردنی ئاسایش لەو ناوچەیەدا کێشا.

هەر بەم هۆیانەی سەرەوە بوو کاتێ مەلا مستەفا لە تاران ڕاشکاویی لە پەسندکردنی مەرجەکان پێشان نەدا، ڕۆژێکیان سەرۆکایەتیی ئەرکانی سوپا لە بارەگای خۆیدا پێی گوت: «مەلا مستەفا ئێوە مەرجەکانی ئێمە پەسند بکەن یا نەکەن، ئێمە بەساغی دەتانگەڕێنینەوە ناو تایەفەی خۆتان. ئینجا ئەگەر پەسندتان کرد ئەوا باشە، ئەگەرنا ئێمە

شەڕتان لەگەڵدا دەکەین و لەناوتان دەبەین».

وەک سەرنج دەدرێ، تەواوی ئەو بڕیارانەی وەزارەتی شەڕ وەری گرتبوون بەبەڵگەی هێزدار پشت ئەستوور بوون. بەم پێودانگە و بەو ڕاشکاوییەی دەوڵەت لەگەڵ مەلا مستەفادا نواندبووی، وا چاوەڕوان دەکرا بارزانییەکان پێشنیازی سێیەم بەپەسند بزانن، بەپێی ئەو بەڵێنانەی دابوویان و ئەو پەیمانەی لە تاران و مەهاباددا بەستبوویان، دەبوو بێ پێکدادان زەویی ئێران چۆڵ بکەن. بەڵام سیاسەتێکی تریش لە کایەدا هەبوو نەیدەویست بارزانییەکان بەبێ هەیهاو لە ئێران بڕۆن، ئەو سیاسەتەش سیاسەتی قازی محەمەدی سەرۆکی کۆمەڵەی کوردستان و سەرکۆماری کوردستان بوو.

لایەنگرانی قازی محەمەد لەو ڕۆژانەی ئەو لەگرتووخانەدا بوو، بەندیواریی خۆیان لەگەڵ بارزانییەکاندا هێشتبووەوە و بەهیوای ڕزگارکردنی قازی محەمەد هانی بارزانییەکانیان بۆ بەرگری و دەسوەکەری دەدا. لە ئاست هەموو ئەم کەسە بەرهەڵستانەدا کاردارانی سوپایی لە تاران و نەغەدە، بەتایبەتیش عەقید غەفاری لە شنۆ ناچاری ململانەیەکی توند بووبوون.

چالاکیی لایەنگرانی قازی محەمەد و بەندیواریی ئەوان لەگەڵ بارزانییەکان و هەبوونی کەسانی دژ بەئاشتیی نێوان دەوڵەت و بارزانییەکان، بووبوونە مایەی ئەوەی هەر بڕیارێکی چ نووسەکی چ زارەکی لە شنۆ لەگەڵ شێخانی بارزانیدا بدرێ، شەوی دواتر ببێ بەبڵقی سەر ئاو. دوای دیمانە جار لە دوای جارەکان لەگەڵ شێخ ئەحمەد و مەلا مستەفا و، پاش ئەوەی بۆ دەسەڵاتدارانی سوپایی لە کوردستان و تاران بەدیارکەوت کەوا بارزانییەکان بەهیچ جۆر نیازی ئەوەیان نییە بڕیارەکانی دەوڵەتی ئێران جێبەجێ بکەن، جارێکی تریش لەلایەن ئەرکانی سوپاوە گەف لە سەرۆکانی خێڵی بارزان کرایەوە کە دەست هەڵگرن و بەهەمان شێوەی لە تاران گوترابوو، بەچەک دانان یا ڕۆیشتن لە ئێران ئامادەبن.

هەمان کات، ئەرکانی سوپا فەرمانی بەسەرکردەی هێزی کوردستان دا کەوا شەڕ لەگەڵ بارزانییەکاندا بێ چەند و چۆن و نێزیکەپەرێزە و، سەرۆکانی خێڵی ناوبراو دەیانەوێ سوپای ئێران بەرەو ناوچە کێواوییە دژوارەکان ڕابکێشن و لە ڕۆژانی زۆر سەرما و سۆڵەدا دەستی لێ بوەشێنن، بۆیە وا چاترە هەر لە ئێستەوە بڕیاری پێویست بۆ گەمارۆدانی بارزانییەکان وەربگیرێ و هەتا بکرێ ئەڵقەی گەمارۆیەکە بێ پێکدادان و خوێنڕێژی

بەرتەسک بکرێتەوە، هەتا، یەکەم: لە کاتی ڕوودانی پێکداداندا کەمتر زیانی گیانی و ماڵی بەدانیشتووانی بێ وەی بکەوێ، دووەم: کاری هێزی سوپا بەهۆی کورتبوونەوەی هێلی بەرەوە ئاسانتر ببێ.

ڕۆژی پازدەیەمی مانگی ڕێبەندان(واتە ٣ شوبات) مۆڵەتی دیاریکراوی ئەرکانی سوپا بۆ بارزانییەکان بەکۆتا دەهات، ئەرکانی سوپا فەرمانی دایە فیرقەی چواری کوردستان هەتا گەف لە سەرۆک تایەفەکانی بارزانی بکات یا هەرچی زووترە ئاخی ئێران بەجێ بهێلن یا ئەوەتا خۆیان بۆ شەڕ تەیار بکەن. بارزانییەکان لە وەڵامی گەفی سەرۆکی فیرقەدا پەنایان بۆ هەمان تاکتیک بردەوە. بەم شێوەیە، خێزان و ماڵەکانیان کە لە نەغەدە، قەلای پەسوێ، سۆفیان، جلدیان و سنووری خانە جێ نیشتە بووبوون بەرەو لای شنۆ بزواند و جووڵەیەکی گرینگ بەنیازی ڕۆیشتن بۆ سنووری عێراق و بەجێ هێلانی خاکی ئێران لە نێوان مرۆڤگەلی ئەم خێڵەدا کەوتە بەرچاو.

سەرنجی کاردارانی سوپا و ئەو ڕاپۆرتانەی لە بارەی بزاوتی بارزانییەکانەوە بەسەرکردایەتیی فیرقەی چوار دەگەیشتن، پێدا پێدا بوونە هۆی پەیدابوونی گومانێکی گەورە. لەبەرئەوەی کاردارانی هەواڵگریی فیرقە ڕاپۆرتیان دا کەوا بەپێچەوانەی چاوەڕوانی، یەکەم: کۆچی بارزانییەکان گەلێک هێواش و سەبرۆکە دەچێتە ڕێوە، دووەم: سەرۆکانی خێڵی بارزان دەستیان داوەتە کارێکی سەیر و سەمەرە، لە بنەوە کەوتوونەتە بەستنی پێوەندی لەگەڵ سەرۆکانی خێڵی هەرکی و شکاک و کەسانی وەک زێرۆ و تەها و تایەفەکانی دەشتەبێڵ کە هێشتە چەکیان دانەناوە و، ناچاریان کردوون هەتا لە هەموو شوێنێکدا لە دژی هێزی دەوڵەت دەست بە کار و دەسوەکەری بکەن.

ئەرکانی سوپا لە ناو ئەم ڕووداوانەدا بوو، بەهۆی کارسازی و دوورەزەینییەکی تایبەت کە لەلایەن سەرۆکایەتیی هێزی کوردستانەوە دەهاتە نواندن، لە بچکۆلەترین گۆڕانکارییەک کە لە بارودۆخی سەرۆکانی ئەم خێڵەدا ڕووی دەدا، ئاگەداریی هەبوو. ڕۆژی بیست و چواری مانگی ڕێبەندان فەرمانێکی ناوکۆییی بەسەرۆکانی فیرقەی ٣ و ٤ و لیوای ورمێ «قائید فیرقە زەرابی، قائید فیرقە هومایوونی، عەمید زەنگەنە» دا بۆ جێبەجێ کردنی فەرمانەکانی دەوڵەت لە بارەی دەسپێشخەریی پێویست بەنیازی چەککردنی تایەفەکانی کورد لە باکور و باشووری ورمێ و کۆچباری بارزانییەکان بەرەو ناو ئاخی عێراق. بۆ ئەوەی فیرقە ناوبراوەکان ئامادەی بەرووداهاتنی هەر پێشهاتێکی

نالەبار بن، چەند کاروانێکی لە هێزگەلی کوردستان بۆ چەک لێ سەندنی تایەفە دەستنیشان کراوەکان بەسەرۆکایەتیی ئەفسەرانی ناوهاتوو لە خوارەوە و پێکهاتوو لەم یەکە پێکەوەنراوانە دیاری کرد و فەرمانی پێ دان هەتا رۆژی بیست و هەشتەمی ڕێبەندان لەگەڵ کاروانی ناوبراودا، لەو خاڵانەی ئەرکانی سوپا دەستنیشانی کردبوون جێگیر بن.

لە بەرگی یەکەمی ئەم کتێبەدا لە بارەی ناوی یەکە و توانای کاروانە سوپاییەکان هیچ باسێک نەکرا، بەڵام ئەمڕۆ سێ ساڵ بەسەر ئەو ڕووداوەدا ڕادەبوورێ، ناوهێنان و تۆمارکردنی ناوی یەکەکان لەڕووی سوپایی و سیاسییەوە چ زیانێکی نییە. بۆ ئەوەی یادێک لە خۆبەختکەریی ئەفسەر و سەربازان بکرێتەوە و ناوی ئەو یەکانەی لە ئۆپەراسیۆن (کردەوە)ەکاندا پشکدارییان هەبوو هەتا هەتایە زیندووبێ وا بەدرێژی باسیان دەکەین.

کاروانگەلی کردەوەکان لە سەرەتای ڕووداوەکاندا بەشێوەی خوارەوە ڕێک خرابوون و ئەرکی هەریەکەیانیش بەم پێیە بوو:

(١) کاروانێک لە ژێر سەرۆکایەتیی عەمید زەنگەنە لە باڵانش، پێک هاتبوو لە بەتالیۆنی ١ و ٢ی فەوجی بەهادر، جگە لە سریەیەکی فەوجی ئاهەن، بەطرییەیەکی ٧٥ی، سریەیەکی هاوەن، تیپێکی سوارە لە فەوجی فەوزیە، دوو زریپۆشی شەڕ لە فیرقەی یەک و بێتەڵێک، بەنیازی چوونە ناو گەلیی قاسملو و گرتنی ئاقبلاغ و لەناوبردنی زێرۆ و تەها. هەروەها ئەم کاروانە ئەرکی ئەوەیشی پێ سپاردرابوو ڕێگە لە پێوەندیکردنی پیاوانی بارزانی بەپیاوانی زێرۆ و تەهاوە ببەستێ.

(٢) کاروانێک لە ژێر سەرۆکایەتیی عەقید ئەنساری لە مەهاباد، پێک هاتبوو لە دوو بەتالیۆنی پیادە، بەطرییەیەکی ٧٥ی، تیپێکی هاوەن، بەتالیۆنی سوارەی لورستان، دوو زریپۆشی شەڕ «لە حەسەنلو»، بۆ مەبەستی گرتنی نەغەدە و بۆ کۆچ پێ کردنی خێڵی بارزانی لە ناوچەی نەغەدە و ئاوایییەکانی دەوروپشتی شنۆ و سەر سنووری عێراق.

(٣) کاروانێکی تر لە مەهاباد لە ژێر سەرۆکایەتیی رائید کلاشیدا، پێک هاتبوو لە بەتالیۆنی یەکی پیادەی فەوجی هەمەدان، تیپێکی تۆپخانەی ٧٥، دوو هاوەن، بۆ مەبەستی قەڵای پەسوێ و کۆچ پێ کردنی تایەفەکانی بارزانی لە ناوچەی

گردەسپیانەوە بەرەو شنۆ و سنوور و سووککردنی کاری کاروانی عەقید ئەنساری.

(٤) کاروانی خێلات لە سنووری خانە «پێک هاتبوو و لە خێلاتی مەنگوڕ و مامەش» بەسەرۆکایەتیی ملازم دووەم نوبەهار لە ناوچەی پیران «بادین ئاوا»، بۆ مەبەستی پاشەکشە پێ کردنی خێلانی بارزانی بەرەو ڕووکاری ژوورووی خانە و شنۆ و سنووری ئێران ـ عێراق.

(٥) کاروانێکی تر لە مەهاباد، پێک هاتبوو لە سێ بەتالیۆنی پیادە، بەطریەیەکی ٧٥ و یەکەیەکی سوارە و دەستەیەک تەماتیک و دوو زریپۆشی مامناوەندی، چوار زریپۆشی سووک و فەوجی سوارەی فەوزیە «لە کۆسەی کاریز»، بۆ مەبەستی پێکهێنانی هێزی سپێری سەرکردایەتی.

(٦) تیپێکی ئاسمانی، پێک هاتبوو لە حەوت باڵەفڕەی هاینە و دوو باڵەفڕەی «تایگەر مەوس» لە ژێر دەسەڵاتی سەرۆکی هێزدا بوو. دوای دیاریکردنی کاروان و سەرۆکەکانیان، بۆ ئەم ئۆپەراسیۆنە، ئەم فەرمانەی خوارەوە لەلایەن ئەرکانی سوپاوە بەمەبەستی یەکخستنی هەوڵی یەکەکان، بۆ سەرۆکی هێزگەلی کوردستان دەرچوو:

یەکەم: هەموو کاری کاروانەکان لە ژێر چاودێریی لیوا هومایوونیدا ڕێنوێنی دەکرێ و بەڕێوە دەبرێ.

دووەم: جاری یەکەم پێویستە کاروانی عەمید زەنگەنە زووتر لەوانیتر بێتە ناو کار پێش ئەوەی بارزانییەکان خۆیان بگەیننە زێرۆ و تەها و هەرکییەکان، ئەوان سەرکوت و تەفروتوونا بکەن هەتاکو بارزانییەکان نەتوانن بەپیاوانی زێرۆ و تەها و هەرکییەکان رابگەن و هاوکارییان بکەن و مەیدانی پێکدادان بکێشنە ناوچەکانی سەروو و نێزیکی ورمێ.

ڕۆژی دووەمی مانگی ڕەشەمە، ئەرکانی سوپا فەرمانی دایە سەرۆکایەتیی فیرقەی چوار و هێزی کوردستان کە بەپێی ئەو ئاگادارییانەی کەوتوونەتە دەست، بارزانییەکان بڕیاریان داوە بەپێچەوانەی ئەو بەڵێنەی درابوو، لە بەرامبەر هێزی ئێراندا بووەستنەوە و بەهەر فێڵێکی بۆیان بلوێ سوپای ئێران بۆ ناوچە کێواوییە ڕژد و تووشەکان رابکێشن. دوای گەیشتنی ئەم فەرمانە، لیوا هومایوونی تەبای عەقید غەفاری لە نەغەدەدا دیمانەی شێخ ئەحمەد و مەلا مستەفایان کرد و لە بارەی ئەو پەیمانەی دابوویان کەوتنە وتووێژەوە.

ئەو دیمانەیە بەسەرکەوتنێکی گرینگ بەکۆتا گەیشت. لەبەرئەوەی وێڕای باردۆخی پڕ

مەترسی و هەبوونی ماکەی گێرەشێوێنی، بەتایبەتیش ئەفسەرانی بارزانی کە لە سوپای عێراقدا خزمەتیان کردبوو و سزای لە سێدارەدانیان بۆ دەرچوو بوو و، زۆر دژی ئەوە بوون بگەڕێنەوە ولاتی خۆیان، نەیاندەویست ئەم وتوێژانە بگەنە هیچ ئەنجامێک، تەنانەت هێندەیشی نەمابوو ئەم هاندانانە ببنە مایەی ڕووداوێکی دڵتەزێن، بەلام بەدان بەخۆداگری و بڕوا پتەوییەک کە لە لایەنی سەرۆکی فیرقەوە بەکارهات، ئەنجامی گەش بەدی هاتن و بارزانییەکان قایل بوون نەغەدە و گردەسپیان و ناوچەکانی خێڵی پیران و مامەش چۆڵ بکەن و هەرچی زووترە بەرەو ناوچەی سەلدووز و شنۆ بڕۆن.

لەم دیمانەیەدا بارزانییەکان چییان گوتبوو ئاوهایان کرد بۆیە ڕۆژی دواتر هێزی سوپا لە نەغەدە بەکەیس بوو کە شوێنێکی پڕ گرینگە، هەروەها سەرتاسەری ناوچەی لاهیجان لەلایەن سەربازانەوە گیرا و ڕێگەی چەوڕێژی عێراق (خانە)یش رزگار کرا. هۆی ئەوەی بارزانییەکان ئەم جارە قسەیان هێنایە جێ ئەوەبوو لە نێزیکەوە کاروانی سوپای بۆ شەڕ ئامادەیان دەبینی و دەیانزانی لە باری بچووکترین کاری بەرەواژدا دەستیان لێ دەوەشێندرێ.

ئەو خاڵەی نابێ لەبیر بکرێ ئەوەیە دەمڕاستی فیرقەی چوار بەدرێژاییی ماوەی مانەوەی خۆی لە شنۆ تەواوی توانای خۆی وەگەڕ خستبوو بەڵکو بارزانییەکان لەباتی ئەوەی ڕوو لە مەرگەوەڕ بکەن و بچنە ناو تایەفەکانی هەرکی و کوردی ناوچەکانی ژووروو، ڕوویان بەرەو لاهیجان وەربگێڕن. سەرەتا هەتا ڕادەیەک کاریان لە مەلا مستەفا کرد و بەرەو رووکاری لاهیجان ڕۆیشت بەلام فاکتەری دەرەکی لەناو بارزانییەکاندا هەبوو و بووە بەرهەڵست لە پێش سەرکەوتنی ئەم کارەدا، لەبەرئەوەی ئەگەر بارزانییەکان لەباتی ڕۆیشتن ڕووەو باکور، ڕووەو باشوور بڕۆیشتنایە ئەوا تایەفەکانی باشوور واتە مامەشی ئەمیر عەشایەری و مەنگوڕ بەهیچ ڕووەتێک دانوویان لەگەڵ ئەواندا نەدەکولا، ئیتر لەسەر سنووری ئێران و عێراق لە شوێنێکی نالەباردا بارزانییەکان دەکەوتنە تەڵەیەکەوە هەرگیز لێی رزگار نەدەبوون، بەلام دنەدانی دەرەکی لە دواجاردا بووە هۆی ئەوەی چەند کەسێک لە سەرۆکانی مامەش کتوپڕ بەدەستی بارزانییەکان بێنە کوشتن، ئیتر ئەم خێڵە بەیەکجاری ڕووی خۆی بەرەو باکور وەرگێڕا. ڕووداوەکە بەو شێوەیە ڕووی دا، لەکاتی کۆچ کردنی تایەفەکانی بارزانی لە ناوچەی پیراندا کێشەوبەرەیەک لە قەلای پەسوێ کەوتە نێوان سەرۆکانی مامەش و بارزانییەکان، بارزانییەکان بۆیان هەڵکەوت دوو مرۆڤ

لە بەگزادانی مامەش بەچەک و هەموو ئەسپاب و ئەسپەوە بەدیل بگرن و بەرەو قەڵای پەسوێیان بەپێش بدەن.

لە ئەنجامی ئەو وتووێژەی عەقید غەفاری وەک دەمڕاستی فیرقە لەگەڵ بارزانییەکاندا کردی بۆی لوا کەلوپەلە چووەکان وەربگرێتەوە. مەلامستەفا دەسپێکی ئەم وتووێژەی بەهەل زانی و بەو بیانووەی ماڵە بارزانییەکان لەڕووی خواردنەوە لە تەنگژەدان و ڕێگەی پەڕینەوە لە خاکی ئێرانەوە بۆ دیوی عێراقیش بەستراوە بۆیە وا دەخوازێ دەوڵەت ڕادەیەک خواردنیان پێ بدات و، بۆ چوونەوەیش بۆ عێراق هەلێکی زیاتریان بۆ بڕەخسێنێ.

مەلا مستەفا بۆ دەرچوون لە زەویی ئێران و ڕۆیشتن بۆ وڵاتی عێراق دوو ڕێگەی لەبەر چاوان گرتبوو:

(١) ڕێگەی بێنار دەکەوێتە ئاخی تورکیاوە و هەمان ڕێگەیە بارزانییەکان لەدەمی هاتنیان بۆ ناو ئاخی ئێران کەڵکیان لێی وەرگرتبوو.

(٢) ڕێگەی چەوڕێژی خانە کە بە «پیر ئۆمەران» (١٤) بەکۆتا دێ.

ڕێگەی بێنار بەهۆی ئەو نالەباری و مەترسییەی بارزانییەکان لە تورکەکان چاوەڕوانی بوون، مایەی سەرنج ڕاکێشانیان نەبوو بەتایبەتیش کە لەم ڕێگەیەدا بەفرێکی ئەستوور ڕێگەوبانی داپۆشیبوو، پیاوانی بارزانی بۆ پەڕاندنەوەی خاوخێزانیان ناچار دەبوون خۆیان بەفرەکە بشکێنن و ڕێگە بکەنەوە هەتا پاشان خێزانەکانیان بەڕێ بخەن. بۆیە بارزانییەکان ئەم ڕێگەیەیان لەبەر چاو نەدەگرت.

ڕێگەی چەوڕێژی خانەیش بەبیانووی ئەوەی زۆر دووری دەخستنەوە و لە ئەنجامدا دەیخستنە بەر دەستدرێژی و دەسبڕی و گێچەڵی پاسەوانانی بنکەکانی سوپای عێراقەوە، بۆیەش ئەم ڕێگەیەیان بۆ چوونەوە ڕەچاو نەدەکرد، ئیتر ڕوویان کردە دۆڵی بەناوبانگی گادەر هەتا لەوێوە بەرەو عێراق بچنەوە.

لەم نێوانەدا، بارزانییەکان لەلایەک باسی وتووێژیان دەکرد و پێوەندیی خۆیان بەبەرپرسانی سوپاوە نەدەبڕی، لەلایەکی ترەوە خۆیان بۆ بەربەرەکانەی هێزی دەوڵەت دەسازاند. سەربازانی یەکەکانی کوردستان لەم ناوچەیەدا توانییان هەتا ڕۆژی شەشی

(١٤) دەبێ «حاجی ئۆمەران» بێ.

مـانگی ڕەشـەمێ لە نەغـەدەدا خـۆیان جـێگیـر بکەن و، کـاروانی «ڕائیـد کـلاشی»ش بێ پێکدادان لەگەڵ بارزانییـەکان لە گردەسپـیاندا سـەنگەر بگرێ. هەرچەندە ئەو ڕۆژانە لە ناوچەکانی باشوور هێشتە پێکدادان ڕووی نەدابوو بەڵام لە باکور کاری کاروانی عەمید زەنگەنە لە بارت خـێـڵانی دژ بەدەوڵەتدا دەسـتی پێ کـردبوو. ئەگـەرچی لەم کـردەوە سەرەتاییەدا هێزی دەوڵەت لەگەڵ بارزانییەکاندا ڕووبەڕوو نەدەبووەوە بەڵام لەبەرئەوەی کردەوەی هێزی دەوڵەت ڕاستەوڕاست پێوەندیی بەنەخشەی ئەرکانی سوپا بۆ گەمارۆدانی بارزانییـەکـان و بڕینی پێـوەندیی خـێـڵانی گـێـرەشـێـوین بەم تایەفـەیەوە هەبوو بۆیە بەشێوەیەکی کورتەبڕی ئاماژە بەو کردەوەیە دەدەین کە لە دۆڵی قاسملودا بۆ پێشگری لە خۆگەیاندنی ئەم خێڵانە بەبارزانییەکان ڕووی دا:

لە ڕۆژی بیست و هەشتی ڕێبەندان هەتا دووی ڕەشەمێ کاروانی عەقید زەنگەنە لە ورمـێـوە بەسـواریی لۆری دەسـتی بەجـووڵە کـرد و توانیی لە باڵانش کـە دەرچەی دۆڵی بەراندێزە و هەروەها لە شەعبان کەندی و دزێ، جێگیر بێ. پەنجا کەس لە خێڵانی ئەو شوێنە و پیـاوانی وڵاتپـارێز(١٥) بەهاوەڵیی ئەم کاروانە هاتن هەتا وەک خۆبەختکەر لە پێکداداندا پشکداری بکەن.

لە سەعات ٧ی سەر لەسبەینەی ڕۆژی دووەمی مانگی ڕەشەمێ ئەم کاروانە ڕازانەوەی شەڕی بەخۆیەوە گرت و لە کاتێکدا فەوجێکی پیادە و دوو زرێپۆشی شەڕ لە پێشەوانیی ئەوانەوە تەکـانیـان دەدا، لە باڵانشـەوە بەمەبەسـتی گـرتنی گـوندی کـۆکێ کـە دەکـەوێتـە دووریی دوو کـیلۆمـەتر لە خـوارووی سەرەتاگـەی هەنگاوهەڵێنان، بەرەو پێش بزوان. لەم گوندەدا پێشی چەند ڕۆژێک پیاوانی زێڕۆ و تەها هەرکی خۆیان حەشار دابوو.

بەنزیکبوونەوەی هێزی دەوڵەت لەم گوندە، کەوتە بەر دەسرێژی خەستی چەکداران و لە ئەنجامدا پێکدادانێکی چڕ هاتە کایە. لەم کردەوەیەدا کە هەتا پێش نیوەڕۆ درێژەی کێشا، ژمارەیەک لە چەکداران هاتنە کوشتن و هێزی سوپاش دوای بریندار بوونی شەش سەرباز و یەک غەیرە نیزانی(١٦) گوندی کۆکی و ئەوزان و تومانبە و قەڵاچەم و مەحموودئاوا گیران و کاروان ڕووی لە ناوجەرگەی گەلیی قاسملو کرد.

هەرچەندە پیاوانی زێڕۆ و تەها هەرکی لە دووریی هەر چەند کیلۆمەترێکدا بنەگەیەکیان

(١٥) ئەو «وڵاتپارێزە خۆبەختکەرانە!»ی نووسەری کتێب باسیان دەکات جاشەکان بوون.
(١٦) نیزامی واتە «سەرباز» غەیرە نیزامی واتە «جاش».

بۆ بەرگری دامەزراند بوو، بەدەسوەکەریبەکی چڕ و بەرخودانێکی چالاکانە لە ئاست هێزی دەوڵەتدا خۆیان ڕادەگرت بەڵام وێڕای ئەوەش عەقید زەنگەنە پێی کرا بە لەدەستدانی ٢٧ کەس «١٥ کوژراو و ١٢ بریندار» هەموو ئەو بەرزاییانە بگرێ، بەسەر گەلیی قاسملویاندا دەڕوانی. شایەنی زانینە لە قۆناغی دووەمی ئەم کردەوەیەدا پتر لە دوو نیزامی و سێ غەیرە نیزامی شەهید بوون و دە کەسیش بریندار بوون.

ڕۆژی چوارەمی مانگی ڕەشەمە بەنیازی پێ کەوتن بەشوێنی چەکداران ـ یان بەزاراوە، سەرانسوێکردنی سەنگەرەکانی ئەوان، فەوجێکی پیادە بەکەرەستە و ئامێرەوە بەرەو بنەبانی دۆڵی قاسملو هێرشی برد. پێشەوانانی ئەم فەوجە هەتا گوندی سیلوانا چوونە پێش، سەرەڕای ئەو بەرگرییە خەست و خۆڵەی خێلان دەیانکرد ئەم فەوجە دێیەکانی شیرین کەندی و محەمەد ڕەحیم کەندیی داگیر کرد. بەڵام لەبەرئەوەی دۆڵی ناوبراو بێ ڕادە کووڕ و پڕ مەترسی بوو و چەکدارانیش لە شوێنی ئاسێ و بڵنددا سەنگەریان گرتبوو، فەرمان گەیشتە ئەم فەوجە کە بەرەوپێش چوونی خۆی بووەستێنێ هەتا بەجووڵاندنی باڵەکانی بتواندرێ خێلان لە شوێنە بەرزەکان هەڵبکەندرێن. فەرمان گەیشتە ئەم کاروانە بەرزاییەکانی خۆیان لە دەست نەدەن و سەرەتاتکەی جووڵە و بزاوتی زێرۆ و تەها بکەن. لەم کردەوەیدا دەرکەوت زێرۆ و پیاوانی ئەو لەگەڵ بارزانییەکاندا هاوکارن و دەیانەوێ بەیارمەتیی ئەوان هەتا دوا پشوو لە بەرامبەر هێزی دەوڵەتدا بەرگری بکەن.

بەهەر حاڵ، ئەو کارەی کاروان لە دۆڵی قاسملودا کردی و ئەو شکانەی زێرۆ و تەها لە ناوچەی ورمێدا خواردیان کارێکی گەورەیان کرد، بەجۆرێ زۆربەی ئەو کوردانەی هەتا چەندانێک پێشتر خەریکی دەست تێکەڵ کردن بوون و خولیای ڕکابەری و پێشمەرگایەتییان لە سەردابوو، ترس و سامیان لێ نیشت و سەرۆکانی ئەوان لە وێنەی محەمەد حوسێن حاتەمی، قادر بەگی ڕەسووڵی، سەید فەهیم و ڕەشید بەگی جیهانگیری، خۆیان بەسەرۆکی کاروان ناساند و گوێ بەفەرمانیی خۆیان بەدەوڵەت ڕاگەیاند و ئەو چەکانەی لاشیان هەبوو بەدەستەوەیاندان.

لە هەمان ئەو ڕۆژانەدا بەنیازی ڕاکێشانی ئەو خێلانەی هێشتا لە دڵەڕاوکەدا بوون و، لەترسی ئەوەی نەبادا سزا بدرێن لەوانەبوو بچنە پاڵ چەکدارانەوە، ئەم ئاگەدارییەی خوارەوە لە ناوچەکانی کوردستاندا بەهۆی باڵەفڕەوە بەردرایەوە:

ئاگاداری

«بەگشت دانیشتوان و خێلانی کوردستان رادەگەینین:

لەم کاتەدا سوپا بەمەبەستی چەسپاندنی هێمنی و ئاشتی لە سەرتاپێی ناوچەی کوردستاندا، دەستی بەکاری دابینکردنی دلنیایی و رێکوپێکی کردووە، تایەفە و خێلانی کوردستان وریادار دەکەینەوە هەرچی چەک و تەقەمەنی و کەلوپەل و شتی تریان لە دێموکراتی کوردستان وەرگرتووە یان بەدەستیان کەوتووە، لە شاراندا لە ماوەی سێ رۆژ و لە دەرەوەی شاراندا لە مۆڵەتی یەک حەفتەدا بیدەنەوە بەسەرۆکی سوپای شاری مەهاباد و ورمێ. بەگوێرەی تاقیکردنەوە و ئەو لێکۆڵینەوانەی کراون، دەرکەوتووە کەوا خێلانی ولاتپەروەری سنوور بەمەبەستی پاراستنی رێکوپێکی و هێمنیی سنوور، هۆکار و کەسانی گرینگن و ئەگەر بێو بەپێی ئاتاج و پێویستیی ناوچە چەکیان هەبێ ئەوا بەچاکی دەتوانن ئەم کار و ئەرکە رابپەرێنن و سنوورڕوانیی خۆیان لە ناوچەکانیاندا جێبەجێ بکەن، بەڵام هەموو تایەفەکان بەتێکرایی دەبێ ئەو چەکانەی هەتا ئێستە لە دێموکراتی کوردستانیان وەرگرتووە بەژمارە و بەپێی پێویست لەلای خێلانی مەنگوڕ و مامەش و گەورک و تایەفەکانی تری سنووری بمێنێ بەمەرجێک پاس و پسووڵە لە ئەرکانی هێزی کوردستان لە مەهاباد وەربگرن هەتا بەکاری پاراستنی سنوور رابن و، دەستە پاسەوانە ناوچەییەکان لەوان پێک بێت. دەبێ سەرۆکی ئەم تایەفانە ناو و پاشناوی خاوەن چەک، باوک، جۆر و ژمارەی فیشەکەکانی، لە ماوەی یەک حەفتەدا پێشکێش بکەن بۆ ئەوەی پسووڵە و پاسی پێویستیان بۆ دەربکرێ.

لە بارەی تایەفە نێزیکەکانی وەک دێبوکری و فەیزوڵلا بەگی و تایەفەکانی شاروێران و ئەوانیتر، هەروەها ئەوانەی لە شاران دادەنیشن دەبێ چی چەکی هەیانە لە ماوەی سێ رۆژدا بەدەستەوەی بدەن، ئەوانەیش لە دەرەوەی شاراندا دەژین پێویستە سەر لە ئەرکانی هێز بدەن و ئەو ژمارە چەکەی بۆ خۆپارێزی لە چەپاوی دز و جەردان پێویستیانە بۆیان تەرخان بکرێ و، ئەوانیش لە مۆڵەتی یەک حەفتەدا ناوی خاوەن چەکەکان بەو شێوەیەی لە سەرەوە گوترا پێشکێش بکەن و پاشماوەی چەکەکان بەدەستەوە بدەن. سەرۆکی ئەم جۆرە تایەفانە، هەموو چەکی تایەفەکانیان هەر بەپەلە بەئەرکانی هێز پێشکێش بکەن کە لایەنی بڕیاردەرە.

لە کۆتاییدا دلنیایی دەدەین ئەگەربێتو لەو مێژووەی کاروانی هاتووی هێزی کوردستان

بەر بەئامانجی جۆراوجۆر بەرێ کەوتووە، چەکێک یا فیشەکێک مامڵەتی لەسەر کرابێ، دەبێ ئەو مامڵەتانە هەڵبوەشێن و چەکە مامڵەت پێ کراوەکان بدرێنەوە. لەو مێژووە بەپاشەوە، ئەم جۆرە مامڵەتانە لەهەر کوێیەک و بەهۆی هەر کەسێکەوە بکرێن یا چەک بەرەو دەرەوەی سنوور بنێردرێ ئەوا کەتنکەر دەدرێ بەدادگەی مەیدانیی سەردەمی شەڕ. بەپێی ئەوەی گوترا، ئەگەر هاتوو پاش تێپەڕینی ماوەی دیاریکراو کەسێک چەکی خۆی نەدابێتەوە یا پاسی وەرنەگرتبێ، ئەوا خۆ بەپاشدەر لە دادگەی سەردەمی شەڕدا دەکەوێتە بەر لێپێچینەوە.»

* * *

لەو رۆژانەدا، بەلای بەرپرسیارانی سوپاوە روون بوو کەوا بارزانییەکان دەیانەوێ پەنا بۆ خاپاندن و خافلاندن ببەن و لەناکاو بەسەر سوپای ئێران دابدەن. ئیتر، لە دەمی وتووێژ لەگەڵ سەرۆکی فیرقەی چواردا لە لایەک باسی گەڕانەوەی خۆیانیان بۆ عێراق دەکرد و خواردن و قەند و شەکریان دەخواست، خێزانەکانی خۆیشیان بۆ ئیسپاتی ئەم بابەتە گوایە نیازی لە ئێران دەرچوونیان هەیە بەملا و بەولادا دەهێنا و دەبرد، بەڵام لە بنەوە خەریکی کەین و بەین بوون لەگەڵ تایەفەکانی مەرگەوەڕ و تەگەوەڕ و دەشتەبێڵدا و دەیانویست لە رێگەی سازدانی ئەوان لەگەڵ خۆیاندا، ئەو خێڵانە لە دژی هێزی سوپا راست بکەنەوە. خێزانەکانی خۆیشیان بەرەو ناوچەی بەپیت و بژوێنی تەرگەوەڕ و مەرگەوەڕ بنێرن کە لە رووی زۆریی بژیوی و هەبوونی پێویستییەکانی ژیانەوە لە هەموو شوێنێکی تر چاکتر بوو. ئەم پێشبینییەش بەکردەوە دەرکەوت لەبەرئەوەی رۆژی دووەمی رەشەمە کاروانی هەواڵگریی سوپا راپۆرتیان دا کەوا ماڵە بارزانییەکان بەرەو لای تەرگەوەڕ رۆیشتوون، هەندێ لە کەسانی خێڵانی ناوبراویش بەچوونی بارزانییەکان دڵخۆش نەبوون، خۆیان گەیاندە بنکەکانی سوپا و هەواڵی بزاوتی بارزانییەکان و دڵەراوکەی خۆیانیان پێ راگەیاندن.

ئەرکانی سوپا ئاگەی تەواوی لەم کار و کردەوانە هەبوو، لە مێژووی یازدەمی رەشەمەدا فەرمانی بەسەرۆکی فیرقە دا کەوا نامەیەک بەشێوەی خوارەوە بەرەوڕووی مەلا مستەفا بکاتەوە:

«مەلا مستەفای بارزان!

ئێوە بەرەواژی ئەو قسەیەی لە تاران کرابوو، هەڵسوکەوتتان کرد. جگە لەوەی لە

زەویی ئێران دەرنەکەوتن و ئەفسەرانی هەڵاتوو و تۆپەکانی ئێرانتان نەدایەوە، ڕووتان کردووەتە ناوچەی بەپیت و پیزی تەرگەوەڕ و مەرگەوەڕ و دەشتەبێڵ. پێویستە هەتا زووە زەویی ئێران چۆڵ بکەن.»

لەلایەکی تر، فەرمان درایە سەرۆکی فیرقە کەوا لەبەرئەوەی بارزانییەکان بەم هەڵسوکەوتەیان بیری لە ئێران دەرچوونیان نییە و، بەبیانووی گیرانی ڕێگەی دەربازبوون بۆ دیوی عێراق و تورکیا بەهۆی بەفرەوە، لەوانەیە ڕوو بکەنە ناوچەی دەوروپشتی ورمێ، بۆیە وا چاترە ئەرکانی سوپای کوردستان بگوازرێتەوە بۆ ورمێ و لە نێزیکی کردەوەی کاروانەکانی باکوردا کە شوێنێکی گرینگتریان هەیە، جێگیر ببێ. لەلایەکی تر، لەبەرئەوەی نەبوونی باڵەفڕگەیەک ببووە لەمپەر لە پێش باڵەفڕەکانی سوپا «کە دوورفڕ نەبوون» لەوەی بتوانن یارمەتیی هێزی پیادە بدەن، بۆیە بیری لێدانی باڵەفڕگەیەک کە بتوانێ ببێ بەمایەی سوود پێ گەیاندن، بیرێکی بەهێز بوو.

ڕۆژی چواردەی ڕەشەمە، بزووتنەوەی بارزانییەکان بەرەو باکور بەلای دەسەڵاتدارانی سوپاوە بوو بەباوەڕێکی یەکجارەکی و ڕووناک، لەبەرئەوەی راپۆرتی ورد لەو ناوچانەوە هاتبوو، دەیگێڕایەوە چۆن مەلا مستەفا ئێوارەی ڕۆژی ١٣ی ڕەشەمە گەیشتووەتە «مەوانا» کە میرەدێیەکی ڕۆژئاوای ورمێیە و لە ڕووی سوپاییەوە شوێنێکی یەکجار گرینگە. لەو شوێنەدا مەلا مستەفا لەگەڵ سەرۆک خێڵانی هەرکی ـ شکاک، زێرۆ بەهادوری و تەها بەگ و، سەرۆک بنەماڵەکانی تەرگەوەڕ و مەرگەوەڕ و دەشتەبێڵدا کەوتووەتە وتوویژ و کۆبوونەوەیەکی گرینگی لە ماڵی ڕەشید بەگ نووریدا کردووە. لەو دانیشتنەدا مەلا مستەفای بارزان بەسەرۆکانی خێڵانی ناوبراوی گوتبوو: «ڕێگەی دەرچوون لە زەویی ئێرانەوە بۆ عێراق بەبەفر گیراوە و بە لەمپەر بەستراوە، لەلایەکی ترەوە خواردن و بژیوێمان بەکۆتا گەیشتووە و دەوڵەت چ یارمەتییەک نادات، بۆیە هاتووینەتە لاتان هەتا هەم ئازووخە و هەم خواردن بەدەست بێنین و هەتا دەمی گەیشتن بەوەرزی بەهار و بەسەرچوونی زستانیش مێوانی ئێوە بین.»

پاش ئەوەی بڕیاری بارزانییەکان و خێڵانی سەرپێچیکەر بەعەقید زەنگەنە گەیشتەوە، دەسبەجێ کەوتە خۆئامادەکاری لە پێناو پێشگری لە ڕوودانی هەر ڕووداوێکی ناهەموار. هەمان کات، سەرۆکی کاروان داوای لە عەقید زەنگەنە کرد کەوا لەبەرئەوەی بارزانییەکان ڕوویان کردووەتە باکور، بۆیە دوور نییە لەناکاو بۆ دۆڵی بەراندێز وەرگەڕێن و بەگرتنی

ئەم ناوچەیە کاروانی کردەوەی دۆڵی قاسملو و شاری ورمێ توشاری مەترسی بکەن. بەم جۆرە سەرۆکی کاروان داوای کرد باڵی ڕاستی کاروان بەهێز بکرێ و بەهەر شێوەیەکی بلوێ هەندێک هێز لە پێناو بتەوکردنی ئەم کاروانەدا لە ژێر دەستی ئەودا دابندرێ .

ڕۆژی پازدەی مانگی ڕەشەمە کاروانێکی پێکهاتوو لە بەتالیۆنێکی پیادەی سەر بەفەوجی ٦ی بەهرامی، بەطریبەیەکی تۆپی ٧٥ و بەطریبەیەکی هاوەن لە یەکەکانی فیرقەی تەوریز لە ژێر سەرکردایەتیی عەقید «سەردادوەر»دا گەیشتە ورمێ بۆ ئەوەی هێزی سوپای ئەم ناوچەیە بتەو بکات.

لە ماوەی ئەو پازدە ڕۆژەدا بۆ ئەرکانی سوپای کوردستان بوو بەشتێکی روون کەوا بارزانییەکان ڕوویان بەرەو باکورە و نایانەوێ بەهیچ کلۆجێ دەست لە خاکی ئێران هەڵگرن و بڕۆن. سەرۆکی فیرقەی چوار پاش ئەوەی فەرمانی پێویستی لەم بارەیە لە تارانەوە بۆ هات، بۆی دەرکەوت بارزانییەکان چییان نیازە، ئیتر ڕۆژی شازدەی ڕەشەمێ ڕووی کردە ورمێ هەتاکو بەهەر نرخێک بێ پێوەندیی بارزانییەکان بەخێڵانی دەوروپشتی ورمێوە بپسێنێ و، زیاتر هەلی هەڵگیرساندنی بەربەرەکانێیان پێ نەدا. لە پێناو گەیشتن بەم مەبەستەدا، ڕۆژی هەژدەی مانگ ئەرکانی هێزی کوردستان لە مەهابادەوە گواستیەوە بۆ ورمێ و، عەقید فەیووزیی سەرۆکی ئەرکانی پێوەندار لە ورمێ جێگیر بوو بۆ ئەوەی بتوانرێ فەرمانەکانی سەرۆکی فیرقە و ئەرکانی سوپا چاکتر جێبەجێ بکرێن. ئەرکانی هێزی کوردستان بۆ پێشگرتن لە هەڵکشانی بارزانییەکان بەرەو باکور، بەپێی هەلومەرجی سروشتی زەویی دەوروپشتی ورمێ(١٧) ئەم بڕیارەی ژێرەوەی دا:

لە دوا دۆڵی باکوری ورمێ «دۆڵی بەناوبانگی ئەنهور چای»ەوە ڕێگە لە هەڵکشانی بارزانییەکان بەرەو باکور بگیرێ، بۆ ئەم مەبەستەش کاروانێکی پێکهاتوو لە دوو بەتالیۆنی پیادە «بەتالیۆنی ٢ی فەوجی ئاهەن و بەتالیۆنی ٦ی ئازەر پاد» ، یەک تۆپی

(١٧) سروشتی زەویی دەوروپشتی ورمێ بەجۆرێکە لە بەری ڕۆژهەڵات پاڵی داوە بەزەریاچەی ورمێ و لە دیوی ڕۆژئاوایشدا زنجیرەیەک چیای دژوار و هەزار بەهەزار هەڵکەوتوون کە چوار ڕێبازگەی پێدارۆیشتنیان تیدایە، یەکێکیان باکور ـ باشوورە و ناسراوە بەدۆڵی قاسملو، سێیەکەی تر ڕۆژهەڵات ـ ڕۆژئاوان بەناوی: دۆڵی ئەنهور چای، دۆڵی دەربەند، دۆڵی باراندێز و دەشێ بگوترێ ئەم چوار نەواڵەی پێشوو برێتین لە ڕێبازگەی ناچاری کە پێویستە یەکێک ئەمانە ببڕی ئینجا بگات بەو بەرزاییانەی کە بەسەر سنووردا دەڕوانن. «ئەم تێبینییە لە ئەسڵی کتێبەکەدا هەبوو واتە لە لایەن نووسەر خۆیەوەیە» .

٧٥، دەستەیەک هاوەن، زریپۆشێک و دەستەیەک سوارە لە ژێر سەرکردایەتیی عەقید «نیساری»دا ڕۆژی بیست و یەکی ڕەشەمێ لە ورمێوە بەرەو دۆڵی ئەنهور چای و بانەکانی «لەرنێ» بەئامانجی گرتنی «مەوانا» دەستی بەجووڵە کرد.

کاروانی دۆڵی قاسملو ئەرکی ئەوە بوو لە بەرزاییەکانی دەوروپشتی دۆڵی ناوبراودا جێگیر ببێ و هەندێک کەس بەمەبەستی سەرانسۆیی بۆ دەوروپشت بنێرێ. لە ڕۆژی نۆزدەیەمدا، چەند تفەنگدارێکی ناوچەکەی تەبای دوو کەس لە جەندرمە بۆ سەرانسوێ لە ڕێگەی «شەعبان کەندی»یەوە بەرەو حەساری ئاقبلاخ «کە دەکەوێتە ناو دۆڵی بەراندێز» هەنارد. ئەو کەسانە لە بەرزاییەکانی باکوری ڕۆژئاوا و باشووری ڕۆژهەڵاتی شەعبان کەندییەوە بەرەو ڕووی دەسرێژێکی خەست و خوێنی چەکدارانن بوونەوە و لە ئەنجامی پێکدادانێدا نایب زابت دووی جەندرمە «فەخری ئازەری» بریندار بوو و دوو لە تفەنگدارانی ناوچەکەش کوژران، نیزیکەی ٥ کەسیش لە چەکداران بەر کەوتن. دەسبەجێ، هەندێکی تر بەئۆتۆمۆبێل بەفریای ئەوانەوە ناردران، چەکدارەکانیش پاشەکشێیان کرد و لە چاوان ون بوون.

پاشان دەرکەوت ئەو چەکدارانە سەر بە محەمەد حوسێن و محەمەد ئەمین هەرکی بوونە و بەپێی فەرمانی بارزانییەکان لە مەرگەوەڕەوە بەرەوڕووی هێزی سوپا هاتوون. لەم ڕووداوەوە تێ گەیشترا بارزانییەکان تایەفەکانی ئەو ناوچەیەیان ناچار کردووە بۆ ئەوەی دەستەویەخەی هێزی سوپا ببنەوە. بۆیە فەرمان درایە کاروانەکانی باشوور واتە ئەو هێزانەی لە نەغەدە و سۆفیان و جلدیاندا بوون، بەرەو شنۆ ببزوێن و هەتا زووە شنۆ و ئاقبلاخ بگرن و لە ئەنجامدا بتوانرێ کاروانی دۆڵی قاسملو کە لە بەرزاییەکانی «کۆکی»دا هەواری گرتبوو، لە دۆڵی قاسملووەوە بەرەو خوار شۆڕ ببێتەوە و بەفریای ئەو یەکانەوە بچێ کە لە شنۆوە دەهاتن و، بتوانن ئاقبلاخ بخەنە ژێر دەستەوە.

فەسڵی چوارەم

پەرتبوونی هێزی سوپا بەناوچەکانی کوردستاندا

له رۆژی بیست و یەکی ڕەشەمەوە
هەتا دەسپێکی پێکدادانی سەرەکی

بۆ ئەوەی چۆنیەتیی ئەو پێکدادانە گەرمانەی هێزی سوپا و بارزانییەکان کە لە بەرەودواهاتنی ڕەشەمەدا ڕوویان دا ڕوون ببێتەوە، شێوەی جێگیربوونی یەکە سوپاییەکان لەو مێژووە لە ناوچە جۆیبیەکاندا وەک ژێرەوە بوو:

ئەلیف: کاروانەکانی باکور

(١) کاروانی دۆڵی قاسملو، پێک هاتبوو لە فەوجی یەک و دووی بەهادر و بطریەیەکی تۆپ و زرێپۆشێک و دوو دەستە جەندرمە. فەوجی یەکەمیان لە بڵندایییەکانی کۆکیدا هەڵی دابوو و فەوجەکەی تریان وێڕای دەستەیەک تۆپخانە و زرێپۆشێک و ١٢٠ کەس لە هێزی خیلانی ناوچەیی بەنیازی گرتنی گەلیی باراندێز، لە زارگەلیدا هەواریان گرتبوو. «لە ژێر سەرکردایەتیی ڕاستەوخۆی عەقید فولادوەندا».

(٢) بەنیازی سەرانسۆکردنی دۆڵی دەربەند «دۆڵی باکوری باراندێز کە بەشاری ورمێ دواییی دێ» فەوجێک و دەستەیەک برێن و ژمارەیەک چەکداری ناوچەیی و زرێپۆشێکی جەندرمە نێردرابوونە ئەم ناوچەیە و لە زارگەلیدا جێ نیشتە بووبوون.

(٣) کاروانی عەقید نیساری، پێک هاتبوو لە دوو فەوجی پیادە، بطریەیەکی ٧٥، دوو زرێپۆش، دەستەیەک هاوەن، بەتالیۆنێک لە سوارانی فەوزیە و دەستەیەک برێن لە ورمێوە بەنیازی گرتنی مەوانا «ناوجەرگەی ناوچەی تەرگەوەڕ» بەرەو مەوانا کەوتنە ڕێگە.

(٤) فەوجێکی پیادە، دوو بەتالیۆن، دوو دەستە برێنی سەر بەفەوجی سوارەی «فەوزیە»، دوو زرێپۆش و یەک سریەی تۆپی ٣٧ وەک سپێر بۆ کاروانی باکور داندران و لە ورمێ مانەوە.

بارودۆخی ئەو یەکانەی لە باشوور بوون

(١) لە تازەکەند: فەوجێکی پیادە و بطریەیەکی تۆپ و زرێپۆشێک.

(٢) لە قەڵاجۆق: فەوجی سوارەی لوڕستان و هاوەنێک.

(٣) لە سۆفیان: سریەیەک لە فەوجی هەمەدان و دەستەیەک تەماتیک و ١٠٠ کەسی

سوارەی ناوچەیی «مامەش و مەنگوڕ».

(٤) لە قۆرچی: ٣٠٠ کەسی سوارەی ناوچەیی «مامەش و مەنگوڕ».

(٥) لە شێن ئاوا: سریەیەک لە فەوجی هەمەدان و دەستەیەک بڕێن.

(٦) لە گردەسپیان: سریەیەک لە پیادەی هەمەدان و دەستەیەک بڕێن.

(٧) لە نەغەدە: فەوجێک و، لە سریەیەک کەمتری سەر بەلیوای کرماشان، دەستەیەک ٧٥، (بطریە)یەک ١٠٥ی کورت و سێ زرێپۆشی شەڕ.

(٨) لە مەهاباد: دوو بەتالیۆنی پیادە، فەوجی ٤ی سوارەی لوڕستان، کەمتر لە بەتالیۆنێکی سوارە، بطریەیەکی ٧٥، جگە لە دەستەیەک ٧٥ و دوو زرێپۆش وەک هێزێکی بزێوی سپێر بۆ کاروانەکانی باشوور جێگیر کرابوون.

وەک چۆن پێشتر بیری لێ کرابووەوە، پێویست بوو بەهەر نرخێک بێ کردەوەی باڵەفڕە تەبا و شان بەشانی یەکەکانی بەژەکی بێ و بەهاوکاریی ئەوان ڕاپەڕێ بۆیە هەموو ئەو باڵەفڕانەی لە تەوریز بوون «٧ هاینە و ٢ تایگەرمەوس» لە بن دەستی سەرۆکی فیرقەی چواردا داندران بەڵام سەبارەت بەدووریی ڕێگە ئەم کارە زۆر بەهێواشی جێبەجێ دەبوو، هەروەها ئەو بەرکەوتانەی بەدەستەوەی دەدان جێگەی دڵخۆشی نەبوون بۆیە سەرکردایەتی ویستی دەمودەست باڵەفڕگەیەک لەورمێ دامەزرێنێ. لەبەرئەوەی بە لێدانی باڵەفڕگەیەکی نوێ، باڵەفڕەکان دەیانتوانی پاش ١٥ وردکە فڕین سەرتاپێی گۆڕەپانی شەڕ سەرانسۆ بکەن و بەپەلە زانیاریی پێویست ڕابگەیەنن.

ئەم بڕیار و پێشنیارە دەمودەست ڕاپەڕا و، بەدووریی ٨ کیلۆمەتر لە باکوری ڕۆژهەڵاتی ورمێ، لە نێوان گوندەکانی «لالو، تاج عەلی، جارچی لو»دا باڵەفڕگەیەک تەیار کرا و ڕۆژی بیست و سێی ڕەشەمە باڵەفڕە بەورمێ گەیشتن.

وەکات لەگەڵ بزووتنەوەی کاروانی عەقید نیساری بەرەو مەوانادا، بڵاوکراوەی جۆراوجۆر لەلایەنی فیرقەی ٤ەوە بەسەر هەموو تایەفەکانی سنووریدا بڵاوکرایەوە و، بانگهێشتنی ئەوان کرا بۆ ئەوەی لە بارت بزووتنەوەی کاروانی ناوبراودا گوێڕایەڵی دەوڵەت بن. مەلا مستەفاش لەلای خۆیەوە بەهەموو وزە و توانای کەوتبووە دنەدانی هەرکی و شکاک بۆ ئەوەی لە بەرامبەر بزاوتی ئەو کاروانەدا بەرگری و دەسوەکەری بکەن و نەیەڵن هێزی دەوڵەت بگاتە مەوانا. ئیتر هەندێک لە چەکدارانی خێڵەکی لەسەرینیی

هاندانی بارزانییەکانەوە رەوانەی بەرزاییەکانی «قزلّبەند ـ لەرنێ» کران کە سەرە رێگەی کاروانی بەرەو مەوانا بوو.

دوا نامەی سەرۆکی فیرقە بۆ بارزانییەکان

سەرۆکی فیرقەی چوار تەواو ئاگەداری بابەتی سەرەوە بوو، لە رۆژی بیست و سێیەمی رەشەمەدا نامەیەکی بەناونیشانی شێخ ئەحمەد و سەرۆکانی تری بارزانی بەم ناوەرۆکەی ژێرەوە نووسی:

«هەرچەندە بریار وابوو مەلا مستەفا لە ناوچەی مەرگەوەرەوە بۆ وتووێژ بێتە نەغەدە، بەلاّم هەتا ئێستە نەهاتووە، بەمەش ئێوە بەپێچەوانەی بەلێن کارتان کردووە و لە بریتیی ئەوەی بەرە بەرە خێزان و مالّی خۆتان بەرەو سنوور کۆچ پێ بکەن، بەرەو لای مەحالّ دەشت، تەرگەوەر و مەرگەوەر هاتوون. ئیتر ئێمە بەگوێتانیدا دەچرپێنین کەوا درێژەکێشانی ئەم دۆخە ئەنجامی تالّی بۆ ئێوە لێ دەکەوێتەوە. وا چاکە دەست لە درێژەپێدانی ئەم کارە هەلّبگرن و هەتا زووە بەپێی فەرمانی پێشوومان شنۆ چۆلّ بکەن.»

ئێوارەی هەمان رۆژ بەنامەیەکی رەوانەکراو، شێخ ئەحمەد ئەم وەلاّمەی دایەوە:

«چۆلّکردنی شنۆ هەتا چەند رۆژی تر بەئەنجام دەگات، هەروەها کارێک بەپێچەوانەی بەلێن نەکراوە و ئەم بانگەواشەیە نادروستە و برێتییە لە هاندانی خێلاّنی ناوچەیی کە لە بارودۆخی ئێستە نارازین.»

مەبەستی بنەرەتیی بارزانییەکان کە بەهۆک و بیانووی هەمووجۆرە کاتیان بەسەر دەبرد ئەوە بوو هەرچی زووترە خۆیان بەکوردانی شاپوور بگەیێن کە چەکدار بوون، بۆ ئەوەی بەدەستەوای ئەوان خۆیان بگەیێننە کوردانی دانیشتووی ناوچەی باکوری رۆژئاوای سنووری تورکیا وەک خێلاّنی جەلالی و میلان، هەتا بەیەکەوە و هەموو لەهەموو لەو شوێنانەدا لە پێش هێزی دەولّەت بووەستنەوە و ئاژاوە و کێشەیەکی نوێ لەو سنوورەدا بنێنەوە، هەروەها لەگەلّ هەندێ لە دێموکراتە هەلاّتووەکانی کە لەو دیووی سنووری سۆڤیەتدا بوون، پێوەندییان بەستبوو و ئاوازێکی نوێیان لە بەری باکوردا دەژەنی.

لەبەرئەوەی لە ناو بارزانییەکاندا ژمارەیەک ئەفسەری راکردووی سوپای ئێران و هەندێکی تر لە ئەفسەرانی خوێندەواری عێراق و چەندێکی تر لە ئەفسەرانی ئاشوور و ئەرمەن هەبوون پێوەندیی راستەوخۆیان بەبەرپرسیارانی دەرەکییەوە هەبوو، سەرەرای

ئەمـەش تەواو شـارەزا و بەڵەدی هەڵکەوتی جـوگـرافـیـاییی ئەو شـوێنانە و حـاڵـوباڵ و داوونەریت و خووی هەمـوو خێڵانی چەکداری ئێرانی بوون ئەوانەی لە سنووری رۆژئاوادا دەژیان، دەیانویست لە رێگەی ئەم کەسانەوە پیلانی دمۆر و نالەباری خۆیان لەسەر بنگەی دابەش و دابڕ دابڕکـردنی رۆژئاوای ئێـران ببـەنە سـەر و، دەوڵەتێکی خـۆبەڕێوەبەری «خودموختاری» لەو ناوچانە دابمەزرێنن و خۆیانی بەسەردا بسەپێنن.

هۆی بنەڕەتیی رۆیشتنی بارزانییـەکان ڕووەو باکـور ئەوە بـوو خۆیان بەکـردەوە بینـییـان چییـتر ناتوانن لە ناوچەکانی باشوور «شنۆ، خانە و مەهاباد»دا دەسەڵاتداری و کارداری بکەن، ناچار بەرەو باکـور هەڵکشـان هەتا شـان بەشـانی تایەفـە چەکـدارەکـانی جەلالی، میـلان، هەرکی، شکاک، زێڕۆ و تەها بەگ بتوانن مرازی خۆیان بهێننە دێ و ئەگەریش سەرکەوتنیان پێ بەدی نەهات ئەوا لە سنووری باکورەوە ئاوابن و، پەنا بۆ سۆڤیەت ببەن و لە دەستی سزا و تۆڵە رزگاریان ببێ.

فەسڵی پێنجەم

پێکدادانی توندی
هێزی دەوڵەت و بارزانییەکان

شەهیدبوونی رائید کلاشی

ئەو کاتەی مەلا مستەفا لە دۆڵی قاسملودا سەرگەرمی نواندنی چالاکی بوو، فیرقەی چواری کوردستان بۆ ئەوەی پاڵەپەستۆی بارزانییەکان لەسەر کاروانەکانی باکور کەم بکاتەوە و ورمێ لە مەترسی رزگار بکات، بڕیاری دا بەپەلامارێکی گورجوگۆڵ لەم ناوچەیەدا، بارزانییەکان بەرەو ناوچەکانی باشوور پاڵ بنێ و لە فرەوانبوونی رووبەری گۆنگەر لە باکوردا پێشگیری بکات. ئەم ئەرکە سپێردرایە عەمید بیگلەری کە بریکارەتیی فیرقە و سەرۆکایەتیی کاروانەکانی باشووری لە ئەستۆدا بوو و لەسەرجەم کردەوەکانی کوردستاندا لێهاتوویی خۆی خستبووە ڕوو.

سەعات ٩ی پاشنیوەڕۆی رۆژی بیست و سێی رەشەمە فەرمانی دەست پێ کردنی کردەوەی پەلامار گەیشتە نەغەدە. پێشتر، لەم ناوچەیەدا سەرانسۆیی کرابوو و، بەنیازی کەڵک وەرگرتن لە خافڵەکی کە لە سەرەتای کردەوەکاندا بارزانییەکان پێیان وا نەبوو دەوڵەت پەنا بۆ هیچ کارێک ببات، نەخشەیەکی بوێرانە لەلایەن عەمید بێگلەرییەوە بەشێوەی خوارەوە داندرا بوو:

لە پێنگاوی یەکەمدا «وەزنە» و «خان تاوس» بەیەک چەپاوی کتوپڕ داگیر بکرێن و باڵی راست و هێلی پشتەوانیی دواوە لە هەڕەشە بەدوور بگیرێن.

دووەم، بەدەست بەسەرداگرتنی بەرزاییەکانی باشووری چۆمی گادەر، تیپێکی چەکدار لە بەری قەڵای «سینگان»ەوە بۆ سەرانسۆیی بچن هەتا ئەگەر قەڵای ناوبراو بەچاکی نەگیرابێ ئەوا قەڵایەکە بەسوارانی مەنگوڕ داگیر بکرێ و بخرێتە ژێر دەستەوە. تفەنگدارانی خێڵی زەرزای شنۆیش بچنە پاڵ ئەوان و لەگەڵ لێدانی یەکەمدا کارەکە یەکلا بکەنەوە.

سێیەم، لە زارکەی نەغەدەشدا بەهۆی فەوجی سوارە و سوارانی خێڵانەوە هەڵمەتێک ببرێ و هەتا هێلی دەربەند پاشەکشێ بەدوژمن بکەن. لەبەرئەوەی کردەوەی ئەم ناوچەیە بایەخێکی گەورەی هەبوو بۆیە چۆنیەتییەکەی بەدرێژی باس دەکەین.

هەرچەندە بەئەنجام گەیاندنی نەخشەی بەرپرسانی سوپا بەو هێندە هێزەی لە بن دەستی عەمید بێگلەریدا هەبوو وەک کارێکی دژوار دەهاتە بەرچاو، بەڵام هیوا دەکرا لەبەرئەوەی دوژمن چاوەڕوانی کارێکی کتوپڕ نەبوو بەڵکو بکرێ بەم کارە خێرایە سەرکەوتنێکی تەواو

بەدەست بێ و کاروانەکانی باکوریش بەپیریانەوە بێن و کارەکە تەواو بکەن و دەستی بارزانییەکان لەو گوندانەی خۆراک و بژیویان لێیان بەدەست دەکەوت، ببڕێ. ئەوەیشمان لە بیر نەچێ راگەیاندنەکانی ئەرکانی سوپا دووپاتی دەکرد گوایە پتری هێزی بارزانییەکان چووەتە مەرگەوەڕ بەڵام رووداوەکانی پاشتر ئیسپاتیان کرد، راستی شتێکی تر بووە و جەماوەری ئەوان وەک بەکردەوە دەرکەوت و لەسەرەوە دیارکرا، لە شنۆ و سەلدوز مابوونەوە و تەنیا ژمارەیەکی کەمیان لەگەڵ مەلا مستەفا خۆبدا چووبوونە مەرگەوەڕ.

بۆ بەجی هێنانی ئەو نەخشەیە، هەمان شەو ئەم فەرمانانەی خوارە دەرچوون:

بەتالیۆنی یەکی فەوجی ١٢ی کرماشان، بەدوو زرێپۆشی شەڕ بەهێز بکرێ و کاروانێک لەژێر سەرکردایەتیی عەقید غەفاریدا لەلای وەزنە و خان تاوسەوە دەست بەهێرش بکات. فەرمان درایە فەوجی هەمەدان هەتا شوێنی خۆی بگوازێتەوە نەڵۆس و سێسەت کەس لە سوارانی مەنگوڕ بەنیازی سەرەتاتکە یا هەندێ جار گرتنی قەڵای سینگان بنێرێ.

فەرمان درایە عەقید ئەنساری کەوا بەفەوجی سوارە و سوارەی خێڵانی ـ خۆیەوە وێڕای بطریەیەکی تۆپخانە و بطریەیەکی ١٠٥یی کورت و دوو زرێپۆشی شەڕ هێرش بکاتە سەر زارکی نەغەدە.

عەقید غەفاری بڕیاری دا سوود لە خافڵەکی وەربگرێ و هەمان شەو کە باران بەڕێژنە دەباری و بارزانییەکان چاوەڕوانی کارێک نەبوون، شەو لوتکەی بەرزی خان تاوسی ــ کە دڵنیا بوو لەو شەوەدا بەتاڵە، داگیر کرد و سەعات حەوتی بەیانی بەرەو وەزنە کەوتە رێ.

بەرزاییی خان تاوس لە سەعات ٣ی رۆژی بیست و چواری رەشەمێ بەبێ ئاگای دوژمن گیرا و لە سەعات حەوتی بەیانیدا هێرش بە تۆپبارانی تۆپخانە و تەکاندانی زرێپۆش کە بەوپەڕی دژوارییەوە لەناو قوڕ و لیتەدا هەڵمەتی دەبرد، دەستی پێ کرد.

لە سەعات یازدەی بەیانیدا پاش ئەوەی زیانی گیانی بەدوژمن گەیشت، وەزنە کەوتە دەست. هەمان کات هەندێ لە بارزانییەکان کە لە دەربەندی شەیتان ئاوادا بوون بەبیستنی دەنگی تەقە بەرەو وەزنە هاتن و، لە رێگەی بڵندایییەکانی سەرووی وەزنەوە بەرەو خان تاوس چەپاویان هێنا. هەرچەندە ئەو بڵندایییانە بەدەستی هێزە ناوچەیییەکانەوە بوون بەڵام وێڕای ئەوە لەو رێکخستنەی بۆ ئەم پەلامارە ئامادەکرابوو قەڵای تاوس کرابوو بەئامانجی سریەی سێیەمی فەوج و فەرمانی پێ درابوو کەوا بەبڕینی گرانەوە بەرە ئاواییی وەزنە «هەرچەندە پێشتر داگیر کرابوو» رێگە بگرێ و لوتکەی وزەنە

قایم و موکم بکات. هەر ئەو کاتەی هێزی سریە و تۆپخانە پێی نایە وەزنەوە ئیتر لە ناکاو دەنگی تەقە و دەسرێژی خەست لە لای خان تاوسەوە بڵند بووەوە و دەرکەوت ئەو هێزانەی دەوڵەت کە لەوێدا بوون لە تەنکێشەوە کەوتوونەتە بەر پەلامار «ئەمانە هەمان ئەو هێزانە بوون لە دەربەندەوە خۆیان گەیاندبووە ئەوێ و ژمارەیەکیش لە بەرگریکەرانی وەزنە چووبوونە پاڵیان»، ئیتر لەو شوێنەدا نایب زابتێک کە سەرکردەی هێزەکەی لوتکە بوو شەهید کرا و هێزەکەشی لەلایەن بارزانییەکانەوە هەڵەتەی خوارەوە کرا.

هێندەی نەمابوو زۆربەی هێزی فەوج لە وەزنە توشاری هەلومەرجێکی نالەبار ببێ بەڵام سریەی سێیەم ملی رێگەی خۆی گرتبووە بەر و لە کاتی پێویستدا گەیشتە شەرگە و رووی ئاگری تۆپخانەی لە دووریی ١٥٠٠ مەترەوە کردە دوژمن و، زرێپۆشێکی مامناوەندیش بۆ بەهێزکردنی سریەی سێ لە بن سەرکردایەتیی نەقیب «رەجەبیون»دا نێردرایە ئەوێ.

سریە توانیی بەوپەڕی لێوەشاوەیی و خۆبەختکەری و خێرایییەوە، وێڕای خستنی زیانی گیانی لە دوژمن، بەرەو دواوەی بگێڕێتەوە و بەپەلاماری خۆی بۆ قەڵا، بیگرێ و موکمی بکات. ئیتر بەم شێوەیە سەرکەوتنی یەکجارەکی بەدی هات. لە ناوەندی بەرەی شەڕدا، فەوجی سوارە و سوارانی خێلانیش کەوتنە هێرشبەری و هەتا دەمی رۆژئاوای بیست و چواری مانگ ئەم هێرشە بەرەوپێش تەکانی دا و هەتا دەربەند پەرەی گرت. دوژمن بەرەو بڵندایییەکانی پیرناسر و ئاواییی دەربەند کشایەوە و قەڵای «چوار بت»یش کەوتە دەستی سوارانی خێلان، لە راستیدا نەخشەی سەرکردایەتی لە ناوەند و لەباڵی چەپدا لە کات و ساتی خۆیدا جێبەجێ کرا.

لە باڵی چەپەوە یەک سریە و نیو لە فەوجی هەمەدان، دەستەیەک تۆپی ٧٥ی و دەستەیەک هاوەن، شەو چوونە نەڵۆس و سوارانی مەنگوڕ بەرەو سینگان دەستیان بەهێرش کرد.

هێرشی ئەو سوارانە بەوپەڕی بێ پەروایی و بێ ئەوەی هیچ ئاگایان لە هەردوو باڵ و پاشکۆی خۆیان هەبێ دەستی پێ کرد، هەموو سوارەکان بەرۆژ لە چۆمی گادەر پەڕینەوە و بەگەلەکۆیی روویان لە سینگان کرد. بارزانییەکان لە قەڵای سینگانەوە چاویان لەم کارەی ئەوان بوو، بەهیچ جۆر تەقەیان نەکرد و بەدزییەوە هەندێک هێزی خۆیان بەرەو باڵی راست و پاشکۆی ئەوان نارد. پاش ئەوەی سوارەکان بەمەودای حوکمی گوللە نێزیک کەوتنەوە ئیتر لە خافڵەکی لە ناو قەڵاوە درانە بەر دەسرێژ و چەند کەس و چەند ئەسپێک

کوژران. سوارەکان بەپەلەپرووزێ و بەنارێکی بەرەو زێ گەڕانەوە. پاش ئەوەی گەیشتنە زێش بارزانییەکان لە تەنکێش و لە پاشکۆوە دایانگرتنەوە بەر تەقە. ئەو سێسەت سوارە بەوپەڕی نارێکی لە بەرزاییەکانی باشووردا کردیانە هەڵات هەڵات و بارزانییەکان هەلیان بۆ هەڵکەوت هەتا بەهێزێکی نێزیکەی ٨٠٠ کەسییەوە ڕوو بکەنە فەوجی هەمەدان لە نەڵۆس.

خوالێخۆشبوو رائید کلاشی کە بارودۆخی سوارەکان بەو ئاوایە دەبینێ، ئاوایی نەڵۆس بەجێ دەهێڵێ و لە گردێکی باشووری ئەو ئاواییەدا سەنگەری بەرگری دەگرێ. بارزانییەکان وردە وردە هەتا سبەینەی رۆژی ٢٥ گەمارۆی هێزی خوالێخۆشبوو رائید کلاشی بەتەواوی دەدەن و، بەرزاییەکانی «دۆڵ» کە بەسەر سەنگەرەکانی ئەوانیدا دەڕوانی دەکەوێتە بەردەستی دوژمن. شکان و هەڵاتنی سوارانی مەنگوڕ کارێکی سەیر و سەرنج ڕاکێشی لە ورەی سوارانی تری خێڵان کرد. بەجۆرێک بەر لەوەی بکەونە بەر پەلامار و هێرش، دەستیان کردە پاشەکشێ. لە ئەنجامی ئەوەی هەتا رۆژئاوای رۆژی بیست و چوار ڕووی دا، شەوی ٢٥ بەرزاییەکان لە لایەن خێڵانەوە بەجێ هێشتران، تەنانەت بەرزایی «چوار بت»یش کە بایەخێکی گرینگی لە پاراستنی هێلی چەوڕێژی نەغەدە ـ سۆفیان ـ خانەدا هەبوو ئەویش بەبێ بەرگەگرتن چۆڵ کرا و ئەو خێڵانەی ئەوێیان لە بن دەستدا بوو بەرەو گەزنە پاشەکشێیان کرد. لە ئەنجامدا سەعات ٢٠ی رۆژی بیست و چواری رەشەمێ بارودۆخی بەرە وەک دۆخی سەعاتێک پێش دەسپێکی هێرشی لێ هاتەوە و کەتیبەی سوارانیش بۆ قەڵاجوق پاشەکشێیان کرد. لە سەعات ١٨دا رائید کلاشی بەهۆی بێتەلەکەی خۆیەوە پێوەندیی بەورمێوە کرد و یارمەتیی خواست. لە سەعات بیستدا لە سەرۆکایەتیی فیرقەوە لە ورمێ فەرمان درا کەتیبەیەک لە فەوجی ٣٢ کە لە نەغەدە مابووەوە بەشەو بەهۆی لۆرییەوە بۆ بەهاناوەچوونی رائید کلاشی بنێردرێ.

ئەم فەرمانە ئەوکاتەی گەیشت، بەرزاییەکانی چواربت کەوتبوونە بەردەستی دوژمن و ڕێگەی چەوڕێژ لەمەترسیدا بوو. بۆیە ناردنی کەتیبەیەک بەشەو بەهۆی لۆری و بەڕێگەی چەوڕێژدا ـ کە لە مەترسییەکی راستەقینەدا بوو، کارێک بوو لەوپەڕی مەترسیدا و دەبووە مایەی کەوتنەوەی زیانی گیانی و لەناوچوونی کەتیبەکە. لەبەرئەوەی هەر لەوکاتەی لۆرییەکان لە نەغەدەوە دەکەوتنە ڕێگە یەکڕاست رووناکیی لایتەکانیان لە قەڵای چوار بتەوە دەبیندرا، چەکداران دەسبەجێ بۆسەیان لە تەنیشتنی ڕێگە دادەنا و بەهیوای

گەیشتنی لۆرییەکان دەبوون هەتا لە تاریکیدا بیاندەنە بەر گوللە. دیار نەبوو لەو خافڵەکییەدا چارەنووسی ئەم کەتیبەیە بەچی دەگەیشت، بۆیە ئەم پرسە بەتەلەفۆن لەلایەن عەمید بیگلەرییەوە گەیەندرایە سەرۆکایەتیی فیرقە و دواجار بەپەسند زاندرا کەتیبەی پیادە بەشەو بچێتە جێگەی کەتیبەی سوارە «قەڵاجۆق» و «هەن هەنە» و کەتیبەی سوارە لە سبەینەی بیست و پێنجدا بەهانای رائید کلاشییەوە بچێ. بەهەمان شێوە فەرمان بەکەتیبەیەکی تری فەوجی ١٢یش درا کە لە مەهاباد بوو بۆ ئەوەی دەمودەست بەفریای بەرەی نەغەدەوە بچێ.

لە سەعات ٢١دا، کە لە ورمێوە پرسیاری بارودۆخی رائید کلاشی کرا «ئەودەم بێتەلی نەغەدە لەکار کەوتبوو و نەیدەتوانی یەکڕاست پێوەندی بەنەڵۆسەوە بکات» وەڵام هاتەوە بارودۆخ هەتارادەیەک هێور بووەتەوە.

کەتیبەی سوارە بەشەو جێگۆڕکەی پێ کرا و بەهەندێک دواکەوتنەوە بۆ پشتەوانی بەڕی کەوت، بەڵام لەبەرئەوەی هەردوو بەری رێگە بەدەستی بارزانییەکانەوە بوو، عەقید ئەنساری بەنیازی خۆپاراستن لە رێ پێ گیران و پەککەوتن، بەپێچدانەوەیەکی فرەوان لەلای گردەسپیانەوە توانیی پاشنیوەڕۆی رۆژی ٢٥ بگاتە سۆفیان. ئەوکاتە بەسەرهاتی رائید کلاشی بەشەهیدبوونی خۆی و بەدیلگیرانی پیاوەکانی لە سەعات ١٦ی رۆژی بیست و پێنجدا بەکۆتا گەیشتبوو و چەکداران هێرشیان دەکردە سەر بەرزاییەکانی باکوری سۆفیان.

فەوجی سوارە، بەرزاییەکانی سۆفیانی بندەستە کرد و کەوتە باری بەرگرییەوە، هەروەها دەستی کرد بەکۆکردنەوە و رێکدانەوەی سوارە هەڵاتووەکانی مەنگوڕ و، سریەیەکی فەوجی هەمەدان کە لە سنووری خانەدا بوو بانگهێشتن کرد بۆ سۆفیان و دوژمنیان لە هێڵی سۆفیان راگرت. هەروەها لاوازیی هێزی خۆیان لە بەرامبەر هێزی دەسدرێژیکەری دوژمندا بەسەرۆکایەتیی بەرە راگەیاند.

بۆ ئەوەی لە چۆنیەتیی رووداوی شەهیدبوونی رائید کلاشی تێ بگەین پێویستە ئەو هێزەی بۆ کردەوە لە ژێر سەرکردایەتیی ئەودا بوو لە رۆژی بیست و چواردا، بخەینە بەرچاو.

هەتا رۆژی بیست و چواری رەشەمە کاروانی رائید کلاشی کە پێک هاتبوو لە سریەیەکی پیادە و دوو دەستە برێنی گران و دەستەیەک تۆپخانە و یەک هاوەن، گەیشتە

نەڵۆس و تیایدا جێگیر بوو. خێلانی مامەش و مەنگوڕیش نێزیکەی ١٥٠ کەسێک دەبوون لە بن سەرپەرشتیی ملازم دوو نەوبەهاردا گەیشتنە «دەقورچی».

رائید کلاشی سەعات ٥ی پاشنیوەڕۆی رۆژی بیست و چوار پاش ئەوەی خێڵەکانی ئەو لە مەیدان بەزین، لە نەڵۆسەوە کردەوەی خێڵە ناوبراوەکانی دەسبەجێ بەبێتەل گەیاندە سەرۆکی فیرقەی چوار کە لە ورمێدا بوو. فەرماندەی فیرقەی چوار بێ وچان بڕیاری دا کەتیبەیەک بەنیازی پشتەوانیکردنی رائید کلاشی لە مەهابادەوە بۆ نەغەدە و لەوێوە بۆ نەڵۆس بکەوێتە ڕێ. هەروەها راپۆرتی دایە ئەرکانی سوپا کەوا ئەو کەتیبەیەی دەبوو لە فیرقەی ٣ەوە بێ هێشتا نەگەیشتووەتە ورمێ و پێویستە پەلە لە هاتنی خۆیدا بکات. وێڕای ئەمە ٤ کەس لە باڵەفڕوانانی لێهاتوو و ٤ باڵەفڕە و بڕێک بۆمبای ٥٠ کیلۆیی لە ناوەندەوە بنێردرێن.

بارزانییەکان دوای شکاندنی خێلانی ناوبراو، سوودیان لەو هەلومەرجە وەرگرت و، درێژەیان بەبزاوتی خۆیان دا و هەتا ئێوارەی ئەو رۆژە گەیشتنە نەڵۆس. سبەینەی رۆژی بیست و پێنج بارزانییەکان لە ئاواییی نەڵۆس دەرکەوتن و بەرەو بەرزاییییەکانی باشوور کەوتنە ڕێ، شەڕ لەو بەرزاییانەدا هەڵگیرسا و بارزانییەکان لە دوو لاوە گەمارۆی ئەو ئاواییەیان دا. هێرشی گەرمی بارزانییەکان تەبای ئاگری تۆپخانە کە شوێنەکەی لە باکوری چۆمی گادەر بوو، تاو بەتاو گەرمتر دەبوو. بەشێوەیەک، ساچمەی گوللەیەکی دوژمن راست بەیەکێک لە تۆپەکانی رائید کلاشی کەوتبوو و تۆپەکەی لەکار خستبوو. نۆ لە سەربازان، حەوتیان تۆپهاوێژ بوون شەهید بووبوون و شەش سەرباز بریندار و هەشت هێستریش تۆپی بوون. لە بارزانییەکان ٢٠ کەس کوژران. بەپێی ئەو دەستهاوێژانەی لە دەستدان دەردەکەوێ رائید کلاشی پەرەگرتنی رووداوی رۆژی بیست و پێنجی بەرێکوپێکی هەتا سەعات ١٦ بەبێتەل گەیاندووەتە جێی مەبەست.

بارزانییەکان لەلایەکەوە دەستیان بەسەر ئاواییی نەڵۆسدا گرتبوو و لەلایەکی ترەوە چاوگەی ژیانەکیی کاروانیان بەتاڵان بردبوو، بەورەیەکی بەهێز و دارماڵەوە تاو بەتاو پاڵەپەستۆی خۆیان بەسەر کاروانی رائید کلاشییەوە توندتر دەکرد، تەنانەت سەنگەری تۆپخانەکەی خۆشییان دەهێنایە پێشتر و ئەڵقەی گەمارۆیان زیاتر دەهێنایەوە یەک.

ئەم پێکدادانە هەتا سەعات چواری پاشنیوەڕۆی رۆژی بیست و پێنجەم درێژە دەکێشێ هەتا ئەوەی رائید کلاشی خۆیشی لە شانییەوە بریندار دەبێ، هەمان کات بەهۆی

ئەنگاوتنی ساچمەی گوللەیەکی تۆپخانەی دوژمن هەموو چاو و بەشێکی روومەتی لەناو دەچێ، ئەو خوالێخۆشبووە هەست دەکا هێزی لەشی ڕوو لە دابەزینە، ئیتر بەقسەی یەکێک لەو سەربازانەی لە نێزیکیەوە دەبن، رائیدی کۆچکردوو بەشێوەیەکی خەمبار دەڵێ: «لەبەرئەوەی درێژەدانی ژیان بەم شێوەیە بۆ من دژوار و نالەبارە، واچاترە خۆم ئاسوودە بکەم» و بەدەمانچەکەی بەرپشتی، خۆی دەکوژێ.

ساچمەی گوللەتۆپەکەی دوایی جگە لەوەی رائید کلاشیی لەناوبردبوو، هەروەها دوو سەربازی تریش کە لەتەک ئەودا دەبن بریندار بووبوون. دوای کوژرانی سەرۆکی کاروان و پاڵەپەستۆی توندی خراپەکاران و بەکۆتا گەیشتنی تەقەمەنی و برسیەتیی بێ رادە، ئیتر پیاوە بەرگریکەرەکانی گردی نەڵۆس لە سەعات هەژدەی رۆژی بیست و پێنجەمدا ناچاری خۆ بەدەستەودان بوون، لە ئەنجامدا ٦٨ سەرباز و ئەم پێنج ئەفسەرەی خوارەوە:

(١) نەقیبی پزیشک خودادۆست،

(٢) ملازم یەکەم یەعقووبی،

(٣) ملازم یەکەم بەسیرەت،

(٤) ملازم یەکەم کەمالی،

(٥) ملازم دووەم فاتمی،

خۆیان بەدەست بارزانییەکانەوە دا و، گرووپێک لەگەڵ ملازم سێیەمی پزیشک «دلێری» و ملازم سێیەمێکی پزیشکی (بیطری)دا بەیارمەتیی هەلومەرجی لەباری زەوی و تاریکیی شەو هەڵدێن و خۆیان دەگەیننەوە سەربازگەی نەغەدە. لە سەعات شازدەی رۆژی بیست و پێنجدا بێتەلی رائید کلاشی پەکی کەوت، هیچ پێوەندییەک بەکاروانی ناوبراوەوە نەما و ئیتر هەواڵێک لە بارەی بارودۆخی کاروانەوە بەدەست نەگەیشت.

کردەوەکانی کەتیبەی سوارەی لورستان کە بۆ مەبەستی بەهێزکردنی سەربازگەی نەڵۆس ناردرا بوو

کەتیبەی سوارەی لورستان کە لە سەربازگەی نەغەدەدا بوو، ئەرکی پێ درا هەتاکو بەجادەی دەربەندا بکەوێتە ڕێ و هەرچی زووە خۆی بەبەرزاییەکانی نەڵۆس بگەیێنێ. سەعات شەشی رۆژی بیست و پێنج کەتیبەی پێشوو بەسەرکردایەتیی عەقید ئەنساری لە

نەغەدەوە کەوتە ڕێ و هەر بەڕێوە کاتێ گەیشتە ئاوایی دەربەند، بارزانییەکان خێڵانی دێبوکرییان «کە لەگەڵ ملازمی یەکەم زیائیدا لە ڕۆژی بیست و چواری ڕەشەمەوە لە گوندی پیاچیک وەستا بوون و دەیانویست ڕۆژی بیست و پێنج بەرەو دەربەند بکەونە ڕێ» بۆ دواوە پاڵ دابوو و گوندی دەربەندیان گرتبوو.

کاروانی پێشوو بەناچاری بۆ ئەوەی زووتر بەهانای ڕائید کلاشی بگا ڕێگەی خۆی گۆڕی و لە بەرزاییەکانی باشووری دەربەند « لە تەوەری نەغەدە ـ گەرنە»وە دوای ٩ سەعات بەپێ ڕۆیشتن لە سەعات نۆزدە و نیوی هەمان ڕۆژدا بەسۆفیان گەیشتن. بارزانییەکان وەک نەریتی لە مێژینەی خۆیان کە بەردەوام تێ دەکۆشن بۆ ئەوەی خاڵی لاوازیان چنگ بکەوێ، بەپەلامارێکی خەست بەرگریکەرانی ئەو شوێنەیان بەتەواوی لەناوبرد، ئەوکاتە ئەوان هەم سەرکەوتنیان وەگیر هێنابوو و بەورەیەکی بەرز و بەرزەفڕەوە تەکانی بەرەو پێشیان دەدا، هەمیش زانیارییان هەبوو کەوا بەشێک لە هێزی سوپا «سریەیەک و دەستەیەک تەماتیک» کە هیچ دەسوەکەریشیان پێ ناکرێ، لە گوندی سۆفیانی دە کیلۆمەتر بەرەوخواری نەڵۆسدا خۆیان پەنا داوە. بۆیە بڕیاریان دا درێژە بەبزووتنەوەی خۆیان بدەن و بەدەسوەشاندنێکی گورجوگۆڵ سەربازگەکەی ئەوێندەریش تەفروتونا بکەن، بەهەمان ئامانجیش هەر ئەو شەوە خۆیان بەدەورووپشتی سۆفیان بگەیەن.

سەرکردەی فیرقەی ٤ لە ڕووداوەکانی سەرەوەڕا بۆی دەرکەوت پاڵەپەستۆی بارزانییەکان لەبەری باشووردا ڕوو لە پەرەگرییە و پێویستە ڕووەتی یەکەکانی باشوور بێتە گۆڕین و، هەر بەپەلە هاوکاری بەهانای سۆفیان و نەڵۆسەوە بنێردرێ و پاشانیش داوای یارمەتی لە تاران بکرێ. لە ڕێگەی ئەرکانی سوپاوە فەرمان درایە سەرکردەی هێز(١٨) کەوا لەبەرئەوەی تایەفەکانی مەنگوڕ و مامەش بەهۆی شکانیانەوە لە بارزانییەکان تۆقیون و ورەیان سفرە، بۆیە پێویستە دڵخۆشییان بدرێتەوە و چیتریش خێڵانی ناوچەیی سەربەخۆ لە ئۆپەراسیۆنی سەربازیدا بەشداری نەکەن.

بارزانییەکان پاش ئەوەی نەڵۆسیان گرت، لە سەعات ٧ی سبەینەی ڕۆژی بیست و شەشدا کەوتە پەلاماری ئەو سریەیەی سۆفیانی پێ سپێردرا بوو. سریەی ناوبراو بەرتەکی پەلامارەکانی دایەوە هەتا ئەو دەمەی پەلامار لە باڵی بێ بەرگریی سریەوە ـ کە خێڵانی ڕاکردووی مامەش و مەنگوڕ پێشتر ئەرکی پاراستنی ئەوێیان لە ئەستۆدا بوو و ئەوێ

(١٨) واتە سەرکردەی هێزی بەژەکی (بری).

دەمێ شکابوون و هەڵاتبوون، پەلامار گوڕی ستاند و بارزانییەکان گەیشتنە یەکێک لە چەپەرەکان و توانییان سەربازێک شەهید بکەن و ١١ کەسیش لە بەرگریکەرانی چەپەرەکە دیل بکەن.

ئەوکاتە، کەتیبەی سوارەی لورستان گەیشتە جێ و بەسوودی سریەی ناوبراو تێکەڵی شەڕەکە بوو، لە بەرزاییەکانی سۆفیانەوە کە هێشتە بەدەستی سریەوە مابوو سەرشاری بزاوتی خۆی دامەزراند و کەوتە هێرش، لە ئەنجامی پەلاماری گورجوگۆڵ لە بەرامبەر بارزانییەکاندا، توانیی جارێکی تر بەرزاییەکانی باکوری سۆفیان لە دەستی بارزانییەکان وەربگرێتەوە و هێزێکی سوارە لەوێ جێ نیشتە بکات. بارزانییەکان لەم کێبەرکێیەدا زیانی گیانیی زۆریان پێ گەیشت بەجۆرێ چەندین لاشەیان لێ بەجێ مابوو و لەگەڵ خۆیانیان نەبردبوو.

وەک پێشتر ئاماژەی پێ درا، رۆژی بیست و چواری رەشەمە دوای شکانی خێڵانی مامەش و مەنگوڕ، سەرکردەی فیرقە بڕیاری دا بەنیازی بەهێزکردنی کاروانی رائید کلاشی کەتیبەیەکی پیادە لە مەهابادەوە بنێردرێتە نەغەدە و پاشان نەڵۆس. ئەم کەتیبەی بەهێزکردنە پێک هاتبوو لە کەتیبەی ٢ی فەوجی ١٢ی کرماشان و دەستەیەک تۆپخانە و دوو زرێپۆش لە بن سەرکردایەتیی موقەدەم غەفاریدا بوو و بەیانیی رۆژی بیست و شەش ئەرکی پێ درا هەتا لە بەرزاییەکانی باشووری رێگەی دەربەندەوە «کە رێبازگەی ناچاریی کاروان بوو» بجووڵێ و خۆی بگەیێنێتە بەرزاییەکانی باشووری نەڵۆس. کردەوەکانی کاروانی پێشوو لەم بەشەی ژێرەوەدا شرۆڤە دەکەین:

چۆنیەتیی کردەوەی کاروانی مقەدەم غەفاری و هێزپێدانی سەربازگەی نەڵۆس

نیوەڕۆی رۆژی ٢٥ی رەشەمە، مقەدەم غەفاری لە وەزنەوە بەهۆی تەلەفۆن بانگهێشتنی نەغەدە کرا. هەتا ئەو دەمە بڕێک لەو یەکانەی کەتیبەی هێزپێدەر کە لە مەهابادەوە کەوتبووە رێ، بەنەغەدە گەیشتبوو. عەمید بیگلەری فەرمانی پێویستی بەمقەدەم غەفاری دا و، وتووێژێکی چڕوپڕ لە نێوان ئەو دوو ئەفسەرەدا بەمەبەستی گەیاندنی هاوکاری بەسەربازگەی نەڵۆس کرا.

سەعات دووی پشتی نیوەڕۆ، دوا یەکەی کەتیبەی هێزپێدەری مەهاباد بەسەرکردایەتیی

رائید مساوات گەیشتە نەغەدە و، فەرمان گەیشتە مقەدەم عەلی ئەکبەر غەفاری هەتا زووە ویڕای ئەم کەتیبەیە بەرەو سۆفیان بجوولێ و هێز بەبەرەی ئەوێ بدا و رائید کلاشی لە چەمبەر دەربێنێ.

سەعات دوو و نیوی پشتی نیوەڕۆ، کاروانی پێشوو کە سێ «ناقیلەی حەربی» و زرێپۆشێکیان لە ژێر دەسەڵاتدا بوو لە نەغەدە دەرکەوت و نیو سەعات پاشتر ناقیلەکانی پێشەوانی کاروان بەگەرووی «دووئاو» گەیشتن. هێشتا لەم لایەنەدا تەقە ڕووی نەدا بوو زرێپۆش و تانک لە ناوەندی تەنگەڵانەکەدا بەڕەوڕووی تەقەیەکی خەست و خۆڵ بوونەوە و لە بەرزاییەکانی سەرووی جادەکەدا گەلەیەک لە پیاوانی هێزی دوژمن کەوتنە پێش چاوان. بەم شێوەیە، بۆ سەرکردەی کاروان بوو بەشتێکی بەڵگەنەویست کەوا تێپەڕینی کاروانی ئۆتۆمۆبیل لەم ڕێگەیەدا بەبێ پاکوەکەریی بڵندایییەکان کارێکی بێ ئەنجامە و زیانێکی گەورەی لێ دەکەوێتەوە. بێجگە لەمە، بردنی ئەم هێزە بۆ سۆفیان پێش ئەوەی ڕێگەی هانا و هاتوچۆی پشتەوە پاگژ بکرێتەوە بەهەر شێوەیەک بێ ئەنجامی نییە، بەتایبەتیش ئەو دەمە لە ڕێگەی فەوجی سوارەوە زانیاری گەیشتبووە سەرکردەی ئەم کاروانە کەوا ژیانی رائید کلاشی بەو شێوە دڵتەزێنە بەکۆتا هاتووە.

ئەو کاتە، سەرکردەی کاروان دەسبەجێ بڕیاری دا هێرش بباتە سەر بەرزاییەکانی «چوار بت» و ئەوێندەر بەیەکجاری لە هێزی دوژمن خاوێن بکاتەوە و هەتا هەتایە مەحکەمی بکات و بۆ دەسپێکی کردەوەی داهاتوو لە دەستیدا بێ. ئەو دەمە سەعات لە دەوروبەری چواری پاشنیوەڕۆدا بوو و بەگوێرەی وەرز شتێکی ئەوتۆ لە ڕووناکیی ڕۆژ نەمابوو، هێرشیش بەشەو و لە زەوییەکی نەناس و بێ ئامادەکاری و هاوکاریی ناقیلەدا بەهیچ ڕووێک لەگەڵ لێوەشاوەیی و ئازایەتییەکی لە دوژمندا هەبوو، ڕێک نەدەهاتەوە. فەرمان درا کاروان بەشەو لە گەرووەکەدا ڕاگیر ببێ و تەواو وشیار بێ. سەرکردەی کاروان هەتا ئەو دەمەی ڕووناکایی مابوو لەگەڵ ئەفسەرانی کارواندا سەرانسۆبییەکی تەواوی کرد و فەرمانی بۆ هێرشی بەیانی دەرکرد.

سەعات ٧ی سبەینەی ڕۆژی بیست و شەشی ڕەشەمە، هێرشی کەتیبە بۆ بەرزاییەکانی چوار بت بەم شێوەیەی ژێرەوە دەستی پێ کرد:

(١) ملازم یەکەم قەرەباغی، سوود لە تاریکیی گەردوگۆڵی بەیانی وەربگرێ و بەرزاییەکانی باشووری زارکەی تەنگەبەر کە لە دوژمن چۆڵ ببوو، بەدەستەیەک

بڕێنی گران بگرێ و، باڵی چەپی هێرش بەئاگربارانی بڕێنەکانی خۆی دابپۆشێ.

(٢) سەت کەس لە سوارانی «شارویران» کە لە گەرووەکەدا بوون، بەرەوڕووی نەقیب(١٩) قەرەباغی، دەست بەمانۆر و خۆپێشاندان بکەن. لە دیوی زنجیرە بەرزاییەکانی باشووری تەنگەبەرەوە بەتیرێژێکی بچووک بەرەو گەرووی دووئاو بچنە پێش یان ئەگەر هەر جۆرە پێدرێژییەکی دوژمن لەم دیوەدا هەبێ دایبپۆشن.

(٣) دەستەیەک پیادە بەزرێپۆشێک و بڕێنێکی گرانەوە و لەبەر رووناکاییی رۆژدا کە بەتەواوی دیار بن، لە باڵی ڕاستەوە بەرەو باکوری رۆژئاوا بچنە پێش و وا خۆ بنوێنن نیازیان پەلاماردانی باڵی راستە و زرێپۆشەکەیش وەک تانک پێشان بدەن.

پاشماوەی کەتیبەکە و کەمتر لە دەستەیەکی پیادە کە لە سپێری دووەمدا دەمانەوە بریتی بوون لە چوار دەستەی پیادە و سێ بڕێنی گران، لە تاریکیی بەربەیان سوودیان دەبینی و بێ ئەوەی سەرنجی دوژمن بۆ خۆیان بەکێش بکەن دەچوونە بەر زارکی تەنگەڵانەکە واتە شوێنی سەرەتاگە، دوو ناقیلەی شەڕیش بێ وچان بەرەو بەرزاییەکانی باکور هەڵدەکشان و بەرووکاری قەڵای چوار بتدا دەچوونە پێش و بەرگرییان لەناو دەبرد. هێرشیش بەدوو باز دەکرا:

بازی یەکەم: ئەو بەرزاییانەی بێ ناوبڕ دەڕواننە سەر جادە و، بازی دووەم: قەڵای چوار بت. ناقیلەکان دوای هەر بازێک هەتا کاتی گەیشتنەجێ و خۆدامەزراندنی پیادە راگیر دەبوون پاشان بەبازی دووەم دەچوونە پێش.

تۆپی کورتی ١٠٥یش سەنگەرەکانی دوژمنی ـ کە بەدەرەوە بوون، بەگوللەی راستەوەخۆ دەخستە بن ئاگربارانەوە و دەیکوتانەوە. ئەم نەخشەیە بەوپەڕی وردی و چاودێرییەوە جێبەجێ دەکرا.

دوژمن بەپێشوەچوونی لاباڵی راست بەکێش کرابوو، کاتێ بەخۆی هاتەوە ناقیلەکان بازی یەکەمیان گرتبوو و لە بەرزاییی سێسەت مەتری سەرووی سەنگەرەکانی ئەوانەوە دیارکەوتن، پیادەش بێ پشوو گەیشتنە جێ و لە ملەی کێوەکەدا بەسەر کەوتن، بەشی دژواری کارەکە بریتی بوو لە پێشوەچوون بەنێو نشێوی بنی بنەوەی دۆڵەکەدا، بەبێ ئەوەی

(١٩) پاش ئەوەی ئەفسەری سوپا دەکوژرێ پلەیەکی بۆ زیاد دەکرێ بۆیە لێرەدا ملازم یەکەم قەرەباغی کراوە بەنەقیب قەرەباغی.

دوژمن هیچ تەنگاسییەک پەیدا بکات جێبەجێ کرا بەڵام ئاگربارانی خەستی دوژمن دوای ئەوە دەستی پێ کرد.

ئەو کاتە، سەرکردەی کاروان هەنگاو هەنگاو پێشوەچوونی ناقیلەکانی گرتبووە بن چاوان. ناقیلەکان بەزەوییەکی گونجاودا دەخشین و دەم بەدەم لە سەنگەری دوژمن نێزیک دەکەوتنەوە. بەڵام بەرگری نەدەپسایەوە و ئاگری برێن و تفەنگ بەخەستی بەسەر ناقیلەکاندا دەبارێ بەجۆرێ ناقیلەکان سەت پێ، پەنجا پێ، دە پێ لە سەنگەری دوژمن نێزیک دەبوونەوە بەڵام هێشتا ئاگری یەکێک لە سەنگەرەکان نەبڕابووەوە هەتا ئەوەی ناقیلەیەک بەسەر سەنگەرەکەی دوژمندا ئاوا بوو، ئاگر بڕا و فەرمانی گرتنی زەوی بەپیادە درا.

سەعات یازدەی تەواو، ئامانجەکە گیرا و بەرزاییەکان لە دوژمن پاک کرانەوە. دیمەنێکی سەرسڕهێن دوای گرتنی سەنگەرەکەی دوژمن کەوتە بەرچاو ئەوە بوو یەک مرۆڤی بارزانی لە سەنگەردا مابووەوە و تەقەی کردبوو هەتا ناقیلەکە بەزنجیر بەسەری کەوتبوو. هەر ئاگری ئەم کەسەش بوو هەتا دوا دەقیقە نەپسایەوە و، پتر لە دووسەت گوللە بەو ناقیلە ناوەندییەی کە نەقیب ڕەجەبیوونی تێدابوو کەوتبوو و هەردوو لایتەکەی وردوهەڕا و چاملغەکانی کون کون بووبوون، دەوروپشتی برێنە گرانەکەش ئەنگاوترا بوو و لوولەتۆپە ٣٧ەکەش بەگوللەیەکی بڕەک هەتا ناو لوولەکەی کون بووبوو و لەکار کەوتبوو. ئەمە بوو ورەی ئەو دوژمنەی سوپای ئێران ڕووبەڕووی بووبووەوە.

زیانی گیانیی کاروان لەم هێرشەدا تەنیا سەربازێک بوو. دوای گرتنی ئامانج، رائید مساوات بەخۆی و دەستەیەک برێنی گران، چوار دەستە پیادە و ناقیلەیەکی سووک لە چواربتەوە بۆ پاراستنی شوێنە گیراوەکە، هەروەها پاشماوەی کاروانەکەش لە سەعات ١٣دا بەرەو سۆفیان کەوتنە ڕێ و لە سەعات سێی پاشنیوەڕۆدا هێزەکان بەسۆفیان گەیشتن و چوونە ژێر دەسەڵاتی عەقید ئەنساریەوە. لێرەدا، پێنگاوی یەکەمی کردەوەکانی رۆژی بیست و چوار و بیست و پێنج و بیست و شەش تەواو بوو.

ئەو ئەنجامانەی لەم پێنگاوەی ئۆپەراسیۆندا وەردەگیرێ و، لێکۆڵینەوەی بێ لایەنانەی ئەم ڕووداوە پیشانی دەدا:

(١) سەرکردایەتیی کاروانەکانی باشوور هێزێکی سپێری ئەوتۆی لە بەردەستدا نەبوو بتوانێ بەخێرایی سوودێکی باشتر لەو سەرکەوتنەی هەتا ئێوارەی رۆژی ٢٤ بەدی

هاتبوو وەربگرێ. ئەو چوار کەتیبە و کەسە هێزپێدەرانەی پاشان لە ژێر دەسەڵاتی ئەو داندران ئەگەر لە سەرەتاوە لە ژێر دەسەڵاتیدا بوونایە ئەوا کردەوەکان زۆر زووتر و بەپەلەتر بەکۆتا دەهاتن. ئەو نەخشەیەی لەلای «سینگان»ەوە بۆ بەدیهێنانی جووڵەیەکی فرەوانی تەنیشتەکی هەڵبژاردرا، بەسەرکەوتوویی جێبەجێ کرا و لەوانەیە گرتنی شنۆ کە هەتا ڕۆژی پازدەی ئاخەلیوە درێژەی کێشا، هەر لە هەمان ڕۆژانی کۆتای ڕەشەمەدا بکرایە.

(٢) بەجارێک و بۆ هەتا هەتایە چەسپا کەوا ناشێ کاری هێزی خێڵان ـ لە شان بەشانی هێزی سوپادا متمانەی پێ بکرێ. هەڵسوکەوتی لاسار و نابەجێی سوارانی خێڵان و شکان و ڕەوکردنیان، زللەیەکی گرانی وەشاند کە ئەنجامی یەکراستی ئەوە، بەسەرهاتی خوالێخۆشبوو ڕائید کلاشی بوو.

(٣) ڕەوانشاد خوالێخۆشبوو ڕائید کلاشی بوێرانە و بەنواندنی ئەوپەڕی خۆبەختکارییەوە شەهید بوو و ناوی پڕ لە شانازیی ئەو بۆ هەتا هەتایە لە مێژووی سوپای ئێران و لە دڵی یەکە یەکەی ئێرانییەکاندا نەمر دەبێ، بەڵام ئەو چارەنووسە لە ئەنجامی هەڵەیەکی سوپایی بوو کە شەهیدی کۆچکردوو کردبووی، ئەویش ئەوە بوو پاش ڕووبەڕووهاتنی ئەو هەلومەرجەی باس کرا دوو ڕێگە کەوتبوونە بەردەمی ئەو:

ئەلیف: دەسوەکەری و گرتنی پارێزێکی باش.

بێ: پاشەکشێ بۆ سۆفیان و گرتنی ئەو هێلەی لەوێ ئامادەکرابوو، واتە لە برجەکانی سەر بەرزاییەکانی باکوری سۆفیاندا و لەگەڵ سریەیەکی تر لە کەتیبەکەی خۆی کە لە سۆفیاندا بوو، دەتوانرا ئەم پاشەکشێیە لە ڕۆژی بیست و چواری ڕەشەمە و شەوی بیست و پێنجدا جێبەجێ بکرێ.

یەکەم : ئەگەر بڕیار لەسەر بەرگری بوایە هەڵبەتە لە ڕووی سوپاییەوە ئەمە بەهێزتر و یەکەمینتر بوو ئەوا نەدەبوو ئاواییی نەڵۆس لە دەست بدا کە دێیەکی گەورە و پڕ لە خانووبەرەی جۆربەجۆر بوو و، پاڵ بدا بەگردێکی ڕووتەنەوە کە ئەو بەرزاییانەی بەسەریشیاندا دەڕوانی هەر بەدەستی دوژمنەوە بوون. لە ئەنجامدا دوژمن پێی کرا لە شەوی ٢٥دا ئەو بەرزاییانە بگرێ و گەمارۆیەکە تەواو بکات. وێڕای ئەمە تۆپێکی ٧٥یش بباتە شوێنێکی نێزیک و، تۆپخانەکەش بەئاشکرا بەڕووی گردەکەوە ببیندرێ بۆ ئەوەی لەو نێزیکانەوە لە شوێنێکی نەدیوی لێڕەوارێکەوە بخرێتە ژێر ئاگرەوە و لەکار

بخرێ و رائید کلاشیش خۆی بەخەستی بە پڕووشکی گوللەتۆپ بریندار ببێ و لە نێو بچێ. بەڵام ئەگەر بەرگری لەناو گوند بوایە ئەوا ماڵ و باڵەخانەکانی ئاوایی دەبوونە چاترین پەنا و پارێزی مرۆڤ و ماڵات و ئامێرەکانی ئەو، هەروەها ئەگەر ئاوایی لە بن دەسەڵاتی ئەودا بوایە ئەوا دەیتوانی هەتا هێزی بەهاناوەهاتووی دەگەیشتێ بەرگری بکات. بەتایبەتیش کە تۆپی دوژمن نەیدەتوانی بەو شێوە کارایی و بەچاوی پەتییەوە، چەکدارە بێ نوایەکانی ئەو تۆپباران بکات. ئەمەیە ئەنجامی نەبوونی تاقیکردنەوە و لێوەشاوەیی کە هەندێک لە ئەفسەرانی ئێمە تووشی هاتوون.

هەرچەندە نابێ کاری ئەفسەرێکی بەسەربەرزی و بەوپەڕی خۆبەختکەرییەوە خۆی لە پێناوی نیشتماندا پێشکێش کردووە بخرێتە بەر رەخنەوە بەڵام پێویستە راستی بگوترێ بۆ ئەوەی لەمەوپاش ببێ بەدەرس و تاقیکردنەوە بۆ ئەفسەرانی تر.

(٤) بەلای دوژمنەوە، کەسانی سوپا لێوەشاوە و چاوشکێن نەبوون بۆیە دەبوو سوودیان لە چاکتریی ئامێر و ئامرازەکانی خۆیان وەربگرتایە وەک چۆن لە کردەوەی چواربتدا هەرچەندە دوژمن چەلەنگی و ئازایەتییەکی بێ وێنەی هەبوو بەڵام ئاگری تۆپخانە و کاری ناقیلە ئەوانی شڕ کرد بێ ئەوەی بتوانن لە کەسێکی سوپا زیاتر بەفیڕۆ بدەن. دەبێ بزاندرێ کەوا ئەم چاکترییەی ئامێر بەردەوام و لە ئاست هەموو دوژمنێکدا لەبەر دەستدا نییە و، دەبێ سوپا مشووری مەشقدانی سەرباز و کادیرانی خۆی بخوات.

(٥) دەسوەشێنی و هەڵمەتی شەوان بەمەرجێک بۆ مەبەستی کارێکی دیاریکراو و ئامانجێکی بچووک بێ بەتایبەتیش ئەگەر خافڵەکی وکتوپڕیی لەگەڵدا بێ، کارێکە سەرکەوتن دەهێنێ. بەردەوامیش گرتنی خاڵی گرینگی کێوان لە شەواندا ئاسان دەبێ و کاری هێزەکانی رۆژ سووک دەکات. بۆ نموونە شەوگیرکردنی قەلای خان تاوس ئەم جیاوازییانەی تێدا بوو و، رائید «کەبیری» توانیی لە ئەنجامی ئەم سەرکەوتنەی شەویدا هێرشەکەی خۆی بەهاسانی لە رۆژدا جیبەجێ بکات.

فەرمانە نوێیەکانی وەزارەتی شەڕ بۆ یەکەکانی ناوچەی کوردستان

لە بەرەودواهاتنی دوا سەعاتی ڕۆژی بیست و پێنجی ڕەشەمەدا کە ڕووداوی ناخۆش لە نەڵۆس و ناوچەکانی باشووریدا هاتبوونە پێش، وەزارەتی شەڕ دوای بەدەست گەیشتنی دوا ڕاپۆرت، فەرمانێکی گشتیی بۆ سەرکردەکانی ئەم ناوچەیە دەرکرد و، بۆ پێشگری لە ڕوودانی ڕووداوی ئاوها فەرمانی دا خۆ لە ڕووبەڕووبوونەوەی یەکە بچووکەکانی سوپایی لەگەڵ بارزانییەکاندا، بپارێزرێ. لەبەرئەوەی تاقیکردنەوە دەری خستووە کە بارزانییەکان پیاوی ئازا و مێرخاس و گیان لەسەردەستن، بەبێ ترس دەکەونە ناو کار و خاڵی لاواز دەکەنە نیشانەی پەلاماری خۆیان، بەمەش ڕووداوی ناخۆش دەهێننە پێشەوە.

بۆ ئەوەی پێشهاتە ناخۆشەکەی نەڵۆس سارێژ ببێ پێویستە هەرچی زووترە کاروانەکانی ژێر سەرکردایەتیی عەقید ئەنساری و عەقید غەفاری بەرەو سۆفیان و نەڵۆس بکەونە ڕێ و بەهەر ئاوایەک بێ نەغەدە بگرن.

پێویستە ژمارەی باڵەفڕە لە پێناو پێشوەچوونی کاروانەکانی سوپا و تۆقاندنی دوژمندا زیاتر بکرێ، هەروەها بۆ لە سنوور دەرکردنی یەکەکانی پێشوو دەبێ بڕیاری پێویست وەربگیرێ.

پاش گەیشتنی ئەو فەرمانانەی سەرەوە و چوونی کاروانی عەقید غەفاری بۆ پاڵ یەکەکانی سۆفیان، شەو بڕیاردرا بەرەبەیانی ڕۆژی بیست و حەوتی ڕەشەمە هێرش بۆسەر کوردە بارزانییەکان دەست پێ بکات و، بەرەو نەڵۆس درێژە بەپێشکەوتن بدرێ. بەڵام بارزانییەکان سبەینەی ئەو ڕۆژە پێش ئەوەی کاروانی ناوبراو دەست بەهێرشی خۆی بکات، ئەوان سەرلەنوێ لە سێ لاوە دەستیان بەهێرشێکی خەست و خۆڵ کرد، بەجۆرێک هەر لە سەرەتای هێرشدا ١٨ گوللە تۆپیان هاوێشت بەڵام ئەو هێرشە بەباشی بەرتەک درایەوە و، هێرش لەلایەنی ئەوانەوە هەتا سەعات ١٢ درێژەی کێشا.

لە سەعات ١٢ی پێشوو بەدواوە، کەتیبەی سوارەی لوڕستان و دوو کەتیبەی پیادە و تۆپخانە دەستیان بەدژەهێرش کرد و هەرچەندە بارانێکی بەتاو دەباری و زەوی بووبوو بەقوڕ و لیتە بەجۆرێک خێراییی هێرشی کاروانی کەم دەکردەوە بەڵام وێڕای ئەمەش پێشکەوتن هەر بەردەوام بوو. بارزانییەکان بەوپەڕی گورجوگۆڵییەک کە لە شەڕی خێڵاندا وێنەی کەمە، بەرگرییان لە حەشارگەکانی خۆیان دەکرد و بەرخودانێکی سەختیان پێشان دەدا و تەنانەت ئەو دەمەی زرێپۆشی شەڕکەریش پانی دەکردنەوە هێشتا بەنارنجۆکی

دەستـیـیـەوە هەڵـمـەتیـان دەهێنا و، ئامـادە نەبوون بەهیـچ ئاوایەک دەست لە پارێزەکـانی خۆیان هەڵگرن.

ڕۆژی بیـست و حـەوتـەم، باڵەفـڕ بۆ سـوودی کـاروانەکـانی باشـوور، نەڵۆس و شنۆیان بۆمبـاران کـرد بەجـۆرێک کـاروانی ئەرک پێدراوی نەڵۆس توانیی بەنارنجـۆکی دەسـتیی خۆیەوە هێرش بباتە سەر سەنگەری بارزانییەکان و، بەتەواوی لە ئاوایی و بەرزاییـیەکانی ئەو ناوەیان هەڵەتە بکات. کـاروانی ناوبراو بۆ جـێبـەجێ کردنی هێرشی خـۆی، ئەوپەڕی گـیـان لەسـەر دەسـتی و پشت ئەسـتـووریی نیـشـان دا. لە سـەعـات ١٨ی ڕۆژی بیـست و حەوتەمدا توانیی بەرزاییـیەکانی باکور بگرێ و بارزانییەکان بەرەودوا بگێڕێتەوە.

لەو بەگژیەکـداچوونەدا مـلازم یەکـەمی پیـادە ڕەزا قـەرەباغی سـەرکـردەی سریەی برێنی کەتیبەی ٢ی فەوجی ١٢ی لیوای کرماشان و دوو سەربازی لەگەڵدا شەهید بوون و چوار کەسی تریش بریندار بوون. زیانی بـارزانییـەکـان ١٦ کوژرا[٢٠] و نێزیکەی ٢٠ بریندار بوون کـە لەگـەڵ خـۆیانـدا بۆ شنۆیان بـردنەوە، دوای سـەرلەنوێ گـرتنەوەی نـەڵۆس لە ڕۆژی بیست و هەشتی ڕەشەمەدا، ئەو سریەیەی لە شێن ئاوا باری خستبوو گوازرایەوە سۆفیان و پاراستنی گوندی ناوبراو خرایە ئەستۆی دەستەیەک جەندرمە.

(٢٠) لە دیاریکردنی زیانی گـیـانیی بارزانیـیـەکـان لەو شـەڕانەدا نووسـەر زۆری پێـوە ناوە و بەردەوام زیانی بارزانییەکانی بەزۆر و، زیانی سوپای ئێرانی بەکەم پێشان داوە. خوێنەری بەڕێز دەتوانێ بۆ وەرگرتنی زانیـاریی ورد و ڕاست لەبارەی ئەمە بگەڕێتەوە سەر کـتێبی ئاماژە پێدراوی سەرۆک بارزانی لە بارەی شۆڕشی بارزان ١٩٤٥ ـ ١٩٥٨ کە ناوی شەهیدانی بارزانیی بەدروستی تۆمار کردووە.

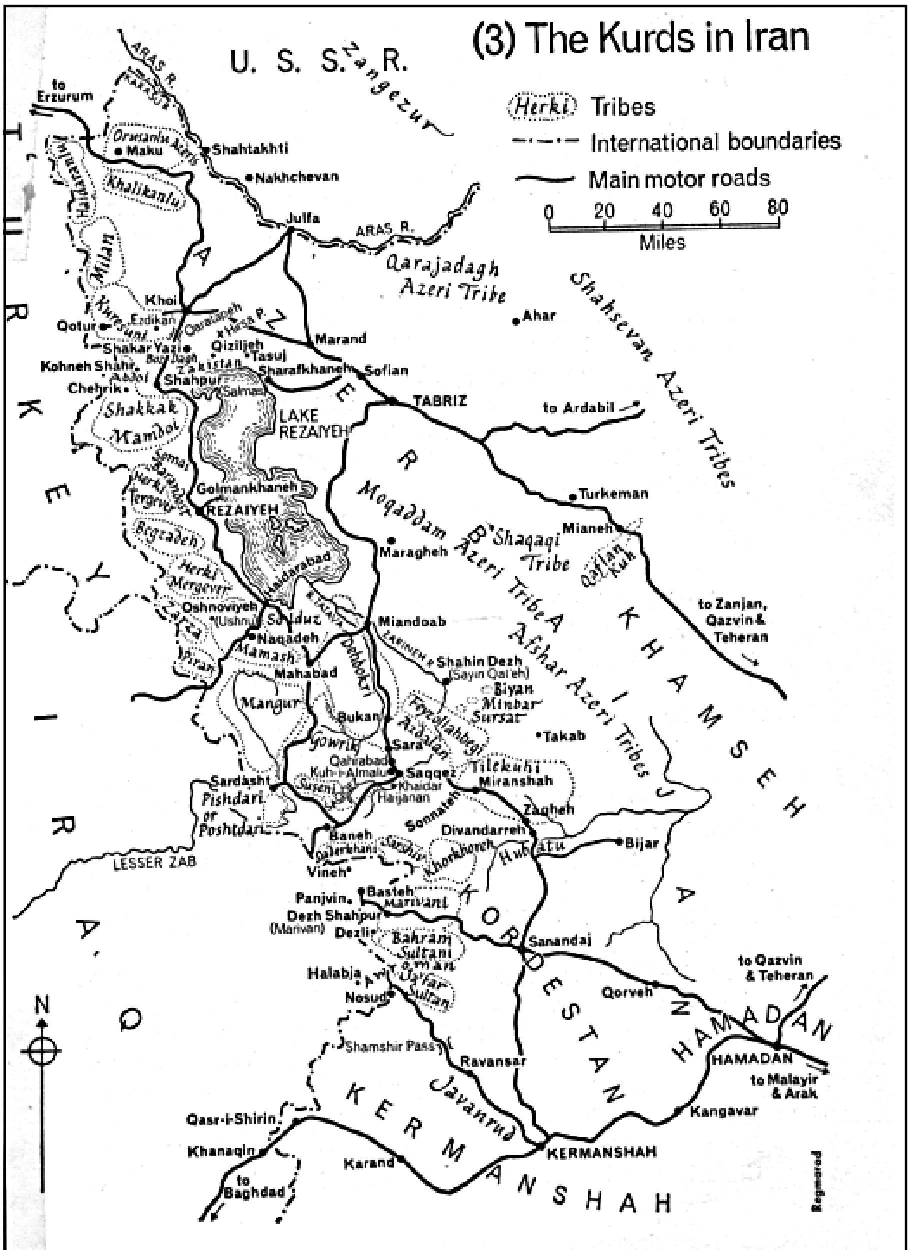

نەخشە ٢:   کورد لە ئێران   سەرچاوە: حەسەن ئەرفەع

فەسڵی شەشەم

کردەوەی کاروانی باکور لە بەرامبەر مەلا مستەفای بارزاندا

ئێستە پێکدادانەکانی کاروانگەلی باشوور لە دژی بارزانییەکان لە نەلۆس و چواربت و سۆفیاندا بەشێوەی پێشەوە شرۆڤە کران، شایەنی ئەوەیە روو بدەینە کاروانگەلی باکور و، کردەوەی بارزانییەکان کە لە بن چاوەدێریی مەلا مستەفا لە خوارووی ورمێ، دۆڵی قاسملوو و باراندێز و مەوانادا هاتنە روودان، بخەینە بەر لێکۆڵینەوە.

کاروانی عەقید نیساری سەعات ٥ی ڕۆژی بیست و یەکی رەشەمە لە ورمێوە بەر بە مەوانا کەوتە بزووت، پێنگاوی یەکەم و دووەمیان هەتا سەعات ١٠ی هەمان ڕۆژ بەبێ پێکدادان بڕی و هەتا نیو سەعاتی پاشنیوەڕۆ توانییان دێهاتی قزلبەند و فتوولان بگرن. ئەو دەمەی کاروان بەر بە«لەرنێ»وە دەچوو، لە هەورازەکانی لەرنێدا لەگەڵ کوردانی رەشید بەگدا بوون بەتووشی یەکەوە و لە ئەنجامی بەگژیەکداچووندا سەربازێکی سەر بەکەتیبەی ٢ی فەوجی ئاهەن شەهید بوو و لە چەکدارانیش یەکێک کوژرا و یەکێکی تر بریندار بوو. بەم ئاوایە، کاروان درێژەی بەڕەوتی خۆی دا و تەبای کەتیبەی ٢ی فەوجی ئاهەن و دەستەیەک لە هاوەن، بۆیان لوا هەتا دەمەوئێوارەی ئەو ڕۆژە بەشێک لە زینووەکانی لەرنێ و قزلبەند و فتوولان بگرن و خۆیانی تێدا بنەجێ بکەن، پاشماوەی هێزەکەیش لە زینووەکانی «قزکەند»دا خۆی گیرساندەوە.

بەپێی ئەو زانیارییانەی هاتبوون و ئەوانەیش لە کردەوەی ڕۆژی بیست و یەکدا دەرکەوتبوون، تێ گەیشترا بارزانییەکان هاتوونەتە ناوچەی تەرگەوەڕ و خێڵانی جێ نیشتەی مەرگەوەڕ و دەشتی تەرگەوەڕیان لەگەڵ خۆیاندا ڕێک داوەتەوە و هێناویاننەتە سەر کەڵکەڵەی ئەوەی لە بەرامبەر هێزی دەوڵەتدا دەست راست بکەنەوە.

ئەم پێشوەچوونە بەلەز و بەپەلەیەی کاروان شوێنەوارێکی واتاییی زۆرچاکی خستە سەر خێڵانی هەرکی و شکاک، بە جۆرێ رەشیدبەگی جیهانگیریی سەرۆک تایەفەی هەرکی بۆ سەرکردەی کاروانی نووسی و ٤٨ سەعات مۆڵەتی لێ خواست هەتا خۆی بەدەستەوە بدا، هەروەها نووری بەگ کە یەکێکە لە دەسڕۆیشتووانی تەرگەوەڕ باسێکی لەبارەی خزمانی خۆیەوە بۆ ئەرکانی فیرقەی چوار نووسی و داوای پەنادانی کرد. لە لایەنی فیرقەی ٤ەوە وەڵام بۆ سەرجەم خانان و سەرۆک تایەفانەوە چوو کە دەبێ بەوپەڕی خێراییی هەموو خیلان بەخۆیان و بەچەکیانەوە خۆیان بەسەرکردەی کاروان بناسێنن و چەکی خۆیان بدەنەوە. بەپێچەوانەی ئەمە، بەبێ لەدەستدانی گچکەترین هەل و مۆڵەت بەتوندی سەرکوت دەکرێن.

ڕۆژی پاشتر کاروان درێژەی بەڕەوتی خۆی دا و، هەر بەدەرکەوتن لە سەرگەدا

پێکدادانێکی خەست و گران لە بانەکانی لەرنێدا هاتە پێش. بەدەسوەکەرییەکی چاپووک و گورجوگۆڵ کە خێلان دەیانکرد هێزی دەوڵەت توانیی بەرگریی ئەوان تێک بشکێنێ و پاش گەیاندنی ٨ کوژراو و ٩ بریندار لە بانووەکانی پێشوویان هەڵەتە بکا و بەرەو پاشیان راو بنێ، کاروانیش پێی کرا بانەکانی لەرنێ بگرێ و لەم بانانەدا خۆی بچەسپێنێ. زیانی دەوڵەت لەم شەڕەدا تەنیا دوو سەربازی بریندار بوو، ئەم بردنەوە نوێیە کارتێکردنێکی واتایەکیی لەناو خێلانی هەرکیدا نواند. لە ئەنجامدا رەشید بەگ لە سبەینەی رۆژی بیست و دووی رەشەمەدا بۆ خۆ بەدەستەوەدان ئامادە بوو و خۆی بەسەرکردەی فیرقە لە ورمێ ناساند. خۆ بەدەستەوەدانی رەشید بەگ بێکۆتایی کاری کردە سەر ورەی تایەفە و خێلانی دەوروپشتی ورمێ بەجۆرێ زۆرینەی خێلان سەری خۆبەدەستەوەدانیان دانواند و ئامادەی خزمەت بەسوپا بوون.

دوای بەدەستهێنانی ئەم سەرکەوتنە، کاروان لە پاشنیوەڕۆی بیست و دوودا بەڕێ کەوتەوە و هەتا سەعات پێنجی پاشنیوەڕۆ توانیی مەوانا بگرێ و لەوێ دابمەزرێ. بەگەیشتنەجێی سەربازان، دانیشتوانی تەرگەوەڕ پێشوازییەکی گەرم و گوڕیان لە کاروانی سوپا کرد و، دابەستییان لەبەر پێی هێزی سوپادا کرد بەقوربانی. مەلا مستەفا کە لە پێشهاتی کردەوە و پێشوەچوونی خێرای کاروانی نێردراودا بەئاگا بوو، فەرمانی دایە سەرۆک خێلانی خۆی ـ وەک عەمەر بەگ و شێخ محەمەد میرزا ئاغا و وەجدی بەگ و «یەراد»ی ئاشووری کە دەسبەجێ بەخۆیان و ٢٠٠ سوارەوە بەفریای رەشید بەگەوە بچن و بێن بەناوبڕ لە پێش گەیشتنی هێزی دەوڵەت بە«مەوانا»دا.

خێلانی پێشوو، رۆژی بیست و دووەم بەڕێ کەوتبوون بەڵام هەر بەگەیشتنیان بەدووریی ١٢ کیلۆمەتری باشووری مەوانا، هەواڵی گرتنی مەوانا لە لایەن هێزی سوپاوە گەیشتە ئەوان و لە ئەنجامدا بەوپەڕی بێ هیوایی و پەژارەوە لەوێ هەڵوەستەیان کرد. لەبەرئەوەی دوور نەبوو هێزی دەوڵەت پێشوەچوونی پتریشی هەبێ بۆیە مەلا مستەفا فەرمانی دایە سوارانی پێشوو بۆ ئەوەی لە هەمان شوێندا بگیرسێنەوە و لە پەلهاوێشتنی هێزی دەوڵەت بەرووکاری باشووردا پێشگیری بکەن و هەل نەدەنە هێزی سوپا بەم شێوەیە بارزانییەکان لە گەمارۆ بنێ.

کاروانی عەقید نیساری پاش گەیشتن بەمەوانا و زانینی ئەوەی بارزانییەکان لە ١٢ کیلۆمەتری باشووری مەوانادا گیرساونەتەوە، بەبێ وچان ژمارەیەکی لە سوارانی هەرکی و

ڕەشید بەگ کە ئامادەی ئالیکاری بەسوپا بوون، ڕەوانەی باشووری مەوانا «شێخ شیرین ـ زەنگولان» کرد بۆ ئەوەی هەتا زووە لەگەڵ بارزانییەکاندا دەستەویەخە بن.

سەرکردەی فیرقەی چوار سەعات (دە)ی پاشنیوەڕۆی ڕۆژی بیست و دوو چۆنیەتیی ڕووداوەکەی تەرگەوەڕی ـ کە لە لایەنی خێلانی هەرکی و شکاکەوە ڕووی دابوو و بارزانییەکانیش تیایدا بەشدار بوون، بەتەلەفۆن لە شێخ ئەحمەد گەیاند و پرسیاری کرد ئاخۆ بیانوو لە هاوکاریکردنی پیاوانی بارزانی بەخێلانی تر لە دژی کاروانی نێردراودا چییە و بۆچی بارزانییەکان ئاوها هەڵسوکەوت دەکەن. شێخ ئەحمەد وەک جاران وەڵامی دایەوە کەوا سەرۆک خیلانی بارزان نیازێکی ئەوتۆیان نییە، خۆیشی لە دەستهەڵێنانی پیاوانی بارزانی بەڕووی هێزی دەوڵەتدا بەخەمبار پێشان دا و گوتی هیوادارم فیرقە چاوپۆشییان لێ بکات. هەروەها وێڕای نکوولی لەوەی بارزانییەکان نیازێکی خراپیان هەبێ، لە وەڵامی خۆیدا داوای ئەوەیشی کرد لەبەرئەوەی ماڵباتە بارزانییەکان لە ڕووی خواردن ـ ەوە لە تەنگژەدان بەڵکو قائید فیرقە فەرمان بدات هەندێ خواردن بۆ ئافرەت و منداڵانی بارزانی بنێردرێ.

لە شەوی بیست و سێی ڕەشەمەدا کاروانی عەقید نیساری توانیی یەکە سوپاییەکان لە مەواناذا جێگیر بکا و بۆ ئەوەی زانیاری لە بارەی بارزانییەکانەوە بەچنگ بێنێ هەندێ کەسی لە سوارانی ناوچەییی ڕەشید بەگ و نووری بەگ بەرەو باشووری مەوانا بۆ ئەو خالانەی بە«شێخ شیرین، زەنگولان، تولەگی و ئامینە» ناسراون، هەنارد. ئەو زانیارییانەی گەیشتبوون وایان دەگەیاند کە مەلا مستەفا بەخۆی و ٦٠٠ مرۆڤی سوارەوە لە ١٢ کیلۆمەتری باشووری «مەوانا»دا هەڵوەستەی کردووە و ژمارەیەکی لە سوارانی خۆی لە بانەکانی کەسریک، تووی، گولی و بەردەسوودا دامەزراندووە و هەندێکیشی بەرەو مەوانا بەڕێ کردووە هەتا لەگەڵ یەکە سوپاییەکاندا بەرەوڕوو ببنەوە.

ئەو زانیارییانە نیشاندەری ئەوە بوون کە بارزانییەکان بەیەکجارەکی خۆیان خستووەتە ناو کارەوە و بەخەیاڵی خۆیان پێوەن یەکەکانی سوپا بخافڵێنن و زەبرێکی گەورەیان تێ بسرەوێنن. دەسبەجێ لە ڕێگەی ئەرکانی سوپاوە فەرمان درایە سەرکردەی فیرقەی چوار کە نابێ چیتر هەل و دەرفەت بەبارزانییەکان بدرێ و پێویستە کاروانگەلی باکور و باشوور وێڕای پاراستنی پێوەندی لەگەڵ یەکتردا بەوپەڕی وزە و هێزەوە درێژە بەبزاوت بدەن و هەتا زووە بەشەڕێکی خەست و خۆڵ لە سنووریان دەربپەڕێنن و، لێرەش بەدواوە بەهیچ

شێوە وتووێژیان لەگەڵدا نەکرێ.

بەنیازی ڕاپەڕاندنی فەرمانی ئەرکانی سوپا، سەرکردەی هێز فەرمانی دایە تێکڕای کاروانگەلی باکور و باشوور، هەروەها لەبەرئەوەیش کە بارزانییەکان هەتا ئەو دەمە بەیەکجاری ناوچەی سەلدووز و نەغەدەیان بەجێ نەهێشتووە، ئەرکی بەکاروانگەلی تازەکەند، نەغەدە و سۆفیان راسپارد کە بەلێدان بارزانییەکان لە ناوچەکانی پێشوو دەربکەن. ئێستەیش چۆنیەتیی کردەوەی هەریەک لە کاروانەکان بەشێوەی جیاواز دەخەینە بەر باس و لێکۆڵینەوە.

کردەوەی کاروانی عەقید نیساری
لە باشووری مەواناد

بەیان بەردانی ڕۆژی بیست و سێیەمی مانگی ڕەشەمە، کوردانی تفەنگداری ڕەشید بەگ و نووری بەگ لە سەرگە «بەرزاییەکانی توولەگی و شێخ شیرین»ەوە دەستیان بەرەوتی خۆیان کرد و کاروانی سوپا بەڕازاوەیی لە مەواناوە بەرەو بانەکانی کەسریک «کە بەپێی ئاگەداری لەلایەن چەکدارانەوە گیرابوو» کەوتە ڕێگە و، بێ وچان تێکسرەواندنێکی گەرم لە نێوان بارزانییەکان و خێڵانی خۆلاتیدا دەستی پێ کرد و بارزانییەکان وێڕای پێ کەوتنی زیانێکی گیانیی مەیلەو زۆر، کەوتنە پاشەکشێ. لە خێڵانی خۆلاتیش دوو کەس شەهید و ٤یش بریندار بوون. مەلا مستەفا بەسایەی گەیشتنی بڕێک هێزی هاوکاری پاش چەند سەعاتێک توانیی خێڵانی نووری بەگ و ڕەشید بەگ بەرەو دوا رابدا و، بێ پشوو یەکەکانی سوپا کە شان بەشانی باڵەفڕە و زرێپۆشی شەڕکەر دەبزوان درێژە بەپێشوەچوونی خۆی بەرەو باشووری مەوانا بدا و پاش بڕینی ٤ کیلۆمەتر بۆ پێشەوە، ناچار بوون بەهۆی قوڕ و بارانی زۆرەوە کە کۆسپی پێشوەچوونی زرێپۆش بوون، هەڵوەستە بکەن.

دوای وەستانی کاروان، سەرکردە فەرمانی دایە کەسانی سەر بەخێڵانی خۆلاتی هەتا بەئارمانجی پشکنین و سەرانسۆیی بچنە بانەکانی کەسریک. بەپێی ئەو ئاگەدارییانەی بەدەست هاتبوون پیاوانی بارزانی لە دێیەکانی خوارەوەدا دامەزرابوون:

(١) مەلا مستەفا خۆی و ٢٠٠ سواری بژاردە لە بانەکانی کەسریکدا.

(٢) ٢٥٠ مرۆڤی بارزانی لە بانەکانی بەردەسوودا.

(٣) ٢٠٠ مرۆڤ لە ئاواییی «تووی»دا.

(٤) ٢٠٠ مرۆڤ لە بانەکانی «کۆکی»دا.

پیاوانی پشکنێری پێشوو بەیارمەتیی یەکە سوپاییەکان درێژەیان بەبزاوتی خۆیان دا، لە بەراییی بانەکانی کەسریکدا جارێکی تر بوون بەتووشی بارزانییەکانەوە و توانییان بەکوشتنی ١٠ کەس و بریندارکردنی ١٥ی تر هەتا بانەکانی کەسریکیان بەرەو دوا بگێڕنەوە. لەم پێکدادانەدا ٤ کەس لە پیاوانی خۆڵاتی شەهید و ٦ کەسیش بریندار بوون. بارزانییەکان ناچاربوون لە سەرەتاگەی ناوچەی دەشتدا سەنگەری نوێ بگرنەوە.

ئەو زیانەی لە پێکدادانی بەراییدا بەخێڵانی خۆڵاتی کەوتبوو ببووە مایەی پەرەگرتنی مەترسی و دڵەڕاوکەیەکی گەورە لەناویاندا بۆیە فەرمان درا بەپارە یارمەتی بدرێن. سەرو ٥٠٠ ریاڵ خەڵات بکرێن و، ئەوپەڕی دڵنەوایی و بەزەییان بۆ بنوێندرێ و بەهیوای دەساندەی دەوڵەت بکرێن.

هەروەها لە ڕۆژی بیست و سێیەمی مانگی رەشەمەدا لە دەربەندی قاسملو هەروەها لە دەربەندی بەراندێزدا هەندێ هێرش لەلایەن بارزانییەکانەوە بەنیازی خافڵاندنی کاروانی دەربەندی قاسملو کرا، بەڵام لەبەرئەوەی هێرشەکان یەک لەسەر یەک نەبوون و لە لایەکی تریشەوە هێزی دەوڵەت دەستی کرد بەهێرشی پێچەوانە بۆیە بارزانییەکان ئامانجێکیان لە کردەوەکانی خۆیاندا نەپێکا.

لە ڕۆژی بیست و چواری رەشەمەدا کە ئەو پێکدادانە گەرمانە لە نەڵۆس روویان دەدا، هەندێ لە چەکداران هەڵیان لە تاریکیی شەو وەرگرت و هەڵمەتیان بردە سەر ئەو سەنگەرە بەرگرییانەی لە بانەکانی کۆکی «دەربەندی قاسملو»دا جێگەیان گرتبوو. لە ئەنجامدا بڕێک جەندرمە کە لە بەرەوەی سەنگەرەکە لەناو هەندێک برجدا بوون، لە پێش ئەم هەڵمەتە شەوانەیەدا هەڵاتن و پاشەکشێیان کرد و خۆیان بەسەرکردەی مۆڵگەی کۆکی ناساند. ئەم جەندرمانە بەهۆی بەجێ هێشتنی سەنگەرەوە کەوتنە بەر لێپێچینەوە و گرتووخانە. هەمان کات سریەیەک و دەستەیەک هاوەن نێردرانە سەنگەری بەرگریی کۆکی و چەکداران هەڵاتن.

لەبەرئەوەی لەو دوو ڕۆژەدا لە سەرانسەری بەرەکانی باکور و باشوور پێکدادان لە نێوان هێزی دەوڵەت و بارزانییەکاندا رووی دا بۆیە لە ڕێگەی ئەرکانی سوپاوە چەند فەرمانێک بەم ناوەڕۆکانەی خوارەوە بۆ سەرکردەی فیرقەی چوار دەرچوون:

(١) پێویستە زۆر وریا بن بۆ ئەوەی ئەو کاروانانەی ئامادەییان لاوازە لەگەڵ بارزانییەکاندا تووشاری یەکتر نەبن و پێکدادان لە نێوان ئەواندا روو نەدا، لەبەرئەوەی ئەگەر ئەو یەکانەی لە کەتیبەیەک بچووکترن لەگەڵ ئەواندا بکەونە شەڕەوە ئەوا زیانی گەورەیان پێ دەگات، ئەم کارەش دەبێتە هۆی ئەوەی بارزانییەکان لە کاری خۆیاندا ئازاتر و وێراتر بن.

(٢) پێویستە هەوڵ بدرێ بەوپەڕی تواناوە خاڵە گرینگەکان لەلایەن کاروانگەلی سوپاوە بگیرێن و، بالادەستیی ئاگر لە هەموو شوێنێکدا یەکجارەکی بێت.

(٣) پێویستە پاسەوانی لە شەودا زۆر بەچاکی لەبەرچاو بگیرێ و چاوەدێریی تەواو هەبێ، هەتاوەکو چ لە رۆژ و چ لە شەودا هێزەکان لە بێ خەمیدا بن.

(٤) لەو باڵەفڕانەی لە بن دەستی هێزدان ئەوپەڕی کەڵک وەربگیرێ و بەفڕینی پشکنێری و بۆمبابارانکردنی لەجێوە، ورەی دوژمن ببەزێندرێ و هەتا زووە چۆکیان پێ دابدرێ، لەبەرئەوەی وەک سەرنج دراوە چەکداران بێ رادە لە بۆمبابارانی ئاسمانی ترساون و تەنیا رێگە بۆ وێرانکردنی ورە و بەزاندنی ئەوان ئەوەیە کەڵک لە بۆمبابارانی ورد و دروست وەربگیرێ. هەروەها ئەفسەرانی ئاسمانی وریادار کرانەوە کەوا لە راپۆرتی خۆیاندا ئەوپەڕی وردی بەکار بێنن بۆ ئەوەی بزووتنەوەی هێزەکانی بارزانی بەچاکی دەسنیشان بکەن و لە دیاریکردنی شوێن و رووکاری بزووتنەوەیاندا سەرکردەی فیرقە ئاگەدار بکەنەوە بۆ ئەوەی هێزی سوپا لە ناکاو بەسەریدا نەدرێ.

لە رۆژی بیست و چواردا کاروانی عەقید نیساری کە لە دووریی ٤ کیلۆمەتری باشووری مەواناوە گیرسابووەوە کەوتە نواندنی کردەوەی ناوچەیی و لە ئەنجامدا لە خێڵی رەشید بەگ دوو کەس شەهید بوون و سێ کەسی تر بریندار بوون. لە خێڵی نوری بەگیش یەکێک شەهید و ٤یش برینداا بوون.

زیانی زۆر و زەوەندی خێلانی خۆلاتی لە رۆژی بیست و سێ و بیست و چواردا وای پێویست کرد، بەئامانجی دەسەلات رەواندن بەسەر ناوچەی مەحاڵ دەشتدا، لە زارکی دەربەندەوە کاروانێک رەوانە بکرێ بۆ ئەوەی بزاوتی کاروانی عەقید نیساری سووک بکرێ. بۆیە بەنیازی پشتەوانی و ئاسانکردنی بزاوتی کاروانی عەقید نیساری و بەنیازی گرتنی بانەکانی کەسریک، سەرکردایەتی بڕیاری دا کاروانێکی پێکهاتوو لە فەوجی

سوارەی فەوزییە و سریەیەکی پیادە و دەستەیەک برێن بەسەرکردایەتیی عەقید پەرتەوی لە ڕۆژی بیست و پێنجدا بەرەو دەربەند باژوا بۆ ئەوەی هەردوو کاروانی پێشوو لە سایەی تێکەڵکردنی هەوڵ و پێوەندی لەگەڵ یەکتردا، بەرەو ئامانجی خۆیان بکەونە ڕێگە. هەروەها شێوەی بزووتنەوەی هەردوو کاروان بەم ئاوایە ڕێک درابووەوە:

کاروانی عەقید نیساری لە باکورەوە بۆ باشوور واتە لە مەواناوە بەرەو کەسریک و، کاروانی دەربەند لە زارکی دۆڵی ناوبراوەوە «لە ڕۆژهەڵاتەوە بۆ ڕۆژئاوا» بەرەو بانەکانی کەسریک بکەوێتە جووڵە و لە «سیلوانا»دا پێوەندی بەیەکەوە بکەن. هەروەها لە پشکنینی کاروانی پێشووەوە دەرکەوت ئەو یەکانەی لە ورمێدان زۆر کەمن و سەرکردەی فیرقە پێویستییەکی گەورەی بەسپێری جێگۆڕکەر هەیە، بۆیە هەر ئەو کاتە سەرکردایەتی بڕیاری دا کەتیبەیەکی پیادە و بطریەیەکی ۱۰۵ی لە یەکەکانی فیرقەی ۳ی تەورێز بەباروبو بخوازێ و بیخاتە سەر یەکەکانی کاروانی باشووریەوە. هەروەها بڕیار درا فەوجی سوارەی کوردستان بۆ پشتەوانی لە یەکەکانی باکور بەناوەی هێزی سپێر لە ورمێدا نیشتەجێ بێ و ئەم دۆخەش دەسبەجێ بەبنکە گەیەندرا بۆ ئەوەی فیرقەی ۳ یەکە خواستراوەکان بۆ ورمێ بنێرێ.

سەرکردەی هێز بۆ ئەوەی هەتا زووە پرسی بارزانییەکان بنەبڕ بێ بڕیاری دا لە یەکەمین هەلدا هێزی بەردەستی خۆی لەگەڵ مەلا مستەفادا بەرەوڕوو بکاتەوە و سەرکوتی بکات. بۆیە شەو کاروانی عەقید نیساری ڕاسپاردرا کەوا بەرەو بنکەی مەلا مستەفا و ناوچەی کەسریک بکەوێتە جووڵە.

گەردوگۆڵی بەیانیەی ڕۆژی بیست و پێنج کاروانی ناوبراو بەرازانەوەی پێویستەوە بەرەو ئامانجی خۆی کەوتە جوولە و پێنگاوی یەکەم و دووەمی بەبێ پێکدادان لەگەڵ دوژمندا جێبەجێ کرد. هەر بەدەرکەوتن لە پێنگاوی دووەم بەدواوە لە بانەکانی باکوری «کونجار»دا پێکدادانێکی گەرم لەگەڵ بارزانییەکاندا ڕووی دا و، هەرچەندەیش دوژمن بەرگرییەکی چاپووکانەی لە خۆی دەکرد بەڵام لە ئەنجامی پاڵەپەستۆی کاروان و، پاش لە دەستدانی چەند سەر مرۆڤێک ناچاری پاشەکشێ بوون و هێزی سوپا پێی کرا ئاواییی کونجار بگرێ و بەشی هەرە گەورەی کاروان بنێرێتە ئاواییی ناوبراو کە بەسەر بانەکانی «کەسریک»یدا دەڕوانی و، لەوێی نیشتەجێ کردن.

ئەم کاروانە پاش گیربوونێکی کەم و گۆڕینی ڕازانەوە ، درێژەی بەبزووتنەوەی خۆی

دایەوە، بەجۆرێ سەعات ١٨ی ئەو ڕۆژە گوندی کەسریکی گرت و بانەکانی باشووری ڕۆژئاوای ئاواییی ناوبراوی «کە بەرگریکەرانی بارزانی سەنگەری چاکیان بۆ خۆیان لەوێ ئامادە کردبوو» خستە بن دەستەوە. سریەی ٣ی فەوجی ئازەرپاد و سوارانی خێڵانی ڕەشید بەگ و هەرکییەکان لەم ڕووبەڕووبوونەوەیەدا خۆبەختکەرییەکی بێ ڕادەیان لە خۆیاندا نواند، لە ئەنجامدا مەلا مستەفا و پێڕەوکارانی ئەو ناچار بوون بۆ هەڵدێرەکانی «گولی» پاشەکشێ بکەن کە یەکجار زۆر دژوار و هەزار بەهەزارن.

لەم پێکدادانەدا بارزانییەکان زیانی زۆر و زەوەندیان لێ کەوت، بەجۆرێک ١٢ تەرمیان لە سەنگەری کاروانگرتوودا بەجێ مابوو. ڕۆژی بیست و شەشی ڕەشەمێ سەرلەنوێ فەرمان بەکاروانی عەقید نیساری درایەوە هەتا درێژە بەپێشوەچوونی خۆی بەرەو مەوانا بدات و وەک چۆن پێشتر پەنجەمان بۆی ڕاکێشا بوو، لە سیلوانا لەگەڵ کاروانی عەقید پەرتەویدا یەک بگرنەوە. ئەوەبوو کاروانی ناوبراو لە سەعات ٥ی سبەینەی ڕۆژی بیست و شەشەمدا دەستی بەدەستوەشێنی کرد و لە پێنگاوی یەکەمدا بانەکانی بەردەسووی گرت و دەمودەست ڕووی لە سیلوانا کرد. بەبێ پێکدادان سیلوانای گرت و لەوێ گیرسایەوە.

بەپێی بڕیاری لیوا هومایوونیی سەرکردەی هێزگەل، فەرمان درایە کاروانی عەقید «پەرتەوی»یش بۆ ئەوەی بەڕووکاری سیلوانادا ببزوێ و پێوەندی لەگەڵ کاروانی عەقید نیساریدا بکاتەوە. کاروانی ناوبراویش لە سەعات ٥ی هەر ئەو ڕۆژەدا بەرەو ئامانجی خۆی بزوا و لە بەرزاییییەکانی پیرهادی و ناشاندا بەرەوڕووی چەکداران بووەوە و پاش پێکدادانێکی بەرفرە لە ئاواییی «خلووری»دا توانیی بەرزاییییەکانی پیرهادی بگرێ و باڵی ڕاستی خۆی بگەیەنێتە بەرزاییییەکانی نۆشان و، بارزانییەکان لە ژێر پاڵەپەستۆی کارواندا ئەمجارەش ناچاری پاشەکشێ بوون و کاروان توانیی بەبریندابوونی دوو سەرباز لە سەعات دوو و نیوی هەر ئەو ڕۆژەدا بگاتە ناو سیلوانا و لە سەعات ١٦ی هەمان ڕۆژدا هەردووک کاروان یەکیان گرتەوە و پێوەندییان دامەزراندەوە.

سەرکردەی هێز لە سەعات ١٨ی ئەو ڕۆژەدا گەیشتە سیلوانا و لە نێزیکەوە سەرانسۆی بارودۆخی کاروانگەلی کرد، گەڕایەوە ورمێ و بەبێ گیربوون چووە نەغەدە و، مۆڵگە و بارودۆخی بەشەکانی ئەوێندەری بەسەرکردەوە و فەرمانی پێویستی لە بارەوە دەرکردن. لەگەڵ ئەم کردەوەیەدا دوو باڵەفڕە کاری پێشوەچوونی کاروانیان خۆش دەکرد و بەمەترەلۆز

و بۆمبا بەربوونە وێزەی چەکداران کە لە بانووەکانی کەسریکدا خۆیان مەڵاس دابوو، ئەم کـارە ئەنجـامی دڵنیـاییـدەری بەدی دەهێنا. لەم مـێـژووەوە هەردووک کـاروان لە بن سەرکردایەتیی عەقید نیساریدا، بوون بەیەک کاروان.

هەروەها لە سەرکـردایەتیی هێزەوە فەرمانێک بەکاروانی مەرگەوەڕ «کـاروانی عەقید نیسـاری ـ پەرتەوی» گەیشت و دەیویست هەتا زووە کاروان بەرەو نێرەگی ـ کە دەڕوانێتە سەر دۆڵی بەراندیز و لە رووی سوپاییەوە هەڵکەوتێکی گرینگی هەیە و سەر بەناوچەی تەرگەوەڕە، بکەوێتە ڕێ و ناوچەی دەشت و پاشانیش ناوچەی مەرگەوەڕ بەتەواوەتی لە تێدابوونی بارزانییەکان پاکژ بکاتەوە.

ئەو پێشوەچوون و سەرکەوتنانەی لە ماوەی دوو ڕۆژدا بوون بەبەشی ئەم کاروانە، ترس و لەرزێکی گەورەیان هاوێشـتـە ناو خـێـڵانی خـۆولاتی ـ ئەوانی هەتا ئەو دەمـە خـۆیان بەدەستەوە نەدابوو، بەجۆرێک قوبادی کوڕی سمایلاغای سمکۆ هاتە ورمێ و لە ڕێگەی عومەر خانی شکاکەوە داوای کرد بەرپرسانی سوپا بوار بدەن خێڵی شکاک چەکدار ببێ و لە هەمـبـەر بارزانیـیکاندا بکەوێتـە شـەڕەوە. لیـوا هومـایوونی بەخـۆشـەویسـتی و دڵنەوازییـەوە هەڵسـوکـەوتی لەگـەڵ ناوبراودا کـرد و فـەرمـانـی پێ دا ٥٠٠ کـەس لە خێڵەکەی ئامادە بکا هەتا ئەگەر پێویست هەبوو بنێردرێنە بەرەی شەڕ. هەروەها سێ کەس لە بەگزادانی مەرگەوەڕ لە ڕێگەی نێوان کەسریک و سیلوانادا خۆیان بەعەقید نیسـاری ناساند و ئامادەییـیان پێشـان دا کـەوا بە ٣٠٠ مـرۆڤی چەکدارەوە خـۆیان لە بارزانییەکان دابڕن و لە پاڵ هێزی سوپادا دژی بارزانییەکان درێژە بەشەڕ بدەن .

هەرکە راپۆرتی سـەرکـردەی فـیـرقـە لەبارەی یەکگرتنەوەی هەردووک کـاروانی عـەقـیـد نیـسـاری و عـەقـیـد پرتەوی و، هەروەها هەواڵی خـۆبەدەسـتـەوەدانی خـانانی شکاک بەمەڵبەند گەیشتەوە، فەرمانێک بەناوەڕۆکی وەک ئەمەی خوارەوە لە ڕێگەی ئەرکانی سوپاوە بەناونیشانی لیوا هومایوونیی سەرکردەی فیرقەی چوار دەرچوو:

(١) هەرچەندە کـاروانگەلی باکـوری «کـاروانی عـەقـیـد نیـسـاری و عـەقـیـد پەرتەوی» بەسەرکەوتوویی دەچنە پێش بەڵام پاشکۆیان لەبەر مەترسیـدایە و دەبێ بەردەوام لە بن سەرانسۆدا بن لەبەرئەوەی هیچ دوور نییە کارێکی نالەبار لەلایەن شکاکەکانەوە روو بدات.

(٢) بەمەبەستی خۆپاراستن لە کاری بەسەرردادانی بارزانییەکان کە نەوەکا تەڵەیەکیان

نابێتـەوە، پێـویسـتـە لە پێشـوەچووندا ئەوپەڕی پارێز وەربگیـرێ بۆ ئەوەی کـاروان بەکتوپڕی نەکەوێتە بەر پەلامارەوە.

(٣) پێویستە لە تێکەڵکردنی خێڵانی شکاک لەگەڵ کاروانگەلی سوپاییدا خۆ بپارێزرێ لەبەرئەوەی پیاوانی ئەم خێڵە بەینێک لەگەڵ مەلا مستەفادا بوونە و، بەهیچ جۆر لە بەرژەوەندیدا نیـیـە تێکەڵی هێـزی سـوپایی بن، دوور نیـیـە فـێـڵـێک بنێنەوە و ئاوازێکی نوێ بۆ سوپا بژەنن. بەتایبەتیش پێویستە سەرۆکانی ئەوان لە ورمێ لەبەر چاوەدێری و دڵراگرتندا بن.

(٤) سوود لە خانانی تەرگەوەڕی و مەرگەوەڕی وەربگیرێ بەڵام نابێ تێکەڵی نەخشەی گشتیی ئۆپەراسیۆن یا ئۆپەراسیۆنی کاروان بن یا سوودیان لێ وەربگیرێ.

(٥) مۆڵگە جیاجیایەکان بەهێز بکرێن بەجۆرێک هەر مۆڵگەیەک کەمتر لە کەتیبەیەکی لەبەر دەستدا نەبێ و هەموو کەتیبەیەکی نێردراویش لە ناوەندەوە[٢١] پێویستە بۆ بتەوکردنی یەکەکانی باشوور تەرخان بکرێ.

(٦) درێژاییی ئەو بەرانەی بەکاروانگەل دەسپێردرێن، بۆ بەهێزکردنی ورەی ئەوان کورت بکرێنەوە، بەڵام ئەم کارە هەتا ئەو رادەیە دەشێ کە پێوەندیی کاروانگەل لە تواناد ا هەبێ.

(٧) ئەو شتەی لە هەموو راپۆرتەکانی فیرقەدا ناوکۆیە ئەوەیە بەشێوەی شایەن سوود لە باڵەفڕە وەرنەگیراوە.

(٨) لە کـاتی هێـرشی کـاروان بۆ سـەر سـەنگەرەکـانی بارزانیـدا، پێـویسـتـە هێـرش بەئالیکاریی زرێپـۆش و باڵەفـڕە بەئەنجـام بدرێ لەبەرئەوەی مـەزنتـرین ئامـێـری سەرکەوتن ئەم دوو ئامێرەن.

سەرکردەی فیرقە لە ڕۆژانی بیست و شەش و بیست و حەوتدا هەلومەرجی یەکەکانی باشووری بەسەر کردەوە و، دوای دەرکردنی فـەرمـانی پێویست لە سەعـات ١٥ی ڕۆژی بیست و حەوتدا سەری لە ورمێ دایەوە.

لیـوا هومـایوونی لە وەڵامی ئەو فـەرمـانە سـوپاییـیـانەی لە تارانەوە بۆ بەڕێوەبردنی کـردەوەی سـوپایی گـەیشـتـبـوون، سـەرنجی خـۆی لەبارەی دەست پێکردنی داهاتوو بەم

(٢١) لە ناوەندەوە واتە لە تارانەوە.

شێوەیەی خوارەوە بۆ تاران نووسی:

«لەبەرئەوەی هەتا گەیشتنەجێی یەکە بەفریاهاتووەکان، کاروانگەلی باشووری نەیاندەتوانی درێژە بەپێشوەچوونی خۆیان بدەن، بڕیار درا یەکەکانی باشوور شوێنەکانی خۆیان بپارێزن و بکەونە باری بەرگرییەوە و دەست بەدامەزراندنی برج بکەن.

کاروانگەلی باکور (کاروانی عەقید نیساری و کاروانی دزێ) دەست بە هێرشبەری بکەن.»

پلانە پێشنیازکراوکەی لیوا هومایوونیی سەرکردەی فیرقە بۆ کردەوە داهاتووەکانی سوپا، لەلایەن ئەرکانی سوپاوە پەسند کرا و فەرمان گەیشت کە کاروانگەلی باشوور لە سەنگەری بەرگریکەرانەی خۆیدا دابمەزرێ. کاروانی عەقید نیساریش راسپاردرا کە هەموو بارزانییەکان لە زەویی تەرگەوەڕ و دەشت، بەدەر بنێ و باڵی راستیشی بەسەرەتای دۆڵی باراندێز بگات بۆ ئەوەی بتوانێ هەموو ئەم دۆڵە بپارێزێ. هەروەها کاروانێک بەسەرکردایەتیی عەقیدی سوار «عەلی قولی مزەفەری» کە پێشینەی گەشاوەی لە کردەوەکانی ئازربایجاندا هەبوو، لە ورمێوە بەر بە دزێ کەوتە رێ و چاوەڕوانی فەرمان بوو هەتا بتوانێ پاشان بەرەو سیلوانا جووڵە بکات بۆ ئەوەی لە ئەنجامدا باڵی راستی دۆڵی قاسملو بپارێزێ و مسۆگەری بکات. هەر سەبارەت بەمە فەرمانی پێشوەچوون بەکاروانی عەقید نیساری درا و سەربازانی سەرگەلەی ئەو گەیشتنە هێڵی نێرەگی و رۆژی بیست و هەشت نێرەگی و زەرکا بەبێ پێکدادان گیران.

دوای ئەوەی هەواڵی گرتنی زەرکا و نێرەگی بەئەرکانی سوپا گەیشت، دەسبەجێ بروسکەیەک لە تارانەوە بەم ناوەڕۆکەی خوارەوە بۆ ناونیشانی سەرکردەی فیرقەی ٤ و هێزگەلی کوردستان دەرچوو:

دەبێ داوودەزگای هەواڵگریی ئەم فیرقەیە هەردەم لە بارودۆخی بارزانییەکان بەئاگا بێ و، ئەو ئاگەدارییانەی کۆشیان دەکاتەوە دەبێ دوا هەواڵی هەموولایەنە و ورد و دروست بن لەبەرئەوەی هیم و بناخەی ئەو بڕیارانەی لەم ناوچەیەدا دەدرێن لەسەر ئەم زانیارییانە دامەزراون. بۆیە ئەم زانیارییانەی خوارەوە کە بۆ کردەوە پێویستن دەبێ داوودەزگا پێوەندیدارەکانی فیرقە کۆیان بکاتەوە و هەر بەپەلە بەدەستی سەرکردایەتیی فیرقەی بگەیەنن:

(١) هێزی بارزانییەکان.

(٢) چەک و تەقەمەنییان.
(٣) ئەو ئازووخەیەی لە بن دەستیاندا هەیە و، ئەوەیش کە بۆیان دەلوێ لە دەرەوە یان لە ناوەوە پەیدای بکەن.
(٤) هەلومەرج و هەڵسوکەوتیان لەگەڵ خێڵاندا و، جۆری پێوەندییان بەتایەفەکانی شکاک و هەرکییەوە.
(٥) پێوەندییان لەگەڵ خەڵکانی سنوورنشینی عێراق و تورکیا و سۆڤیەت.
ئەم فەرمانە هەموولایەنی و ناوکۆیەی ئەرکانی سوپا کە بۆ بەڕێوەبردنی ئۆپەراسیۆن زۆر پێویست بوو و فیرقەش خۆی پێشتر هەستی پێ کردبوو، لە لایەن لیوا هومایوونییەوە بەم شێوەیەی خوارەوە وەڵام درایەوە:
(١) هێزی بارزانییەکان لە دەوروبەری ١٥٠٠ مرۆڤی تفەنگداری بارزانییە و جۆری ئەو تفەنگانەی بەدەستی زۆربەیانەوەیە برێتییە لە برنۆ. بارزانییەکان لەگەڵ ٣٠٠ هەتا ٥٠٠ مرۆڤی سوارەی زێڕۆ و تەها هەرکی هەروەها ٥٠٠ مرۆڤی ئاشوور و ئەرمەن و پیاوانی هەڵاتووی فیرقەی دێموکراتی ئازربایجان و ورمێ تێکەڵاون و هێزێکی ٢٥٠٠ کەسییان پێکەوە ناوە. جگە لە تفەنگ ٥٠ برێنی سووک و گران و ١٥٠ تەماتیک و برێک نارنجۆکی دەستی و، تەنانەت گوللەی کونکەرەی دژە زرێپۆش و بۆمبای ئاگرزێ و تۆپخانەیشیان هەیە.
(٢) بارزانییەکان لەبارەی خواردن ـ ەوە لە تەنگانەدان و بەشێوەی ڕۆژ بەڕۆژ لە دێیەکانی شنۆ و دەشتەبێڵ و تەرگەوەڕ خواردن کۆ دەکەنەوە.
(٣) هەڵسوکەوتیان لەگەڵ خێڵاندا بەگشتی نالەبار نییە بەڵام لە بەدەستهێنانی ئازووخەدا پاڵەپەستۆیان دەخەنە سەر.
(٤) پێوەندییان لەگەڵ تایەفەکانی شکاک و هەرکیدا بەرووالەت خراپ نییە. پێوەندییان لەگەڵ کۆنسولی بیانیی نیشتەجێ لە ورمێدا، بەپێناوی ئەو ئەرمەن و ئاشوورانەی لەناو بارزانییەکاندان، بەڕێوە دەچێ.

ئەم زانیارییانەی پێشەوەی سەرکردەی هێز هەتا ڕادەیەک گۆڕەپانی ئۆپەراسیۆنیان بۆ ئەرکانی سوپا ڕووناک کردەوە بۆیە بڕیار درا ڕازانەوەی یەکەکانی باشوور کە لەگەڵ بارودۆخی ئەم دەمەدا نەدەگونجا، بگۆڕدرێ. وێڕای ئەمە، کاروانگەلی پێشوو بەیاریدەی ئەو یەکانەی لە تارانەوە دەناردران، تەواو بەهێز بکرێن.

فەسڵی حەوتەم

دیمانەی سەرکردە ئێرانی و عێراقییەکان لە سنووردا

له پێناو چارەسەری بنەبڕی
پرسی بارزانییەکان و هاوکاریی واتایەکی

ئەو ڕۆژانە، هەرچەندە دوا ڕۆژانی مانگی ڕەشەمە بەسەر دەچوون و تەمەنی ساڵی ١٣٢٥ بەکۆتا دەهات بەڵام هێشتایش زستان لە کوێستانەکانی ڕۆژئاوای ئازربایجان و کوردستانی باکوردا کە لەگوێن گۆڕەپانێکی خوێناویدا خۆی دەنواند، بەکۆتا نەهاتبوو و، لە هەڕەتی سەرما و زریانی بەفر و باران، شتێک کەمی نەکردبوو.

بۆ ئێمە، خوێندنەوەی باری دەروونیی ئەو سەرباز و پلەدار و ئەفسەرانەی ئەو دەمە لەو ناوچەیەدا ئەرکی سەرشانیان بەجێ دەهێنا، زۆر پێویست و ناچارییە. ئەم پیاوە خۆبەختکەر و گیان لەسەردەستانە بەفیداکارییەکی بێ هاوتاوە لەم شوێنەدا سەرگەرمی گیان بەختکەری بوون. مرۆڤی وایان تێدا دەبیندرا ساڵانی ساڵ بوو لەماڵ و شار و زێدی خۆیان هەڵەتە بووبوون و چاوەڕوانی تەواوبوونی ماوەی خزمەتیان بوون. سەتان کەس لە ئەفسەر و سەربازان بەتەلەفۆن و بروسکە و بێتەل و نامە و راسپێری، بەڵێنیان بەماڵی خۆیان دابوو پێش هاتنی نەورۆز ئەم گۆڕەپانی خزمەتە دژوار و نالەبارە بەسەر دەچێ و سەر لە کەس و کاریان دەدەنەوە و، جەژنی نەورۆز لە پاڵ خزم و کەس و منداڵ و خوشک و دایکیاندا دەکەن. لەو لاشەوە ڕۆژ بەڕۆژ باری شەڕ گرانتر و کوشتار زۆرتر دەبوو. لەوانەیە زۆر ئەفسەر و سەرباز و لاوی بەروومەت کە بەتەمای بەسەرچوونی زستان و بەسەرداهاتنی نەورۆز بوون، خۆشاوی شەهیدبوونیان فڕ کرد و بۆ هەتا هەتایە ماڵی خۆیانیان ئازیەتبار و سەرفراز و شاناز کرد.

ئەو کاتانە هەموو لایەک چاوەڕوانی بەکۆتاهاتنی شەڕ بوون. پێکدادان ڕۆژ بەڕۆژ گەرمتر و پڕ مەترسیتر دەبوو. بارزانییەکان کە خۆیان لەناو ئەڵقەی تەنگەبەری گەمارۆدا دەبینی یەکجار نەترسانەتر خۆیان لە ڕیزی سەربازان دەدا و، لەگەڵ خۆیاندا هەندێکیان لەناو دەبردن. باری دەروونیی سەربازان لەناو ئەم گێژەنگەیەدا یەکجار باش بوو. بەبێ پێوەنان، زۆربەیان خاوەن هەستێک بوون شایەنی ڕێز و ڕوومەت بێ. ئەگەر ئەوە ڕەچاو بکرێ هێزی دەوڵەت لە پێش هەندێ کەسی ئەوتۆدا وەستابوو کە دەستیان لە گیانی خۆیان شوشتبوو و لە ماڵی دنیا بێبەش بوون و جگە لە شەڕ و مردن چ ڕێگەی تریان لە پێشدا نەبوو ئەوا گرینگیی ئەو خۆبەختکەرە گیان لەسەر دەستانە بەچاکی بەدەر دەکەوێ.

هەرچەندە هەڵسوکەوتی بەرپرسانی کاروباری سوپایی لە تاران و سەرکردەی فیرقە و سەرۆکی ئەرکانی سوپا بەجۆرێک بوون، پتری داخوازی ئەو ئەفسەر و سەربازانە لە ڕوانگەی کەسایەتی و گشتییەوە سەرنجی لێ دەدرا و وەردەگیرا، بەڵام پشکنینی باری گشتیی سوپا و دیمانەی هەندێک لە ئەفسەران دەری دەخست کە لەو ڕۆژە تووشانەشدا هەرچەندە هەموو لا بۆ خۆبەختکەری و خزمەتی نیشتمان ڕێک و تەبابوون بەڵام بیری هەندێک کەس هەر بەکینەوەری و پێپەستکردنی مافانەوە بەند بوو و، گیانی پاکانیان سەغڵەت دەکرد، سەبارەت بەوەی هەندێک ئەفسەر چ جاران لە تاران وەدەر نەکوتبوون و پلەی نێوان سەربازی و «فەریق»یان لە شەقامەکانی تاراندا بڕیبوو و، ئەوانی تریش هەمووده‌م هەڵەتەی بیابانان بوون و وەڕس بووبوون.

ئەگەر زیادەوێژی نەبێ پێویستە بڵێم هەر ئەم خوڵک بەرزی و خۆبەکەمگری و جوامێرییەیە کە بووەتە نهێنیی مانەوەی ئێران. هەر ئەم دەروون پاکییەیە لە نێوان ئەفسەر و پلەدار و سەربازاندا بینراوە و دەبیندرێ سەرەڕای ئەوەی کە لە هەموو ناجوامێری و پێشێل کردنێکی مافانیش بەئاگان. جۆرێک چاونەترسانە خۆیان بەخت دەکەن چاودێر ناچار دەبێ لە پێش ئەم پیاوە بوێر و وڵاتپەروەرانەدا سەری ڕێز و شانازی دابنوێنێ.

هەرچۆن بێ، هەندێک لە بابەت بەدوور کەوتین بەڵام مەبەستی ئەم لادانە لەلایەکەوە پێویست بوو بۆ بیرەوەری و لەلایەکی تریشەوە ئەم بەشە ڕووی ڕەسمی و سوپاییی خۆی هەیە. لەوانەیشە لە ڕوانگەی مێژووی وڵاتەوە بایەخی هەبێ و هەندێک کەس پێوەی ماندوو بن.

لەو ڕۆژانەی بنەتای ڕەشەمە و سەرەتای ئاخەلێوەدا ئەڵقەی گەمارۆدانی بارزانییەکان پتر دەهاتەوە یەک و هێزی سوپا زیاتر لە سنوور نزیک دەبووەوە. لیوا فەزڵوڵڵا هومایوونیی سەرکردەی هێزگەلی ئۆپەراسیۆن بڕیاری دا لەسەر داوخوازی عێراقییەکان هەندێ کاری سیاسی بێنێتە دی و پێش ئەوەی ئاڵۆزییەک سەر هەڵبدات لە ئەنجامی ئەو پێدرێژییانەی ڕەنگە لە ناوچەی سنووردا ڕووبدەن، دەوڵەتی عێراق لە چۆنیەتیی پرسەکان ئاگەدار بکاتەوە. بەم نیازەوە لیوا فەزڵوڵڵا هومایوونیی سەرکردەی هێزگەلی کوردستان پاش سەردانی کاروانی باکور، نیو سەعاتی دوای نیوەڕۆی ڕۆژی بیست و نۆی ڕەشەمەی ١٣٢٥، واتە دوو شەو بەر لە جەژنی نەورۆز لە ڕێگەی ورمێوە چووە نەغەدە و سۆفییان هەتا بەدیمانەی سەرکردەی هێزی عێراقی عەمید سەید عەلی حیجازی لە حاجی ئۆمەرانی

ناو زەویی عێراق، بگات. ئەو دیمانەیە لەسەر داوای بەرپرسانی سوپای عێراق ئەنجام درا و بڕیار بوو لە ڕۆژی بیست و پێنجی ڕەشەمەدا جێبەجێ ببێ، بەڵام لەبەرئەوەی ئەوکاتە سەرکردەی فیرقە کاری لەپێشتری بۆ هاتە پێش، دیمانەکە چوار ڕۆژ بەپاش خرا. بابەتی دیمانەکە لەبارەی بەشداریکردنی هەوڵی واتاییی هێزی سوپای عێراق بوو لەگەڵ دەوڵەتی ئێراندا ـ وەک عەمید حیجازی لەکاتی دیمانەکەدا رایگەیاندبوو. دوو ڕۆژ پێشتر ڕێزداری مەزن «وحیی» لەگەڵ سەرۆک وەزیران نووری سەعید پاشا و وەزیری بەرگری و وەزیری کاروانی ئەم وڵاتەدا هاتبوونە حاجی ئۆمەران و فەرمانیان دابوو هاوکاریی سەرکردەی هێزی کوردستانی ئێران بکرێ.

لەبەرئەوەی بارزانییەکان لە کۆنەوە سەرئێشەیان بۆ دەوڵەتی عێراق نابووەوە و دەوڵەتی عێراق هەموو ساڵ بۆ سەرکوتینەوەی ئەوان پارەیەکی ئەستووری بۆ خێڵانی خۆولاتی تەرخان کردبوو، بۆ نموونە بۆ دژایەتیی بارزانییەکان حەفتا هەزار تومانی تەنیا بە شێخ ڕەشید دەدا و، دەیویست کۆتایی بەم ململانەیە بێنێ. لێرەدا پێویستە بەبیر بێتەوە کە دەوڵەتی عێراق ناوچەی بارزانی لەگەڵ زەویدا تەخت کردبوو، لێرەواری ئەوێندەری لەناو بردبوو و ناوچەکەی لە دانیشتووان چۆڵ کردبوو، بەڵام هێشتا بەگەڕانەوەی بارزانییەکان سەغڵەت بوو و، بۆ لادانی بەڵای ئەوان هەموو ئالیکارییەکی پێشکێشی هێزگەلی ئێران دەکرد. بەشێوەیەکی گشتی لە وتووێژی درێژەکێش لەگەڵ هێزی سوپای عێراقدا ئەوە بەدەست کەوت کەوا هەموو داوخوازی بەرپرسیارانی عێراق ئەوەیە مەلا مستەفا و پێڕەوکارانی ئەو لە لایەن هێزی سوپای ئێرانەوە لە ڕەگەوە دەربهێندرێن و لە بەڵای دوژمنێکی کۆن و پێشینەدار رزگاریان ببێ.

هەر بەم بۆنەیەوە، سەرکردەی هێزی عێراق شوێنی مۆڵگەکانی خۆیانی کە بریتی بوو لە دوو تیپ لە باپشتیان و مێرگەسۆر «باپشتیان ٥٥ کیلۆمەتر و مێرگەسۆر ٩٠ کیلۆمەتر لە خانەوە دوورن» پێشانی سەرکردەی هێزی کوردستانی ئێران دا و گوتی ١٢ باڵەفڕەی «ئان سەن» کە باڵەفڕگەیان لە نێزیکی کەرکوک و مووسڵە، لەبەر دەستدانە. هەردەمێک پێویست بەهاوکاری هەبێ ئەوا لە وچانی ٢٤ سەعاتدا هێزی ویستراو لە سنووری خانەدا ئامادە دەبێ. هەروەها ئاماژەی دا کە ئەو دوو لیوایەی پێشوو لە ١٥ کەتیبە و بەگشتی ٦ فەوج پێک هاتوون. بنکەکانی سنوورییان یەکێکیان لە خرێنەیە و ئەویتری لە بانەکانی بەرامبەر «بەزسینا»ی زەویی ئێرانە لە جێیەک بەناوی «چیای بێرا سپی»دا.

سەرکردەی هێزی عێراق لە پێناو هاوکاریی دڵسۆزانەدا درێژەی شەپۆڵی دەزگایەکانی بێتەل و سەعاتی کارکردنی ئەوانی بەنیازی پاراستنی پێوەندی، دا بەسەرکردەی هێزگەلی کوردستان و بڕیاردرا لە کاتە دیاریکراوەکاندا پێوەندی بگیرێ و بەشێوەی ڕۆژانە زانیاری بگۆڕدرێتەوە. هەروەها لەبەرئەوەی لەوانەبوو چەکدارانی بارزانی لە ڕێگەی دۆڵی بێنارەوە بچنە ناو ئاخی تورکیا، بەرپرسیارانی سوپاییی تورکیا لە تاران پێوەندییان بە ئەرکانی سوپاوە کردبوو. لە نێزیکی سنووریش سێ بنکەی سوپایی یەکێکیان لە خاڵی پێک گەیشتنی هەر سێ سنووری ئێران و عێراق و تورکیا «بەرزاییەکانی داڵامپەر» و یەکێکی تریان لە درێژەی دۆڵی بێنار و سێیەمیان بەرامبەری «زەرکا و نێرەگی»ی سنووری ئێران لە دەوروپشتی گوندی «کوتانا» لە ناو ئاخی تورکیادا بەگەڕ کەوتبوون و، فەرمانبەری سوپاییی جێ نیشتەی تورکیاش لە تاراندا ئەرکانی سوپای ئاگەدار کردبوو کەوا هێزی سوپای تورکیا بۆ هاوکاریی سوپای ئێران لە بنەبڕکردن و سەرکوتینەوەی بارزانییەکاندا ئامادەن و ئەگەربێو خێڵانی بارزانی بیانەوێ روو لە دۆڵی بێنار بکەن یان پێ بنێنە سنووری تورکیاوە ئەوا سەرکوت دەکرێن. لەگەڵ ئەم بارودۆخەشدا دەوڵەتی ئێران سوودی لە هێزی سوپای دەرەکی نەکرد و بەسەربەرزی و سەرکەوتنەوە ئەم شەڕە گەرمەی بەکۆتا هێنا.

سەرکردەی هێز هەر ئەو ڕۆژە بڕێک تەقەمەنیی لە وێنەی بۆمبی ١٢ کیلۆ و ٥٠ کیلۆ و هەروەها گوللەی تۆپ و هاوەن و فیشەکی رووناککەرەوە و بەنزین و ڕۆنی باڵەفڕەی لە تاران داوا کرد کە چوار ڕۆژ پاشتر گەیشتن.

لەم بارەدا، لە ئەنجامی ئەو پاڵەپەستۆیەی کاروانی عەقید نیساری لە نێرەگی خستبوویە سەر بارزانییەکان، بارزانییەکان بەو نیازەی ڕێگەی گەلیی بێنار «کە دەشێ بگوترێ لە سنووری هەر سێ وڵاتدا هەڵکەوتووە» بخەنە بن دەستی خۆیان و لە کاتی پێویستدا سەرەودەری دەربازبوونێکیان هەبێ، ژمارەی چەکدارانی بەرگریکەری خۆیان لە گوندەکانی ڕۆستەم ئاوا، شێرگان و سەهل ئاوا بە ١٥٠ مرۆڤی بارزانی و تۆپێکی ٧٥ی بەهێز کرد و مەلا مستەفاش خۆی لە ٥ کیلۆمەتری باشووری ڕۆژئاوای نێرەگی لە گوندی شێرگاندا وێستا بوو. لەبەرئەوەی دوو ڕۆژ بوو لێزمەی باران لێی نەکردبووەوە و فڕینی باڵەفڕە لە تواناڵا نەبوو بۆیە کاروانی عەقید نیساری هەمووی لە نێرەگی گیر بوو و هەندێک ڕێ بەدیکەری هەنارده پێشێ و، جموجووڵی ئەمانە هەتا ڕۆژی ٢ی ئاخەلێوەی

١٣٢٦ نەخشەیەکی تەواوی ئۆپەراسیۆنی لێ پەیدا بوو.

هەروەها هێزی سەرگەلەی کاروانی عەقید نیساری هەواڵی دا کە بارزانییەکان بەردەوام لە بانەکانی نێوان شێرگان و نێرەگیدا خەریکی خۆ بەهێزکردنن بەتایبەتیش لە بانەکانی «قولقولە»دا گوجوگۆلیان لە پەرەگرتندایە. پاشنیوەڕۆی هەر ئەو ڕۆژە دوو باڵەفڕە بۆ بۆردمانی بانەکانی قولقولە نێردران و کەوتنە بۆردمانی ئەوێ و هەروەها بۆردمانی سەنگەری بارزانییەکان لە ڕۆستەم ئاوا و، زیانی گیانییان پێ گەیاندن.

کردەوە عەسکەرییەکانی عەقید

مزەفەری لە دزێ

بەرەبەیانی ڕۆژی بیست و حەوتی ڕەشەمە هەواڵ بەئەرکانی هێزی کوردستان گەیشت گوایە سەید تەهای هەرکی کە لە خیلانی ناوچەی «دۆڵ»ە تەبای هەندێ لە تفەنگدارانی خۆی پەلاماری بنکەی جەندرمەی دزێی داوە و، جەندرمەیەک و تفەنگدارێک بریندار بوونە و یەکێکیش لە پیاوانی تەها کوژراوە. چەکداران لە دەمی پەلاماردانی ئەو بنکەیەدا، تێلی تەلەگرافی پێوەندیی نەغەدە و ورمێیان پساندبوو و، دەریش کەوت ئەو کارەی سەید تەها بەپێی هاندان و فەرمانی بارزانییەکان بووە.

هەروەها ئەو زانیبارییانەی گەیشتبوون وایان ڕادەگەیاند کە مەلا مستەفا نیازیەتی بەهۆی هەرکییەکانەوە هێرش بکاتە سەر شەیتان ئاوا و تەنانەت هێزێکی سەت کەسیشی لە پیاوانی بارزانی ناردووەتە بانەکانی وەزنە و خان تاوس و چیچلیک ویونسلی و، هەتا نێزیکی «قەلبی» هاتوونەتە پێش و دەیانەوێ بەم هۆیەوە کەلەبەرێک بخەنە بارودۆخی بەرگریکەرانەی ئەو کەتیبەیەی لە بانەکانی وەزنە و خان تاوسدا هەواری گرتووە. دەسبەجێ لە ڕێگەی فیرقەی ٤ەوە فەرمان درا دوو لۆری جەندرمە بنێردرێنە ئەو شوێنە و هەتا زووە پێوەندیی نێوان نەغەدە و ورمێ گرێ بدەنەوە لەبەرئەوەی فەرامۆشی لەم کارەدا دەبێتە هۆی ئەوەی بارودۆخی هێزی سوپا بەتەواوەتی بگۆڕێ.

لە ڕۆژ بیست و هەشتەمی مانگی ڕەشەمەدا سەرکردەی فیرقە بڕیاری دا کاروانێکی پێکهاتوو لە فەوجی سوارەی کوردستان کە چوار ڕۆژ پێشتر لە نەغەدەوە بەنیازی پێکهێنانی هێزی سپێری سەرکردایەتی هاتبووە ورمێ، تەبای بطریەیەکی ٧٥ی و زرێپۆشێکی شەڕ و دەستەیەک هاوەن لە ورمێوە بەسەرکردایەتیی عەلی قولی مزەفەری

زەنگنە بەرەو دزێ بکەونە ڕێگە و پاش دابینکردنی هێڵی هاتوچۆی نێوان نەغەدە و ورمێ، لە تەوەرەی جادەی دزێ و سیاوانەوە بکەونە پەلاماردان هەتا لەم ڕێگەیەوە باڵی راستی کاروانی دۆڵی قاسملو دەستەبەر بکەن و بزاوتی ئەو کاروانە ئاسان بکەن.

سەعات حەوتی ڕۆژ بیست و نۆ کاروانی پێشوو لە ورمێوە بەرەو دزێ کەوتە ڕێگە و هەر بەگەیشتنی بەو شوێنە سەیری کرد ئەو جەندرمانەی پێشتر بە لۆری ناردرابوون لە بانەکانی باشووری شەیتان ئاوا لەگەڵ چەکدارانددا بەرەوڕووی یەکتر وەستاون، هەر ئەو کاتە لیوا هومایوونیی سەرکردەی هێز لە گەڕانەوەی خۆی لە نەغەدەوە بۆ ورمێ و دیمانەکردنی سەرکردەی هێزی عێراقدا، گەیشتە دزێ و فەرمانی دا بەعەقید عەلی قولی مزەفەری زەنگنەی سەرکردەی کاروان هەتا لەو شوێنە لە بانەکانەوە هەموو زانیارییەک وەربگرێ و پێوەندی بپارێزێ. سەرکردەی کاروان دەسبەجێ سوودی لە خێڵانی خۆڵاتی وەرگرت کە لەگەڵ کارواندا بوون و، بەشەو بانە ناوبراوەکانی گرت و، بەم شێوە لە زۆربەی شوێنەکاندا بارودۆخ چەسپا.

فەرمانە عەسکەرییەکانی

مەزن ڕێزداری پیرۆز شاهەنشا

لە ڕۆژی سێیەمی مانگی رەشەمەی ١٣٢٥دا، واتە لە دوایین ڕۆژی ساڵدا ئەو دەمەی ڕاپۆرتی کارە سوپاییەکان لە هەمبەر بارزانییەکاندا کەوتنە پێش چاوی مەزن ڕێزداری پیرۆز شاهەنشا کە پلەی سەرکردایەتیی هەموو هێزگەلی هەیە، بۆ ئەوەی بەربەستی لە ڕوودانی پێشهاتی وەک پێشهاتەکەی نەلۆس بکرێ و هەتا زوویشە بارزانییەکان لە زەویی ئێران بکرێنە دەرەوە، فەرمانی یەکڕاستی لە ڕێگەی ئەرکانی سوپاوە دا بەسەرکردەی فیرقەی چوار و هێزگەلی کوردستان. فەرمانی دا بەهەر نرخێک بێ پێویستە هێزی کوردستان ئەنجامی ئەم فەرمانە رابگەیێنێ.

ئەو خاڵە گرینگانەی لە فەرمانەکەی مەزن ڕێزداری پیرۆز شاهەنشادا بەرچاو دەکەون، بەم شێوەیەی خوارەوە بوو:

«هەرچەندە ئێوە خاوەن هێزی تەواون بەڵام لە ئۆپەراسیۆندا بیرەبیرن و، بەو جۆرەی هیوا دەکرا کردەوەی پوخت لە لایەن هێزەوە بۆ هەڵکەندن و سەرکوتی بارزانییەکان نەکراوە.

دەستکەوتنی زانیاری لە لایەن بارزانییەکان لەبارەی ئێوەوە زۆر باش بووە و لە هەر

کوێیەک یەکەکانی ئێوەیان بەلاواز زانیبێ هێرشیان کردووە و ئەنجامی چاکیان بەدەست کەوتووە. لەو خاڵانەش کەوا کاروانگەلی ئێوەی تێدا بەهێز بووە، ئەوان لە پێش پەلاماری یەکەکاندا پاشەکشێیان کردووە.

بارزانییەکان بەهەبوونی دوو تۆپ توانیویانە جارێک لە نەڵۆس و جارێکی تر لە دەوروپشتی نەغەدەدا یەکەکانی ئێوە بۆمباباران بکەن تەنانەت تۆپێکی ئێوەش لە کار بخەن.

بەپێی ئەمانەی سەرەوە دەبێ دەرس لەم بابەتانە وەربگیرێ و، ئەو چەوتییانەی لە رووداوی نەڵۆس و ئەرەنەدا بەسەرتاندا هاتن سارێژ بکەن و ئەم فەرمانانەی خوارەوە بەوردی جێبەجێ بکەن:

«ئەلیف: لە هیچ کوێیەک مۆڵگە بەکەمتر لە کەتیبەیەک دانەنێن.

«بێ: بەهۆی باڵەفڕەوە هەموو بنکە و ڕێبازی کۆچ و باری ماڵە بارزانییەکان(٢٢)و هەروەها شوێنی تۆپخانەکانیان بۆمباباران بکەن.

«جیم: بەهۆی خێلانی جێ متمانەوە هەموو ڕۆژ زانیاری لەبارەی بارودۆخ و چۆنیەتیی ماڵە بارزانییەکان وەربگیرێ.

«دال: پێویستە ئۆپەراسیۆن هەتا ١٥ ئاخەلێوەی ١٣٢٦(واتە ٤ نیسان ١٩٤٧) بەکۆتا بێ و بەجۆرێک جێبەجێ بکرێ بارزانییەکان فریای هەلاتن نەکەون و، دەبێ کۆتایی بەم کاری ئابڕووچوونەی سوپا بێ.

«هێ: خانانی مەنگوڕ، مامەش و دێبوکری زیانی گیانییان پێ کەوتووە، دڵیان بدرێتەوە و ڕێزیان لێ بگیرێ و نەهێڵرێ بەهۆی ئەم زیانانەوە دڵسارد ببن و، دڵهێوری لەدەست بدەن.

«واو: سێ سەرکردەی کاروان بۆ کردەوەکانی خۆتان دیاری بکەن، یەکیان لە باکور لە ناوچەی مەرگەوەڕ، یەکی تریان لە دۆڵی قاسملو و هەردوو باڵی ئەم دۆڵە، سێیەمیان لە ناوچەی نەغەدە و سۆفیان، بۆ ئەوەی ئەم سەرکردانە کردەوەی کاروانەکانتان ڕێک بخەن و ڕێنوێنییان بکەن و ئەو فەرمانانەی دراون جێبەجێیان بکەن.

(٢٢) واتە شاهەنشای ئێران فەرمانی دابوو ئافرەت و پیر و منداڵانی بارزانی بدرێنە بەر بۆردمانی باڵەفڕە.

«زێ: له بوواری پێوەندی لەگەڵ کاروانگەلدا، ئەوپەڕی وردایەتی بنوێنن و هەوڵ بدەن هەمووده‌م لەگەڵ تێکڕای کاروانەکاندا پێوەندیتان هەبێ.

«حێ: پارێزگاریی کاروانەکان شایەنی ئەوپەڕی وردەکارییە و دەبێ بەتایبەتی لە شەواندا زۆر وریای خۆتان بن، نەخاسمەش لە زارگەلی و دۆڵ و ڕێبازگەکاندا چاوەدێری زۆر پێویستە لەبەرئەوەی بارزانییەکان لە سوودوەرگری لە باری زەویدا زۆر کارزانن و گەورەترین کەڵک لە پەنا و پەسیوی خۆزایی وەردەگرن.»

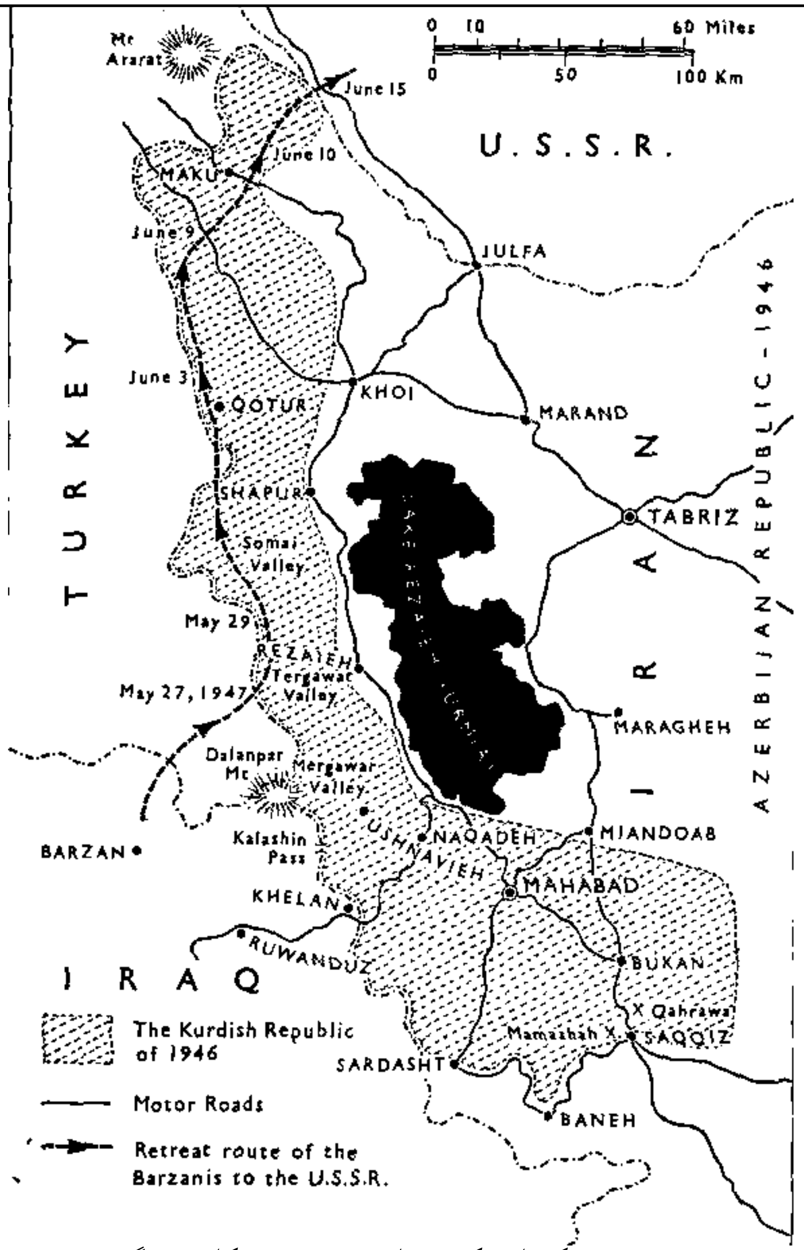

نەخشە ٣:   سنووری کۆماری کوردستان، شوێنی شەڕەکان و ڕێگەی
کشانەوەی بارزانیەکان بۆ سۆڤیەت

فەسڵی هەشتەم

دەسپێکی ساڵی ١٣٢٦ و شەڕی گەرمی نێوان هێزی هەردوو لا

بەدیلگیرانی هەندێ
لە پیاوانی سوپا بەدەستی بارزانییەکان

سالّی ۱۳۲۵، بەبێ ئەوەی ئەنجامێکی یەکجارەکی لە کردەوەی هێزگەلی سوپا لە بەرامبەر بارزانییەکاندا بەدی بێ، بەسەر چوو. لێکۆڵینەوە لە چالاکیی هێزگەلی دەوڵەت لە سالّی رابردوو لە کوردستاندا پیشانی دەدا کەوا هەرچەندە سەرکەوتنی گرینگ هاتوونەتە دی بەڵام هێشتایش بەرکەوتی ئەم کردەوانە ناتوانێ لەگەڵ ئەو خۆبەختکارییانەی کراون، هاوسان بووەستێ. بەو واتایەی «ئەنجام» بەبەراورد لەگەڵ چالاکییەکانی سوپادا، کەمێکی لێ بەدیار کەوت. لە لێکۆڵینەوەی گورجوگۆڵییەکانی سوپادا ئەو ئەنجامە وەردەگیرا کە زۆرینەی کردەوەکانی سالّی ۱۳۲۵ برێتی بوونە لە چەسپاندنی هێز لە کوردستان و گەمارۆدانی بارزانییەکان و دەرپەڕاندنی ئەوان بەرەو سنوور، هەروەها پێشگیری لە تێکەڵاوییان لەگەڵ تایەفانی تر و دەربازبوونیان لە سنووری باکوردا.

لە سالّی ۱۳۲٦دا کردەوەی شەرکەریی رێکوپێک کە بوونە مایەی شکانی یەکجارەکیی بارزانییەکان، روویان دا. لە ئەنجامدا هێزی دەوڵەت لە ماوەیەکی کورتدا توانیی ئەوان سەرکوت بکا و راوەدوویان بنێ. کردەوەی سوپایی لە سالّی ۱۳۲٦دا بەپێشهاتێکی چاکی وەک ئەمەی خوارەوە دەستی پێ کرد:

کۆمەڵێک لە سەربازانی بەدیلگیراوی رووداوی نەڵۆس لەو دەمەی باژێری شنۆ بۆمباباران دەکرا، سوودیان لە هەل وەرگرت و لە مێژووی یەکی ئاخەلێوەدا لە رێگەی دۆڵ و نەواڵەکانەوە خۆیان بەنەغەدە گەیاند و ئەم زانیارییانەی خوارەوەیان خستە بەردەمی سەرکردەی مۆڵگە:

چەکدارانی بارزانی سوودیان لەو دەسرۆکی ناسینەوەیە وەردەگرت کە تایبەت بوو بەسەربازان بۆ ئەوەی ئیشارەتی «خۆمانین!» بەباڵەفڕە بدەن، لەم رێگەیەوە ئەو باڵەفڕانەیان دەخاپاند کە بۆ بۆمبابارانی ئەوان راسپاردرابوون. پیاوانی بارزانی لەبەر نەبوونی ئازووخە و خواردن لە تەنگانەدان.

سەرکردەی سوپا دەسبەجێ فەرمانی دا بۆ ئەوەی «دەسرۆکی ناسینەوە»ی هەر هەموو یەکەکان بگۆڕدرێن. ئەو زانیارییانەی لە رۆژی دووەمی جێژندا بەدی هاتبوون پیشانیان دا کەوا:

بەرەواژی هەندێ بانگەواشە، دژبەری لە نێوانی تایەفەکانی بارزانیدا نییە. لەبەرئەوەی بارزانییەکان لە رووی مەزهەبییەوە بەشێخ ئەحمەد و لە رووی سەرکردایەتیی سوپاییشەوە هەر هەموو بنەماڵەکانیان بەمەلا مستەفا تەواو متمانەدارن، بەشێوەیەکی گشتی بارزانییەکان بێ چەند و چۆن پێڕەوی لە دیتنی ئەم دوو پێشەوایە دەکەن(٢٣). بەتایبەتیش لە کاتی ئێستەدا کەسانی پیس و ناپاک لە بابەتی ئاشووری و ئەرمەنیی ئاژاوەگێڕ لەناویاندا هەن و بەردەوام ئاگری گۆنگەران خۆش دەکەن. ئیتر بیری رووبەڕووبوونەوەی دەوڵەت لەناو ئەواندا لە جاران پتر گوڕی ستاندووە. ئەم زانیارییانە پێشانی دەدەن کەوا لە رووی تەقەمەنییەوە لەو کاتەوەی کەسانی سەر بە زێڕۆ و تەها هەرکی و هەندێ ئاشووری و ئەرمەن چوونەتە پاڵیان، بەسەر یەکەوە هێزێکی برێتی لە ٢٥٠٠ تفەنگدار و، پەنجا برێنی سووک و گران و ١٥٠ هەتا ٢٠٠ پارچە چەکی تەماتیک و چوار تۆپی ٧٥بییان پێک هێناوە. وێڕای ئەمە برێکی گەورە لە نارنجۆکی دەستی و گوللەی کونکەرە و دەوروبەری چوارسەت هەزار فیشەکیش لەبەر دەستی بارزانییەکاندا هەیە. لە رووی خۆراکیشەوە وەک سەربازەکان زانیارییان دابوو، بارزانییەکان بێ کۆتایی لە تەنگژە و پەرێشانیدان و بەردەوام بوونەتە سەربار بەسەر خێڵانی خۆلاتیی ئێرانی و دانیشتووانەوە. لە رووی پێوەندیدارییەوە خاوەن چەند دەزگایەکی تەلەفۆنن و پتری پێوەندیی خۆیان بەهۆی تەتەری پیادەوە جێبەجێ دەکەن.

لە رۆژی دووی مانگی ئاخەلێوەدا ئەرکانی هێز بەنیازی هاوکاری و گۆڕینەوەی پێوەندیی پێویست، پێوەندیی خۆی لە ڕێبازگەی «گۆکچە»ی عێراقیدا دامەزراند و، هەموو رۆژێ لە سەعاتی دیاریکراودا زانیاریی پێویستیان دەگۆڕییەوە، هەتا هەم عێراقییەکان لە هاتنی هێزی دەوڵەت ئاگەدار بن و بەیەکدادانی نالەبار روو نەدا و هەمیش هەردوولا لە بزووتنەوەی بارزانییەکان ئاگەدار بن.

ئەو باڵەفڕانەی لەبەر دەستی هێزدا بوون، لە هەموو رۆژانی کۆتای ساڵی ٢٥ و سەرەتای ساڵی ٢٦دا(٢٤) بەبۆمبا و نارنجۆک هێرشیان دەبردە سەر بانەکانی قولقولە،

(٢٣) پێشەوایانی بارزانی جگە لەوەی کە بەدڵسۆزی سەرکردایەتیی بزووتنەوەی رزگاریی کوردیان کردووە و گەل متمانەی خۆی پێیان داوە هەروەها خاوەن پلەیەکی گرینگی ئایینیشن بۆیە بارزانییەکان تەواوی پشتەوانی لە بۆچوون و رێنوێنییەکانی ئەوان دەکەن.
(٢٤) واتە لە رۆژانی پێش ٢١ ئادار و رۆژانی دووای ئەو لە ساڵی ١٩٤٧ .

مەمکان، بەردەزەرد و شنۆ و مەکۆی بارزانییەکان و، بەبۆمبابارانکردنی چەکداران ئەنجامی پێویستیان دەهێنایە دەست.

ئەو کاتە کاروانی پشتەوانیی لە تارانەوە هاتوو، لە ژێر سەرکردایەتیی عەقید «مەجیدی»دا کە پێک هاتبوو لە کەتیبەی پیادە، دەستەیەکی ۷۵ و دەستەیەکی هاوەن ڕۆژی دووەمی ئاخەلێوە لە تەورێزەوە گەیشتە مەهاباد و لە ڕۆژی سێیەمی جێژندا هاتنە ناو نەغەدەوە و ئەرکیان پێ درا دوای دوو ڕۆژ حەسانەوە، ئاواییی ئەرەنە و دەربەند بگرن.

کردەوکانی کاروانی عەقید نیساری

لە ڕۆژی یەکەمی ئاخەلێوەوە هەتا دەمی ڕۆژئاوای ڕۆژی چوارەم

دوای ئەوەی ئەم کاروانە وەک چۆن لە پێشەوە گوترا بانەکانی زەرکا و نێرەگیی گرت و خۆی تیایاندا گیرساندەوە، دەمەو ئێوارەی ڕۆژی بیست و نۆی ڕەشەمە لە بانەکانی خوارووی ڕۆژهەلاتی سینگان و چیای قولقولەدا لە لایەن بارزانییەکانەوە پەلاماری درا بەلام ئەو پەلامارانە بەرپەرچ درانەوە. بەلام بارزانییەکان لە سەعات پێنجی پاشنیوەڕۆی هەر ئەو ڕۆژەدا لە لای بستووی «قەلاسی»یەوە[٢٥] برەویان بەکاری خۆیان دایەوە بەجۆرێ سوارانی خۆولاتیی نووری بەگ کە ناردرابوونە «تووی» لە بەرامبەر پالەپەستۆی بارزانییەکاندا پاشەوپاش کشانەوە. بارزانییەکانیش درێژەیان بەپێشوەچوونی خۆیان دا و لە سەعات دەی پاشنیوەڕۆی هەر ئەو ڕۆژە لە بانەکانی «هەڤرس»دا بەپارێزە بەرگرییەکانی فەوجی سوارەی فەوزیە گەیشتن، بەلام لە بەرامبەر وەستانەوە و بەرتەکی بەرگریکەرانی هەڤرسدا لە جوولە کەوتن. هەروەها بۆ ئەوەی بتوانن دەست بەسەر بانەکانی بەردەزەرد و قولقولەدا بگرن، سەرکردایەتی ئەم کردەوانەی خوارەوەی بەجێ هێنا:

فەرمانی دایە سەرکردەی کاروانی دۆڵی باراندێز «عەقید فولادوەند» هەتاوەکو خۆی پێوەندی بەسەرکردەی کاروانی مەرگەوەڕەوە بکات و بەیاریدەی ئەو، بانەکانی پێشوو

(٢٥) نووسەری ئەم کتێبە ناوی شوێنە کوردییەکانی زۆر بەچەوت و چەوێڵی نووسیوە، هەندێک جار ناوی یەک شوێنی بە دوو سێ شێوە تۆمار کردووە. ئێمە زۆر هەوڵمان داوە ناوە کوردییەکان ڕاست بکەینەوە بەلام لەوانەیە لە هەندێکیاندا سەرنەکەوتبین.

بگرێ. لە مێژووی دووی ئاخەلێوەدا فەوجی سوارەی فەوزیە لە بانەکانی هەڤرسەوە رووی کــردە ئاواییی قــەڵاسی و بۆی کــرا ئەو شــوێنە بگرێ بەڵام بارزانیــیــەکــان بەردەوام بەرگریکەرانی خۆیان لە بانەکانی هەڤرس و لە بەری دیوی شیرگان، قولقولە، چیای ئاق و بەرزاییــیەکانی سەرووی دژگوون «ناوچەی دەشتەبێل» و هەروەها لە بانەکانی ڕۆژهەڵاتی ئاوایی قەڵاسیــدا زیاد دەکرد. بەگوێرەی ئەو زانیــارییــانەی هاتبــوونە دەست چەکداران دەیانویست لە ڕێگەی کۆنترۆلکردنی ڕێگەی مەرگەوەڕ ـ دۆڵی قاسملووەوە یارمەتیی ئالیگرانی زێڕۆ و تەها بەهادوری بدەن و، لە پێشوەچوونی یەکە سوپاییــیەکــان لە دۆڵی قاسملو و هەروەها لە پێشوەچوونی کاروانگەلی باشوور پێشبڕی بکەن.

ڕووداوی نالەباری هەلەج و
بەدیلگیرانی هەندێ لە سەربازان

دوای ئەوەی ئاوایی قەڵاسی گیرا، سەرکردەی فەوجی سوارەی فەوزیە بەداهێنانێکی تایبەت بەخۆی و لە ئەنجامی پێڕەوکاری لە هەستێکی گرژ و لەبار کە بەهۆی گرتنی قــەڵاسی لە لایەن هێــزی دەوڵەتەوە هاتبــووە دی، بڕیاری دا ئاوایی هەلەج کــە لە سێ کیلۆمەتری باشووری قەڵاسییەوە هەڵکەوتووە، داگیر بکات. بۆ بەدیهێنانی ئەم نیازە، لە ڕۆژی ســێیــەمی جێــژندا هێزێک لە سواران و دەستــەیەک بڕین بەرووکاری ئەو بانانەی بەسەر هەلەجیــاندا دەڕوانی، ڕەوانە کران. شان بەشانی پێشــوەچوونی ئەو سوارکــارانە، ســەرکردەی فــەوج و هەروەها سەرکــردەی کــاروانیش لە روانگەی هەڤرســەوە لە کارەکــانی ئەوانیان دەڕوانی.

دوو تیپ لە سوارکارانی یەکەم بەرازانەوەی پێویستەوە رووەو ئامانج هەڵمەتیان برد و هەتا ســەعــات دە و نیــو بە ســەرکــەوتنەوە ڕێگەیان بڕی، بەڵام کــتــوپڕ لە یەکــێک لە کەلەبەرەکانی چیاوە کەوتنە بەر ئاگربارانی خەستی بارزانییەکان و، ناچار مان لە یەکێک لەم کەلەبەرانەدا وەستان و خۆیان شاردەوە. بارزانییەکان کە رابردوویێکی بێ پسانەوەیان لە ســوودوەرگــری لە زەویدا هەیە، بەناســینی تەواوی هەلومــەرجی زەوییــەوە دەســبــەجێ «گــەلی»یەکــەیان کــۆنتــرۆڵ کــرد و لە پێش و لە پاشــەوە هەڵمــەتی خــەست و خــۆڵیــان بردنەسەر. ئەم پێکدادانە زۆر خوێناوی و بێ پێشینە بوو و هەتا سەعات ٢٠ی هەر ئەو ڕۆژە درێژەی کــێشا. دواجــار مــلازمی یەکــەم ســەید مــحەمــەدی ئیــمــامی و ١٣ کــەس لە

سەربازان شەهید و ون بوون، ٩ کەسیش بریندار بوون و ملازمی دووەم حەمید جیهانبانی بە ١٥ مرۆڤی خۆیەوە بەدیلی کەوتە دەست چەکداران، لە کوردانی خۆمانییش(٢٦) دوو کەس شەهید و یەکێک بریندار بوون. چوار پارچە چەک و سێ برێنی گرانیش کەوتنە دەستی چەکداران. لە راستیشدا چەکداران توانییان هەردوو تیپی ناوبراو بەتەواوەتی لەناو ببەن و، مەلا مستەفاش وێڕای ژمارەیەکی گەورە لە بارزانییەکان خۆی لە بانەکانی هەلەجدا قایم کرد.

روونکردنەوەی پێویست ئەوەیە تەرمی نەقیبی جوانەمەرگ شەهید سەید محەمەد ئیمامی لە ڕۆژی شازدەی ئاخەلێوەدا دوای گرتنەوەی سەرلەنوێی بانەکانی هەلەج، هەرچەندە ئەوەی چوار گوللەی پێ کەوتبوو و بەساغی بەسەر بەفرەوە مابوو، کەوتەوە دەست. تەرمی جوانەمەرگی ناوبراو، دەسبەجێ گواسترایەوە ورمێ و بەرێوڕەسمی سوپاییەوە نێژرا.

ئەم کارە بێ وردبوونەوەیە تەنیا بەهۆی هەستی هاڕووژاوەوە رووی دابوو، ببووە مایەی لەناوچوونی دوو تیپی سوارکارە، بۆیە ئەرکانی سوپا پاش فەرمانی پێشووی لەبارەی نەناردنی یەکەگەلی بچووکەوە بۆ بەرووداو وەستانی چەکدارانی لێهاتووی بارزانی بەتایبەتی لەو بەرزاییانەی زۆر کوور و بەیەکەوە بەستراون و پێچ و پلووچیان تێدا زۆرە، فەرمانێکی تری بەشێوەی خوارەوە دەرکرد:

«ئەم رووداوانە بەچاکی پیشانی دەدەن کەوا لەم بەشەدا هیچ پلان و پێشنیازێک لەگۆڕێدا نییە، لەبەرئەوەی ئەگەر پلانێکی دیار و تایبەتی هەبوایە ئەوا سەرکردەکان دەستی خۆیان نەدەخستە ئەم جۆرە کارە نالەبارانە و رووداوی ئاوهاش روویان نەدەدا، داوێنی ئەم پێکدادانەش هێندە درێژەی نەدەکێشا و ڕۆژ بەڕۆژ ورەی دوژمن بەگوڕتر و، ئازایەتیی بارزانییەکان چاکتر نەدەبوو.

گەورەترین و گرینگترین ئەرکی ئێوە لە باری ئێستەدا ئەوەیە تێکڕای بانەکانی ڕۆژئاوای قاسملو بگرن و ئەم ناوچەیە هەتا شنۆ پاکژ بکەنەوە، بەمە ئێوە دەتوانن پێدەشتی مەرگەوەڕ بخەنە ژێر پێوە. دەبێ ئەوەش بزانن پێشوەچوونتان لە پێدەشتی مەرگەوەڕدا ئەگەربێتو بانەکانی نێوان قاسملو و مەرگەوەڕتان بندەست نەکردبێ ئەوا هیچ

(٢٦) «کوردانی خۆمانی» و «خێلانی خۆلاتی» ئەو خێڵە کوردانەن کە پاش لەدەست چوونی کۆماری کوردستان ـ هەندێکیشیان هەر لەسەردەمی کۆمارەوە، خۆیان فرۆشتبوو و بووبوون بەجاش.

سوودێکی نابێ.»

بارزانییەکان دوای خۆ قایمکردن لە بانەکانی هەلەجدا، لەسەعات ١٩ی ڕۆژی سێیەمی مانگی ئاخەلێوە لە ڕێگەی بانەکانی باشووری قەلاسی و ڕۆستەم ئاواوە بەرەو سەنگەرەکانی فەوجی سوارەی فەویە ـ کە لە هەڤرسدا خۆی لە پاریز نابوو، بەگوللەبارانێکی خەستی تۆپ و برێنی گران و سووک پەلاماریان برد. ئەم پەلامارە بەیاریدەی ٥٠ مرۆڤی ئالیگری زێڕۆ بەهادووریبیەوە جێبەجێ کرا. سەرەتا، چەند هەسپێک لە فەوجی سوارەی فەوزیە گلان و بریندار بوون و ئاگرباران هەتا نیوەی شەو درێژەی کێشا. بارزانییەکان و هەندێ لە یاریدەرانیان توانییان سوود لە تاریکیی شەو وەربگرن و بگەنە ناو یەکێک لە سەنگەرانی سوارە «سوارەی دووەم» و شەڕێکی دەستەویەخە لە سەنگەرەکانی سوارانی ناوبراودا هاتە کایەوە.

سەرکردەی فەوج دەسبەجێ فەرمانی دا بەسوودوەرگری لە تاریکی، یەکەگەلی خۆیان بەرەوپاش بکێشنەوە و خۆیان بەگوندی هەڤرس بگەیێن. لەم پەلامارە شەوییەدا ملازمی دووەمی سوارە «مستەفا هاتیفی» لە پەڕگەی گوندی «نارێ» لەگەڵ حەوت سەربازدا شەهید بوون و چواری تریش بریندار بوون، بەم ئاوایە ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ چەکداراندا بەکۆتا گەیشت.

سبەینی ڕۆژی چوارەم فەرمان بەباڵەفڕە درا ئاواییی هەڤرس و بانەکانی ڕۆژئاوای ئەوێ بۆمباباران بکەن. باڵەفڕە توانییان هەتا دەمەو ئێوارەی ئەو ڕۆژە پتر لە ٦ جار مەکۆی چەکدارانی بارزانی و زێڕۆ بەهادوری لە دیوی هەلەجەوە بۆمباباران بکەن و لە دواین جاری بۆمبابارانی ئاسمانیدا، فەرمان بەبەشی سوارە درا سوود لە تاریکیی شەو وەربگرن و بەرەوپاش بگەڕێنەوە. لە دەمەو ئێوارەی ڕۆژی چوارەمدا فەوجی سوارەی فەوزیە کەوتە پاشەکشێ و، وەکات لەگەڵ ئەو پێکدادانە خەست و خۆڵەی لە بانەکانی نێرەگی و زەرکادا ڕوویان دا، بارزانییەکان لەبەر پاڵەپەستۆی بۆمبابارانی ئاسمانی و تۆپخانەدا شکان و بەرەو هەڤرس پاشەکشێیان کرد و، کاروان لە زەرکادا مۆڵی خوارد. شایەنی زانینە لە ئۆپەراسیۆنی ڕۆژی چواری ئاخەلێوەدا باڵەفڕەکان جموجۆڵی بەرچاویان لە خۆدا نواند و بوونە مایەی هەستانی ورەی پیاوانی خۆمانی و ڕماندنی ورەی تفەنگدارانی بارزانی. هەرچەندە سێ باڵەفڕەش بەگوللە ئەنگاوتران بەلام توانییان بگەنەوە بەباڵەفڕگە. هەروەها بۆ پاسەوانی لە پاشکۆی بەشی پێشوو ـ کە جێگەی مەترسی بوو، فەرمان درایە فەوجی

ئەسفەهان کە لە ورمێدا بوو بۆ ئەوەی دەسبەجێ بەرەو سیلوانا بکەوێتە ڕێگە. لەو دەمەیدا ئەو ڕووداوە نالەبارە لە هەڤرسدا بەسەر فەوجی فەوزیەدا هاتبوو و ئەرکانی سوپای تێدا ئاگەدار کرابووەوە، فەرمانی نوێ گەیشتبووە سەرکردەی فیرقە و سەرکردەی ئەرکانی سوپا فەرمانێکی بەشێوەی ژێرەوە دا بەسەرکردەی هێزگەلی کوردستان:

«ئێوە باش ئاگەدارن ،خێڵان بەتایبەتیش تایەفەگەلی بارزانی لە سایەی بەدیهێنانی گچکەترین سەرکەوتندا گەورترین ورەیان تێدا بەدی دێ، ئەم کارەی بارزانییەکان لە ئەنجامی سەرکەوتنی چەند ڕۆژ لەمەوپێشیانە کە لە هەلەجدا بەدییان هێنابوو. سەرهەڵدانی ئەم ڕووداوانەش بەبۆنەی هەڵەی ئەفسەرانەوەیە و هەتا زەبرێکی گەورە و بەکار لە خێڵان نەسرەوێن ئەم شێوە پەلامارانە بۆ ئێوە زۆر دەبن.

لەم دوو ڕووداوەی دواییدا ئەوە خوێندرایەوە بارزانییەکان لە نوختەیەکدا بەهەموو تواناوە هێرش دەکەن، پاش تێشکانیش جارێکی تر لە نوختەیەکی تردا خۆیان کۆ دەکەنەوە و لەوێ دەست بەهێرش و هەڵمەت دەکەنەوە. ئەگەر هەل و دەرفەتیان هەبێ و لە بارێکدا باڵادەستی و دەستپێشکەری بەدەستی ئەوان بێ ئەوا بێ ڕادە بۆ کاروانگەلی ئێوە مەترسیدار دەبن.

پێویستە لە هەموو نوختەکاندا پاڵەپەستۆیان بخەنە سەر، لەبەرئەوەی ئەوان هەر دەمێ خۆیان لەبەرامبەر هەڕەشەی ورد و دروستدا ببیننەوە ئەوا ورەیان یەکجار دادەبەزێ و بەدیهاتنی سەرکەوتن بۆ ئێوە لە سەتی سەت دەستەبەر دەبێ. لەلایەکی ترەوە لە هەڵمەتی شەوانەی بارزانییەکاندا ئەوە بەدەر دەکەوێ کە کردەوەی باڵەفڕە و بۆمبابارانکردن لە دژی بارزانییەکاندا بووەتە مایەی تەنگوچەڵەمەیەکی گەورە بۆیان بۆیە بەشەو هێرش دەکەن. پێویستە سوود لەم بابەتە وەربگیرێ و نەخشەیەکی ئاگرینی چاک بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی پەلاماری بارزانییەکان دابنێن.»

چۆنیەتیی کردەوەی
کاروانی دزێ و کاروانی باراندێز

کاروانی دزێ بەسەرکردایەتیی عەلی قولی مزەفەری، بەر لە گزنگ دانی ڕۆژی دووەمی ئاخەلێوە ، بەهۆی چەکدارانی سەرگەلەی خۆی توانیی بانەکانی باشووری دزێ و هەروەها بانەکانی باشووری ڕۆژئاوای شەیتان ئاوا، زێوە، نەسرئاوا و بانەکانی دەربەند و نازناز

داگیر بکات و لەوێوە درێژە بەپێشوەچوونی خۆی بدات و، بەماوەی نیو سەعات بانەکانی باشووری دزێ و، هەتا دوو سەعاتی تر بانەکانی باشووری شەیتان ئاوا، زێوە و نەسرئاوا و، هەتا سەعات ٨ی سبەینەش بانەکانی باکوری دەربەند و تازاس داگیر بکات. لە هەموو ئەو شوێنانەی پێشوودا بەرگرییەک لە چەکدارانەوە سەری هەڵنەدا. بەڵام ئەو کاتەی هێزی سوپا بەرەو باکوری دەربەند دەچوو، کتوپڕ ٦٠ کەس لە چەکدارانی بارزانی بەرەو ئەو بەرزاییانە چوون و شەڕێکی گران وێڕای هەڵمەتی پێدا پێدای چەکداران دەستی پێ کرد. لە ئەنجامدا لە بانەکانی نەسرئاوا دوو کەس لە پیاوانی جەندرمە شەهید بوون و سێ کەسیش لە پیاوانی فەوجی سوارەی کوردستان بریندار بوون.

زیانی بارزانییەکانیش لەم شەڕەدا گەلێک بوو بەجۆرێ ٤ تەرمی خۆیان لە بانەکانی نەسرئاوادا بەجێ هێشتبوو، هەروەها ژمارەیەکیان لە کوژراوەکانی خۆیان لە بانەکانی تازاسدا ناشتبوو. دواجار کاروانی ناوبراو توانیی لە شوێنە گرتووەکانیدا برج لێ بدا و بناوانی کاری گونجاو بۆ پێشوەچوونی کاروان بەرەو سیاوان دابمەزرێنێ. ئەم کاروانە لە ڕۆژی سێیەمی ئاخەلێوەدا دەربەندیشی گرت و لە نوختە گرینگەکانی ناوچەدا کەوتە لێدانی برج و سەنگەر.

ئەودەمەی ئۆپەراسیۆنی کاروانی دزێ و هەروەها چۆنیەتیی ئۆپەراسیۆنی کاروانی عەقید نیساری «واتە گرتنی سەرلەنوێی قەڵاسی بەهۆی فەوجی سوارەی فەوزیەوە» بەئەرکانی سوپا گەیشتن، فەرمانێکی نوێ لە تارانەوە بەم ناوڕۆکەی خوارەوە گەیشتە سەرکردەی فیرقە:

«لە تێکڕای ڕووداوەکانی چوار ڕۆژی یەکەکانی ئەم فیرقەیەدا ئەوە دەخوێندرێتەوە کە بەڕاستی بارزانییەکان و پیرەوکارانی زێرۆ دەیانەوێ بانە ناوەندییەکان «واتە بانەکانی نێوان دەشت، مەرگەوەڕ، دۆڵی قاسملو و شنۆ» بگرنە خۆیان و بەم ئاوایە لە لایەکەوە ڕێگەی ئازووخە بۆ خۆیان دابین بکەن و لەلایەکی ترەوە بەگرتنی ئەم بانانە تەنگ بەهەموو هێزەکانی سوپا هەڵبچنن. بەم پێیە، دەبێ زۆر وریای دۆخەکە بن و بەهەر شێوەیەکی بۆتان بلوێ بانەکانی پێشوو بگرنە دەست. لەبەرئەوەی بەم کارە، یەکەم: چەکداران لە ناوچەی ئاوەدانی و ئەو شوێنانەی دەشێ ئازووخەیان تێدا پەیدا ببێ، بکرێنە دەرەوە. دووەم: چێوەی جێ نیشتەبوونیان کەمتر و گچکەتر دەبێتەوە. سێیەم: ئامانجێکی چێتر لەم کۆچێ بوونەی ئەوان بۆ ئێوە دێتە دی و، کاری بۆمباباران بۆ ئێوە ساناتر و وردتر

دەبێ، چوارەم: هێزەکانی ئێوە کۆجێ دەبن.

لەلایەکەوە لەبەرئەوەی بانەکانی ڕۆژئاوای «دەشت ـ مەرگەوەڕ» بەرزن و ئێستە بەفر داپۆشیون و ڕێبازگە چیاییەکان یەکجار کەمن. واچاترە کاروانی ئێوە لە قەڵاسییەوە بەولاوەتر نەچێ و هەر لەو شوێنەدا باری پارێز وەربگرێ، بەڵام لەبەری ڕۆژهەڵاتدا پێویستە بەهاریکاریی کاروانی دۆڵی قاسملو تێکرای بانەکانی نێوان قاسملو و مەرگەوەڕ داگیر بکەن.

کاروانی دزێ پێویستە پاش گرتنی بانەکانی ڕۆژهەڵاتی دۆڵی قاسملو بەرەو سیاوان بەڕێ بکەوێ و ئەگەربێو بەم شێوەیە هێزی سوپا بتوانێ بارزانییەکان لە ناوچە شاخاوییەکەی نێوان مەرگەوەڕ و سنووردا لە گەمارۆ بنێ، وەک چۆن لە پێشەوە ئاماژەمان پێی دا، لەبەرئەوەی ڕێبازگەی هاتن و چوون لە ناوچەی بندەستی بارزانییەکاندا کەمە و ناوچەکە بەرزەڵان و داخراو و دژوارە، ئەوا گومان لەوەدا نییە زیانی گەورەیان پێ دەکەوێ و باڵەفڕە باشتر دەتوانن تەنگاویان بکەن». لەبەرئەوەی ئەرکانی سوپا لە فەرمانەکەی خۆیدا فیرقەی ڕاسپاردبوو لە بارەی ئەم تیۆرییەوە لێکۆڵینەوەی تێروتەسەل بکرێ و لە بەرئەنجامەکەیشی ئاگەدار بکرێنەوە بۆیە سەرکردەی فیرقەی کوردستانیش دوای موتالایەکی سەرلەبەر، لە هەمان مێژوو واتە لە سێیەمی مانگی ئاخەلێوەدا بیر و بۆچوونی خۆی بەم شێوەیەی خوارەوە بەتاران گەیاندەوە:

«بۆ دەسوەشێنی لە نێوانی دۆڵی قاسملو و مەرگەوەڕدا لەبەرئەوەی بارزانییەکان بانەکانی نێوان ئەو دۆڵەیان لە بن دەستدایە و بەرگرییەکی شایەن دەکەن، هەروەها لەبەرئەوەی قووڵاییی ئەو بانانە زۆر و کێوەڵانێکی دژوار و بەیەکترەوە گرێدراوە ناکرێ پۆلی گچکە بەناوی هێزی لاوەکییەوە بنێردرێ، بۆیە بڕیار درا کاروانی دۆڵی قاسملو رابووەستێ بەڵام کەتیبەیەکی پیادە و دەستەیەک زرێدار و دەستەیەک هاوەن و دەستەیەکی تری تۆپخانە بەڕووکاری باراندێزدا بچن و وێڕای پێوەندی کرنەوە بەکاروانی مەرگەوەڕ هەروەها لە پێناو وەدەرنانی چەکداران لەو ناوچە کێوەڵانییەدا دەست بەکردەوە بکەن و کاروانی مەرگەوەڕ مادامەکی باڵی چەپی خۆی لەدەست نەداوە، لەباری بەرگریدا بمێنێ و بەرەوپێش هەنگاو نەنێ.

لە تاراندا ئەرکانی سوپا ناردنی کاروانی دۆڵی باراندێزی پەسند کرد، هەروەها بیرەوەرییەکی دایە سەرکردەی فیرقە کەوا گرتنی ئەو بانانە بایەخێکی ژینەوەریی بۆ ئێوە

هەیە و ئەگەر بێتو ئەو بانانە بگیرێن ئەوا گەورەترین چەپەڵۆک بەبارزانییەکان و هاوکارانی زێرۆ و تەها دەکەوێ، هێزگەلی راسپێریش بۆ گرتنی ئەو بانانە پێویستە زۆر مەشقدار بن و لە رووی ژمارەوە بەس بن و، بەلایەنی کەمەوە دەبێ دوو کەتیبە بنێردرێن.

لە رۆژی چوارەمی ئاخەلێوەدا سەرکردەی فیرقە بڕیاری خۆی بەجێ هێنا و، کاروانی باراندێز ـ لە بن سەرکردایەتیی ئاغای عەقید فولادوەند و بەو خۆئامادەکارییەی پێشتر ئاماژەم پێی دا، راسپارد بەرەو دۆڵی باراندێز بەرەوپێش بچێ و بەرزاییەکانی باشووری نێوان «نەرەلەر ـ سەدیق» بگرێ و لەگەڵ کاروانی عەقید نیساریدا پێوەندی بکاتەوە.

کاروانی پێشوو توانیی پاش لێدانی زیانی ٥ کەس لە دوژمن و گرتنی سێ پارچە چەکی بڕنۆ، ئەو بانانە لە هەمان رۆژدا بگرێ. ئەم کردەوەیە بەدەستەوای باڵەفرە بوو و پێدا پێدا هەتا کۆتاییی رۆژی پێنجی ئاخەلێوە فڕینی باڵەفرە درێژەی کێشا و بەری بەرزاییەکانی بەردەزەرد، قولقولە و هەڤرسی بۆمباباران کرد و بەرئەنجامەکەیشی زۆر باش بوو. بەجۆرێ پۆلێ لە چەکداران لە رێگەبڕینێکی ناوچەی مەرگەوەڕدا بەئاوایەک کەوتنە بەر ئاگرباران و بۆمبابارانەوە هەر بەجارێک تەفروتونا بوون.

ئەو کاتە، لەبەرئەوەی کردەوە لە دزێ بەکۆتا هاتبوو و چەکدارانی ئەو دەوروبەرە ون بووبوون، فەرمان درایە فەوجی سوارەی کوردستان هەتا بچێتە ورمێ و بەئامانجی پاراستنی پاشکۆی کاروانی عەقید نیساری بەرەو سیلوانا ببزوێ. فەوجی ناوبراویش هێزێکی سوارەی خۆی لە شەیتان ئاوا بەجێ هێلا و پاشماوەی فەوجەکە بەرەو ورمێ رۆیشتن و لە رۆژی شەشەمدا چوونە ناو دەشتی مەرگەوەڕەوە. هەروەها کەتیبەی ئەسفەهان کە لە سیلوانادا وەستا بوو، هەر هەمان رۆژ ناردرایە نێرەگی و خۆی بەسەرکردەی کاروانی مەرگەوەڕ ناساند.

کردەوەی کاروانێکی نوێ کە بۆ تەواوکردنی چالاکییەکانی کاروانگەلی باشوور پێک هاتبوو

هەروەک لەناو توێی ئەو زانیارییە گشتییانەی رۆژانی سەرەتای مانگی ئاخەلێوەدا ئاماژەمان پێی دا، کاروانی پشتەوانیی عەقید مەجیدی بەتەواوی ئامێری خۆیەوە پاش گەیشتنی بەنەغەدە راسپاردرا بەرەو ئەرەنە و دەربەند ببزوێ. ئەم کاروانە بەرازانەوەی پێویست و شان بەشانی باڵەفرە لە سەعات حەوتی سەر لە سبەینەی رۆژی پێنجەمدا

بەرەو ئامانجی خۆی کەوتە ڕەوت و هەتا دوو سەعات و نیوی دوای نیوەڕۆ توانیی بەبێ پێکدادان ئەرەنە و میراوە داگیر بکات.

ئەرکی لاوەکی کە بەسەرکردەی ئەم کاروانە سپاردرا بوو بریتی بوو لە گرتنی بانەکانی پیرناسر. بۆ بەجێهێنانی ئەم ڕاسپێرییە، سەعات ٧ی سبەینەی ڕۆژی شەشەمی مانگی ئاخەلێوە کاروان بەرەو بانەکانی پێشوو کەوتە ڕێگە، بەیاریدەی باڵەفڕەوە دەستی کرد بەپێشوەچوونی خۆی و لە سەعات دوو و نیوی پاشنیوەڕۆ قەڵاتانی گرت و درێژەی بەپێشوەچوونی خۆی بەرەو بانەکان دا.

لەو پێشوەچوونەدا چەکداران ڕەقەکارییەکی زۆریان پێشان دا بەڵام لەبەر پاڵەپەستۆی کاروان و ئاگربارانی تۆپخانەدا، ئەو برجەی لە قەڵای پیرناسردایە و بەدەستی چەکدارانەوە بوو کەوتە بن دەستی هێزی خۆمانی و زیانێکی زەوەندی گیانی بەچەکدارانی بارزانی گەیشت بەجۆرێ بواری ناشتنی کوژراوەکانی خۆیان نەبوو و شەش تەرمیان لە گۆڕەپاندا بەجێ هێشت، جگە لەمە سێ دیل و سێ پارچە چەک و پارابلوومێک کەوتە دەستی سەربازان.

زیانی سوپا لەم بەیەکدادانەدا شەهیدبوونی عەریفی دووەم محەمەد عەلی پوور قاسمی و دوو سەرباز بوو. مەلازمی یەکەم (ڕەئووفی)یش لەلای پێیەوە ئەنگاوترا و پێنج سەربازی تریش بریندار بوون.

داڕشتنی پلانی دوا ئۆپەراسیۆن لە دژی بارزانییەکاندا چوونی سەرۆکی ئەرکانی سوپا بۆ ورمێ و ڕاگەیاندنی فەرمانگەلی نوێ

ئەو ڕاپۆرتانەی لە سەرکردەی هێزگەلی کوردستانەوە لەم ڕۆژانەی دواییدا دەگەیشتنە تاران پێشانیان دەدا کەوا هەرچەندە لە هەموو خاڵەکاندا کاروانگەلی ئۆپەراسیۆن توانیبوویان پێش لە دەسوەشاندنی بارزانییەکان بگرن، بەڵام پێشوەچوونی کاروانگەل لە زۆربەی خاڵەکاندا بەیەکجاری وەستا بوو، بەهۆی ڕوودانی پێشهاتە نالەبارەکانی پێشوو لە نەڵۆس و هەلەج و هەڤرس کە لە ڕۆژانی سەرەتای ساڵی نوێ واتە لە یەکەم و دووەم و سێیەمی مانگی ئاخەلێوەدا ڕوویاندابوو، سوپا دەستپێشکەریی کردەوەی لە دەست دابوو، «ئەگەر بمانەوێ ڕووناکتر بڵێین» لە هەمبەر بارزانییەکاندا باری بەرگریی

گرتبووه خۆی.

تاران له لێکۆڵینەوەی راپۆرتەکاندا چاک لەم هەلومەرجە تێ گەیشتبوو و دەیزانی هەندێ لەو هەڵکەوتانە کارێکی نالەباری «رەوانی»یان کردووەتە سەر بڕێک لە پیاوانی سوپا و، تەنانەت خێڵانی میریخوازیش تەواو ترساو و بێ هیوا بووبوون و خۆیان بەناوچە بندەستەکانی خۆیانەوە گیر کردبوو، بۆیە بڕیاری دا دۆخی فیرقە چاک بکاتەوە و ورەی پیاوانی سوپا و، غەیرە سوپاییەکانی میریخوزا بتەو بکاتەوە.

بۆ گەیشتن بەو نیازە، بەفەرمانی مەزن ڕێزداری پیرۆز شاهەنشا فەرمان بەفەریق رەزم ئارای سەرۆک ئەرکانی سوپا درا کە بەموتاڵا و لێکۆڵینەوە لە ناوچەکە و سەیرکردنی هەلومەرج و هەڵکەوتی هەموو هێزگەل لە نێزیکەوە، نەخشەیەکی تێکڕایی بۆ کردەوەگەل هەر لەوێ دابڕێژێ و بەرئەنجامی بینینەکانی خۆی بەبەرێزیان بگەیەنێتەوە.

بۆ بەجێهێنانی ئەم فەرمانە شاهانەیە، سبەینەی ڕۆژی چوارەمی ئاخەلێوە فەریق رەزم ئارا بەخۆی و ۳۰۰ پارچە زێڕی نیو پەهلەوی کە لەلایەن مەزن ڕێزداری پیرۆز شاهەنشاوە بەناوی جێژنانە بۆ ئەفسەرانی دیاری کردبوو، هەروەها ۱۹۸ نیشانی ئازەر ئابادگان و ۲۰۰ مێدالیەی بوێری، بەباڵەفڕە بەرەو تەورێز بەڕێ کەوت. بەڵام لەبەرئەوەی هەوا لەزنجان نالەبار بوو، ناچار گەڕایەوە تاران و ڕۆژی پاشتر گەیشتە تەورێز. پاش هەڵوەستەیەکی کەم لەم شارەدا چووە ورمێ، لە سەعات سێی پاش نیوەڕۆی هەر ئەو ڕۆژەدا لە ئەرکانی فیرقەی ۳دا خەریکی لێکۆڵینەوەی بارودۆخی سوپایی بوو و لە ڕۆژی شەشەمی مانگی ئاخەلێوەدا بۆ ئەوەی زانیاریی چاتری دەست بکەوێ خۆی سەردانی هەموو کاروانگەلی باکور و باشووری کرد و فەرمانی شاهانەی بەئەفسەرانی هەموو کاروانەکان گەیاند و بەپێدانی جێژنانە و نیشانە ئەفسەرانی بەدەستاندەی مەزن ڕێزداری پیرۆز هیوادار کرد و پێی ڕاگەیاندن کەوا زاتی شاهانە خۆی بەردەوام ئاگەداری شێوەی کار و خۆبەختکاریی ئەفسەرانە و، مێدالیەی بوێریی بەبەرۆکی سەرۆک خێڵان و، ئەوانەوە هەڵواسی کە گیان لەسەر دەستییان نواندبوو.

ئەم بەرزکردنەوەی ورە و دەست و دیارییە لە ڕێگەی دەمڕاستی مەزن ڕێزداری پیرۆزەوە لە ڕۆژانی سەری ساڵی نوێدا بەشێوەیەکی گەلێک تازە و نایاب و بەرێوڕەسمێکی تایبەتەوە جێبەجێ کرا. ورەی بەرز و هەستی خۆبەکەمگری و خۆبەختکاریی لە ناو هەموو ئەفسەران و پیاوانی خێڵانی کاروانگەلدا هێنایە کایە. بەرادەیەک هەر هەموویان

ئامادەییی خۆیان بۆ ڕاپەڕاندنی هەموو ئەرکێک بەگوێی سەرۆکایەتیی ئەرکانی سوپا گەیاند و دڵنیایان کرد کە بەپێشکێش کردنی گیانی خۆیان لە پێناوی نیشتمان و شاهەنشادا ناهێڵن چ جاری تر بەسەرهاتی لە گوێن ڕووداوی نەڵۆس و هەلەج و هەڤرس لە ناوچەی فیرقەی چواردا بێتەوە پێش و، ئەم هەڵکەوتەی پێشوو بووە بەمایەی دەرس و پەند بۆیان و، لە ئێستە بەدواوە بەچاوی کراوە و ئاگای تەواوەوە بەئەرکە سەربازییەکان رادەپەڕن.

هەمان ڕۆژ، سەرۆکی ئەرکانی سوپا ئەنجامی موتالای خۆی و نەخشەی ئۆپەراسیۆنی ـ بەرەچاوکردنی باری زەوی و هێزی دوژمن، بەتەلیگراف خستە بەردەمی مەزن ڕێداری پیرۆز. ڕۆژی حەوتی مانگی ئاخەلێوەش سەرۆکی ئەرکانی سوپا گەڕایەوە تاران و بۆچوونی خۆی لەبارەی ئۆپەراسیۆنی سوپاوە بەزارەکی پێشکێشی مەزن ڕێداری پیرۆز کرد.

بەکورتی، سەرۆکی ئەرکانی سوپا لە لێکۆڵینەوەی بارودۆخی زەوی و هێزی هەردوو لادا گەیشتە ئەو ئەنجامەی کاراونگەلی باکور «جگە لە کاروانی عەقید فولادوەند» پێویستە بەهۆی دۆخی نالەباری زەوی، بکەوێتە باری بەرگری لە خۆ و، کاروانی عەقید فولادوەند کە لە دۆڵی باراندێزدا کاری دەکرد، بەرەو بانەکانی «بەردەزەرد ـ قەلا» هێرش بکات و ئەو شوێنانە بەهەر نرخێک بێ داگیر بکات.

لەبارەی کاروانگەلی باشووریشەوە، بۆ ئەوەی هێزی خۆیی لە پێگەیشتنی زیانی گیانی پارێزراو بن و، پێشیش لە دەستدرێژیی بارزانییەکان بگیرێ، بڕیار درا هێرشی یەکڕاست بەرەو شنۆ نەکرێ کە مەڵبەندی بارزانییەکان بوو. لەبەرئەوەی ئەم خاڵە گرینگە سنوورییە لە داوێنی هەڵەت و بانی بەرز و سەربەرز هەڵکەوتووە و، مادام ئەو بانانە لە بن دەستی بارزانییەکاندان ئەوا گرتنی شنۆ کاری کردەنی نییە و زیانی زەوەندی گیانی بەهێزی دەوڵەت دەکەوێ و وا باشترە بۆ گرتنی شنۆ هێرشی باڵەکی بکرێ. واتە سەرەتا بانەکانی پادار بەهۆی هێزگەلی سوپاوە بگرن و پاشانیش خاڵی بەرزی «ڕاندۆلە» کۆنترۆل بکرێ هەتا لە خۆوە دەسڕۆیشتنی هێزی سوپا بەسەر دەشتی شنۆدا دەستەبەر بکرێ. ئەوجا، پاش گەیشتن بەئامانج لە باشوور، کاروانگەلی باکور لە دۆڵی قاسملو و بەرزاییەکانی ئاق بلاق « کانی سپی»ەوە دەست بەپەلامار بکەن.

هەروەها بۆ ئەوەی ڕووداوی ناخۆش نەیێتە پێش و یەکە گچکەکان کاری لە خۆوە

نەکەن، یەکەم: هەموو کردەوەکان لەبن چاوەدێریی لیوا هومایوونیدا بن. دووەم: یەکەگەلی باشوور هەموویان لە بن سەرکردەییی عەمید بێگلەری و یاریدەریی عەقید غەفاریدا بن، یەکەگەلی باکوریش لە بن سەرکردەییی راستەوەخۆی عەقید زەنگنە و بەرپرسایەتیی عەقید نیساری، عەقید فولادوەند و عەقید پەرتەویدا کاریان جێبەجێ بکەن.

ئەم بابەتانە لەلایەن مەزن ڕێزداری پیرۆز شاهەنشاوە بڕیاردران و، نەخشەی پێشنیازکراوی ئەرکان بەهەندێک گۆڕانکارییەوە کە شاهەنشا لە هەندێک پرسی تەکتیکیدا کردبووی، بەشێوەی ژێرەوە بڕیار درا و بۆ جێبەجێ کردن حەواڵەی سەرکردەی هێزگەلی کوردستان کرا:

ئەلیف ـ لە باکور:

(١) لە ناوچەی مەرگەوەڕ(نێرەگی ـ زەرکا) پێویستە یەکەکان لە بن سەرکردایەتیی عەقید سەردادوەردا باری بەرگری لە خۆ وەربگرن و، لە بەرزاییە سنوورییەکاندا کەلو دابمەزرێنن هەتا دوژمن نەتوانێ لە باڵی ڕۆژئاوای ئەوانەوە پێدرێژی بکات. یەکەکانی سوارە لە نێرەگی و سیلوانا بگیرسێنەوە و بۆ ئۆپەراسیۆنی داهاتوو تەیار بن.

(٢) لە ناوچەی باراندێزدا، پێویستە کاروانی عەقید فولادوەند لە یەکەمین جاردا بانەکانی گەرگل و دەشتەبێڵ و هەروەها بانەکانی قولقولە و بەردەزەرد(بەری زەر) بگرێ و لەگەڵ کاروانی مەرگەوەڕدا پێوەندی دابمەزرێنێ.

(٣) کاروانی دۆڵی قاسملو بەسەرکردایەتیی عەقید نیساری هەمان دۆخی بەرگری لە خۆیدا بپارێزێ.

(٤) کاروان عەقید مزەفەری لە شەیتان ئاوادا پاش گرتنی دەربەند و تازاس بارێکی بەرگری لە خۆی وەربگرێ.

بێ ـ لە باشوور:

(١) لە پێنگاوی یەکەمدا کاروانی عەقید مەجیدی چیای پادار بگرێ.

(٢) لە پێنگاوی دووەمدا کاروانی عەقید ئەنساری بانەکانی چوار بت و، کاروانی عەقید غەفاری «دارەشمان، سۆفیان و نەڵۆس» بگرێ و بەگرتنی ئەو بانانە بەرەو بانەکانی ڕاندۆڵە بکەوێتە جوولە و، پێشەکیی هێرش بەرووکاری شنۆدا دەستەبەر

بکات.

ئێستە بۆ ڕووناککردنی بیری خوێنەران، شێوەی بڵاوبوونەوەی یەکەگەلی باکور و باشوور لە چوارەمین ڕۆژی مانگی ئاخەلێوەدا شرۆڤە دەکەین، پاشان دەکەوینە ڕوونکردنەوی ئەو کردەوانەی کە سوپا لە ڕۆژی حەوتی ئاخەلێوەدا دەستی پێ کرد.

رازانەوەی هەموو یەکەکان لە ڕۆژی شەشەمی ئاخەلێوەی ١٣٢٦دا

(١) سریەیەک لە کەتیبەی ئەسفەهان لە سیلواناداد.

(٢) فەوجی سوارەی فەوزیە و دوو زرێپۆش لە زەرکا «بەسەرکردایەتیی عەقید پەرتەوی».

(٣) دوو کەتیبەی پیادە، بطریەیەکی تۆپخانە، سریەیەک هاوەن و زرێپۆشێک لە نێرەگی «بەسەرکردایەتیی مقەدەم سەردادوەر».

هەر سێ کاروانی سەرەوە لە بن چاوەدێریی ڕاستەوخۆی عەقید نیساریدا.

(٤) کەتیبەیەکی پیادە، دەستەیەکی تۆپخانە، دەستەیەکی هاوەن «بەسەرکردایەتیی عەقید فولادوەند» لە بانەکانی سەدیق و نەرەلەردا.

(٥) کەتیبەیەکی پیادە، دەستەیەک تۆپخانە و دەستەیەک هاوەن و زرێپۆشێک لە زارگەلیی قاسملودا «بەسەرکردایەتیی نەقیب قاشائی».

(٦) فەوجی سوارەی کوردستان، بطریەیەکی تۆپخانە، دەستەیەک هاوەن و زرێپۆشێک لە شەیتان ئاوا «بەسەرکردایەتیی عەقید مزەفەری».

سێ کاروانی پێشوو لە بن چاوەدێریی زەعیم عەمید زەنگنەدا.

(٧) کەتیبەیەکی پیادە، دەستەیەک تۆپخانە لە وەزنە و خان تاوسدا «بەسەرکردایەتیی رائید کەبیری».

(٨) کەتیبەیەکی پیادە و دەستەیەک تۆپخانە لە قەڵاجۆق و هەنەهەنەدا «بەسەرکردایەتیی رائید زرێپۆش».

(٩) دوو کەتیبەی پیادە، دەستەیەک هاوەن و دەستەیەک تۆپخانە لە نەغەدەدا «بەسەرکردایەتیی عەقید مەجیدی».

(١٠) دوو سریەی پیادە و برێن لە نەغەدەدا «بەسەرکردایەتیی رائید موحسینی».

(١١) بطریەیەکی ١٠٥یی بەرز و بطریەیەکی ١٠٥یی کورت و دوو زرێپۆش لە

نەغەدەدا.

(١٢) سریەیەکی پیادە لە گەرنەدا.

(١٣) دوو سریەی پیادە ، دوو دەستە برێن و دوو زرێپۆش لە بانەکانی چوار بتدا «بەسەرکردایەتیی رائید مساوات».

(١٤) کەتیبەیەکی پیادە، کەمتر لە سریەیەک، دوو هێزی سوارکارە، دوو زرێپۆش و دەستەیەک تۆپخانەی ١٠٥یی کورت لە سۆفیاندا «بەسەرکردایەتیی عەقید ئەنساری».

(١٥) ٢٥٠ کەس لە تفەنگدارانی مەنگوڕ بەسەرپەرشتیی ملازمی دووەم (...) لە جلدیاندا.

نۆ کاروانی سەرەوە لە بن سەرکردایەتیی راستەوخۆی عەمید بێگلەری و بریکارەتیی مقەدەم غەفاریدا.

(١٦) دوو سریەی پیادە و سریەیەکی تۆپی ٣٧ لە ورمێدا «بەسەرکردایەتیی رائید دلو».

هەندێ لە تفەنگهاوێژانیش لە دەوروبەری کاروانگەلی پێشوودا بەنیازی یارمەتی کۆ بووبوونەوە. حەوت باڵەفڕەی «هاینە» و «تایگەرمۆس»یش لە بندەستی هێزدا بوون و لە رۆژی سێی ئاخەلێوە لە باڵەفڕگەی تەورێزەوە بۆ باڵەفڕگەی ورمێ «کە بۆ نیشتنەوەی باڵەفڕە پتر لەبار بوو»گوازرانەوە. بەم شێوەیە باڵەفڕەکان پاش چاریەکە سەعاتێک فڕین بەسەر تەواوی هەرێمی کاری فیرقەدا دەیانتوانی سەرانسۆیی بکەن و ئەو ئەرکانەی پێشیان سپاردرابوو جێبەجێ بکەن.

چۆنیەتیی ئۆپەراسیۆنی عەقید نیساری

پاش ئەوەی یەکەگەلی پێوەنددار بەکاروانی مەرگەوەڕ و زەرکا و نێرەگی و بانەکانی سەدیق و نەرەلەر «بەگوێرەی ئەو بلاوەیەی لە پێشەوە ئاماژەمان پێ دا» گیرسانەوە، بارزانییەکان درێژەیان بەپێشوەچوونی خۆیان لە بانەکانی «هەڤرس»ەوە بەرەو باکور دا و بانەکانی رۆژئاوای دەزگر و «ڕاژان»یان گرت و لە ئەنجامدا لەگەڵ خێڵانی نووری بەگ کە لە گوندی دەزگر و راژاندا بوون بەرەوڕووی یەکتر هاتنەوە و پاش تێکسرەواندێکی کورتەبڕ تفەنگهاوێژانی نووری بەگ پاشەکشێیان کرد. لەم تێکسرەواندنەدا دوو کەس لە تفەنگهاوێژانی ناوبراو شەهید بوون و چواریش برینداربوون. هەروەها لەبەرئەوەی

خاڵەکانی پێشوو کەوتبوونە پاشکۆی بەرەی بەرگریی کاروانەوە و لەوانەبوو مەترسی بخەنە سەر پاشکۆی هێڵی بەرگری بڕیاردرا فەوجی سوارەی فەوزیە و کەتیبەی ئەسفەهان بەرەو دەزگر و ڕاژان بەڕێ بکەون و بارزانییەکان لە بانەکانی ئەو دوو گوندە وەدەربنێن.

لە ئەنجامی کۆبوونەوەی کەلوپەل لە سیلوانا، بارزانییەکان لە ڕۆژی هەشتەمدا ئاگەداری گۆڕانکارییەکان بوونەوە و لە ڕۆژی نۆیەمدا گوندی دەزگریان چۆڵ کرد و بەرەو هەڵەتەکانی سنوور پایدۆزیان کرد. لە ڕۆژی نۆیەمدا باران و تەمێکی ئەستوور دەستیان پێ کرد، ئەو کاتە بارزانییەکان لە پایینی بەرزاییەکانی هەلەجەوە و بەسوودوەرگری لە تەمتومان چەند تۆپێکیان حەواڵەی بارەگای نێرەگی کرد بەڵام هیچ ئامانجێکیان نەپێکا.

هەڵمەتی ئاسمانیی ڕۆژی نۆیەم بەگورجوگۆڵییەکی بێ ڕادە لە هەموو بەرەکاندا ڕووی لە زێدەبوون کرد بەجۆرێ شێخ محەمەد سەدیقی برای مەلا مستەفا نووسراوێکی بۆ سەرکردەی کاروانی مەرگەوەڕ نووسی و داوای سێ ڕۆژ ئاگربڕی کرد هەتا بتوانێ لەو سێ ڕۆژەدا لەگەڵ شێخ ئەحمەدی برایدا بڕیارێک بۆ بەجێ هێنانی فەرمان و بەڵێنەکانی پێشووی خۆیان بدەن. سەرکردەی کاروان کە تاکتیکی بارزانییەکانی زانیبوو وەڵامی دایەوە کەوا هەتا بڕیارەکانی پێشوویان بەجێ نەهێنن هیچ وتووێژێک لەگۆڕێدا نییە.

بەرەبەیانی ڕۆژی سێزدەی ئاخەلێوە باران لێی کردەوە. سەرکردەی کاروانی مەرگەوەڕ، ملازم یەکەمی سوارە «حیشمەتی»ی ڕاسپارد هەتا بەدەستەیەکی سوارە و پاڵپشتیی دەستەیەک هاوەن و ئاگری دەستەیەک تۆپخانە و سەت کەس لە خێڵانی ناوەخۆ لە ڕێگەی هەڵەتەکانی ڕۆژئاوای سیلواناوە بەرەو دەزگر هەڵمەت ببات. ئەفسەری ناوبراو بەڕازانەوی پێویستەوە بەرەو ڕووکاری ئامانجی خۆی کەوتە ڕێگە و بەبێ پێکدادان توانیی دەمەو ئێوارەی هەر ئەو ڕۆژە گوندی ڕاژان و، دوو سەعات پاشتر گوندی دەزگر داگیر بکات.

پاش ئەوەی کاروانگەلی باشوور «کاروانی عەقید مەجیدی و عەقید غەفاری» هەتا دوا دەمی ڕۆژی سێزدە هەندێ سەرکەوتنی لە بانەکانی پادار و بانەکانی دۆڵدا بەدی هێنا و هەروەها کاروانی «باراندێز»ی عەقید فولادوەند توانیی بانەکانی قولقولە و بەردەزەرد بگرێ و هەتا ڕادەیەک دەسڕۆیشتنی بارزانییەکان بەرتەنگ بکاتەوە و لە ئەنجامدا دەستیان لە گوندەکان بەکۆتا بهێنێ، فەرمان بەکاروانی عەقید نیساری درا کەوا بەرووکاری هەڤرس و قەڵاسیدا هێرش ببات. کاروانی ناوبراو هەتا سەعات شەشی ڕۆژی

پازدە بەرەو ئامانجی داواکراو ڕۆیشت و، بەبێ بەیەکدادان لەگەڵ دوژمندا توانیی بەیاریدەی خێڵانی ناوەخۆ بانەکان و گوندەکانی هەڤرس و قەلاسی بگرێ.

لە ڕۆژی شازدەیەمدا کاروانی عەقید نیساری بەهۆی گرتنی «شیرکان» و بانەکانی باشووری ئەوێ، پێوەندیی خۆی لەگەڵ کاروانی باراندێزدا گرێ دایەوە و دۆخی هێزگەلی سوپا بەشێوەیەکی سەرنج ڕاکێش چاک بووەوە. لەم دۆخ و بارانەدا، هەموو ڕۆژ ڕاپۆرت دەگەیشتنە سەرکردەی هێزگەلی کوردستان، ئەو زانیارییانە دەیانگوت کەوا بارزانییەکان پاڵەپەستۆیەکی بێ رادەیان خستووەتە سەر موڵکدارانی شنۆ هەتا چەندی زووترە لەسەر چۆمی گادەر و لە هنداڤی دۆڵی گێلاسدا نێزیکەی کیلۆمەترێکی باکوری ڕۆژئاوای بانەکانی «لوپارسو»ی ناو زەویی ئێران و بەرامبەر گوندی خرێنەی ناو زەویی عێراق، پردێک دابمەزرێنن هەتا لە کاتی پێویستدا خاووخێزانیان لە ئاو بپەڕێننەوە و بچنەوە ناو زەویی عێراق.

لەلایەکی تر، بەکاربردنی دوو تۆپی ٧٥ییان داوەتە دەست ئەفسەرانی هەڵاتووی تاران. بەجۆرێ یەکێکیان بەسەرکردایەتیی ملازم دووەمی هەڵاتوو «رەئیس دانا»یە لە بەرەی سۆفیان و نەغەدە، ئەویتریان بەسەرکردایەتیی ملازمی یەکەمی هەڵاتوو «تەفرشیان»ە و، لە ناوچەی مەرگەوەڕدا سوودی لێ وەرگیراوە. ئەفسەرانی هەڵاتووی لای بارزانییەکان لە کردەوە و هەڵاتنی خۆیان پەشیمانن و چاوەڕوانی لێبوردنی گشتین.

لەم هەرایەدا لەبەرئەوەی پاڵەپەستۆی هێزگەلی سوپایی پتر بووبوو، بارزانییەکان ترس و لەرزێکی بێ ئامان گرتبوونی و، دوو ڕۆژ بەتەواوی خەریکی پەلاماردانی شنۆ بوون. دانیشتووان ناچاربوون پارە و پوولیان بشێرنەوە. لە ئەنجامی هەڵسوکەوتی نالەباری بارزانییەکان نێزیکەی ٦٠ سەر مرۆڤ لە خەڵکی زەرزای دانیشتووی گوندانی دەورووپشتی شنۆ ناچار بوون سەری خۆیان هەڵبگرن. لە مێژووی دەیەمی ئاخەلێوەدا خۆیان بەهێزی میری ناساند و ٦ پارچە تفەنگ کە لەگەڵ خۆیاندا هێنابوویان دایانەوە. ئەوانی تریش گوتیان کەوا چەکی ئەوان بەزۆردارەکی لە لایەن بارزانییەکانەوە بردراوە.

ڕۆژی پاشتر، واتە ڕۆژی یازدەیەم زانیاری گەیشت کەوا بارزانییەکان تێکڕای خاووخێزانی خۆیان لە دۆڵی گادەردا کۆکردووەتەوە و مەلا مستەفا لە دۆڵی گێلاس بووە و خۆی گەیاندووەتە گوندی کەندۆڵە هەتا بتوانێ لەوێ تفەنگهاوێژان کۆ بکاتەوە بەڵام هەوڵەکانی سەرنەکەوتوون. لە لایکی ترەوە بارزانییەکان بۆ ئەوەی نەکەونە بۆسەوە

گوندەکانی باشووری چۆمی گادەریان هەتا دەگاتە هنداڤی گوندی نەلۆس بەتەواوەتی چۆڵ کردبوو، هەروەها گوندی دەزگریشیان لە ناو زەویی مەرگەوەڕدا بەجێ هێشتبوو.

لەم هەلەدا باڵەفڕە بەشێوەیەکی رێکوپێک خاڵەکانی باشووری شنۆ و بانەکانی قولقوڵە و کانی رەش و میراوە و سینگانیان بۆمباباران دەکرد، ئەفسەران و عەریفانی کاروانگەلی باکور و باشوور سوودیان لە هەڵوەستەی ئۆپەراسیۆن وەرگرت و، بۆ ئەوەی لە هەڵمەتی داهاتوودا سەربکەون، سەردەکەوتنە سەر بستووەکان و سەراسۆبییان دەکرد.

بەداخەوە لە رۆژی چواردەی مانگی ئاخەلێوەدا رووداوێکی ناهەموار هاتە پێش، یەکێک لەو بارهەڵگرانەی چوار ئۆتۆمۆبێلی بەسەر پشتەوە بوو و گوایە بەناوی یارمەتییەوە دەنێردرێتە فیرقەی چوار، لە وێستگەی «یام»ی رێگەی نێوان تەورێز- ورمێ وەرگەڕا و لە ئەنجامدا عەریفی یەکەم عەلی ئیفتیخاری شەهید بوو و سێ کەسیش لە سەربازان بریندار بوون.

سەعات ٨ی بەیانیەی رۆژی چواردەی مانگی ئاخەلێوە سەرکردەی فیرقەی چوار هەڵەتەکانی گەرگل و بەردەزەردی بەسەر کردەوە، پاشان چووە نێرەگی و لە گەڕانەوەیدا بۆ ورمێ ئەنجامی لێکۆڵینەوەکەی خۆی لەمەڕ ئۆپەراسیۆنەوە بەشێوەی خوارەوە لە ئەفسەرانی ئەرکانی خۆی گەیاند:

دەبێ لە پێنگاوی یەکەمدا چیای ئاق بگیرێ، لەبەر ئەوەی ئەو چیایە دەڕوانێتە سەر هەردوو زارکی دەشتی مەرگەوەڕ و دۆڵی قاسملو و، لە بەری چیای ئاقەوە دەڕوانێتە سەر دۆڵە ناسراوەکانی شێخ دەرەسی و خان دەرەسی، هەروەها ئەم چیایە سەرجەم رێگەوبانی بەیەکەوە بەستنی دەشتەبێڵ و مەرگەوەڕی لەبەرچاودایە.

لە پێنگاوی دووەمدا پاش گرتنی چیای ئاق دەبێ بۆ گرتنی گەوەی ناسراو بە«مەندیل پێچ»دا هەنگاو بهاوێژرێ لەبەرئەوەی چیای ناوبراو لە ناوەڕاستی بەرپاڵی چیای ئاق هەڵکەوتووە و ئەگەر نەگیرێ ئەوا لەوێوە سەنگەرە گیراوەکانی چیای ئاق دەکەونە بەر مەترسییەوە.

بەو پێودانگە، بڕیار درا کەتیبەی بەهادر و کەتیبەی ئەسفەهان لە سەنگەرەکانی بەردەزەرد، بگۆڕدرێن و کەتیبەی ئاهەن لە کاروانی نێرەگی بچێتە بەردەزەرد هەتاکو بەهۆی هەردوو فەوجی ناوبراو و ئامێری پشتەوانی و تفەنگهاوێژانی خۆماڵییەوە بتوانرێ بانەکانی ئاق و مەندیل پێچ لە رۆژی شازدەیەمدا بگیرێن. لە تاریک و روونی رۆژی

شازدەدا هەڵمەتی توندوتۆڵی ئاسمانی دەستی پێ کرد و هەتا سەعات ٥ی پاشنیوەڕۆ درێژەی کێشا. هێزی ئاسمانی پێدا پێدا پاشکۆی بارزانییەکانی دەخستە بەر هەڕەشە و بۆمبابارانەوە.

لە ئەنجامدا، مەلا مستەفا و شێخ ئەحمەد و میرحاج کە لە هەڵمەتی ئاسمانی پەست بووبوون، بەپێناوی شێخ عەبدوڵڵای گەیلانیی مەرگەوەری نامەیەکیان بەرەورووی سەرکردەی مەرگەوەڕ کردەوە و داوایان کرد کەوا ئێمە ئامادەین هەموو ئەفسەران و تۆپەکان بەدەستەوە بدەین بەمەرجێ دەست لە هەڵمەتی ئاسمانی هەڵبگیرێ و هەروەها هێزی سوپا هەڵمەتی پێشوەچوونی خۆی رابگرێ. لە رووێکی ترەوە ئەفسەرانی هەڵاتووی دەوڵەتی عێراقیش بەهۆی «میرحاج»ەوە داوایان کرد کەوا ئامادەن پەنابەریی ئێران قەبووڵ بکەن و لە ئێران نیشتەجێ بن.

لە وەڵامی داواکاریی سەرۆکانی بارزانیدا نامە ناردرایەوە کەوا هەتا ئەو دەمەی ئەفسەران و تۆپان و هەڵاتووان بەدەستەوە نەدەن ئەوا بۆردمانی باڵەفڕە و پێشوەچوونی سوپا هەر بەردەوام دەبن.

چۆنیەتیی کردەوەی کاروانی دزێ و کاروانی وەزنێ و خان تاوس

هەروەکو پێشتر شرۆڤەم کردبوو کاروانی دزێ لە ڕۆژی سێیەمی ئاخەلێوەدا گوندی دەربەند و بانەکانی تازاسی داگیر کرد و زەوینەیەکی کاری لەباری بۆ پێشوەچوونی خۆی بەرووکاری سیاواندا بەدەست هێنا و، هەتا دوا دەمی ڕۆژی دوازدەی ئاخەلێوە لەو سەنگەر و برجانەی ئامادەکرابوون شوێنی خۆیان پاراست. لە ڕۆژی سێزدەدا توانییان لە دەوروبەری سەعات دوو و نیوی نیوەڕۆ بەبێ بەیەکدادان گوندی دلێ و هەروەها بانەکانی باکوری ئەوێندەر بگرن و، بپەڕژێنە سەر پتەوکردنی شوێنەکەیان. هەروەها کاروانی وەزنە و خان تاوسیش لە هەمان ڕۆژداroویان کردە یونسلی و جگە لە پاراستنی شوێنی خۆیان، لەگەڵ کاروانی عەقید مەجیدی و کاروانی دزێدا پێوەندییان کرد و خۆپێشاندانێکیشیان بەرەو باکور لە دژی بارزانییەکان بەئەنجام گەیاند.

کاروانی دزێ بەسەرکردایەتیی عەقید عەلی قولی مزەفەری زەنگنە لە ڕۆژی دواتردا، واتە لە چواردەی ئاخەلێوەشدا درێژەی بەپێشوەچوونی خۆی بەرەو سیاوان دا و ئاواییەکانی نارنار و تازاسی یەک لە دوای یەک بەبێ پێکدادان گرت. ئالیگرانی زێڕۆ و

تەها لە پێش پێشوەچوونی کارواندا، بەرەو بانەکانی سیاوان پاشەکشێیان کرد.

ئەم کاروانە لە ڕۆژی هەژدەدا بەپێی فەرمانی پێدراو جارێکی تر درێژەی بەپێشوەچوونی خۆی بەرەو سیاوان دایەوە و لە سەعات ۱۰ی بەیانیدا گەرووی سیاوان و سەعاتێک پاشتر گوندی (سەکان)ی چوار کیلۆمەتر باشووری ئاقبلاغی بەبێ پێکدادان گرت. هەروەها کاروانی دزێ لە سەعات ۱۱ی هەمان ڕۆژدا خۆی گەیاندە کاروانی عەقید مەجیدی لە سەکان، کاروانی دۆڵی قاسملویش لە هەمان ڕۆژدا گەیشتە (سەنگەر) و بەپێی بڕیاری سەرکردایەتی بیر لەوە کرایەوە سبەی هەر سێ کاروانی پێشوو بەرەو ئاقبلاغ بکەونە ڕێ. هەر ئەم بڕیارەش جێبەجێ کرا و لە سەعات سێی پاشنیوەڕۆی ڕۆژی نۆزدەی ئاخەلێوەدا کاروانگەلی پێشوو گەیشتنە ئاقبلاغ و لەوێ مۆڵ بوون و سەرکەوتنی گرینگیان هێنایە دی.

کردەوەکانی کاروانی عەقید مەجیدی

ئەرکی دووەمی کاروانی عەقید مەجیدی، هێرشی بانەکانی پادار و گرتنی ئەو چیایە بوو. ئەم کاروانە تەبای هەندێ لە خێلانی خۆولاتی لە ڕۆژی حەوتی ئاخەلێوەدا بەرەو ئامانجی خۆی بزوا و بەنیازی سەراسۆیی و کۆکردنی زانیاری هەندێ لە خێلانی بۆ پێشەوە ڕەوان کرد و بەبێ پێکدادان لەگەڵ دوژمندا گەیشتە چیای ناوبراو، لەبەرئەوەی شەوی بەسەردا هات لە هەمان شوێندا مایەوە.

کاروانی سوپا سبەینەی ڕۆژی هەشتەم بەرەو لوتکەی پادار کەوتە بزووت. ئەم پێشوەچوونە بەهاوکاریی دوو زرێدار یەکێکیان سووک و ئەویتریان مامناوەندی بوو. هەروەها لێدانی باڵەفڕە و تۆپخانەی ۷۵یی لەگەڵدا بوو و بەتێکۆشینی بێ ڕادەی پیاوان توانرا لوتکەکانی ئەو چیایە «کە لە لایەن سەرکردەی کاروانەوە سەرژمێری کرا بوون» بگرن و، هەتا ئێوارەی ئەو ڕۆژە هەتا کیلۆمەترێکی بمێنێ بۆ لوتکەی پادار بەرەوپێش بچن و، بەهۆی داهاتنی شەو و لە کارکەوتنی یەکێک لە زرێدارەکان، بەشەکان ناچار بوون ڕابووەستن. سەرکردەی کاروان فەرمانی دا کەوا یەکەکان دەسبەجێ باری بەرگری بگرنە خۆ و بۆ هێرشی سبەی ساز و ئامادە بن. هەروەها سەرکردەی ئەم کاروانە بەیاریدەی بێتەل پێوەندیی بەسەرکردەی هەموو کاروان «عەمید بێگلەری» و سەرکردەی هێزەوە کرد و داوای ناردنی زرێداری کرد، ئەوەبوو بەبێ وچان زرێدارە داواکراوەکان خرانە بەردەستی کاروانەوە.

کاریگەریی زەبری ئەم کاروانە کە لە بانەکانی «پیرناسر» و «ئەرەنە»دا لە چەکدارانی وەشاندبوو، بوو بەمایەی سەرهەڵدانی ترس و لەرزێکی بێ ئامان لە ناویاندا. لەبەرئەوەی هێرش هاوکاتی تەواوبوونی فیشەکی ئەوان بوو و لەلایەکی ترەوە دەیانبینی وا کاروان بەورەیەکی باش و پاڵەپەستۆیەکی بێ رادە و هاوکارییەکی تەواوەوە بەرەوپێش مل دەنێ، بەچاوی خۆیشیان بینییان ژمارەی بریندارانیان روو لە زیادبوونە، ئیتر شێخ ئەحمەد ناچار بوو نامەیەکی دوور و درێژ کە پوختەی ناوەڕۆکەکەی ئەمەی خوارەوە بوو بەناونیشانی سەرکردەی هێز نووسی «پێویستە ئەوە بزانرێ کە ئەم کارەی شێخ ئەحمەد پێشەکییەک بوو لە پێناو ئەوەی بۆ دەربازکردنی ماڵ و منداڵیان وچانێک لە دەوڵەت بخوازن»:

«بەهۆی نەمانی بژیوی و مایەی حەوانەوە، من خۆم بڕیارم داوە هەموو سەربازە دیلەکان بدەمەوە و، ئەم سەرئێشەیە لەکۆڵ بکەمەوە، داوا دەکەم یەکێک بنێرن بۆ وەرگرتنەوەی ئەوان ـ ئیمزا: شێخ ئەحمەد».

دوا بەدوای ناردنی ئەو نامەیە تەواوی ئەو دیلانەی (تەنیا ئەفسەران نەبێ) کە لە ئۆپەراسیۆنی نەلۆس و هەلەجدا کەوتبوونە دەست، هەموویان بەردران.

هەمان کات فەرمان درایە کاروانێکی تر کە پێک هاتبوو لە دەستەیەکی بژاردە لە سەربازانی ئەو سریەیەی لە وەزنە جێگیر بووبوون و، هەروەها هەندێ لە خێڵانی خۆڵاتی لە ژێر سەرکردەییی ملازم قوربانیدا، بۆ ئەوەی لە بەری وەزنەوە بەرەو بانەکانی پادار هێرش بکەن. ئەم کاروانە لە بناری بانەکاندا بوێرانە بەرەوپێش ڕۆیشت و سێ بانی یەک لە دوای یەک خستە بن دەستی خۆیەوە. بەڵام لەبەرئەوەی بارزانییەکان بەرگرییەکی گەرمیان لە بەرزاییەکان دەکرد و شوێنەکیشیان لە هەموو ڕوویێکەوە لەبار و سەرکوتکەر بوو، لە ئەنجامی گوللەبارانێکی خەستدا عەریفی سێیەم ئیسماعیل بەیات کە سەر بەکەتیبەی یەکی فەوجی ١٢ی کرماشان بوو هەروەها سەربازێک و شەش تفەنگدار لە پیاوانی قەرەپاپاغ لەو هێرشەدا شەهید بوون. لەبەرئەوەی شوێنەکە لەبار نەبوو فەرمان درا پاشەوپاش بکشێنەوە.

بەرەواژی پێشبینیی بارزانییەکان کە چاوەڕوان بوون سەر لە سبەینەی ڕۆژی دەیەم هەڵمەتی هێرشبەران بەرەو لوتکەی چیای پادار دەست پێ بکات، هەڵمەت کتوپڕ لە سەعات ٢ی پاشنیوەڕۆی ئەو ڕۆژە بەهاوکاریی تۆپخانەی ١٠٥یی بلند و کورت و، فڕینی باڵەفڕەوە دەستی پێ کرد. کاروان پێی کرا دوا لوتکەی چیای پادار لە سەعات ٦ و

نیوی دەمەو ئێوارەدا بگرێ. زیانی بارزانییەکان لەو شەڕەدا ١٢ کوژراو و ٨ بریندار بوو، ژمارەیەکیش تفەنگ کەوتنە دەستی کاروان. لە هێزی خۆمانیش تەنیا سەربازێک شەهید کەوت.

کەوتنی پادار و بۆمبابارانی ئاسمانی لە هەموو ناوچەکاندا، بوو بەمایەی لاوازبوونی ورەی بارزانییەکان بەجۆرێ وەک لە پێشەوە ئاماژەمان پێی دا، ویستیان بەڵکو بتوانن دەوڵەت رازی بکەن و وچانێک وەربگرن بۆ چوونەدەر لە زەویی ئێران. بەهەمان بیانگەوە بوو کەوا محەمەد سەدیقی برای مەلا مستەفا کە لە بۆمبابارانی ئاسمانی وەڕس بووبوو، محەمەدئەمین مەرگەوەڕیی ناردە لای سەرکردەی هێز و بەڵێنی بەجێ هێنانی ئەمانەی خوارەوەی دا:

(١) هەموو ئەفسەرانی هەڵاتوو بەنهێنی بەدەستەوە بدەن.

(٢) هەموو ئاشوورییەکان بەدەستی سوپاوە بدەن و ناوی ئەو کەسانەیش بدەن کە کۆچیان کردووە.

(٣) هەموو ئەو کەلوپەلانەی هەتا ئێستە لە جۆری تەقەمەنی و چەک بەدەستی بارزانییەکان کەوتوون وەکو خۆی بەدەستەوە بدەن.

(٤) تۆپە ٧٥ییەکان بگەڕێننەوە.

لە بریتیی ئەو بەڵێنانەی سەرەوەدا داوایان کرد:

یەکەم: بۆ ماوەی چل ڕۆژ بژیوی بەخێزانە بارزانییەکان بدرێ،

دووەم: سوپا مۆڵەت بدا بارزانییەکان لە هەرێمی دەشتەبێڵ کۆببنەوە و پاشی چل ڕۆژ لە مێژووی مۆڵەت زەویی ئێران بەجێ بهێڵن،

سێیەم: لە زارکی دۆڵی بێناردا «سەر ڕێگەی ڕۆستەم ئاوا و تووی» لە ناو زەویی مەرگەوەڕدا هەتا چل ڕۆژان مۆڵەت بدرێ بارزانییەکان بنکەیەک بکەنەوە.

وەڵام بەمحەمەد ئەمین مەنگوڕی درایەوە کە بەمحەمەد سەدیق رابگەینێ هەر کاتێ گرینگترین بەڵێنەکانی خۆی هێنایەجێ ئەوا کاری ئەوان جێبەجێ دەکرێ.

یەکەکانی ئەم کاروانە و کەتیبەیەکی رائید زرێپۆش پاش گرتنی پادار، لە بنکە گیراوەکانی گەوەی پادار و بانەکانی پیرناسر و قەڵاتان و ئەرەنە و دەربەندا گیرسانەوە. ئەو کاتە کە ئۆپەراسیۆن لە بانەکانی پاداردا بەردەوام بوو و هێشتا هەواڵی کەوتنی

لوتکەی ناوبراو نەگەیشتبووە تاران ، ئەم فەرمانانەی خوارەوە بۆ کردنی پەلەپەلی لە سەرکەوتنی هێزدا، لە لایەنی ئەرکانی سوپاوە بۆ سەرکردەی فیرقەی چوار لێ دران:

«لە چۆنیەتیی ئۆپەراسیۆنی چیای پادار‌دا ئەوە خوێندرایەوە کە هەموو کاروانگەلی ئێوە بەو جۆرەی چاوەڕوانی دەکرا پاڵەپەستۆیان نەخستووەتە سەر بارزانییەکان، تەنیا کاروانی پادار نەبێ. لە هەموو بەرەکاندا هەوڵ و پاڵەپەستۆی کاروانگەل بەتەواوەتی سست و وەستاوە. هەر ئەم دۆخەشە هەلی بەبارزانییەکان داوە هێزی خۆیان لەو خاڵە بێدەنگانەی چ جار چالاکییان تێدا بەرپا نەبووە بەرەو ئەو شوێنانەی خەریکی چالاکین بگوازنەوە و، هەتا لە ئەنجامدا زیانی پتر و گرفتی گرینگتر بنێنەوە، کەچی پێویستە کاروانگەل بەیەک جار و لە یەک گاڤدا لە سەرتاسەری بەرەکاندا دەست بەهێرشبەری بکەن و لەو شوێنانەشدا کە هێرش ناکرێ پێویستە خۆنوێنی بەئەنجام بدرێ.

بۆ نموونە کاروانی مەرگەوەڕ بەتۆپبارانی تۆپخانە بۆ ئامانجێکی دیاریکراو کە شیمانەی ئەوە هەیە ژمارەیەکی پتری چەکدارانی تیدابێ، مژوولیان بکات و هەلیان پێ نەدا خۆیان کۆ بکەنەوە. لە بەرامبەریشدا ئەو کاروانەی خەریکی ئۆپەراسیۆنە دەست بەکار بکاتەوە. بەهەر جۆرێک بێ، جێبەجێ کردنی ئەم کارە لە پێشوەچوونی کاری ئێوە و گەیشتنتان بەسەرکەوتنی یەکجارەکیدا زۆر کاریگەر دەبێ.»

پاش ئەوەی راپۆرتی گرتنی لوتکەی پادار بەئەرکانی سوپا گەیشت، ڕۆژی پاشتر واتە لە ڕۆژی یازدەی ئاخەلێوەدا فەرمان بەسەرکردەی هێز درا هەتا زووە کاروانگەلی باشوور هەڵمەت ببەنە سەر نەلۆس و کاروانگەلی باکور دەست بەپەلاماردانی بانەکانی قولقولە و بەردەزەرد بکەن، هەروەها ئاگەداری هات کەوا چوار زرێدار بەنیازی یارمەتی لە مەڵبەندەوە ناردراون و بەراستیش وا لە تەورێزدان.

هەروەها لە ڕۆژی سێزدەی مانگی ئاخەلێوەدا لە ڕێگەی ئەرکانی سوپاوە راستەوخۆ فەرمان بەکاروانی عەقید مەجیدی درا هەتا لە پاراستنی پێگەی خۆیدا زۆر شێلگیر بێ و هەوڵ بدات داوێنی بانەکانی باکوری چیای پادار و ڕۆژئاوای ئەوێ داگیر بکات و، لەبارەی قایمکاری و پاراستنی ئەو شوێنانەوە بایەخ و گرینگییەکی بێ رادە بەکار بێنێ.

بۆ جێبەجێ کردنی ئەو مەبەستە، سەرکردەی کاروان فەرمانی دایە کەتیبەی نەقیب لەشکری هەتا لەگەڵ دوو سریەدا سەعات ٨ی سبەینەی ڕۆژی سێزدە لە بانەکانی پیرناسرەوە بەرەو حەسەن نووران هێرش ببات. نەقیبی ناوبراو لە سەعاتی دیاریکراودا

بەیارمەتیی تۆپخانە و فڕینی باڵەفڕەوە دەستی بەپێشوەچوون کرد و توانیی بەبێ پێکدادان و ئاگرباران بانەکانی پێشوو بگرێ و، ئەو کاتەی کاروانی ناوبراو بەحەسەن نووران گەیشت سەرکردایەتیی هێز «لیوا هومایوونی» و سەرکردەی کاروانگەلی باشوور «عەمید بێگلەری» لەوێ بوون. تەواو لەو کاتەدا زایەڵەی دەسرێژی توندی کەتیبەی رائید حەمیدی کە ئەرکی پێ سپاردرا بوو لە بانی ژمارە دووی چیای پادارەوە خۆی بەلوتکەی بەردەزەرد بگەینێ، بەرز بووەوە.

چۆنیەتیی تێکسرەواندنی کاروانی رائید حەمیدی و بارزانییەکان

کەتیبەی دووی فەوجی «نادری»یش بەوێنەی کەتیبەی نەقیب لەشکری فەرمانی پێ درا کەوا لە سەعات ٨ی سبەینەی ڕۆژی سێزدەیەمی جێژن دەست بەهێرشی خۆی بکات. بەر لە داهاتنی سەعاتی ناوبراو فەرمان بەباڵەفڕە و تۆپخانەی ١٠٥ی و هەروەها تۆپخانەی ٧٥ی درا بۆ ئەوەی بانەکانی پێشوو ئاگرباران بکەن. سریەی ملازمی یەکەم «شیدفەر» کە بۆ چوونەپێش راسپاردرا بوو لە کاتی چوونە پێشەکەیدا لە باڵی راستەوە کەوتە بەر پەلاماری گەرمی چەکداران. بەڵام پاش گەیشتنی زرێداریک و هەندێ هاوکاری لە مەڵبەندەوە، سریە بۆی لوا بانەکانی بەردەزەرد داگیر بکات. لەو پێکدادانەدا سێ سەرباز شەهید بوون و شەش کەسی تر بریندار بوون. زیانی چەکدارانیش ٦ کوژراو و ٢٠ بریندار بوو. لە ئەنجامی ئەو هێرشەی دواییدا، شوێنەواری شکان و هەڵوەشان لەناو تێکڕای بارزانییەکاندا بەچاو بینرا، بەجۆرێ باڵەفڕەی سەرانسۆکەر بینیبووی لە سەعات ١١ی ئەو ڕۆژە بەپاشەوە کۆچ و جێگۆزی ماڵە بارزانییەکان بۆ ناو دۆڵی گێلاس دەستی پێ کردبوو.

لە ئاقبلاغیش زانیاری گەیشت کەوا بەهۆی پاڵەپەستۆی کاروانگەلی باکورەوە دەمڕاستی ئاواییەکانی زەرکون، سوورەکان و لۆرکان پەیکێکیان ناردووەتە لای سەرکردەی دۆڵی قاسملو و داوایان کردووە بەخۆیان و ١٧ چەکدار و ٤٠٠ سەر مەڕوماڵاتیانەوە پاس وەربگرن بۆ ئەوەی بۆ کاری شوانکارەییی خۆیان بچنە ناوچەی کۆکی.

دواجار لە ئەنجامی ئەو لێدانە گورچکبڕەی لە لایەنی کاروانگەلی باکور و باشوور و کاروانی ناردراو لە مەڵبەندەوە، بەتایبەتیش لە بانەکانی پادار و بەردەزەردا بەچەکدارانی بارزانی کەوت، بارزانییەکان بەخێرایی شنۆ و گوندەکانی سەر بەناوچەی شنۆیان بەتاڵ

کرد و سوارانی مووساخانی زەرزا لە سەعات چواری پاشنیوەڕۆی ڕۆژی چواردەدا چووە ناو شنۆوە. لە بەر ئاواییدا لەگەڵ بارزانییەکاندا تێک گیران و لە سەعات ١٥دا پێکدادانێکی گەرم رووی دا و تفەنگهاوێژانی مووساخان جگە لە گرتنی دوو برێنی سووک لە چەکدارانی بارزانی، تەفروتوناشیان کردن. هەر ئەو کاتەش بەهۆی پیاوانی خێڵان لە کاروانی عەقید غەفاریدا، گوندەکانی سینگان، کانی رەش و خالید ئاوا گیران.

هەواڵی گرتنی ئەو خاڵانە لە لایەن لیوا هومایوونییەوە بەئەرکانی سوپا گەیشت و ئەم فەرمانانەش لە لایەن ئەرکانەوە بەشێوەی خوارەوە دەرچوون:

«ئێستە یەکەکانی ئێوە لە شنۆ نێزیک بوونەتەوە، پێویستە زۆر وریا بن و هێزەکانتان لە بانەکانی پادار، چوار بت و بانەکانی نەڵۆسدا چاک خۆیان قایم و مکوم بکەن پاشان بچنە ناو شنۆوە.

پێویستە زانیاریی ورد هەبێ ئاخۆ بارزانییەکان شنۆیان چۆڵ کردووە یان نا؟ لەبەرئەوەی لەوانەیە بەم ڕێگەیە تەڵەیەکیان بۆ یەکەکانی ئیوە نابێتەوە و هەر بەچوونتان بۆ ناو شنۆ هەڵمەتێکی گەورەتان بکەنە سەر. وێڕای ئەمە، پێویستە یەکجارزۆر هۆشیار و وریادار بن.

لە لایەکی ترەوە پێویستە بەهۆی باڵەفڕەوە ئاگەدارییەک لە نێوان تایەفەگەلی بارزانیدا بڵاو بکەنەوە و پێیان بڵێن: (شێخانی ئێوە خراپەیان لەگەڵتاندا کردووە، لەبەرئەوەی دەوڵەتی عێراق بۆ گەڕانەوەی دانیشتوانی بارزان گچکەترین دژبەریی پێشان نەداوە، تەنێ ئەوە نەبێ شێخانی ئێوە بەهۆی مەحکوومییەتی خۆیانەوە ئەم بێ بەختییەیان بەسەر ئێوەدا هێناوە و بەرژاندنی خوێنی ئێوە و ژن و منداڵتان دەیانەوێ لەو سزایەی لە عێراق چاوەڕوانیانە خۆیان دەرباز بکەن). پێویستە بەهەر جۆرێ بێ بارزانییەکان بۆ چەک دانان و دەست هەڵگرتن لە دژایەتی رابکێشن.»

لەبەرئەوەی هەموو ئەو بەرزاییانەی بەسەر دەشتی شنۆباندا دەڕوانی نەگیرابوون، بۆیە سەرکردەی فیرقە بۆ بەجێهێنانی ئەو فەرمانانەی لە مەڵبەندەوە هاتبوون، هەروەها بۆ چەسپاندنی هێز و گوڕی یەکەکان لەو بەرزاییانەی بەسەر دەشتەکەیاندا دەڕوانی، بڕیاری دا دەستی بارزانییەکان لە دوا لوتکە بەکۆتا بهێندرێ کە ئەوان لەپێناو بەرگری لەو شوێنەدا بێ رادە بەرگرییان پێشان دەدا. ئەو لوتکەیە بەناوی لوتکەی «گردکەشان»ەوە دەهاتە ناسین و، بەهۆی ١٥٠ مرۆڤی چەکدار بەسەرۆکایەتیی ئەحمەد مەرگەوەڕی

بەرگـریی لێ دەکـرا. بۆ بەدیهـێنانی ئەو ئارمـانجـە ڕۆژی یازدەی مـانگی ئاخـەلێـوە هەڵـمـەتێکی باکـوری و باشـووری بەهۆی کـەتیـبـەی رائیـد حـەمـیـدی و، هەڵـمـەتێکی ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا بەهۆی کەتیبەی رائید لەشکری بەهاوکاریی زرێدار و تۆپی ١٠٥یی کورت و ٧٥ی و هەروەها فڕینی باڵەفڕە دەستی پێ کرد و لە بانەکانی بەردەزەردەوە کە شـوێنی تۆپخانـە بوو بەرەوڕووی سـەنگەرە خۆکـرد و دەسکردەکـانی بارزانییـەکـان کـە لە لوتکەی گـردکـەشـاندا دایانمەزراندبوو دەسـتی پێ کـرد و لە ئەنجـامی پاڵەپەسـتـۆی ئەو کـاروانگەلەدا ئەحـمـەد مـەرگەوەڕی باری خـۆی بەبارێکی پڕ مـەترسی زانی و بێ ئەوەی بەرگـرییـەک لە پێش کـارواندا پێـشـان بدات تەنانەت یەک گـوللەش بهـاوێ ئەو بانانەی بەجێ هێـلا و بەرەو گوندی گردکەشـان تێی تەقاند. بەگرتنی ئەو بەرزاییـیە دەشـتی شنۆ سەرتاسەر کەوتە بەر چاوی راستەوخۆی کاروانەوە . خاڵی ناوبراو زیاتر لە ٤ کیلۆمەتر لە شنۆوە بەدوور نییە.

لە لایەن سـەرکردەی کاروانەوە دەسـبەجێ فـەرمان درایە یەکـەکانی سوپا بۆ ئەوەی لەو بەرزییانەدا قایمکاری ئامادە بکرێن.

بەهۆی گـرتنی بانـەکـانی گـردکـەشـانەوە، لە سـەعـات ٥ی پاشنیـوەڕۆی پازدەیەمی ئاخەلێوەدا هەندێ لە خێڵانی میـریخواز کە لە بن سەرکردایەتیی رائیـد زرێپۆشدا بوون گەیشتنە ناو شنۆ. لەکاتی پێشوەچوونیان بەناو ئاواییدا برێکی گەورە چەک و گوللە و تۆپێکی بێ لوولەیان بەدەست کەوت. بەو ئاوایە و بەئۆپەراسـیـۆنێکی بچکۆلەی تر ٥٠ ئاوایی تری شنۆ لە بن دەسـتی چەکـدارانی بارزانی دەرهاتن و، بەدیهـاتنی بژێوی و پێداویستیی تر بۆ بارزانییەکان زۆر بەتەنگانە کەوت.

کردەوەی نەڵۆس و چەلەنگییەکانی عەقید عەلی ئەکبەر غەفاری

هەر بەگەیشتنی فەرمانی هێرش کردنە سەر نەڵۆس، سەعات ٦ی سبەینەی ڕۆژی سێزدە کاروانێکی پێکهاتوو لە دوو کەتیبەی پیادە، دەستەیەک هاوەن، دەستەیەک تۆپی ٧٥ و دوو زرێدار و هاوکاریی ئاگری تۆپخانەی ١٠٥ لە بن سەرکردایەتیی عەقید غەفاریدا، لە سەرگەی خۆیەوە بەرەو نەڵۆس کەوتە بزووتن. هەروەها برێک لە خێڵانی مەنگوڕ بەناوی خۆنوێنی و سەرنج بەکێش کردنی بارزانییەکانەوە بەرەوپێش ڕۆیشتن و هەتا سەعات ٩ی چێشـتـانێ پێشـوەچوونی سەرەتایی جێبـەجێ کرا و لە سەعـات یازدەدا قـۆناغی دووەم دەستی پێ کرد.

له قۆناغی دووەمدا کاروانی پێشوو بەرەورووی بەرگریی دژوار و گورجی بارزانییەکان بووەوە، بەتێکۆشینی بێ رادە و ئاگری تۆپخانەی ١٠٥ و فرینی باڵەفرە لە سەعات سێزدەی هەمان ئەو ڕۆژەدا توانیی چەکداران لە بانەکانی نەڵۆس وەدەر بنێ و لوتکەی چیای دۆڵ و بانەکانی ڕۆژئاوای ئەوێ لە هەبوونی بارزانییەکان پاگژ بکاتەوە. هەتا سەعات ١٤ ئاواییەکانی «دەقۆرچی، چراوانە، نەڵۆس، قلوول» لە لایەن کاروانەوە گیران، زیانی خۆمانی لە پێکدادانی پێشوودا ئەوەبوو دوو تفەنگاوێژی خۆڵاتی شەهید بوون و دوانیش بریندار بوون.

پاش ئەوەی لە ڕۆژی پازدەیەمدا بانەکانی پادار و گردکەشان بەهۆی کاروانی تەنیشتەوە داگیرکران، دوو سەت کەس لە خێڵانی مەنگوڕ لە کاروانی عەقید غەفارییەوە بۆ پتەوکردنی قەڵای سینگان ناردران. عەقید غەفاری خۆیشی بەهێزێکی سوارکارە لە فەوجی لورستان و سێ زرێداری شەڕکەرەوە چووە ناو شنۆوە. بەو شێوەیە بەگەیشتنی ئەو یەکەیە کە یەکەمین کاروانی سوپا بوو بۆ شنۆ، بەشی گرینگ لە ئۆپەراسیۆن بەکۆتا گەیشت و هەتا ڕۆژئاوای پازدەمین، ناوچەی شنۆ بەتەواوەتی لە بارزانییەکان پاگژ کرایەوە.

کردەوەکانی کاروانی باراندێز لە بن چاوەدێریی عەقید فولادوەندا

کاروانی دۆڵی باراندێز بەڕازانەوەی پێویست و بەو کەسانەی لە بن دەستی خۆیدا بوون، بەسەرکردایەتیی عەقید فولادوەند لە سەعات ١٤ی ڕۆژی هەشتەمی ئاخەلێوەدا توانیی بەهاوکاریی باڵەفرە بەرەو بانەکانی گەرگل بەڕێ بکەوێ و هەتا سەعات ١٤.٥ ئەو بانانە بەبێ پێکدادان لەگەڵ دوژمندا، بگرێ و لەوێ کۆببێتەوە.

نیو سەعات پاشی نیوەشەوی ئەو ڕۆژە پێکدادانێک لە شوێنە بندەست کراوەکەی کاروانی پێشوودا لەچیای گەرگل، رووی دا. لە ئەنجامدا سەربازێک شەهید بوو و ملازم یەکەم تاجفەر و دوو سەرباز بریندار بوون. زیانی بارزانییەکان لەو شاڵاوە شەوییەدا ٥ کەس بوو، ٣ کوژراویان لەگەڵ خۆیاندا برد و دوو تەرمیشیان لە گۆڕەپاندا بەجێ هێشت.

پاش گرتنی تەواوی بانەکانی گەرگل، کاروانی پێشوو راسپاردرا بانەکانی قولقوڵە و بەردەزەرد داگیر بکات و لەگەڵ کاروانی مەرگەوەڕدا پێوەندی بکاتەوە. کاروانی پێشوو کە سەرکردایەتییەکەی لە ئەستۆی مقەدەم فولادوەندا بوو برێتی بوو لە دوو کەتیبەی

پیـادە، سـریەیەک هاوەن، دەسـتـەیەک تۆپخـانەی ٧٥ و دوو زرێپـۆش. لە سـەعـات ٧ی سبەینەی ڕۆژی سێزدەدا بەرەو ئامـانجی خۆی بەرازانەوەی پێـویسـتـەوە کـەوتە ڕێگە و لە پێنگاوی یەکـەمـدا کـەتیـبـەی دووەمی بەهادر تەبای فـڕینی باڵەفـڕەوە هێـرشی بردە سـەر بانەکـانی بەردەزەرد و قـولقـوڵە. ئەو پەلامـارە کـە بەیاریدەی کـەتیـبـەی ئەسـفـەهان بوو، بەبوێرییەکی بێ رادە و کاری دەستەواییـیەوە بەئەنجام گەیشت. لەبەرئەوەی ناوچەی کاری ئەو کەتیبانەی پێشوو پڕبوون لە کەندولەند و ڕەوەزە بەرد و، سەنگەرە سروشتییەکانیش کەوتبوونە بن دەستی چەکدارانەوە و سەربازان بەچەلەنگییەکی شایەن بەسەرنج، پێگەی بارزانیـیـەکـانیـان یەک لەپاش ئەویتـر گـرت و بەگەیاندنی زیانی ١١ کـوژراو بەئەوان و لێسەندنی دوو تفەنگ توانییان هەتا سەعات ١٤ سەرجەم بان و بانێژەکانی پێشوو بگرن و هەتا سـەعـات ١٩سـەنگەری چاک و لەبار بۆ خـۆیان ئامـادە بکەن. تێکڕای زیانی بارزانیـیـەکان لە پێکدادانی دواییدا چ لە کاروانگەلی باکور و چ لە باشوور پتر لە ٧٠ کوژراو و ١٥٠ بریندار بوو.

پێشنیـوەڕۆی ڕۆژی پازدەی ئاخەلێوە کـەتیـبـەی دووی فـەوجی بەهادر بەرەو بانەکـانی قەلقەلەی باشووری بەردەزەرد هێرشی برد و لە سەعات ٩دا بەبێ پێکدادان ئەو بانانەی گرت. سەر لە ئێوارەی ڕۆژی پازدەیەم فەرمان بەخێڵانی کاروانی باراندێز درا بەرەو کێوی ئاق ببزوێن. خێڵانی پێشوو بەشەو پاش پێکدادانێکی کورتەبڕ خۆیان بەگۆپکەی ناوبراو گەیاند.

سبەینەی ڕۆژی شازدەی مانگی ئاخەلێوە کەتیبەی دووی ئاهەن بەرەو کێوی ئاق بەپێش کـەوت و لە سـەعـات ٩دا گـەیشـتـە کـێـوی ئاق و درێژەی بەپێـشکەوتنی خـۆی دا و هەتا سـەعـات ١٢ی هەر ئەو ڕۆژە مـەندیل پێـچیـشی گـرت بەجۆرێ لە ئۆپەراسیـۆنی تایبـەت بەکـاروانی نیـسـاریدا ئامـاژەی پێ درا. کـاروانی ناوبراو بەگـرتنی ئاواییی شـیـرگـان و بانەکانی باشووری ئەوێ، توانیی تێکەڵیی خۆی لەگەڵ کاروانی باراندێزدا گرێ بداتەوە.

پاش گـرتنی کـێـوی ئاق و مـەندیل پێچ، دانیـشـتـوانی سەرجـەم دێ و مـیـرەدێیـەکـانی دەوروپشتی دۆڵی قاسملو ئەو هەڵکەوتەیان بەنالەبار کەوتە بەرچاو، لە پێناوی پاراستنی سـەر و مـاڵی خـۆیان هەروەها بۆ داپۆشـینی چەوت و چەوێڵـیی کـاری پێـشـوویان، بۆ خـۆبەدەسـتـەوەدان بەهێـزی دەوڵـەت ئامـادەبوون و سـەرۆکـانی ئەوان لە کـۆکـیـدا گـوێ بەفەرمانیی خۆیان ڕاگەیاند و، پەژیوانیی خۆیان بەوە دەربڕی کە هەندێک تفەنگی بڕنۆ و

سێ تیر و پێنج تیری رووسییان بەکردەوە دایەوە بەسەرکردەی کاروان.

لە ڕۆژی هەژدەیەمدا، کاروانی باراندێز بەکەتیبەیەک درێژەی بەپێشوەچوونی خۆی بەرەو بانەکانی (تان) دا و هەتا سەعات ١٠ توانیی ئەو بانانە بگرێ. بەو شێوەیە کەتیبەیەک لە بانەکانی تاندا «کە دەڕوانێتە سەر ئاواییی لوورانی ٧ کیلۆمەتری سەرووی ئاقبلاغ» مۆڵ بوو و، کەتیبەیەکی تری کاروان لە هەمان کێوی ئاقدا مایەوە و، بەفەرمانی سەرکردایەتی ڕۆژی نۆزدەیەم بەشێک لە کاروانی باراندێز توانیی گۆپکەی ناسراو بە ٩١٩ کە بەسەر ئاواییی سوورکان و دەشتی مەرگەوەڕیدا دەڕوانی، بگرێ.

ئەو کاتە لە لایەن ئەرکانی سوپاوە لە تاران فەرمان بەسەرکردەی کاروانگەل درا وریابن نەوەکا لە خافڵەتی بەسەریان دابدرێ. بەتایبەتیش عەقید مەجیدی کە لە بانەکانی پادادا بوو، ئاگەدار کرایەوە کەوا دوور نییە بارزانییەکان لە لای ئاقبلاغ و دۆڵی قاسملووەوە هێرش بهێنن و ئەو کاروانە تووشی مەترسی بکەن، بۆیە پێویستە لەوانیتر زیاتر وریای بارودۆخ بێ. کاروانگەلی تری ڕۆژئاوایش پێویستە ئاگەداربن کە بارزانییەکان بۆ ڕۆیشتنیان بەرەو باکور لە بانە سنوورییەکان کەڵک وەرنەگرن. لە لایەکی ترەوە فەرمان بەسەرکردەی فیرقە درا کەوا ئەڵقەی گەمارۆی بارزانییەکان ڕۆژ لە دوای ڕۆژ تەنگتر بکەنەوە و لەو کاتەدا کە بارزانییەکان کۆوەبووبوون بەبۆمبابارانی ئاسمانی لە رەگەوە دەریان بێنن.

ئەو ئاگەدارییانەی لەو کاتەدا بەعەقید فەیووزیی سەرۆکی ئەرکانی هێزگەلی کوردستان دەگەیشت پێشانی دەدا کەوا بارزانییەکان لە دۆڵی گێلاسدا کۆبوونەتەوە و تۆپەکانیان لەگەڵ خۆیاندا بردووە بۆ ئەوەی باڵەفڕە بۆمبابارانیان نەکات. ملازمی یەکەم «حەمید جیهابانی»یشیان کە لە ڕووداوی هەلەجدا بەدیل گیرابوو لەگەڵ خۆیاندا بردووە بەڵام پێنج کەسیان لە ئەفسەرانی دیل داوەتەوە بەسەرگەلەدارانی هێزی میری.

ئەو ڕاپۆرتانە، سەرژمێری هەموو بارزانییەکانیان بەدەورووبەری نۆ هەزار کەس کە دوو هەزاریان چەکداربوون، پێشان دەدا. ڕۆژی نۆزدەیەم ئەرکانی سوپا فەرمانی دا کەوا بۆ سەرکوتینەوەی بارزانییەکان پێویستە زیاتر پەلە بکرێ بەڵام لیوا هومایوونی بەو بیانووەی ئەو ناوچە تایبەتەی لە بن دەستی بارزانییەکاندایە بێ ڕادە کێوەڵان و کەندەڵانە و، پێچ و پەنای زۆر و دۆڵ و نەواڵی پڕ و، شوێنی خۆشاردنەوەی گەلێکە بۆیە خۆی لە پەلەپرووزێ پاراست.

فەسڵی نۆیەم

بارزانییەکان لە زەویی ئێران چوونەدەر

بەدەستەوەدانی ملازم جیهانبانی و
دیلەکانی سوپا بە بەرپرسانی ئێرانی

لە ڕۆژی حەڤدەی ئاخەلێوەدا بەیەکدادانی گەرمی نێوان هەردوو لا بەبۆنەی پاشەکشێی بەپەلەی بارزانییەکان و پێشوەچوونی لەسەرەخۆ و بەپارێزەوەی هێزی دەوڵەتی ئێران بەکردەوە وەستابوو. ئەو کاتە کە هێزی ئاسمانی گورجوگۆڵییەکی پتری پێشان دەدا و بارزانییەکان مەبەستیان بوو لەو هەلە و لە وەستانی ئۆپەراسیۆن سوود وەربگرن و لە خاڵە تایبەتەکاندا کۆببنەوە، باڵەفڕە بەگەرمی بۆمبارانی دەکردن.

تەبای ئەو هێرشە گەرمانەی باڵەفڕە هەتا دەمەو ئێوارەی ڕۆژی نۆزدەی مانگی ئاخەلێوە دەیهێنایە کایە و لەگەڵ بۆمبارانکردنی بارزانییەکاندا زانیاریی تەواویش لەبارەی ڕەوت و بزاوتیان بەدەست دەکەوت. بەلای ئەرکانی هێزی کوردستانەوە روون بووەوە کەوا نێزیکەی سێسەت مرۆڤی بارزانی پێوەن لە زەویی ئێران دەربچن و لە سنوور دەربازی ئەودیو بن.

سەعاتێک دواتر، ڕاپۆرت هات کەوا کەسانی سەرگەلەی ئەوان لە بنکەی لۆلان کە مۆڵگەیەکی دەوڵەتی عێراقە بەچاو بینراون. لە لایەکی ترەوە خێڵانی وڵاتپەروەری سنوور ئەو کاتە سەرکردەی هێزیان ئاگەدار کردەوە کەوا بەپێی ئەو زانیارییانەی هاتوونەتە دەست، بارزانییەکان لەگەڵ بەرپرسانی عێراقیدا کەوتوونەتە وتووێژ و بڕیاریان وایە بڕێک لە چەکی خۆیان لە شوێنێکی ترەوە لەگەڵ خۆیاندا ببەنەوە عێراق. لە هەمان کاتدا شێخ ئەحمەدی بارزانی نامەیەکی تری بەشێوەی خوارەوە بۆ سەرکردەی کاروانی مەرگەوەڕ «عەقید نیساری» هەنارد:

«ئێمە ئەفسەرەکانمان دایەوە و تۆپەکانیش وەک بەڵێنمان داوە دەدەینەوە، بەڵام باڵەفڕانی ئێوە بەپێچەوانەی یاسای ناوولاتان و مرۆڤایەتی و ئایین، هەموو ڕۆژ هێرش دەکەنە سەر خێزان و خێڵان و ئافرەت و منداڵمان و، ئێمە هەموو ڕۆژ لێمان دەکوژرێ. داوا دەکەین باڵەفڕە بۆمبارانمان نەکەن.»

لە لایەنی سەرکردەی فیرقەوە وەڵام هاتەوە کە هەتا ئەو کاتەی مەلا مستەفای براتان کردەوەی دژانەی لە بەرامبەر هێزگەلی سوپادا دەست پێ نەکردبوو هەموو جۆرە خۆشەویستی و دڵنەواییەک بۆ خێڵی بارزانی دەکرا، هەروەکو بەردەوامیش دووپاتەمان

کردووه، ئەگەر بهاتایەو چەک و تۆپ و ئەفسەرانی هەلاتووتان بەدەستەوه بدایه ئەوا دوور نەبوو چاوگێڕانەوەیەک بەدۆخی ئێستەی بارزانییەکاندا بکرایه و هەندێک ئالیکاریتان پێ بدرایە بەلاّم لە باری ئێستەدا هێرش بەگەرمی بەردەوام دەبێ.

ڕۆژی هەژدەی مانگی ئاخەلێوە سەرکردەی فیرقە راپۆرتی دا بەتاران کەوا تانکیی بەنزینی یەکێک لەو باڵەفڕانەی بۆ ئالیکاریی کاروانی عەقید نیساری راسپاردرا بوو لە کاتی فڕینی لە ناوچەی مەرگەوەڕدا بەهۆی لێدانی چەکدارانەوە کون بووە، ئیتر بێ پشوو بەرەو باڵەفڕگە گەراوەتەوە بەلاّم لە ڕێگەدا بەهۆی ئاگرگرتنی باڵەفڕەکەوە، باڵەفڕوان: ملازم یەکەمی ئاسمانی غولام حوسێن نەجمی نەیتوانیوە خۆی دەرباز بکا و شەهید بووە. بەلاّم چاوداری باڵەفڕی پێشوو ملازم یەکەم تاهماسبی توانیویەتی بەپەڕەشووت خۆی بەبنکە بگەینێتەوە.

پاش گرتنی شنۆ، ئەرکانی سوپا لە ڕێگەی فیرقەی چوارەوە زانیاریی بۆ هات کەوا بارزانییەکان بەرەو دۆڵی گێلاس پاشەکشێیان کردووە و زێڕۆ و تەها هەرکیش لەگەڵ ئەواندا چوونەتە ئەو دۆڵە، بەلاّم شابان بەگ ناوێک کە لەگەڵ ئەواندا بووە تەبای هەندێ لە هاوەلاّنی، خۆی لە چوونە دۆڵی گێلاس بەپاش داوە و پەنادانی لە سەرکردەی کاروان خواستووە. لەبارەی ئەو ئەفسەر و عەریفانەیش کە لە ماڵی سەید عەبدوللاّ گەیلانیدا بوون، بارزانییەکان بەڵێنی بەدەستەوەدانی ئەوانیان بەهێزی دەوڵەت دا. لەبەرئەوەی بەرپرسانی سوپا زانیاریی وردیان هەبوو کە ورەی بارزانییەکان یەکجار نالەبارە و نیازیان وایە لە زنجیرە کێوی گەرگلدا کۆببنەوە و بەرەو دۆڵی گادەر بڕۆن. فەرمان بەهێزی ئاسمانی درا بارزانییەکان لە هەر کوێ و بەهەر شێوەیێ ببینن بەگەرمی بۆمبابارانیان بکەن. بۆ ئەوەی بارزانییەکان بانەکانی ڕۆژئاوا و باکوری شنۆ نەگرن و، ئاوها باڵی چەپی کاروانی عەقید غەفاری نەخەنە بەر مەترسییەوە، فەرمان درا هەرچی زووە هێزی دەوڵەت ئەو بانانە داگیر بکەن.

لەبەرئەوەی دوور نەبوو بارزانییەکان لە دوا هەڵدا بەهۆی بێ هیوایی و بێ چارەیی خۆیانەوە دەست بۆ کاری سەرسڕهێن ببەن، دوو کەتیبەی تری پیادە لەگەڵ بطریەیەکی ٧٥ و بێتەلێک لە تارانەوە ناردرانە ئازەربایجان بەلاّم دەبێ ئەوە بزاندرێ کە پێش ئەوەی ئەو یەکانە بگەنە تەوریز، لە (میانە) ئاگەدار کرانەوە بۆ ئەوەی بگەڕێنەوە تاران.

لە ڕۆژی حەڤدەی مانگی ئاخەلێوەدا فەرمانی شوون هەڵگرتنی بارزانییەکان بەهەموو

کـاروانگەلی ئۆپەراسـیـۆنی مـەرگـەوەڕ و دزێ و بەراندێز درابوو، جـارێکی تر دووپاتە کـرایەوە کـە سـەرکـردەی کـاروان پتـر سـوود لە یەکـەگـەلی سـوارە وەربگرێ بۆ ئەوەی بارزانییەکان مۆڵەتی هەڵوەستەکردن و پەیداکردنی هێڵی بەرگرییان نەبێ و، لە راستیدا بەوپەڕی بەلەنگازی و ترس و لەرزەوە ئێران بەجێ بهێڵن و لە داهاتوویشدا جارێکی تر بیری وا نەچێتەوە بن کلێشەیان. لەو ئۆپەراسیۆنەدا باڵەفڕەش ڕۆڵێکی گرینگیان گێڕا و چەکدارانیان لە بن هێنا لەبەرئەوەی بارزانییەکان بەهۆی گیرخواردنیان بەدەستی ژن و منداڵەوە زۆر لەسەرەخۆ دەکشانەوە و لە ئەنجامیشدا دەبوون بەئامانجێکی یەکجار خۆش بۆ باڵەفڕە.

لە رووی گرتنی خاڵی گرینگەوە فەوجی سوارەی فەوزیە واتە کاروانی مەرگەوەڕ توانیی هەتا دوو سـەعـاتی پاشنیـوەڕۆی حـەڤـدەی ئاخـلێـوە خـۆی بگەیـنێـتـە زێوە و تیـایدا بگیرسێتـەوە. لەوێ لە کارونی عـەقید نیسـاری کەتیبەیەک لە یەکەگەلی ئەسفەهان و سریەیەک لە فـەوجی ئازەرپاد لەگەڵ دوو زرێپـۆشـدا، لە زێوە مـانەوە. هەروەها ئاوایی و بانەکانی هەلەج بەهۆی تفەنگهاوێژانی رەشید بەگەوە گیـران و کـەتیـبەی ٦ی فـەوجی ئازەرپادیش گـەیشـتـە حـەوت ئاوا. کـەتیـبـەی ئەسـفـەهانیش لە نێـرەگی سـەنگلایەوە و کەتیبـەیەک لە فـەوجی ٤ی کوردسـتـان وێڕای سریەیەکی پیـادە لە کەتیبـەی ئازەرپاد لە سیـلوانا کـۆچێ بوو. کـەتیبـەیەک لە فـەوجی ئاهەن لەگـەڵ دەسـتـەیەک هاوەن «ی سـەر بەکـاروانی بەراندێز»یش لە بانەکـانی مـەندیل پێچ و کـێـوی ئاقدا گـیـرسـانەوە، هەروەها کـەتیبـەی بەهادر و دەسـتـەیەک هاوەن و کـەتیـبـەیەکی تـۆپخـانەیش لە هەمـان کـاروان‌دا بانەکانی بەردەزەردیان کۆنترۆل کرد.

لە کاروانگەلی باشوور کەتیبەی رائید مساوات و کەتیبەی رائید یەمینی لە بانەکـانی دۆڵ، کـەتیـبــەی رائیـد زەرپۆش لە شنۆ، کـەتیـبــەی سـوارەی لورسـتــانیش لە نەلۆس گیرسـانەوە. بەهەمـان شێـوەی، لە پێشـەوە گوترا بـارزانییـەکـان ١٨ کـەسی نایب زابت و عـەریف و ئەفسـەرانی تر کـە لە دیلەتیـدا بوون ـ جگە لە مـلازم ٢ی سـوارە حـەمـیـد جیـهـانبـانی، هەمـوویان لە رێگەی سـەید عـەبدوڵلای گـەیلانیـیـەوە دایەوە بەبەرپرسـانی سوپا.

کـاروانی دۆڵی قـاسـملو و کـاروانی دزێ و کـاروانی پاداریش نیـوەڕۆی ڕۆژی پازدەی ئاخلێوە لە ئاقبلاغدا یەکتریان گرتەوە. چەکداران بەهۆی پێشوەچوونی خێرای یەکەکانی

ئەم کـاروانەوە نێـزیکەی دوو بڕێنی گـران و دە بڕێنی سـووک و پازدە بڕێنی ئەڵمـانی و ئەسپابی تریان بەجێ هێشتبوو و، کەوتنە بەر دەستی هێزگەلی میری.

ڕۆژی بیست و یەکی ئاخەلێوە فەرمـانی گشتیی نوێ لە ئەرکـانی سوپاوە گەیشتە کاروانگەلی ئۆپەراسیۆن. ئەرکانی سوپا لەو فەرمانەیدا بەسەرکردەی فیرقەی ڕاگەیاند کەوا ئێستە کاروانگەلی سوپا گەیشتوونەتە شنۆ و هەموو کاروانەکان بەپانی یەکتریان گرتووەتەوە، پێویستە هەموو پێکەوە بەرەو سنوور ببزوێن و سەیر بکەن ئەگەر تیپەکانی بارزانی بیانەوێ لە پێش هێزی دەوڵەتدا بوەستنەوە ئەوا بەیاریدەی یەکەگەلی تۆپخانە و سـواره و زرێدار و پیـادە بەرگـریی ئەوان تێک و پێک بدەن. بۆ ئەم کـردەوەیە لە هێـزی ئاسمانییش سوودێکی پتر وەربگیرێ و بەپێچەوانەی دۆخی ئێستە کە تێکەڵاویی هێزی دەوڵەت و بارزانییەکان پساوە و، ئاشکرا نییە ئەوان لە کوێن و ئاخۆ چوونەتە عێراق یان نا؟ پێـویستـە هەتا زووە لە ڕێـبازگەی جـوولان و نیـاز و ژمـارەیان زانیـاریی پێـویست وەربگیرێ، بزانرێ چوونەتە کوێ و چییان نیازە. بەتایبەتیش پێویستە ئەوە بزانرێ ئێستە بارزانییـەکان لە ناوچەیەکدا گیـرساونەتەوە درێژی و پانییـەکەی لە ٣٠ کیلۆمەتر تێ ناپەڕێ و پێویستە یەکەکان بەرازانەوەی قووڵ و چاوەدێرییەکی پترەوە بەرەوپیش بڕۆن.

سەرکردەی فیرقە ڕۆژی بیستەمی مانگی ئاخەلێوە لە وەڵامی فەرمانگەلی ئەرکانی سـوپادا ئەو ئاگەدارییانەی لە ڕێگەی پیـاوانی خێڵانی نیشتمـانپەروەر و ئەفسـەرانی ئازادکراوەوە بەدەستی هێنابوو خستە بەردەمی ئەرکانی سوپا و ڕاپۆرتی دا کەوا «مەلا مستەفا بەخۆی و ٤٠٠ مرۆڤی خێڵەکیی بژاردەوە لە بانەکانی «مەرگ زیارەت»دایە، هەتا ئێستە بەرەو سنوور نەڕۆیشتووە و ئەرکی ئەوەی هەیە هەتا کاروانی خاووخێزانی بارزانییان لە سنوور دەرباز دەبن، ئەو هەر لە بانەکانی پێشوودا بمێنێ.

ملازم دووەمی سوارە جیهانبانی کە دەمەو ئێوارەی ڕۆژی بیستەم لە ڕێگەی سەید کەماڵەوە درایەوە بەکاروانی مەرگەوەڕ، وا باس دەکات «بارزانییەکان ٣٥٠٠ تفەنگی برنۆ و ٢٠٠ تفەنگی ئینگلیزییان هەیە، لەمانە ٢٥٠٠ تفەنگیان بەدەستی بارزانییەکان خۆیانەوەیە. سەرەڕای ئەمە هەر ٣٠ کەسیش تەماتیکێکیان هەیە. بڕێنی سووکیشیان لە دەوروبەری ٤٠ و بڕێنی گرانیان ١٧ دانە هەیە، هەر سێ کەسیش نارنجۆکێکی دەستییان هەیە و هەمووی بەسەر یەکەوە ٧٠٠ نارنجۆک دەکات. هەر مرۆڤێکیش لە تفەنگدارانی بارزانی نێزیکەی ١٠٠ گوللەی هەیە، جگە لەمە دوو شانەیش گوللەی کونکەرەیان هەیە.

تەقەمەنیی تۆپەکانیان زۆر کەمە و بەلای زۆرەوە هەر تۆپەی بیست گوللە پتری نییە. لە رووی بژیوییەوەش زۆر لە تەنگانەدان و حەفتەیەک زیاترە گەنمیان بۆ نان نییە.

ورەی بارزانییەکان لە ئەنجامی زیانی زۆر و زەوەندیان باش نییە، بەتایبەتیش زۆر لە بالّەفڕە دەترسن. لە لایەکی ترەوە بەفر و سەرماوسۆلّە زەبری گەورەیان پێ گەیاندوون بەتایبەتیش بەشی هەرە زۆری مالاّت و ولّساتی ئەوان لە سەرینیی سەرماوە لەنێو چووە.

ئەفسەرانی هەلاّتوو لەناو بارزانییەکاندا ئەمانەن: تەفرشیان، رەئیس دانا، ئیحسانی، زێڕبەخت، تەوەکولی و، ئەرتێش یار، بەگشتی لە هەلاّتنی خۆیان پەژیوانن بەتایبەتیش رەئیس دانا لە هەموویان زیاتر لە کردەوەی خۆی پەژیوانە.»

لە بارەی رووداوی بالّەفڕەکەوە، ئەفسەری ناوبراو گوتی بالّەفڕەی ملازم یەکەمی ئاسمانی «نەجمی» لە ناوچەی ناسراو بە«قەلاّسنگی» کە بەسەر چۆمی گادەردا دەڕوانێ، دەستەیەک لە چەکداران خۆیان لەوێ وەشاردبوو و تەقەیان لە بالّەفڕەکە کردبوو، ئەو بالّەفڕەیە زیانی پێ گەیشتبوو و لە ئەنجامدا ئاگری تێ بەربووبوو و لەنێو چووبوو. هەروەها ملازم یەکەم جیهانبانی لە لایەنی شێخ ئەحمەدەوە نامەیەکی بەشێوەی خوارەوە بۆ سەرکردەی فیرقە هێنابوو:

«بەڕێز لیوا هومایوونی:

دوای سلاو

لەبارەی ئەو بۆندژییەی لە نێوانی ئێمە و حکومەتی ئێراندا هاتە کایە، پێویستە بلّێم سەرهەلّدانی ئەو بۆندژییە سەبارەت بەوە بوو کە هێزگەلی ئێران و خێلاّنی ئێوە لە سینگان پەلاماری ئێمەیان دا، لە لایەنی ئێمەوە هیچ هێرشێک نەکرابوو بەلاّم ناچاربووین بەرتەکی خێلاّن بدەینەوە و بیانشکێنین.

لەبارەی تۆپەکانەوە ، ئێوە لە شنۆ تۆپێکتان بەهەموو کەرەستەوە کەوتەوە بەردەست. تۆپێکی تر لە زەویی ئێراندا ماوەتەوە بەهۆی شێخ عەبدلّلاوە سۆراغی بکەن و بیدۆزنەوە و بیبەنەوە. لەبەرئەوەی ئێمە دەوارمان پێ نەبوو رایبکێشێ بۆیە نەمانبرد.

بالّەفڕەکانی ئێوە هەموو رۆژ زیانی گیانیی نێزیکەی ٢٠ ئافرەت و زارۆکمان لێ دەدەن. لەبارەی دیلەکانەوە هەموو ئەفسەران و دیلەکانمان داوەتە لای شێخ عەبدوللاّ و «جیهانبانی»مان داوەتە دەستی سەید کەمال.

لەبارەی تەبایی و پاراستنی پێوەندیی باش لەگەڵ دەوڵەتی ئێراندا، ئێمە زۆر تێ کۆشاین بەتایبەتیش لەم بارەیەوە: قازی محەمەد، مەحموود ئاغای دێبوکری، مام عەزیز و محەمەد سەعید هەرکی شایەدی ئێمەن، بەڵام بەهاندانی هەندێک لە خێڵان ئەم گۆنگەرە بەرپابوو.

ئاواتەخوازم ئەم ناتەباییە لەنێواندا هەڵستێ، بەرژەوەندییش لەوەدایە هەردوو لا بۆ ئەمە تێ بکۆشن. لەبارەی تەقەکردنی باڵەفڕان لە ئافرەت و منداڵانی ئێمە، ئەمە دژی مرۆڤایەتی و یاسای ناوولاتانە، دەستی لێ هەڵگرن.

ئیمزا: شێخ ئەحمەد.»

نامەی پێشوو وا وەڵامی درایەوە: لەبەرئەوەی هەتا ئێستە ئەوەی گوتووتانە نەتانهێناوەتە دی، بۆیە هەتا ئەو دەمەی ئەفسەرانی هەڵاتوو بەدەستەوە نەدەن هیچ کارێکی لەبار، لەبارەی ئێوەوە نایەتە کردن، بەتایبەتیش کە ئێستە بەشێکی ماڵات و منداڵ و ئافرەتی خۆتان رەوانەی عێراق کردووەتەوە.

لە رۆژی نۆزدەی ئاخەلێوەدا سەرکردەی فیرقە راپۆرتی دا کەوا بەگوێرەی دوا زانیارییەکی بەدەست هاتوو، دەوڵەتی عێراق رێکەوتنێکی لەگەڵ شێخ ئەحمەدی بارزانیدا گرێ داوە و بەپێناوی سێ پۆلیس (جەندرمە)ی عێراقی نامەیەکی دڵنیاییدەری بۆ شێخ ئەحمەد ناردووە. بەو پێیە شێخ ئەحمەد و پێڕەوکارانی ئەو لە هەموو رووێکەوە پارێزراو دەبن و بۆیان دەشێ بچنەوە ناو زەویی عێراق. تەنانەت بۆ رێگەخۆشکردن بۆ پەڕینەوەی ئەوان بۆ ئەودیوی سنوور و دەربازبوون لە چۆمی گادەردا، عێراقییەکان بڕێک دار و تەختەیان داونەتێ بۆ ئەوەی پردێک لەسەر ئەو چۆمەدا دابنێن و، هەتا زووە بگەنەوە ناو ئاخی عێراق. لەبارەی چەکیشەوە هەندێک نەرمییان لەگەڵدا نواندوون و مۆڵەتیان پێ داون سەرۆک خێڵان و خزمان و دەست و پێوەندانی شێخ ئەحمەد بەچەکداری بمێنن، پاشماوەی چەکەکانیش بەبەرپرسانی عێراقی بدەنەوە.

پاشماوەی کردەوەی کاروانی باشووریی عەقید مەجیدی

پاش ئەوەی کاروانی عەقید مەجیدی سەعات ١٣ی رۆژی نۆزدەی ئاخەلێوە گەیشتە ئاقبلاغ، ماوەی سێ رۆژان بەهۆی بارینی بەفر و بارانەوە لەوێ گیربوون. دواجار فەرمان درا، یەکەگەل هەتا زووە بەرەو سنوور بکەونە رێگە. بۆیە لە مێژووی بیست و دووەمدا

٦٠ مرۆڤی خێڵان کە لەگەڵ کارواندا بوون فەرمانیان پێ درا بەرەو دۆڵی گێلاس برۆن. ئەو خێڵانە لە دۆڵی گێلاس و گوندی گێلاس خۆیشیدا کەوتنە سەراسۆییی پێویست بەڵام شوێنەوارێک لە چەکداران بەدیار نەکەوت.

هەروەها لە گوندی ناوبراودا ٣٨ شانە فیشەکی برێن و ٣ هەگبە فیشەکی تر و لوولەیەکی سپێری برێنی سووک بەدەست کەوتن. هەروەها لە بەرزاییی رۆژئاوای چیای «کورکو»دا تۆپێکی ٧٥ییان بەدەست هێنا. «تۆپی ناوبراو هەمان ئەو تۆپە بوو شێخ ئەحمەد لە نامەکەیدا ئاماژەی پێ دابوو».

لە رۆژی بیست و سێدا کاروانی پێشوو لە ئاقبلاغەوە بەرەو بانەکانی باکور بزوا و ئەوێی گرت. خێڵانی ناوبراویش هەتا راستی بانەکانی چیای (کورکو) چوونە پێش. هەرچەندە کاروانی ناوبراو لە رووی پاڵپشتییەوە لە تەنگانەدا بوو و، وێرای هەموو ئەو تەنگوچەڵەمانە و ئەو مەترسییانەی لە رێگەشدا بوون بەڵام بەردەوام پاشکۆی بارزانییەکانی دەخستە بەر مەترسییەوە، بەجۆرێ بارزانییەکان بەوپەڕی بێ سەرەودەری و تەواوی شپرزەیییەوە ناچاربوون بەرەو سنوور برۆن.

بەهۆی ئەو پێوەچوونەی ئەرکانی سوپا لەبارەی بزووتنەوەی کاروانگەلەوە بەرەو سنوور کردی، لە رۆژی بیست و چواردا فەرمانی بەکاروانی پێشوو دا هەتا دەسبەجێ بەرەو سنوور بجووڵێ. ئەم کاروانە هەتا سێ سەعاتی پاشنیوەرۆی رۆژی بیست و چوار توانیی بەرزاییە گرینگەکان بگرێ بەڵام بەپێی راپۆرتی کاردارانی ئەم کاروانە هیچ شوێنەوارێکی چەکداران لە بانەکانی پێشوودا نەدۆزرایەوە و، دەرکەوت بارزانییەکان لە دەورپشتی چیای «گەرگەر»دان.

زانیاری و فەرمانەکانی ئەرکانی سوپا و کارەکانی هێزگەلی کوردستان

بەو جۆرەی دەستهاوێژی فیرقەی چواری هێزگەلی کوردستان پێشانی دەدا، لە سەعات ٦ی بەیانیەی رۆژی بیست و دووی ئاخەلێوەدا ١٥٠ کەس لە خێڵانی زەرزا و مامەش و مەنگوڕ بۆ بەگژداچوون و لێدانی بارزانییەکان کە لە دۆڵی «تاڵجار»دا کۆبووبوونەوە، رەوانە کران. ئەم هێزە لەگەڵ پاشەبەرەی هێزی بارزانییەکان لە بانی تاڵجاردا بەگژ یەکتردا چوون و، تێکسرەواندن لە نێوانی هەردوو لادا هاتە کایە. ئەو تێکسرەواندنە هەتا سەعات دوو و نیوی پاشنیوەڕۆ درێژەی دایێ و لە ئەنجامدا ٣ کەس لە چەکداران کوژران

و هەر هەمووشیان لە تالّجارەوە بەرەو سنوور ڕۆیشتن.

راسپێری تەها هەرکییش، هەر هەمان ڕۆژ هاتە لای سەرکردەی کاروان «عەقید نیساری» و داوای پەنادانی کرد. ئەمجارەش وەلاّمی ناوبراو بەوە درایەوە کەوا ئەگەربێو دەمودەست خۆی و خزمانی بێن و خۆیان بەدەستەوە بدەن ئەوا پارێزراو دەبن، هەروەها لەبارەی بارودۆخی بارزانییەکانەوە توێژینەوەیەک لەگەلّ راسپێرییەکەی تەها هەرکیدا کرا. ناوبراو گوتی بارزانییەکان پێوەندییان لەگەلّ عێراقییەکاندا بەستووە و ئەسپابی دانانی پردێکیان لەسەر چۆمی گادەر لێ وەرگرتوون و بڕیارە هەتا ئێوارەی ئەمڕۆ کەلوپەلی خۆیان دەربازی ئەولا بکەن. ئەو دەیگوت وەرەی بارزانییەکان هەتا بلّێی بەزیوە و بڕیویشیان نییە، کەلوپەلی گرانی خۆیان بەجێ هێشتووە و بەرەوپاش دەڕۆنەوە.

دەمەوئێوارەی ڕۆژی بیست و دووی ئاخەلێوە سەرکردەی فیرقە بەبێتەل پێوەندیی بەبنکەی عێراقی لە خرێنە کرد. سەرکردەی هێزی عێراقی دووپاتەی کردەوە کە محەمەد ئاغای مەرگەوەری بۆ ناوبژی و پەناخواستن هاتووەتە بنکەی خرێنە و سبەیش مالّ و مندالّەکەی لە رووبار دەپەڕنەوە و دێنە ناو سنووری عێراق. زانیاریی تریش پێشانیان دەدا کە مەلا مستەفا بەژمارەیەکی گەورە لە ئالیکارانی خۆیەوە رووی لە بانەکانی «مەرگ» کردووە هەتا لەوێوە سنوور ببڕێ و بچێتە بارزان.

ڕۆژی بیست و چواری مانگی ئاخەلێوە، دوا کەسانی بارزانی لە پردی گادەر پەڕینەوە بەلاّم ئەو دەمەی لە بارەی پەڕینەوەی بارزانییەکان بەبێتەل پرسیار لە بنکە عێراقییەکە کرا، عێراقییەکان وەلاّمێکی رەوانیان نەدایەوە. هەروەها لەبەئەوەی ئەو ڕۆژە لە سۆنگەی تەپوتۆزەوە بالّەفڕە نەیتوانی بفڕێ، بۆیە زانیارییەکی تر نەهاتە دەست.

ئەرکانی سوپا لە ڕۆژی بیست و دووی ئاخەلێوە بەپاشەوە چەند فەرمانێکی جیاجیای بۆ سەرکردەی فیرقەی کوردستان هەنارد. ناوەڕۆکی ئەو فەرمانانەی ئەرکانی سوپا ئەم بابەتانەی ژێرەوە بوون:

«بۆچی کاروانگەلی ئێوە بەرەو سنوور نەچوونەتە پێش؟ لەبەرئەوەی هەتا ئەو دەمەی کاروانگەل بەرەو سنوور نەڕۆن سەرئێشەی بارزانییەکان بەکۆتا نایەت. هەتا ئێستە ئەرکانی سوپا نازانێ بیانووی بەرەوپێش نەچوونی کاروانگەل چییە و، چییە هۆی ئەوەی بەشەکانی ئێوە چوار ڕۆژە راوەستاون؟ پێویستە، بەتایبەتیش لە کاتی ئێستەدا کە بارزانییەکان بڕیوییان نییە هەتا زووە کاریان لە کار بترازێنن. لەبەرئەوەی مانەوەی بەم

شێوەیەیان لە نێزیکی سنووردا بێ رادە مایەی شەرمە و، زەبرێکی لە ئابڕووی سوپای ئێران داوە. بۆیە بڕیاری بەپەلە وەربگرن و هێزگەلی خۆتان بەرازانەوەی تەواو و پێویستەوە بەرەو سنوور بنێرن. لە رووێکی ترەوە هێشتا روون نەبووەتەوە ئایە بارزانییەکان چوونەتە ناو زەویی عێراق یان نا؟ ئەگەر هەندێکیان رۆیشتوون ئەوا چەند مرۆڤی تربان لە ناو زەویی ئێراندا ماون. ئایە زێرۆ و محەمەد مەرگەوەڕی و هەرکیش چوونەتە عێراق یان نا؟»

سەرکردەی فیرقە لە ڕۆژی بیست و سێیەمی ئاخەلێوەدا وەڵامی دایەوە کە:

شێخ ئەحمەد لەگەڵ برێک لە بارزانییەکاندا چووەتە ناو زەویی عێراق و بەشێکی تر لە بارزانییەکان نێزیکی پردێک وەستاون کە بەدرێژیی ٦ مەتر و پانیی ٣ مەتر لەسەر رووبار دامەزراوە. محەمەد ئاغای مەرگەوەڕییش لەگەڵ خێزانەکەیدا چوونەتە عێراق. زێرۆ بەهادوری و تەها هەرکی لەگەڵ مەلا مستەفا و ٣٠٠ مرۆڤی تر لە لایەنگرانی بژاردەی خۆیان هێشتا نەچوونەتە عێراق. هەروەها بەپێی ئەو پلانەی داندراوە هەتا پێنج ڕۆژی تر هەموو کاروانەکان دەوروبەری سنوور بەجۆرێک پاگژ دەکەنەوە کەوا هیچ یەکێک لە بارزانییەکان نەتوانن لەناو زەویی ئێراندا بمێنن.

شێوەی خۆبەدەستەودانی بارزانییەکانیش بەکاردارانی عێراقی وا بووە سەرەتا بارزانییەکان چەکی خۆیان داوەتە بەرپرسانی عێراق و پاشان چوونەتە ناو زەویی عێراق. شێخ ئەحمەد خۆی چووەتە خرێنە و، دیمانەی عەمید حیجازیی سەرکردەی هێزی عێراقیی کردووە.

لە ئەنجامی دووپاتەی یەک لە دوای یەکی ئەرکانی سوپادا، ڕۆژی بیست و سێی مانگ سەرەڕای ئەوەی ناوچەی کردەوەی کاروانگەل هەتا ئەوپەڕی رادە دژوار و بەفرگرتوو بوو بەڵام هەندێ کاروانی سەر بەفیرقەی کوردستان بەشێوەی خوارەوە بەرەو سنوور رەوانە کران.

کاروانی مەرگەوەڕ کە پێک هاتبوو لە کەتیبەی دووی ئازەرپاد و دەستەیەک هاوەن، بانە گرینگەکانی باشووری گوندی تووی داگیر کرد و پاشماوەی کاروان «فەوجی سوارەی فەوزیە، کەتیبەی ٧٥ و ئەوانیتر» لە زێوە مانەوە. تفەنگدارانی رەشید بەگ، بانی مەرگ زیارەت و بەزسینایان بەشەڕ لە هێزی پشتەبەرەی بارزانییەکان گرت و برێنێکی سووکیشیان کەوتە دەست. خێڵانی مەرگەوەڕیش بانەکانی باشووری چرگ ئاوایان

داگیرکرد. هەروەها فەرمان بەکاروانگەلی عەقید نیساری درا بۆ ئەوەی بەرەوپێش مل بنێ. هەرچەندە بەو شێوەیەی عەقیدی ناوبراو زانیاریی دەدا باهۆز و باران و کەرەسیسەی بەفر بوو، بەڵام سەرەڕای ئەمەش هێزگەل هەر بەرەوپێش تەکانیان دا. کاروانی عەقید فولادوەندیش خاڵێکی گرینگی گرت کە بایەخێکی سوپاییی هەبوو، هەروەها کاروانی عەقید مەجیدییش ئەو بانانەی گرت کە بۆ دەسەڵات شکان بەسەر بارزانییەکاندا پێویست بوون.

لە ناوەرۆکی راپۆرتی سەرکردەی فیرقە لە بارەی ئۆپەراسیۆنی کاروانگەلەوە، ئەرکانی سوپا هەستی کرد هێزگەل بەو شێوەیەی شایەنە بەشوێنهەڵگرتنی چەکدارانەوە خەریک نین بۆیە بروسکەیەکی تری بەنیازی سەرکۆنە و گلەیی بۆ هێزگەلی کوردستان لێ دا. ئەرکانی سوپا لەو بروسکەیەدا پرسیاری کرد:

«لە پێنگاوی یەکەمدا ئۆپەراسیۆنی هێزگەلی کوردستان بەوپەڕی تواناوە ملی ڕێگەی پێشوەچوونی گرتبووە بەر و، پێی کرا بەتەواوی بوێری و نەترسییەوە چەکداران بتۆقێنێ و تەنانەت زیانی گیانیشیان پێ بگەیەنێ، بەڵام ئەمڕۆ وا ١٠ڕۆژە ئۆپەراسیۆنی هێزگەل بەجارێک لە شوێنی خۆیدا وەستاوە، تەنانەت دەشێ بڵێین بەدوایشیاندا نەکەوتوون و لێیان دابڕاون، هەتا لە ئەنجامدا چەکداران کە تەواو بێ حاڵ بووبوون و گەلێک بریندارایان هەبوو و هەلومەرجیان نالەبار بوو توانییان بەدڵێکی نیاوە لەسەر سنوور بوەستن و لەگەڵ وڵاتانی دەوروپشتدا بکەونە وتووێژەوە.

ئەم پێشهات و ئەم جۆرە شێوە کارە بەهیچ رووەتێک بۆ سوپا ناشێ. چاوەڕوانی و هەڵوەستەی فیرقە لە پێناوی چیدایە؟ کاروانگەلی ئۆپەراسیۆن دەبێ بێ هیچ گیربوون و دۆشدامانێک سەرتاسەری ناوچە هەتا بەهێڵی سنووررا دەگات بپشکنێ و، هەتا چەکداران نەگرێ یا لە بنیان نەهێنێ وچان نەدا، ئەگینا ڕۆنیشتن لە سەری چیایان و سەیرکردنی بارودۆخی ئەوان و راپۆرت ناردن لەبارەی شێوەی کاری ئەوانەوە بەکاری چی دێت؟ درێژەکێشانی ئەم دۆخە هەموو رەنج و ماندووبوونێکی ئەو ماوەیە بەفیڕۆ و بەبا دەدات. پاش ئەوە دەبێ، بێ لە دەستدانی کات بکەونە سەرلەدوونانی ئەوان و ئیتر بەو ئاوایە کات بەفیڕۆ مەدەن.»

سەرکردەی فیرقەی چوار پاش گەیشتنی ئەو بروسکەیەی ئەرکانی سوپا، ئەو گرفتانەی بەرۆکی ئەویان گرتبوو لەم وەڵامەی ژێرەوەدا خستە بەردەمی ئەرکان:

«بیانووی بنەڕەتی لە پێشوەنەچوونی بەپەلەی کاروانگەلدا بارودۆخی کەش بووە. ئەو کرێوە توند و بەفرە ئەستوورەی لەم چەند ڕۆژەدا باریوە بووەتە کۆسپ لە پێش ئەوەی کاروانگەل بەرەوپێش بڕۆن. وێڕای ئەمە بارزانییەکان سەرجەم بەرپاڵ و دۆڵەکانیان بەچەکدارە بژاردەکانی خۆیان گرتووە. بۆیە دەربازبوون لەو شوێنانەدا بێ گیروگرفت نابێ و ناشێ کاروانگەل بەبێ مسۆگەرکاری بەرەوپێش بنێردرێن. سەرەڕای ئەمەش، هێز لە کاری خۆیدا شێلگیر بووە و بەبۆمبابارانی ئاسمانی زیانی زەوەندی لێیان داوە و کاروانگەلیش گرووپی بژاردەی داناوە و، بۆ سەرلەدوونانی ئەوانی ناردووە. هەروەها کاروانی عەقید غەفارییش لە ڕۆژی بیست و شەشەمەوە گەیشتووەتە تاڵجاڕ و سبەی بەرەو سنوور دەکەوێتە خۆ.

گرووپێک لە کاروانی عەقید نیساری گەیشتوونەتە ملەی بەزسینا و سبەینێ بەرەو سنوور دەڕۆن. هەروەها چەککردنی ناوچەی دەشتەبێڵ، مەرگەوەڕ، شنۆ، دۆڵی قاسملو و دۆڵ لە ڕێکەوتی بیست و شەشەوە دەستی پێ کردووە و کاروانگەل خەریکی ئەم کارە بوونە. لە لایەکی ترەوە شێخ ئەحمەد و شێخ سدیق و محەمەد ئاغای مەرگەوەڕی لەگەڵ ماڵ و منداڵیان خۆیان بەدەستی عێراق داوەتەوە بەڵام مەلا مستەفا لەگەڵ ئالیگرانی خۆیدا هێشتا خۆی بەدەستەوە نەداوە و بەگوێرەی ئەو زانیارییەی هەیە لە بانەکانی «کێلەشین»ی سەر سنووری عێراقدا بەسەری دەبات.

ڕۆژی پاشتر، واتە لە ڕۆژی بیست و حەوتی ئاخەلێوەدا ئەرکانی سوپا فەرمانی دا بۆ ئەوەی فیرقە زانیاریی ورد لە بارەی مەلا مستەفا و زێرۆ و تەهاوە بەدەست بێنێ و شوێنیان بدۆزێتەوە، لەبەرئەوەی رادیۆی تورکیا لە دوا پرۆگرامی شەوی پێشوویدا گۆتبووی مەلا مستەفای بارزان بریندار بووە و چووەتەوە ناو خاکی عێراق. بەڵام ئەم بابەتە ڕاست نییە و لەوانەیە ناوبراو لەگەڵ زێرۆ و تەهادا لە هەمان خاڵی سنووریدا خۆیان مەڵاس دابێ. پێویستە سەرکردەگەلی کاروان فەرمانی پێویست و گشتی دەربچوێنن لەبەرئەوەی ئەم بابەتە بێ رادە گرینگە و، دەبێ ڕاست و ڕەوان بارودۆخی مەلا مستەفا و هاوەڵانی ئەو روون ببێتەوە.»

بەو ئامانجەی ئەم فەرمانەی دوایی ئەرکانی سوپا دەسبەجێ جێبەجێ بکرێ، لە هەمان ڕۆژدا واتە لە بیست و حەوتی مانگدا کاروانێک لە یەکەگەلی باشوور کە پێک هاتبوو لە کەتیبەی پیادەی لیوای کرماشان و کەتیبەیەکی ٧٥ی و ٤٠٠ مرۆڤی سوارەی مامەش و

مەنگوڕ لە بن سەرکردایەتیی عەقید غەفاریدا لە بانەکانی کێوی تاڵجارەوە بەرەو پردی گادەر و ناوچەی سنوور کەوتنە ڕێگە.

کاروانی پێشوو سەرەڕای ئەو کڕێوە و بەفرە ئەستوورەی سەرتاسەر ئەو ناوچە سەخت و کێوەڵانەی گرتبوو، کەوتە سەراسۆ و پاکوەکەری. هەروەها لەگەڵ ئالیگرانی زێڕۆ و تەهادا بەگژ یەکتردا هاتنەوە و تێکسرەواندنێکی گەرم لە نێوان هەردوو لا لە بانە سنوورییەکاندا هاتە گۆڕێ و لە ئەنجامدا ٤ کەس لە ئالیگرانی تەها کوژران و چەکەکانیان کەوتە دەستی هێزی دەوڵەت و سێ کەسیشیان لێ گیرا.

ئەم بەشە لە هێلی سنووردا درێژەی بەپێشوەچوونی خۆی دا و لە بانە سنوورییەکاندا ئالای سێ ڕەنگیی شاهەنشاهیی لە دوا لوتکەدا هێنایە لەرە و، ڕێوڕەسمی سوپاییی گەرموگوڕ و بەهەیبەتی لە هێلی سنووردا جێبەجێ کرد. لەبەرئەوەی هەوا زۆر سەرما بوو و کڕێوەیەکی چڕ دەباری، کاروانی پێشوو لە بەرودواهاتنی ئەو ڕۆژەدا بەرەو سەرگەی خۆی واتە هەمان بانەکانی تاڵجار گەڕایەوە، هەروەها زانیاریی ئەوەی کەوتە دەست کە مەلا مستەفا لەگەڵ ئالیگرانی خۆیدا «دەوروبەری ٥٠٠ مرۆڤ دەبن» بەچوونەوە زەویی عێراق و خۆبەدەستەوەدان بەبەرپرسانی عێراقی ڕازی نەبووە و بەرەو بانەکانی لکی باکوری گادەر کشاوەتەوە و وا لەو ناوانەیە.

بۆ وەدەرنانی چەکداران فەرمان درا هەندێ هێز لە کاروانی مەرگەوەڕ و کاروانی عەقید مەجیدی بەرەو بانەکانی پێشوو بنێردرێن. بۆ جێبەجێ کردنی ئەو نیازە ڕۆژی بیست و نۆی ئاخەلێوە دوو سریەی پیادە لە کەتیبەی ئەسفەهان لە بانەکانی هەلەجەوە بەرەو دۆڵی بێنار و، دوو سریە لە فەوجی ٦ی ئازەرپاد بۆ سەراسۆیی بەرەو بانەکانی دالانپەرداغ ناردران و، بەبێ بەیەکدادان گەیشتنە بانەکانی سنووری بێنار و دالانپەرداغ و ئەوێیان گرت، بەڵام سۆراغێک لە بارزانییەکان نەکەوتە دەست.

هەروەها لە ڕۆژی بیست و نۆدا کاروانی عەقید مەجیدی بە ٤ سریەی پیادە و دەستەیەک هاوەنەوە بۆ سەراسۆی بانەکانی تەنیشتی ڕووبار بەڕێ کەوت. هەرچەندە بەهۆی خراپیی کەشەوە بۆی نەکرا خۆی بەپردی گادەر بگەیەنێ و، شەو لە کێوی بەزسینادا مایەوە بەڵام سەرگەلەدارانی چاودێریی ئەوان کە برێتی بوون لە پیاوانی خێڵان و پیاوانی بژاردە هەتا ئێوارەی ئەو ڕۆژە خۆیان گەیاندە ڕووباری گادەر و تێ گەیشتن کەوا سەرلەبەر خاووخێزانی تەها هەرکی لە ڕووبار پەڕیونەتەوە و لە بەری ڕۆژئاوای ڕووباردا خۆیان

شاردووەتەوە. ئەو مرۆڤە چاودێریکەرانە بەهۆی داهاتنی شەو گەڕانەوە پاش و، چوونەوە پاڵ هێزی سەرەکی.

لە سبەینەی ڕۆژی سێیەمی ئاخەلێوەدا کاروانی پێشوو کەوتە شوێن ئەرکی پێ سپێردراوی خۆی و خۆی گەیاندە بانە سنوورییەکانی ڕۆخی ڕووبار و لەگەڵ سنووروانانی عێراقیدا پێوەندیی گرت. بەبۆنەی گەڕانەوەی یەکەگەلی سوپایی کە پاشی چەندان ساڵ جارێکی تر توانییانەوە ئالای «شمشێر و ڕۆژ»ی جاران لە هێڵی سنووردا بخەنە لەرزە، ڕێوڕەسمی سوپایی لەسەر هێلی سنووردا هاتە کایە و بۆ گیانی شەهیدانی رزگارکردنی ئازربایجان و قوربانییانی پێناو ئازادیی ولاتی خۆشەویست، سلاویان هەنارد. هەروەها کاروانی پێشوو زانیی کەوا عێراقییەکان پردەکەی سەر ڕووبارەکەیان تێک داوە.

لەو دیمانەیەی لەگەڵ سەرکردەی هێزی سنووروانی عێراقیدا کرا، ناوبراو رایگەیاند کەوا تەها هەرکی چووەتە خرێنە و منداڵەکانیشی لەناو زەویی عێراقدان. ئەم زانیارییانە پاش ئەوەی گەیشتنە ئەرکانی سوپا، فەرمان بەسەرکردەی فیرقە درا هەتا لێکۆڵینەوەیەکی ورد بکات و بزانێ ژمارەی ئەو هەرکی و بارزانییانەی چوونەتە عێراق چەند بوونە و چەندی تریان لە ئێران ماونەتەوە. لەبەرئەوەی هەندێ لە بارزانییەکان لە عێراق سزای لە سێدارەدانیان بەدواوەیە، پێ ناچێ لە زەویی ئێران دەرچووبن. بەتایبەتیش پێویستە بەهەر شێوەیەک بێ ئالیگرانی زێرۆ بگیرێن.

ئەو کاتە سەرکردەی ئەو کاروانەی لە لێواری ڕووباری گادەردا ئەرکی خۆی بەجێ دەهێنا ئەرکانی سوپای ئاگەدار کرد کەوا عێراقییەکان ڕووباری گادەر بەسنووری نێوان هەردوو ولات لە قەڵەم دەدەن لە کاتێکدا ئەمە دروست نییە. ئەرکانی سوپا دەسبەجێ وەلامی دایەوە کەوا پێویستە هێزگەلی عێراقی بەری ڕۆژهەلاتی ڕووبار بەجێ بهێڵن. بۆ بەجێهێنانی ئەم فەرمانە عەقید مەجیدی بیرەوەرییەکی توندی دا بەسنووروانانی عێراقی و وریای کردنەوە کەوا سنووری ئێران هێلی سەرووی ڕۆژئاوای ڕووباری گادەرە، ئیتر لە ئەنجامی ئەم پێشبڕییە لەجێیەدا پاسەوانانی عێراقی بەری ڕووبارەکەیان بەر دا و چوونەوە ناو زەویی عێراق.

کاری کاروانگەلی عەقید فولادوەند و عەقید غەفاری

ئەو ڕاپۆرتەی لە کاروانی عەقید فولادوەندەوە هاتبوو دەیگوت لە ڕۆژی بیست و هەشتی ئاخەلێوەدا پاش باشبوونەوەی باری هەوا و لێکردنەوەی باران و زریان،

سەرگەلەدارانی کاروانی پێشوو گەیبونەتە پردی گادەر و بانەکانی تەنیشت رووبارەکەیان گرتووە بەڵام هیچ هەواڵێک لەبارەی شوێنی پیاوخراپانەوە دەرنەکەوتووە. هەروەها ئەو زانیارییە گەیشت کە شێخ ئەحمەد و سەرجەم خاوخێزانی بارزانییەکان لە سێ ڕۆژی لەمەوپێشەوە بەخۆیان و دوو تۆپی ٧٥ی و ١٠٠ تفەنگەوە خۆیان بەدەستی عێراق داوەتەوە و لە سنوور تێ پەڕیون، پاشانیش عێراقییەکان پردەکەیان تێک داوە. لە لایەکی ترەوە مەلا مستەفا بەخۆی و ٤٠٠ ـ ٥٠٠ مرۆڤی تفەنگهاوێژەوە لە ڕێگەی لکی باکوری رووباری گادەر و بانەکانی باشووری دالانپەرداغەوە بەرەو بارزان رۆیشتووە.

دوو مرۆڤی دیل کەوتبوونە دەست کاروانی عەقید غەفاری و سەرو تفەنگێکی برنۆیان پێ بوو ئەوانیش لێکۆڵینەویان لەگەڵدا کرا. یەکێکیان «جەلالە فەندی»ی ناو بوو کە پێشتر لە سوپای عێراقدا نەقیب بووە و، ئەویتریان بە«عەبدولقادرە فەندی» ناسراوە کە لە ناوچەی هەولێری عێراقدا مامۆستایەتیی کردووە. لەو لێکۆڵینەوەیەی لەگەڵیاندا کرا دەرکەوت:

هەموو خێزانی بارزانییەکان چوونەتە عێراق و تۆپ و برێن و تفەنگی خۆیان داوە بەدەوڵەتی عێراق، بەڵام مەلا مستەفا ئامادەی چوونە عێراق نەبووە و لەگەڵ نێزیکەی ٤٠٠ مرۆڤی تفەنگهاوێژی بژاردەی خۆیدا وای نیازە بچێتە بارزان هەتا لەوێندەر بتوانێ برایانی خۆی لە چەنگی سوپای عێراق رزگار بکات. شەش کەس لە ئەفسەرانی سوپای ئێرانیش لەگەڵ مەلا مستەفادان. لە ئەفسەرانی عێراقییش چەند کەسێک لەگەڵ مەلا مستەفادا بوونە بەڵام پاش ئەوەی لە نیازی ئەو گەیشتوون کە بیری چوونەوە عێراقی هەیە، لێی دابڕاون و هێشتا نەزانراوە بەرەو کوێ رۆیشتوون.

لە مێژووی سێیەمی مانگی ئاخەلێوەدا دوو کەس لە پێڕەوکارانی مەلا مستەفا کە عێراقی بوون خۆیان بەسەرکردەی مۆڵگەی شنۆ ناساند. یەکێکیان ناوی عەلی حەسەن و ئەویتریان ناوی عەلی رەشید بوو و هەریەکەیان تفەنگێکی برنۆ و چل فیشەکی پێ بوو و بەدەستەوەیان دان. بەپێی ئەو ئاگەدارییانەی لەوان کەوتنەدەست هەمان ئەو زانیارییانە دووپات بووەوە کە لە دیلەکان وەرگیرابوون بەتایبەتیش ئەوەیان گوت کە مەلا مستەفا رۆیشتووە و خۆی بەدەستەوە نەداوە.

ڕۆژی پاشتر واتە لە سی و یەکی ئاخەلێوەدا سەرکردەی فیرقەی چوار زانیاریی دا کەوا زێرۆ و ئالیگرانی وی لە دۆڵی «پیهلیس»ی ڕۆژئاوای چۆمی گادەری سەر بەزەویی

ئێراندان و، مەلا مستەفا لە «خاسۆک»ی سەر بە «خاکسۆر»ی عێراق دەبیاتە سەر. پۆلیسی عێراق و هەندێ لە تفەنگهاوێژانی عێراقی بەدوای ئەوانەوەن و تەهاش لە خرێنەیە.

لە مێژووی سیی ئاخەلێوەوە سەرکردەی هێزی عێراق پێوەندیی خۆی بەهێز «واتە بەهێزی ئێران ـ وەرگێڕ»ەوە پچڕاند. لە هەمان ڕۆژدا کاروانێک لە کەتیبەی ئازەرپاد بەرەو سنووری دالانپەرداغ چوو. هەروەها لە سایەی سەراسۆبی و پشکنینەوە دەرکەوت نێزیکەی ٨٠ مرۆڤ لە لایەنگرانی زێرۆ بەهادوری لە بانەکانی ناسراو بە ١٢٥٥دا خۆیان پەنا داوە. بۆیە دەسبەجێ لە لایەنی سەرکردەی فیرقەوە فەرمان درا کەتیبەیەک لە فەوجی ئاهەن «کاروانی عەقید فولادوەند» بۆ هاوکاریی کەتیبەی ئازەرپاد و لە بن چاوەدێریی عەقید سەردادوەردا بەرەو شوێنی ناوبراو بکەوێتە ڕێگە.

لە ڕۆژی یەکەمی مانگی گولاندا کاروانی پێشوو تەبای فڕینی باڵەفڕە بەرەو چیای «زیارەت مووسی» کە مەکۆی ئالیگرانی زێرۆ بوو بەڕێ کەوت و، لە سەعات دووی پاشنیوەڕۆی ئەو ڕۆژەدا گەیشتە بانەکانی زیارەت مووسی و لوتکەی ١٢٥٥، ئالیگرانی زێرۆش لە لکی باشووری چۆمی گادەرەوە بەرەوپاش کشانەوە.

لە ڕۆژی دووەمی مانگی گولاندا فەرمان درا بە کەتیبەگەلی پێشوو بۆ ئەوەی ڕاوەدووی چەکداران بنێن و هەتا سنوور بڕۆن و هەرچی دۆڵ و نەواڵی ئەو ناوە هەیە بیانپشکنن و سەراسۆیان بکەن. کاروانی ناوبراو دەسبەجێ کەوتە دوای ئەوان و لە سەعات ٦ و نیودا گەیشتە سنوور و پێ حەسیا کە زێرۆ خۆی بەدەست بەرپرسانی عێراقییەوە داوە.

لە ڕۆژی سێیەمی مانگی گولاندا دوو لکی باکور و باشووری چۆمی گادەر و هەروەها بنارەکانی ڕۆژئاوای دالانپەرداغ و زەوییە گومان لێکراوەکان بەهۆی ئەم کاروانەوە پشکنران و هەرچەندە سەرتاسەری ئەو زەوییانە بەبەفر داپۆشرا بوون و پڕ لە هەڵدێری ڕک بوون، کاروان درێژەی بەسەراسۆبی و پشکنینی خۆی دا و لە هێڵی سنووردا تێکڕای یەکەکان یەکیان گرتەوە. لە بستووی سنووردا گرووپێکی عێراقی لە مۆڵگەی سنووریی عێراقەوە بەسەرکردایەتیی ملازم سێیەم عەبدولڕەحیم عەبدولوەهاب هاتنە پێشوازیی کەتیبەی ئازەرپاد و پاش نواندنی ڕێزلەیەکترگری، ئالای ئێران لە سنووردا بەرز کرایەوە. هەروەها ئەفسەری ناوبراوی عێراقی گوتی کەوا زێرۆ و تەها هەردووکیان لە خنێرەدان. زێرۆ لە کاتی خۆ بەدەستەوەدانیدا ١٢ تفەنگ و ٦ برێنی لەلا بوون، دانیەوە بەپۆلیسی

عێراقی، شێخ ئەحمەد لە بەغدایە و مەلا مستەفا لە خاکسۆرکە.

بەو شێوەیە هەموو کاروانەکانی سوپا لەو شوێنەدا گەیشتنە سنوور و ئەو ئەرکەی پێیان سپاردرابوو رایانپەڕاند و، دوا ناوچەی سنوورییان لە هەبوونی چەکداران پاک کردەوە.

لە ئەرکانی سوپاوە فەرمان درا بۆ ئەوەی کاروانگەل بۆ بنکەی خۆیان بچنەوە و لەو خالآنەی تایبەتن بە لێ سەندنەوەی چەک کە لە ماکۆوە هەتا سەردەشت دەگرێتەوە، کۆجێ بین و بگیرسێنەوە، هەتا مێژووی ١٥ گولآن ١٣٢٦یش کاری کۆکردنەوەی چەک لە کاتی خۆیدا جێبەجێ ببێ. ئەرکانی سوپا لە پێناوی بەردەوامی لە چارەسەری ئەم کێشەیەدا و بۆ چەککردنی ناوچەکانی کوردستانی باکور، هێزگەلی: قەرە زیائەدین، خووی، قەتوور، شاپوور، ورمێ، تەرگەوەڕ، سۆمای برادۆست، مەرگەوەڕ، شنۆ و پیرانی دامەزراند و دەستی بەکار کرد.

فەسڵی دەیەم

لە سەرکۆمارەتیی کوردستانەوە هەتا لەداردان

له دادگەدان و هەڵواسینی قازی محەمەد، سەدری قازی و سەیفی قازی

مەهاباد باژێرێکی بچووکە، ناوی کۆنی «سابڵاغ» بووە و لە رابردوودا بەسەرهاتی پڕ لە رووداوی هەیە. ئەم شارە کە لە سەر لێواری رووباری بچووکی مەهاباد هەڵکەوتووە، سەبارەت بەناهێمنی و بشێوێنییەوە تەناهی و خۆشیی بەخۆیەوە نەبینیوە، لە رواڵەتی شارستانەتیی نوێدا لە کارگەیەکی بچووکی کارەبا و چەند باڵەخانەیەکی دوو نهۆمیی بێ بایەخ بترازێ شتێکی تری تێدا نابینرێ. مەهاباد لە نێوان چەند زنجیرە چیایەکی کە ئەم شارەیان لە کۆش گرتووە و لەملا و لەولاوە سەریان بۆ ئاسمان هەڵبڕیوە، هەڵکەوتووە. زنجیرە بانەکانی باکور و باشوور، رۆژهەڵات و رۆژئاوا کە چێترین پارێزی ئەم شارەن، لە بارەی دیرۆکی مەهابادی بچووکەوە نهێنیی بەمەترسییان لە دڵدا هەڵگرتووە. مەهاباد سەردەمانێ لە لایەن رووسە تزارییەکانەوە داگیرکراوە و، رۆژانێ بەدەستی سوارانی خوێنەخۆری سمایلاغاوە بووە. بەینێکیش شەرگەی زۆر خوێناویی هێزگەلی دەوڵەت و کوردان بووە. بەڵام ئەم رووداوانە لە رێزی ئەو بەسەرهاتانەن کە زۆرینەی دانیشتووان کەم هەتا کورتێکیان لێ ئاگەدارن. لەم شارەدا بەسەرهاتی ئەوتۆ روویانداوە دوورنییە بەساڵان رابووورن و کەسێک پەیدا نەبێ باسیان بکات. نهێنیی ئەوتۆ هەن لەوانەیە هەتا هەتایە کەس پێیان نەزانێ: جەردەیی، خوێنرێژی، پیلانگێری و بێنەوبەردەی نۆکەرانی ولاتانی بیانی و هیتر و هیتر ئەم باژێرەیان کردبوو بەگۆرەپانی زۆرانێی خۆیان.

مەهاباد لە نێزیکی سنووری سێ ولات یان چاتر بڵێم چوار ولاتدایە. بەرژەوەندی دژبەیەکی: نەوت؛ کۆماری کورد؛ سەرکوتینەوەی کورد؛ خۆبەرێوەبەریەتی، ناوبەناوێ دانیشتوانی بەلەنگازی ئەم سەرزەوییە بەسەر دەکەنەوە. رۆژێ کۆلۆنێل لۆرەنس دەیکا بەمەیدانی تەراتێنی خۆی، رۆژێکی تر ئەسەدۆف بۆ پێشوەبردنی سیاسەتی ولاتی خۆی گورجوگۆڵیی تێدا دەنوێنێ و سەردەمانێکی تریش نەوت پێوەندیی دانیشتوانی ئەم سەرزەوییە بەسیاسەتگەلی دەرەکییەوە گرێ دەدا. راپەڕین، خوێنڕژتن، دووبەرەکی و کوشتار، گەلێک جاران دێنەوە کایە. بارودۆخ هێمن دەبێتەوە و پاش تۆژینەوە لەوەی رووی دا، چاودێری بێ لایەن دەگاتە ئەو بەرکەوتەی کەوا پاش هەموو ئەو قوربانیدان و نیشتنەوەی لافاوە تەنیا دەوڵەتێک دۆڕاندبێتی ئێرانە و تەنیا گەلێک لە خۆڕایی قوربانی دەدا گەلی ئێرانە، جا چ لەم لا بێ چ لەو لا. بەو شێوەیەی لە بەرگی پێشوودا گۆتمان کۆماری خۆبەرێوەبەریەتیی کوردستان و ئەم بیرە بەر لە شەڕی ناوولاتان شان

بەشانی دەسڕۆیشتنی ولاتێکی بیانی کە لە ئێران و تورکیا و عێراق و سووریا و شام واتە لە ناوچەگەلی کوردنشیندا دەسەلاتی دەنواند، بەرە بەرە ، لە زار بۆ زار، لە دڵ بۆ دڵ و لە گوێ بۆ گوێ لە هەموو شوێنێکدا پەرەی گرت و ئالیگرانی لە خۆی کۆ کردەوە. ولاتانی بیانیش کە چاویان بڕیوەتە ئەم ناوچەیە و لە کانگەی نەوتە گەشەدارەکەی راماون، کەڵکیان لەم ئاواز و لەم نێزەی خۆبەڕێوەبەریەتییە وەرگرت و ئەوەیان هێنایە کایە کە بینیمان(٢٧).

نووسەر بێ ئەوەی بیەوێ ناوچەگەلی کوردستان و کوردەواری بەدوور و درێژی و بەنەخشەوە بۆ خوێنەران شرۆڤە بکات، بەئازادییەوە دەڵێ دەستی سروشت زەویی بەنرخ و زێڕینی ـ کە لە سەرنجی ئابووری و سوپایی و سیاسییەوە بۆ ئینگلیز و رووسی کۆن و سۆڤیەت و ئەمەریکا و بەریتانیای نوێ لەو پەڕی گرینگیدان، بەمرۆڤگەلێک داوە کە کوردیان پێ دەگوترێ و برێتین لە کۆنترین دانیشتوانی ئێران. جارێکی تریش ناچارم ئازادانە ئاماژە بکەم کە دانانی سنووری ولاتانی بچووکی ئێستەی رۆژهەلاتی نێزیک بەجۆرێکە کوردستانی لەت لەت کردووە، کورد لەم ناوچەیەدا جگە لەوەی کە لە ئێراندا هەن و ئێرانین، هەروەها لە تورکیا و عێراق و سووریاشدا بەشێوەی کەمینە ـ کەمینەیەکی کارەسات دیتە، هەن. سەبارەت بەو نەوتە بەهادارەی لە زەویی کوردنشینی ئێران و تورکیا و عێراق و سووریا و تەنانەت بەشێکی قەفقاسیاشدا هەیە، ناوی کورد بەردەوام لەگەڵ ناوی نەوتدا جووتە کە ئەمڕۆ نەوت بەوێنەی کیمیایە. هەمان سیاسەت کە نەوتی دەوێ و لە پرسی نەوتدا تێکەڵە، لە پرسی کوردستانیشدا چالاکی دەنوێنێ.

قازی محەمەد پاش ئەو گۆڕانانەی هەموومان دەیزانین، دروست لە هەمان ئەو کاتەی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان لە گوێ بەفەرمانیی دەوڵەتی ناوەندی هەڵگەڕایەوە، ئەویش ئالای زۆرداریی هەڵ دا و دەنگی خۆی بۆ دانانی کۆماری کوردستان بلند کرد و دەستی پێ کرد ئاوازی (خودموختاری ـ خۆبەڕێوەبەریەتی) بژەنێ. وەک لە پێشەوە گوترا، بیری هێنانە کایەی ئەم بەلایە نوێ نەبوو، چالاکیی قازی محەمەدیش شتێکی تازەبابەت نەبوو، چاکتر وایە بەشێوەیەکی کورتەبڕی باسێک لە ژیانی رابردووی قازی محەمەد و برایانی ئەو بکەین.

(٢٧) نووسەری کتێب هەمان قسەی رێژیمە داگیرکەرەکان دووبارە دەکاتەوە کاتێ کە ئامانجە سیاسییەکانی بزووتنەوەی کورد بەدەسکرد و فیتی بێگانە پێناسە دەکات.

باوکی قازی محەمەد، ناوی قازی عەلی و لە پیاوانی ڕێزدار و شایەن ڕێزی کوردستان بووە. لە شەڕی پێشوو لەگەڵ قازی مونعیمی ئامۆزایدا خزمەتێکی گەورەیان پێشکێشی دانیشتوانی مەهاباد کردووە و هەتا پێیان کراوە پێشبڕییان لە دەسەڵاتی رووسە تزارییەکان و زوڵمی ئەوان کردووە. مامی باوکی قازی محەمەد، قازی فەتاح کە دەسەڵاتێکی فرەوانی لە کوردستاندا هەبوو، لە رووداوی «مەشرووتە» و «ئیستیبداد»دا سوێندی خواردبوو هەتا زیندووبێ نەهێڵێ سەربازی تزار پێ بنێنە ناو مەهابادەوە، بۆ ئەمە کفنی لەبەر کرد و بانگی لە خەڵک گێڕایەوە بۆ «جیهاد» و لەم پێناوەدا شەهید بوو. ئەو رابردووە گەشەدارەی بنەماڵە کە هێشتا لە بیری دانیشتوانی مەهاباد نەسڕاوەتەوە، ئیتر ناوبانگی بنەماڵەی قازیی لەگەڵ رووبەڕووبوونەوەی بیانیدا هاوتا کردبوو و دانیشتووانی کوردستانی هان دەدا لە پێش کەسانی سەر بەم بنەماڵەیەدا سەری ڕێز و نەوازی دابنوێنن. بەتایبەتیش لەبەرئەوەی ئەندامانی ئەم بنەماڵەیە پیاوی ئایین و زانست بوون و، بەشێک لە سوننییەکانی کوردستان گوێڕایەڵیی ئەوانیان دەکرد.

لە سەردەمانی دەسەڵاتداریەتیی پاتشای پێشوودا کە هێزگەلی سوپا لە پێناوی چەسپاندنی دەسەڵات و فەرمانڕەوایەتیی دەوڵەت لە کوردستاندا ناچار بوون لەگەڵ خێڵان و ئایینداراندا پێکەوە خەبات بکەن، لەو ڕۆژانەدا دەوڵەت بێ رادە خاوەن دەسەڵات بوو، توانا و دەسەڵاتی ئەو ڕۆژانەش وەک پەندی پێشینانن، ئیتر لەو رووەوە کە باوکی قازی محەمەد و مامی دەسەڵاتێکی فرەیان لە مەهاباد و دەوروپشتیدا هەبوو، دەوڵەت مۆڵەتی بەهەردووکان دا سوود لە بەرگی ئایینی وەربگرن، دەستهاویژەکەیشیان بەشێوەی خوارەوەیە:

«ژمارە ٦٦، بەگوێرەی مۆڵەت، بەڕێزان میرزا عەلی و میرزا مونعیم قازی، بەپێی بەندی ٣ لە مادە ٢ی یاسای شێوەی یەکگرتوودا، لە لەبەرکردنی جلکی مەلایەتیدا مۆڵەت دراون. بەژمارە ٢٦٦٩ شەهادەی مۆڵەتی دەرس گوتنەوەیش لە زانستی (منقول) و (معقول)دا بەگوێرەی پەسندکردنی یەکێک لە زانایانی ئەهلی سوننەت بەناوبراوان بدرێت.»

میرزا عەلی قازی کە دەسەڵات و ڕێزی شایەنی هەبوو و، پاتشای پێشوو کەیفی پێی دەهات، لە ساڵی ١٣١٧دا کۆچی دوایی کردووە. بەپێشنیازی سەرکردەی فیرقە و ڕێنوێنیی بەرپرسانی سوپا، لە تارانەوە مۆڵەت و فەرمانی دادوەری لە لایەنی پاتشای

پێشووەوە لەسەر ناوی قازی محەمەدی کوڕی دەرچوو. پلە و ڕێزی مەزەبیی قازی محەمەد پاش ئەوەی بایەخی دەوڵەتی ناوەندی و بایەخی پاتشاشی هاتنەسەر، دەسەڵاتێکی بەرهەڵدای بۆ ئەو لە کوردستاندا هێنایە گۆڕێ، بەڵام میری پێی نەکرا سوود لەو دەسەڵات و خۆشەویستییەی ئەو وەربگرێ، لەبەرئەوەی تاران هەستی نەکرد کە قازی محەمەد هەرچەندە خۆی موفتیی مەهابادە و فەرمانی دادوەریی هەیە و ئەنگوستیلەی ئەڵماسی بەدەست هێناوە، هەروەها دەشیەوێ سەدری قازیی برایشی بەنوێنەرایەتیی ئەنجوومەن بۆ تاران بنێرێ.

ئەو ڕۆژانە وەکو ئێستە، تەنیا هەندێ ماستاو ساردکەرەوە دەیانتوانی سەرنجی بەرپرسانی مەڵبەند بەکێش بکەن. گوێ بەو بابەتە نەدرا، تەنانەت کارشکێنی لە دژی قازی محەمەد کە تێ دەکۆشا بەبێ خۆدەرخستن پلەیەک بۆ خۆی بەدەست بهێنێ، دەستی پێ کرد. هێشتا لە بیر نەکراوە کەوا لە یەکێک لە سەردانە مێژووینەکاندا پاتشای پێشوو لە دیمانەی دەمڕاستی ئەو شارەدا کە پیاوێکی دەروون پاک و پیر و پەککەوتە بوو، شایەتیش بۆ گەورەترین هونەری ئەو ئەوەبوو بەبێ مۆڵەتی سەرکردەی مۆڵگە نەدەهاتە شار و سەعاتێک لە پشت دەرگەی ژوورەکەی ئەودا لە چاوەڕوانیی دەرچوونی مۆڵەتدا دەوەستا، بێ خوڵکیی خۆی پێشان دا و لە یەکێک لە دانیشتنەکاندا کە ژمارەیەک لە پیاوانی ئاینی و بازرگان تیایدا ئامادە بووبوون، پاش ماوەیەک لە باسوخواس و تێگەیشتن لە زانین و خوێندەواری و دەسەڵات و قەسەکانی ئەو پیاوە، پاتشا بەسەرکردەی فیرقەی فەرمووبوو: «بۆچی لەمانە نانێری بۆ ئەنجوومەن؟»، ئەو خوالێخۆشبووە بەشێوەیەکی نهێنی گوتبووی: «ئەمانە گوێڕایەڵ نین!».

بەهەرحاڵ دوورەپەرێزی لە بایەخدان بەپێویستییەکانی سەردەم و گۆڕانەکانی ڕۆژ، بووە هۆی ئەوەی نوێنەرایەتیی مەهاباد لە پەرلەماندا بەکەسێک بسپێردرێ کە لە ڕۆژی تواناییدا دەوڵەت نەتوانێ دەست و پێی قازی محەمەد گرێ بدات و پاش مانگی گەلاوێژ لە ترسی ئەو نەچێتە مەهاباد و دەوڵەت لە چالاکیی ئەو کەڵک وەرنەگرێ.

قازی محەمەد پیاوێکی لەبنەوە و فێڵاوی بوو، بەزاراوی ناسکئامێزی ئەمڕۆ سیاسەتکار بوو. بێ ئەوەی هیچ بیانووەک بداتە دەستی ناحەزانی خۆی، لە چاوەڕوانیی هەل و دەرفەتدا کاتی خۆی بەموتاڵا و وردبوونەوە بەسەر دەبرد. ئیتر بەرە بەرە خۆی لە پیاوێکی ئاینی پەروەری کوردەوارییەوە کرد بەپیاوێکی زانا، بەتایبەتیش لە بواری

فێربوونی زانستی نوێدا چالاکییەکی زۆرتری لە خۆیدا پێشان دەدا و پێی کرا زمانگەلی: عارەبی، ئینگلیزی و فرەنسی پتر لە رادەی بەجێ گەیاندنی پێویستی فێر ببێ. تەنانەت بەجۆرێک لە مێژووی کۆنی کوردستانی کۆڵییەوە کە ئاخاوتنەکانی ئەو بۆ زۆر لە ئاگەدارانیش بووبوون بەدەستهاوێژ. بەم هەموو توانا و دەسەڵات و ئامادەکارییەوە، باری ئارامی کوردستان بەهاتنی هێزی بیانی لێک هەڵوەشایەوە، پاڵەپەستۆی بیانییان لەو ناوچەیەدا بەرادەیەک گرژ بوو شەوێکیان بەهاندانی قازی محەمەد ئەوکاتەی بەرێز فەریق جیهانبانی بۆ پشکنین چووبووە دەر، هەندێ لە خراپەکاران لە پشت باڵەخانەیەک کە ئەو تیایدا رووەدەنیشت، هەتا سەری سبەینێ خەریکی گوللەباران بوون، پاش تاوێک بنکەی پۆلیسی مەهابادیان چەک کرد و شوێنەوارێکی بەکردەوە لە هێزی میری لەو ناوچەیەدا نەما. لەو بار و دۆخەدا کە هێشتا شەڕ بەکۆتا نەهاتبوو و خەریکبوونی وڵاتانی بیانی بەشەڕەوە بووبوو بەپێشبڕ لە تێکەڵبوونیان لە کاروباری ئێراندا. قازی محەمەد، قازی سەدری برای یا وەک بەناوی سەدری قازی بەناوبانگە، بەناوی نوێنەری کوردستانەوە لە خولی چواردەدا نارده ئەنجوومەن. هەموو ئەو ماوەیە قازی محەمەد بەکردەوە چیی پێویست بوایە دەیکرد بەڵام ناوێک لە «خودموختاری» یان دژایەتیی دەوڵەتی ناوەندی بەسەر زاریدا نەدەهات. بەرادەیەک، جارێک یان دوو جاریش هاتە تاران و بەخزمەت پاتشا گەیشت و ئەنگوستیلەی ئەڵماس و بڕێکیش پارەی پێ درا.

ئەرکانی سوپا لە رێگەی کرێگرتە نهێنییەکانی خۆیەوە لە مەهاباد و ناوچەگەلی تری کوردستاندا کە ئەرکی کۆکردنەوەی دەنگوباسیان هەبوو، چالاکیی دەنواند. بەڵام دەوڵەت زێدە لە رووداوی ئەوێدا خۆی تێکەڵ نەدەکرد لەبەرئەوەی ململانەیەکی گەرموگوڕ لە نێوان کاردارانی سیاسی و سوپاییی دوو دەوڵەتی بیانیدا لە پەنای پەردەوە دەگەڕا و ئێران بۆی نەدەلوا دەست بەکارێکی بەکار و لەبار بکات. بەپوختی بەهەمان ئەو شێوەیەی قازی محەمەد لەگەڵ دەوڵەتی ناوەندیدا گەمەی دەکرد دەوڵەتی ناوەندییش خۆی لەو نەبان دەکرد و، لەو کار و کردەوانەی قازی محەمەد لە مەهاباد و سەدری قازی لە تاراندا بەئەنجامیان دەگەیاند خۆی کڕ و بێدەنگ دەکرد.

بێ ئەوەی بمانەوێ ئەو باسانەی لە بەرگی یەکەمدا گوتوومانە جارێکی تر دەوور بکەینەوە، دەڵێینەوە کەوا بەهۆی ئەو گیروگرفتانەی لەو رۆژانەدا هەبوون و ئەو کێشە و بەرانەی لەبارەی پرسی نەوتەوە سەریان هەڵدابوو و بووبوونە مایەی رووداوەکانی ساڵی

١٣٢٣ و ١٣٢٤، له نیوەی دووەمی ساڵی ١٣٢٤ بەدواوه بارودۆخی کوردستان و مەهاباد رووەتێکی تریان گرتەخۆ و ئاشکرابوو لەکوردستانیشدا پەردەیەکی بچووک کە داخوازەکانی حیزبی کۆمەڵەی هەتا ئەوکاتە داپۆشیبوو، بەزوویی چووە لاوە و، بارستی راستەقینەی کارەکانی قازی محەمەد ئاشکرا بوو. لەبەرئەوەی دەستهاوێژ هەبوون پێشانیان دەدا کەوا لە کوردستانیشدا پێشینەی پێویست لە پێناو بەجێ گەیاندنی سیاسەتێکی لەگوێن ئەو سیاسەتەی کە لە ئازربایجان بەرێوە دەچوو، ئامادەیە و لەبەردەستدایە. هاتنی بارزانییەکان ئالیکارییەکی گرینگی دا بەفرەوانکردنی داوێنی ئەو رووداوانە.

له ئەنجامدا، لە هەمان رۆژی کەوتنی فیرقەی تەورێزدا واتە لە رۆژی بیست و یەکی مانگی سەرماوەزی ١٣٢٤دا (واتە ١١ کانوون١ ١٩٤٥) قازی محەمەدیش نیازی خۆی لە پشتەوانیی ئەو سیاسەتەدا بەناردنی نێردەیەک بۆ تەورێز ئاشکرا کرد. ئەو نێردەیە بەسەرۆکایەتیی محەمەد حوسێن قازی (سەیفی قازی) و، برێتی (نیابةً) لە گەورە بەرپرسانی حیزبی کۆمەڵە بوو. ئەمانە وتووێژێکی فرەوانیان لە تەورێز لەگەڵ پیشەوەری و گەورە بەرپرسانی فیرقەی ئازربایجاندا کرد و، یارمەتی و دەستەوایی و پشتەوانیی خۆیان بۆ یەکتر راگەیاند.

قازی محەمەد رۆژی بیست و دووی سەرماوەز نەخشەی کوردستان و بەرنامەی سەرخۆبوونی خۆی خستە بەردەمی دانیشتوانی سادەی مەهاباد و، نێزیکەی ٣٠٠ کەسی لە لاوانی مەهاباد چەکدار کرد. رۆژی بیست و شەشی سەرماوەزیش (١٦ کانوون١) ئالای ئێرانی لە باڵەخانە دەوڵەتییەکان دابەزاند و ئالایەک کە برێتی بوو لە سێ رەنگی سوور و سپی و کەسک، بەرەواژی ئالای ئێران، هێمای گوڵەگەنم و رۆژ و قەڵەمی پێوەبوو، کە بەناوی ئالای سەرفرازیی کوردەوە دروستی کردبوو، بەرز کردەوە. رۆژی دووەمی رێبەندان، قازی محەمەد حکوومەتی کۆماری کوردستانی جاڕ دا (واتە: ٢٢ کانوون٢ ١٩٤٦)، پاش ئەمە محەمەد حوسێنی سەیفی قازی بەجلک و بەرگی یونیفۆرم و پلەی جەنەرالییەوە چووە پشت مێزی وتاردان و، قازی محەمەدی وەک پێشەوا و سەرۆک کۆماری کوردستان خوێندەوە. قازی محەمەدیش بەجلک و پلەی جەنەرال و بەناونیشانی سەرکردەی هەموو هێزگەلی کوردستان لە شوێنێکی بەرز بەپێوە وەستا و خۆنواندنی هێزەکانی خۆی بینی و پاش بەجێ هێنانی رێورەسمی خۆنواندن، قازی

محەمەد پێکهێنانی کابینەی کۆماری کوردستانی بەشێوەی ژێرەوە راگەیاند:

(١) حاجی بابەشێخ ـ سەرۆک وەزیر (رەئیسی هەیئەت).

(٢) محەمەد حوسێنی سەیفی قازی ـ وەزیری شەڕ (جەنگ).

(٣) محەمەد ئەمینی موعینی ـ وەزیری ناوەخۆ (کیشوەر).

(٤) ئەحمەدی ئیلاهی ـ وەزیری ئابووری (ئیقتیصاد).

(٥) کەریمی ئەحمەدەین ـ وەزیری پۆست و تەلیگراف.

(٦)حاجی رەحمان ئێلخانی زادە ـ وەزیری راوێژکار (مشاور).

(٧) مەنافی کەریمی ـ وەزیری ڕۆشنبیری (فەرهەنگ).

(٨) سەدیقی حەیدەری ـ وەزیری راگەیاندن (تەبلیغات).

(٩) خەلیل خوسرەوی ـ وەزیری کار.

(١٠)حاجی مستەفای داودی ـ وەزیری بازرگانی (تیجارەت).

(١١) مەحموودی وەلی زادە ـ وەزیری کشتوکاڵ (کیشاوەرزی).

(١٢) سمایلی ئێلخانی زادە ـ وەزیری ڕێگەوبان.(٢٨)

دوای ماوەیەک، واتە لە ڕۆژی چوارشەمووی ٢٤ی مانگی ڕێبەنداندا، بەپێی ئەوەی لە ڕۆژنامەی بڵاوکەرەوەی بیری حیزبی کۆمەڵەدا نووسراوە، قازی محەمەد سوێندی خوارد. ڕێوڕەسمی ئەو سوێندە لە ڕۆژنامەی کوردیی بڵاوکەرەوەی بیری قازی محەمەددا بەشێوەی خوارەوە نوسراوە:

«... لە هەوەڵ و ئاخیر و نێوانی وتارەکاندا لە هەر کاتێکدا نێوی ریاسەتی جمهوور قازی محەمەد، بەسەر زاراندا دەهات بێ وچان مووزیکی میللی لێ دەدرا و چەپڵەڕێزان دەکرا و بەیناوبەینیش قوتابییەکانی مەداریسی کوڕ و کچ سروودی میللییان دەخوێندەوە. لەم کاتەدا رەئیسی جمهووریی بەرز بەئەندامەکانی کۆمیتەی مەرکەزیی ئەمر فەرموو کە

(٢٨) کابینەی وەزیران برێتی بووە لە ١٤ وەزیر، لێرەدا سەید محەمەدی ئەیوبیان ـ وەزیری لەشساغی (بیهداری) و مەلا حوسێنی مەجدی ـ وەزیری دادپەروەری «یا سەرۆکی دادپەروەری ـ عەدلییە» ناویان نەهاتووە. بڕوانە: د.عەبدولڕەحمان قاسملو، چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادی، بەرگی یەکەم، چاپی دووەم ١٩٨٨، لاپەڕە ٦٩.

قورئانی موقەددەس و نەقشە و ئالآی کوردستان حازر بکرێت، بێ وچان هەیئەت کۆبوونەوە و دوو بەدوو لە پشت سەری یەک کەوتنە ڕێ و چوون لە کانگای حیزبی دیموکراتی کوردستان قورئانی موقەددەسیان دەگەڵ نەقشە و ئالآی کوردستان دەگەڵ ئیحتیرامێکی فەوقولعادە لە سەر دەستی مەلا حوسێنی شکاک دانا و، هەیئەت بەتەرتیبی هەوەڵ لە پشت سەری وی گەڕانەوە تا گەیشتنەوە حزووری پێشەوا. پێشەوا بەدەستی خۆی سەرپۆشی لەسەر قورئانی موقەددەس و نەقشە و ئالآی بەرزی کوردستان لابرد و مەراسیمی سوێندی:

(ئەمن بەخودا، بەکەلامی عەزیمی خودا، بەنیشتمان ، بەشەرافەتی میللەتی کورد، بەئالآی موقەددەسی کوردستان سوێند دەخۆم کە تا ئاخیر هەناسەی ژیانم و ڕژاندنی ئاخیر تنۆکی خوێنم بەگیان و بەماڵ لە ڕێی ڕاگرتنی سەربەخۆیی و بەرزکردنەوەی ئالآی کوردستاندا تێ کۆشم و نیسبەت بەرەئیسی جمهووریی کوردستان و یەکەتیی کورد و ئازربایجان موتیع و وەفادار بم.)ی خوێندەوە.»(٢٩)

پاش بەجێ هێنانی ئەم ڕێوڕەسمە کە گومانی تێدا نییە قازی محەمەد سەبارەت بەهەست گرژییەوە دەلەرزی و، ئەو کەسانەیش کە ئەو گەمەیەیان هێنابووە گۆڕێ پێ دەکەنین. قازی محەمەد پلەی جەنەراڵیی دا بەهەندێک کەس، لەوانە دای بە«ڕێگر»ێکی وەک محەمەد ڕەشید کە بانەی لە ئاگر هەڵکێشا بوو و بەسەتان مرۆڤی بێ گوناحی کوشتبوو بێجگە لەم وشەیە ناتوانرێ بەهیچ ناوێکی تر بانگ بکرێ.

قازی محەمەد پاش ئەوەی «بەقسەی خۆی» بەئاوات گەیشت، بەوێنەی فیرقەی دیموکراتی ئازربایجان بەفەرمانی بێگانان لە ڕێگەی سەدری قازیی برایەوە لە تاران خەریکی نواندنی چالاکی بوو. لەوان ڕۆژانەدا ئەحمەد قەوام سەرۆک وەزیر بوو و کەشی دەوروبەر بۆ ئەم شێوە چالاکییانە لەبار بوو. لە یەکەمین خولی وتوویژی نێوان دەمڕاستانی ئازربایجان و تاراندا سەرکەوتن بەدی نەهات و دەوڵەت ڕاگەیاندنێکی لە یەکەمی مانگی گوڵاندا دەرکرد و لە خاڵی یەکەمیدا گوتی: «لەبەرئەوەی دەوڵەت بڕوای وایە دامەزراندنی

(٢٩) ئەم شوێنانەمان لە فارسییەکەوە وەرنەگێڕاوە بگرە ڕاستەوخۆ لە ڕۆژنامەی «کوردستان ـ بڵاوکەرەوەی بیری حزبی دیموکراتی کوردستان»مان وەرگرتووە، زمانەکەی کە زمانی کوردی نووسینی ئەوکاتەیە وەکو خۆی هێشتوومانەتەوە بەڵام ڕێنووسەکەیان گۆڕیوە بەهیی خۆمان. بڕوانە: ڕۆژنامەی کوردستان ژمارە ١٤، ١٣٢٤/١١/٢٤.

سەرۆکانی بەرپرسیاری سوپا و پۆلیس لە لایەنی دەوڵەتەوە بێ بەڵام دەمڕاستانی ئازربایجان لەو باوەڕەدا بوون کە دەبێ دانانی سەرۆکان بەپێشنیازی ئەنجوومەنی هەرێمایەتی و پەسندکردنی دەوڵەت بێ بۆیە وتوویژ بێ ئەنجام مایەوە.»

بیانییەکان بۆ ئەوەی پاڵەپەستۆیەک بخەنە سەر دەوڵەتی ناوەندی، لە تەوریز و مەهابادا دەستیان کرد بەنواندنی چالاکیی سیاسی و لە هەندێک شوێندا «کە وەک سنووریان لێ بەسەر هاتبوو» خەریکی خۆپێشاندانی سوپایی بوون. تەنانەت بۆ ئەوەی دەوڵەت بترسێ، قازی محەمەد خۆنواندنێکی گرینگی بەهەموو خێڵان «کە ئەو کاتە لە سایەی لەبار بوونی هەواوە دەیانتوانی چالاکی بنوێنن» لە مەهاباد بەجێ هێنا و، دەستی کرد بەخۆپێشاندانێکی گرینگ و، رادیۆی تەوریز بەستنی پەیمانێکی گرینگی لە نێوان تەوریز و مەهابادا راگەیاند.

ئەم دەستپێشکەرییە کارێکی نالەباری لە تاران کرد، لەبەرئەوەی لەو دەمەیدا کە دەوڵەت پێوەبوو لە رێگەی وتوویژی راستەوخۆ و ئاشتیخوازانەوە ئۆتۆنۆمیی ئازربایجان لەبار بچوێنێ، رۆژی سێشەمی سێیەمی مانگی گوڵان (واتە: ٢٣ نیسان ١٩٤٦) ئازربایجان و کوردستان بەوێنەی دوو دەوڵەتی سەربەخۆ خۆیان راگەیاند و پەیمانی شەڕ و ئابووریيان بەیەکەوە بەست. لەبارەی ئەو پەیمانە و ئەو مەرجانەی تیایدا تۆمار کراون رۆژنامەی کوردستان نووسیویەتی: «...رۆژی سێ شەموو ٣ی بانەمەڕی ١٣٢٥ساتی پێنجی ئێواری لە شاری تەوریز لە عەمارەتی میللیی ئازربایجان بەحزووری سەرانی حکوومەتی میللیی کوردستان:

* رەئیسی حکوومەتی میللیی کوردستان جەنابی ئاغای قازی محەمەد،
* ئاغای سەید عەبدوڵڵای گەیلانی عزووی کۆمیتەی مەرکەزیی حیزبی دیموکراتی کوردستان،
* ئاغای عومەر خانی شەریفی عزووی کۆمیتەی مەرکەزیی حیزبی دیموکراتی کوردستان و رەئیسی عێڵی شکاک،
* ئاغای محەمەد حوسێنی سەیفی قازی وەزیری هێزی حکوومەتی میللیی کوردستان،
* ئاغای رەشید بەگی جیانگیری عزووی کۆمیتەی مەرکەزیی حیزبی دیموکراتی کوردستان و رەئیسی عێڵی هەرکی،
* ئاغای زێرۆ بەگی بەهادوری عزووی کۆمیتەی مەرکەزیی حیزبی دیموکراتی کوردستان،

* نوێنەری کوردی شنۆ ئاغای قازی محەمەد خدری و،
وە بە حزووری سەرانی حکوومەتیی میللیی ئازربایجان:
* رەئیسی مەجلیسی میللیی ئازربایجان جەنابی ئاغای حاجی میرزا عەلی شەبستەری،
* سەرۆک وەزیری حکوومەتی میللیی ئازربایجان جەنابی ئاغای سەید جەعفەری پیشەوەری،
* معاونی سەدری فیرقەی مەرکەزیی حیزبی دیموکراتی ئازربایجان ئاغای پادگان،
* وەزیری داخلیەی ئازربایجان دوکتۆر سەلاموڵڵا جاوید،
* وەزیری فەرهەنگی ئازربایجان ئاغای محەمەد بیریا،

بۆ قایم و مەحکەم کردنی دۆستایەتی کە لە بەینی ئازربایجان و میللەتی کوردستاندا بووە و بۆ پایەداریی صەمیمییەت و دۆستایەتیی زیاتر لە بەینی ئەو دوو میللەتەدا ئەو قەرارانەی خوارەوەیان قەبووڵ کرد و هەردووکیان لەوەدوا لەگەڵ ژیانی خۆیان تەتبیقی دەکەن.

(١) لەو جێگایانەی پێویست بزانرێ هەردووک حکوومەتی میللی نوێنەر دەگۆڕنەوە.

(٢) لە ئازربایجاندا ئەو جێگایانەی کە دانیشتووانی کورد بن کاری ئیداراتی دەوڵەتی بەکوردان دەبێ و هەروەها لە کوردستانیش لەو جێگایانەی کە بەشی زۆری دانیشتوان ئازربایجانی بن لە تەرەف مەئموورانی حکوومەتی میللیی ئازربایجانەوە ئیدارە دەکرێ.

(٣) بۆ حەل بوونی مەوزووعی ئیقتیصادی لە بەینی هەردووک میللەتان کۆمیسیۆنی تێکەڵاو دادەمەزرێ و قەراری ئەو کۆمیسیۆنە بەکۆششی سەرانی ئەو دوو حکوومەتە ئیجرا دەکرێ.

(٤) لە کاتی پێویستدا لە بەینی حکوومەتی میللیی ئازربایجان و کوردستان هاوکاریی پێشمەرگەیی دەکرێ و دەبێ ئەوەی لازم بێ بۆ کۆمەگی یەکتری ئەنجام بدرێ.

(٥) هەر کاتێک پێویست بێ لەگەڵ حکوومەتی تاران قسە بکرێ دەبێ موافیقی نەزەری حکوومەتی میللیی ئازربایجان و کوردستان بێ.

(٦) حکوومەتی میللیی ئازربایجان بۆ ئەو کوردانەی کە لە خاکی ئازربایجاندا دەژین تا ئەو ئەندازەی کە بتوانێ بۆ پێشکەوتنی زمان و تەرەقی پێدانی فەرهەنگی میللیی

وان هەوڵ بدا. هەروەها حکوومەتی میللیی کوردیش بۆ ئەو ئازربایجانییانەی کە لە خاکی کوردستاندا دەژین بۆ پێشکەوتنی زمان و تەرەقی پێدانی فەرهەنگی میللیی وان ئەو ئەندازەی بتوانێ هەوڵ بدا.

(٧) هەرکەس بۆ تێکدانی دۆستایەتیی تاریخیی نەتەوەی ئازربایجان و کورد و لە بەین بردنی برایەتی وە دیموکراتیی میللی وە یا لەکەدارکردنی یەکەتیی وان هەوڵ بدا هەردوو لا بەیەک دەست ئەو مورتەکیبانە بەجەزای خۆیان دەگەیەنن.» (٣٠)- لە ژێر ئەم ڕێککەوتنەدا ئیمزای هەموو ناوبراوان دەبیندرێ.

قازی محەمەد پاش بەستنی ئەم پەیمانە، دەستی کرد بەچالاکی نواندن لە پێناو ڕاکێشانی خێڵان لەبەرئەوەی هەرچەندە ئەو ڕۆڵێکی گرینگی لەناو شاری مەهاباد و دانیشتوانی شاردا دەگێڕا بەڵام سەرۆکی خێڵان هێندە گوێڕایەڵی ئەو نەدەبوون. هەر لەبەر ئەمە بوو سەرەتا کاربەدەستانی بیانی دەیانویست سەید عەبدوڵڵای گەیلانی بۆ سەرۆکایەتیی کۆماری کوردستان ڕاست بکەنەوە بەڵام بەهۆی هەوڵدانی بەڕێز «فەهیمی» یەوە ئەویان لەگەڵ دەوڵەتی ناوەندیدا نەگونجا و ئەوەبوو ڕوو لە قازی محەمەد کرا.

قازی محەمەد خێڵ و هۆزێکی نەبوو بەڵام سوودی لە هەبوونی بارزانییەکان وەرگرت کە مرۆڤگەلێکی شەڕکەر بوون، بۆ ترساندنی خێڵانی ئێرانی بەکاری هێنان و، دەستی کرد بەدابەشینی چەک و پارە بەناویاندا. ئیتر، تووتن و تۆماکۆی کوردانی دا بەکاربەدەستانی بیانی و لە بەرامبەردا پارە و چەکی وەرگرت. پێناوی ئەم کارەش «ئەسەدۆڤ» بوو کە بەرووالەت دەمڕاستی بازرگانیی سۆڤیەت بوو لە تاراندا.

قازی محەمەد لە کاتی فەرمانڕەوایەتیی خۆی لە مەهاباددا بەکارزانییەکی تایبەتەوە هەڵسوکەوتی کرد، ڕێگەی نەدا کوشتن و جەردەوانی لە شار ڕوو بدەن وماڵی هاووڵاتیان بەتاڵان بچێ. ئەمە بووە مایەی ئەوەی لە ماوەی دوو ساڵی فەرمانڕەوایەتیی ئەودا تەنیا یەک مرۆڤی دانیشتوانی شار بکوژرێ و، خەڵک حەزێکی تایبەتی بۆ قازی محەمەد پەیدا بکەن. ئەم سیاسەت و کارزانییە وەک لە پێشەکیدا هاتووە، دەوڵەتی ناچار کرد لە سەرەتای گەڕانەوەی هێز بۆ مەهاباد بەشێوەیەکی ئاشتی بجووڵێتەوە و، لە دەسبەسەرکردن و گرتنی خەڵکدا خۆی لابدات. سەیر ئەوەیە لە ڕۆژانی سەرەتادا لیوا هومایوونیی

(٣٠) ئێرەشمان هەر لە ڕۆژنامەی کوردستان ژمارە ٤٥، ١٣٢٥/٢/١٨ وەرگرتوە.

سەرکردەی هێزگەلی کوردستان لە مەهاباد لە ماڵی قازی محەمەد لای دا و فراڤینی لەگەڵ ئەودا خوارد و باس و خواسێک لەبارەی گرتنی ئەو لە گۆڕێدا نەبوو.

لەو ڕۆژانەدا برای قازی محەمەد ـ کە پێوەندییەکی نێزیکی لەگەڵ سەرۆک وەزیرانی ئەو کاتە بەڕێز ئەحمەد قەوامدا هەبوو لە تاران خەریکی نواندنی چالاکی بوو بۆ ئەوەی ـ بەقسەی خۆی، ئەو بۆندژییەی هەیە لە نێواندا هەڵستێ و دەوڵەت دەست لە دژایەتیی خۆی و خزمەکانی هەڵگرێ. بەهەمان نیاز، سەدری قازی لە تاران بەپەیامنێری ڕۆژنامەکانی گۆت: «من لە ڕێکوپێکیی بەڕێز لیوا هومایوونی و هەڵسوکەوتی هێزگەلی سوپایی لە کوردستاندا زۆر ڕازی و خۆشحاڵم، دانیشتوانیش هەر بەهۆی ئەم بارودۆخەیە بەخۆشییەوە خەریکی بەدەستەوەدانی چەکن.»

لە ڕۆژانی هاتنی مەلا مستەفا و چوونی بۆ تاراندا، قازی محەمەدیش گیرا و دەسبەجێ لێتۆژینەوەی لەگەڵدا دەست پێ کرا. چەند ڕۆژی پاشتر، لە تاران بوو بەدەنگ گوایە «لەبەرئەوەی قازی محەمەد هەندێک شتی گوتووە پێویست بێ سەدری قازیش بۆ ڕوونکردنەوە بچێتە مەهاباد، ئیتر ئەویش گیراوە بۆ ئەوەی ڕەوانەی مەهاباد بکرێ.» ئەم ڕستەیە سەردێری هەواڵی ڕۆژنامەکانی تاران بوو. بەڵام ڕاستی شتێکی تر بوو و سەدری قازی لە نێوان ململانەی دوو هێزدا هەڵکەوتبوو. سەرۆک وەزیران کە پێوەندیی تایبەتیی بەبرایانی قازییەوە هەبوو و، لە سەرهەڵدانی هەرای کوردستانیشدا بەهەمان شێوەی ڕووداوی ئازربایجان بێ تەئسیر نەبوو، دەیویست ئەمانەی لەبەر دەستدابێ بۆ پاڵەپەستۆدانی هەندێ لە بەرپرسان لەکاتی پێویستدا. بۆیە حەزی نەدەکرد بگیرێن و سزا بدرێن، لە لایەکی ترەوە بەرپرسانی سوپا کە تێ دەکۆشان دەسەڵاتی دەوڵەت بەسەر سەرتاسەری کوردستاندا بڕەوێنن، مانەوەی ئەمانەیان بەلەمپەر لە پێش ئۆپەراسیۆنی خۆیاندا دەزانی.

بەو شێوەیە، کاتێ کاردارانی پۆلیس لە تاران کەوتنە سۆراغی گرتنی سەدری قازی، ئەو خۆی گەیاندە باڵەخانەی وەزارەتی دەرەکی و چووە دیمانەی سەرۆک وەزیران.

بەڕێز ئەحمەد قەوام پێی گوت: «من ئەوەی پێویست بێ بۆ دەربازکردنی ئێوە دەیکەم بەڵام وا چاترە خۆت بەدەست کاردارانی سوپاییەوە بدەی هەتاکو بۆندژییەکە نەمێنێ.»

سەدری قازی گوتی: «گیرانی من و ناردرانم بۆ مەهاباد واتە بۆ هەمان بەدارەوەکردنە. کارێک بکە بەڵکو لە تاران نەمبەنە دەرەوە و هەر لێرە لە دادگە بدرێم.»

«بەڵام،» سەرۆک وەزیران گوتی: «پاڵەپەستۆی بەرپرسانی سوپا زۆرە و ئیتر هیچم لەدەست نایێ!»

سەدری قازی زۆر ناهومێد و بێ هیڤی لە ژوورەکەی ئەوان چووە دەرەوە، بەجۆرێک ورەی بەردابوو کەوا لە سالۆنی ناوەندیی وەزارەتی دەرەکیدا خۆی بەدیوارەوە هەڵپەسارد هەتاکو نەکەوێتە زەوی. ئەو کاتە، یەکێک لە نوێنەرانی دەستی راستی ئەنجوومەنی چوارده خۆی لێ نێزیک کردەوە و گوتی: «کاک سەدر بینیت حیسێبی ئێوە هەڵە بوو و دەوڵەت بەهێزە؟»

سەدری قازی گوتی: «ئەمە من نیم کە شکاوم، ئەمە سیاسەتی سۆڤیەتە لە ئێران دۆڕاندوویەتی...»

هەرچۆن بێ، سەدر بەترس و لەرزەوە لەگەڵ ئەسکورتێکی (کاروانێکی) سوپایی لە تارانەوە بۆ تەورێز و لەوێشەوە بۆ مەهاباد بردرا. لەوێ لە ژوورێکی بەتەنیایی لە گرتووخانەدا خرایە ژوورەوە. ئەوکاتە، سەیفی قازی و برێکی تر لە هاوەڵانی قازی محەمەد و بنەماڵەکەیان گیرابوون.

لەدادگەدانی گوناحبارانی سەرەکیی وەک محەمەد قازی و سەدری قازی و سەیفی قازی لە دادگەیەکدا کە بەسەرۆکایەتیی بەرێز عەقید پارسی تەبار و، داواکەری گشتی عەقید فەیووزی پێک هاتبوو، دەستی پێ کرد. لەو دادگەیەدا وتوویژێکی زۆر کرا، داواکەری گشتی گوتەی گرینگی لەبارەی ناپاکی و گوناحی برایانی قازی و هەڤاڵانی ئەوان خستە روو. گوناحبارانیش دەستهاویژیان لەمەڕ بێ گوناحی و پێوەندیی خۆیان بەهەندێ لە بەرپرسانی ناوەندییەوە پێشان دا. زۆر قسە و باس هاتنە ئارا، پرسی جیاجیا پێشکێش کران و هەردوو لا پێی گەلێک کەسیان لە بەرپرسانی ناوەکی و دەرەکی کێشایە ناوەوە و بەڵگە و نموونەیان هێنایەوە. تەنانەت ئاماژە بەنەوت و داوای راستەوخۆی دەرەکی و هاتنی هەندێ لە بەرپرسانیش دران. ئەوەی پێویست بێ لە دادگەیەکی مێژووینی سوپاییی ئاوەهای سەردەمی شەڕدا روو بدا، رووی دا. ئێمە لێرەدا بەکورتی و بەپوختی ئەوەی بواری قسە لەسەرکردنی هەیە و بۆ بڵاوکردنەوە دەشێ، رادەگەینین هەتاکو خوێنەرانی ئێمە لە چۆنیەتیی ئەم دادگە مێژووییە ئاگەدار بن.

لە کاتی دانای دادگە هێشتا شەڕ لەگەڵ بارزانییەکاندا دەستی پێ نەکردبوو و دەوڵەت سیاسەتێکی توندی لە مەهاباد نەگرتبووە بەر، بگرە لە رێگەی ئاشتییەوە هەنگاوی بەرەو

پێش دەهاوێشت. لەبەرئەوەی هێشتا سەرتاپێی ناوچەکە هێمن نەبووبوو و زۆر لە خێڵان بەتایبەتیش خێڵانی گۆشەی سنووری ئێران و سۆڤیەت و تورکیا چەکدار بوون بۆیە دەوڵەت نەیدەویست پێش دەسەڵات شکانی خۆی بەسەر بارودۆخدا ترس و سامێک بنوێنێ. لەبەر هەمان هۆ و بۆ ئەوەی دەسەڵاتی واتایەکیی قازی محەمەد لە بار بچێ، بێ وچان پاش دانانی دادگەی سوپایی، دەوڵەت زۆرینەی خێڵانی باکور و باشووری بۆ تاران بانگهێشتن کرد و لە ڕۆژی دەیەمی مانگی ڕێبەندان لە تاران لە ڕێورەسمێکی بەشان و شکۆدا هەموو سەرۆک خێڵان و پیاوانی ئاین و ماقووڵانی کوردستان لە ڕێگەی سەرۆکی ئەرکانی سوپاوە بەخزمەت مەزن ڕێداری پیرۆز شاهەنشا گەیشتن. هەر یەکە و بەگوێرەی پلە و پایەی خۆی بەخەڵاتی گوستیلکی ئەڵماس و فەرمانی دادوەری و میدالیە و نیشان و داردەست شاناز کران. ئەو کاتە لەگەڵ شانازی پێدانەکەدا هەندێ لە سەرۆک خێڵانی مەنگوڕ و مامەش و ئایندارانی گەورە لە خزمەت پاتشادا داوای لەداردانی قازی محەمەد و برا و ئامۆزایەکانیان کرد. ئەوە بوو ئەو ئاخاوتنانە لە ڕێگەی ڕۆژنامە و بەلاڤۆکەوە بەناو خێڵاندا بلاوکرانەوە. داوەتکراوەکان بەدیتنی داوودەزگای سوپا و یەکەگەل، توانا و دەسەڵات و وزەی دەوڵەتیان زانی بەجۆرێ دوای گەڕانەوەیان جگە لە باسی دژبەریی قازی محەمەد و داوای لەداردانی ئەو، شتێکی تریان نەدەگوت.

پارێزگاری ئازربایجان ئەو کاتە بەڕێز عەلی مەنسوور بوو کە پیاوێکی سیاسەتکار و بەوردە و نەرم بوو، بەری لە دەسدرێژی و تۆڵەسێنی و زەبروزەنگی نابەجێ دەگرت و، بۆ دەستەبەرکردنی خۆشگوزەرانی و هێمنیی دانیشتوان هەتا ئەو شوێنەی لە توانایدا بوایە هەنگاوی دەهاویشت.

بەم سەروبەر و کارزانییەوە، لێتۆژینەوە لە قازی محەمەد و برا و ئامۆزایەکانی بەبێ سەرهەڵدانی ڕوداوی ناخۆش یا خۆپێشاندانی ناپەسند، لە مەهاباد دەستی پێ کرد، بەجۆرێ قازی محەمەد خۆی لە سێیەمین دانیشتنی لێتۆژینەوەدا گوتی: «من ئێستە هەندێک هیوام بەژیانی خۆم ماوە لەبەرئەوەی دەبینم دەتانەوێ لە دادگەمان بدەن بەڵام سەرەتا پێم وابوو بێ پێشەکی دەمانکوژن.»

لەبەرئەوەی دادگەی کتوپڕی سەردەمی شەڕ کە لە مەهاباد دامەزرابوو، بەگوێرەی بڕیاری سوپا نەیدەتوانی دانیشتنەکانی خۆی بپسێنێتەوە بۆیە زۆربەی دانیشتنەکان لە سەعات ٨ ی سبەینەوە هەتا نیوەشەو و هەندێک جاریش هەتا سێ سەعاتی پاش نیوەشەو درێژەیان

دەكێشا.

پاش ئەوەی تۆژینەوە لەگەڵ یەكەیەكەی گوناحباران بەجیا بەكۆتا گەیشت، بۆ راوێژكاریەتی، فایل رەوانەی دادگە كرا و بەگوناحباران گوترا بریكار بۆ خۆیان دیاری بكەن. قازی محەمەد لە كاتی دیاریكردنی بریكاردا چەند ئەفسەرێكی لێوەشاوە و بەتوانای سوپای ـ وەک زەعیم عەمید ئەسلانی و عەقید مووسا شاقولی «كە ئەو دەمە بەژیان مابوو» بۆ بریكارەتی هەڵبژارد، بەڵام پێیان گوت: «پێویستە بریكاری خۆت لە ناو ئەفسەرانی ئامادەی مەهاباد و مۆڵگەی ئەم شارەدا هەڵبژێری نەک لە شوێنانی تر لەبەرئەوەی كار كۆسپەی تی دەكەوێ و یاساش رێگە نادا، دوور نییە تۆ بتەوی لە لەندەن بریكار هەڵبژێری.»

قازی محەمەد گوتی: «ئێوە چی بڵێن من وا دەكەم، ئەگەر پێوەندیم بەلەندەنەوە هەبوایە كارم بەم رۆژە نەدەگەیشت. زۆرباشە، لە ناو ئەم ئەفسەرانەی هەڵدەبژێرم، ملم لە موو باریكترە.» پاش ئەوە نەقیب شەریف و چەند كەسێكی تر بۆ بریكارەتیی ئەو و سەدری قازی و سەیفی قازی هەڵبژاردران.

رۆژی نۆزدەی بەفرانبار كە دانیشتن لە پێشبڕیی گوناحبارانی كۆڵییەوە، محەمەد قازی لە سەعات ٨ی بەیانییەوە هەتا سەعات ٢٢ واتە لەو ماوەیەش كە دادگە بەناوی پشووی نانخواردنەوە هەڵدەگیرا، نێزیكەی ١٤ سەعات قسەی كرد و كەموكورتیی جۆربەجۆری لە دادگە گرت. قازی محەمەد بەشێوەیەكی گشتی سێ كەموكورتیی لە دادگە گرت، یەكەم: ئەم دادگەیە دەسەڵاتی بڕیاری لە گوناحەكانی ئەودا نییە لەبەرئەوەی پیاوێكی غەیرە سوپاییە و پێویستە لە دادگەی شارەكیدا، یان لە تاران لە دادگەی سوپاییدا لەژێر لێكۆڵینەوەدا بێت. دووەم: دادگە كاتێكی تەواوی پێ نەدا بۆ بیركردنەوە و هەڵبژاردنی بریكار. سێیەم: ئەوەیە دەبێ گوناحباران بەیەكەوە بۆ پێش دادگە بانگ بكرێن.

دادگە پاش راوێژ هەرسێ رەخنەكانی ئەوی بەپاش دایەوە. پێشبڕیی یەكەم نابەجێ بوو لەبەرئەوەی دادگەگەلی سوپایی لە شوێنانی پێویستدا بۆ بڕیاردان لە گوناحی كەسانی وەک قازی محەمەد پێک دەهێنرێن و، یاسای سزادانی ئەو كەسانەی لە دژی هێمنیی وڵات رادەپەڕن، بەدادگەی سوپایی دەسپێردرێن، بەتایبەتیش ئەوانەی كاری چەكدارانەیان كردبێ. دووەم: لە یاسادا ٢٤ سەعات مۆڵەت بۆ دانانی بریكار و لێكۆڵینەوەی فایل بەگوناحبار دەدرێ، بەڵام دادگە بۆ قازی محەمەد و سەدر و سەیفی قازی ئەم مۆڵەتەی

هەتا ٤٠ سەعات درێژ کردەوە. لەبارەی لێتوێژینەوەی بانگهێشتن کردنی تاونبارانیش بۆ پێش دادگە، دادگە رایگەیاند کەوا بۆ رێگەگرتن لە رێککەوتنی گوناحبارانە کە هەموویان بەیەکەوە نەهێنراونەتە پێش دادگە. لەبەرئەمە ئەو پێشبڕییانە بەرپەرچ درانەوە و دادگە دەستی بە لە دادگەدان کرد.

لە دادگەدا قازی محەمەد بەشێوەیەکی یەکجارەکی بەرتەکی هەڵسوکەوتی دەوڵەتی ناوەندیی دایەوە و گوتی: «من لەم گۆشە دوور هەڵکەوتەی کوردستان و لەم سووچی گرتووخانەیەوە بۆ دەوڵەتی ناوەندی و کاربەدەستانی بەرپرسیاری جاڕ دەدەم و دەڵێم من گوناحبار نیم و ئێوە گوناحبارن. لەبەرئەوەی ئەگەر دەوڵەت لەم چەند ساڵەی دواییدا وزە و دەسەڵات و ویستی ئەوەی هەبوایە هێز بۆ ئەم ناوچەیە بنێرێ و فەرمانڕەوایەتیی خۆی بنوێنێ و دەسەڵات بەسەر بارودۆخدا بکێشێ ئەوا بیانییان پاڵەپەستۆیان نەدەهێنایە سەر دانیشتوانی بەلەنگازی ئەم دەڤەرە و من ناچار نەدەبووم بۆ پاراستنی گیانی خۆم و بنەماڵەم دەست لەم کارە وەربدەم. من لە لایەنی خۆمەوە ئەوەی پێویست بووبێ لە کاتی خۆیدا بەبەرپرسانی بەرزم گەیاندووە و، سەرۆک وەزیران و تێکڕای بەرپرسانم لە هەلومەرج ئاگەدار کردووەتەوە، ئێوە زۆرداری و بێ رەحمیمان لە دژدا دەکەن. وەک چۆن دەوڵەتی شاهەنشایی، وێڕای ئەوەی کە باڵیۆزخانەی دەرەکی لە تاراندا هەن و لەبەر چاوی نوێنەرانی وڵاتانی جیاجیا و بەئاگەداریی هەموو دنیا لەم بارودۆخە، دەوڵەت چەندان جار لە پێش پاڵەپەستۆی سۆڤیەتدا خۆی بەدەستەوە داوە و فەرمانگەلی ئەو دەوڵەتەی ڕاپەڕاندووە، بۆ پارێزگای جۆربەجۆری وڵات هێزی نەناردووە و ماڵ و گیان و سامانی خستووەتە بەردەستی رووس، ئێمەش ناچاربووین. منیش کە هێز و وزە و سوپام نەبوو ناچار بووم فەرمانی ئەوان بەجێ بهێنم(٣١)، بەخوا ناچار بووم، وەڵڵا ناچار بووم...»

سەدری قازی، بەرگرییەکەی جۆرێکی تر بوو. لەبارەی ئەو شتەی لە خولی نوێنەرایەتیی ئەودا رووی دابوو دەیگوت من پاسەوانەتیم هەبوو و، لەگەڵ کەمینەیەکی پێکهاتوودا هاوکاریم دەکرد. لەبارەی کردەوەکانی ئەم دواییەش دەیگوت من لە تاران بووم و کارێکم نەکردووە. پێویستە من لە دادگایەکی شارەکیدا لە دادگە بدرێم نەک لەم دادگەیەدا.

(٣١) ئەوەی دەماودەم بیستراوە ئەوەیە کە قازی محەمەد گوتوویەتی: «من لەژێر پاڵەپەستۆی ناوچەکەدا ناچاربووم کۆمار دابمەزرێنم و لە دەسەڵاتی ناوەندی جیاببمەوە».

سەیفی قازیش لەبارەی لەبەرکردنی جلکی جەنەرالی ڕۆیشتنی بۆ باکۆ دەیگوت: «حکوومەتی هەرێمایەتیی تەورێز ئەو دەسەڵاتەی بەئێمە دابوو و چاوەڕوان بووین دەوڵەتی ناوەندیش بەرەسمی بمانناسێ. پاش ئەوەی سەرۆک وەزیرانیش منی کرد بەقایمقامی مەهاباد ئیتر وازم لە لەبەرکردنی جلکی جەنەرالی هێنا.»

بێ بەختیی قازی محەمەد و سەدری قازی و سەیفی قازی لەوەدابوو دادوەریی ئەم دادگەیە بەعەقید فەیوزی سپێردرابوو کە سەرۆکی ئەرکانی هێز بوو، لە نێوان ئەندامانی ئەم دادگەیەدا کەسانی وەک عەقید مزەفەری دەبینران کە بەدرێژاییی ساڵێک لەگەڵ قازی محەمەد و ئەوانیتردا سەری پێوەندییان هەبوو و زانیاریی زۆر قووڵیان لەبارەی چالاکی و ئەو نامانەی بەدەسخەتی خۆی لە دژی دەوڵەتدا نووسیبوونی، لەبەر دەستدا هەبوون کە بوواری نکووڵییان بەقازی محەمەد نەدەدا. ئەگەر ئەوان دەیانویست دامەزرانی حیزبی کۆمەڵەی کوردستان و راپەڕینی لایەنگرانی ئەو و سەرجەم کارەکانی تریان بەئەنجامی سیاسەتی بیانییەکان بژمێردرێن و، بەپشت گوێ بخرێن ئەوا دەستهاوێژی تر لەبەر دەستدا بوون پێشانیان دەدا کە قازی محەمەد خۆی و سەیفی قازی و سەدری قازی بەئارەزووی خۆیان هەندێ کاریان کردبوو کە رەنگە کاربەدەستانی ولاتانی بیانی بەهیچ جۆر رایان لەسەر نەبووبێ.

بۆ نموونە لە ئازربایجان، هەرچەندە بناخەی حکوومەت بەکۆمۆنیستی دارێژرابوو و ئەم نیازە لەگەڵ بنەڕەتی سوڵتانەتی «پاتشایەتی»دا ناکۆکە، بەڵام سەرەڕای ئەمە لە رادیۆی تەورێز و بەڵاڤۆکی فیرقەی دیموکراتدا هێرشی توند نەدەکرایە سەر پایەی پاتشایەتی. بەڵام لە مەهاباد بۆ هاندانی خەڵک لە دژی پاتشا و بنچینەی سوڵتانەتیدا لە هیچ کارێک نەدەسڵەمینەوە. تەنانەت بۆ ئەوەی دانیشتوانی ولاتپارێزی مەهاباد بۆ خۆیان رابکێشن پاتشایان بە«دوژمنی گەلی کورد یا خەڵکی کورد» پێناسە دەکرد. بۆ ئەو مەبەستە ناوبەناو لاوێکیان بەجل و بەرگێکی پڕ لە زێڕ و زیو دەڕازاندەوە و هەندێ چەکداریان دەخستە دەوری و هەڕەشەیان لێی دەکرد. لەسەرەوەشدا تابلۆیەکیان هەڵدەواسی و لێیان دەنووسی:

«بمرێ ئەو کەسەی دژی ئازادیی کوردە».

لە لایەکی ترەوە هەندێ نووسینی ئەو کەوتنە دەست کە ئاشکرایان دەکرد ناحەزی سەڵتەنەتی «مەشرووتە»یە و بەچاوی کینە و رک لە سوپا دەڕوانێ. بەتایبەتیش لەم

بارەیەوە عەقید فەیوزی کە پلەی دادوەری دادگەی هەبوو نووسینێکی پێشان دا خوێنی هەموو ئەفسەرانی هێنایە جۆش و هەستی هەموانی هاروژاند. ئەو نووسینە نامەیەک بوو قازی محەمەد بۆ ئەرکانی هێزگەلی کوردستانی نووسیبوو. قازی محەمەد لە وەڵامی پرسیاری سەرۆکی ئەرکاندا کە چەند مانگ پێش رووداوانی ئەم رووداوانە ئەوی بۆ گوێرایەڵی بۆ پاتشا و یاسا بانگ کردبوو و لە دژبەریکردنی سوپای وریادار کردبووەوە، وەڵامیکی بەسووکایەتییەوە بەشێوەی ژێرەوە دابووەوە:

«ئێوە ئەفسەرانی هەمان ئەو سوپایەن لە دەمی شەڕ و کاتی گیان لەسەر دەستیدا ڕێگەی هەڵاتنتان گرتەبەر و، ئەو شیعرەی شاعیری مەزن فیردەوسی ـ تان بەجێ هێنا کە دەڵێ:

همه سربسر پشت بدشمن کنیم
از ان به که خود را بکشتن دهیم

واتە: هەمووومان بەیەکەوە پشت لە دوژمن بکەین + چێترە لەوەی خۆمان بەکوشتن بدەین». ئاشکرایە ئەم جۆرە کار و نووسینە دوور لە ڕێزە بۆ بەرپرسانی سوپا بەهیچ بارتێک لە بیر نەدەکرا و نەیدەتوانی لە سزا رزگاری بکات.

دادوەر جگە لە پێشاندانی دەستهاوێژی پێویست بەدادگە، ئاماژەی بەو گەشتەی خۆی دا کە لە سەردەمی سەرۆک کۆمارەتیی قازی محەمەددا بۆ مەهاباد کردبووی و گوتی: «قازی محەمەد نەک تەنێ سووکایەتیی بەسوپا دەکرد بگرە لە سەردانی ڕۆژی حەوتی گەلاوێژ و یەکی ڕەزبەر و بیست و یەکی گەلاڕێزاندا کە بۆ مەهاباد کردم هەڕەشەی لێ کردم و گوتی: "بەم زووانە هێرش دەکەمە سەر هێزگەلی میری، سەقز و سنە و کرماشانیش دەگرم." لە سەردانی حەوتی گەلاوێژدا لەبەر چاوی من بەجلکی جەنەراڵییەوە خۆنواندنی بەهێزەکانی خۆی کرد.»

قازی محەمەد و سەیفی قازی چوونی باکۆیان نکوولی کرد بەڵام دەستهاوێژی گرینگ بەدەستەوە هەبوون و خرانە بەرچاوی دادگە، ناچار هەردووک دانیان پێدا هێنا و لە ئەنجامدا دەرکەوت قازی محەمەد خۆی دوو جار چووەتە باکۆ. گرینگتر لە هەمووی ئەوە دەرکەوت ئاڵای سێ ڕەنگیی شمشێر و ڕۆژ کە جێگەی ڕێز و سەردانواندنی گشتییە، ئەو گۆڕیوبەتی، ڕەنگی سووری بردووەتە سەرەوە و کەسکی هێناوەتە خوارەوە، لە جێگەی شمشێر و ڕۆژدا «ئارم»ی کۆماری کوردستانی کێشاوە.

بریکاری بەرگریکەری قازی محەمەد گوتی: «لە یاسای بنەڕەتیدا شتێک لەبارەی شوێنی ڕەنگەکانەوە نەگوتراوە.»

دادوەر وەڵامی دایەوە: «ئەگەرچی شوێنی ڕەنگەکان دیاری نەکراوە بەڵام گۆڕینیشی پێشبینی نەکراوە. وێڕای ئەمە ئەگەر لە گۆڕینی ڕەنگەکانیشدا چاوپۆشی بکرێ ئەوا گۆڕینی (ئارم ـ دروشم)ی میللی کە شمشێر و ڕۆژە ناشێ نەبینرێ.»

لەبارەی کردوەکانی سەدری قازیشەوە، بەقسەی دادوەر ئاشکرا بوو کەوا ڕۆژی شازدەی سەرماوەز ئەو لە مزگەوتی عەباسی لە مەهاباد ئاخاوتنێکی داوە و خەڵکی بۆ ململانەی هێزگەلی میری هان داوە و گوتوویەتی:

«دەوڵەت ناتوانێ لە هەردوو بەرەی ئازربایجان و کوردستاندا شەڕ بکات. من نێزیکەی سێ ساڵ لە تاران ماوم و چاک شارەزای ورەی سەرباز و ئەفسەر و ئەفسەرانی پۆلم. دەوڵەت لە سەردەشت و سەقز و تکاودا هێزی نییە، ئێمە بەیارمەتیی (فیدائیانی دیموکرات)ەوە دەتوانین هێزی دەوڵەت تەفروتوونا بکەین. جاران پەلێک لە خێڵان دەیتوانی ماوەیەکی زۆر لە پێش هێزگەلی دەوڵەتدا بووەستێتەوە، ئێستە ئێوە لەوان کەمتر نین. نابێ بترسن، دەبێ شەڕ بکەن و لە بەرامبەری دوژمندا بووەستن.»

دەستهاوێژی تر هەبوون پێشانیان دەدا قازی محەمەد دوو ڕۆژ پێش گەڕانەوەی هێز هەشت هەزار ڕیاڵی لە دارایی بۆکان وەرگرتبوو. جگە لەم کارانە، گوناحێکی لێ خۆش نەبووی تری قازی محەمەد لەبەر چاوی سوپاییەکان ئەوەبوو، بۆ هاوکاری لە محەمەد ڕەشیدی گیرابووەوە. لە گەڕانەوەی لیوا هومایوونیش لە بیست و دووی مانگی سەرماوەز مەرجی ئاگربڕی بەجێ نەهێنابوو و بارزانییەکانی چەکدار کردبوو و مۆڵگەشی تالان و بڕۆ کردبوو...

لەبارەی سەیفی قازیشەوە زۆر بەڵگە بەدەستی سەرکردایەتیی هێزگەلی کوردستانەوە هەبوون، بۆ نموونە لە مێژووی شەشەمی مانگی خەرماناندا پەنجا قوتابیی بۆ تەواوکردنی خولی کۆلێجی سوپای سۆڤیەتی ناردبووە تەورێز بۆ ئەوەی لەوێوە ڕەوانەی باکۆ بکرێن.

لەو ڕۆژانەدا «حاجی بابە شێخ»ی سەرۆک وەزیرانی قازی محەمەد کە پیرە پیاوێکی دڵنەرم و دووربین بوو، ئازاد بوو. ڕۆژێکیان نووسەر لەگەڵ ڕائید دوکتۆر خەمسە سەفا کە یەکێک بوو لە نۆشدارانی لیوەشاوە و ئەو دەمە کیژی حاجی بابە شیخی چارەسەر دەکرد، هەروەها ملازم دوکتۆر عەزیمی کە ماوەیەک لە لای بارزانییەکاندا دیل بوو،

بەیەکـەوە چووین بۆ لای حـاجی بابە شـێخ. ئەو کـە ئاگـەداری سـەرلەبەری چالاکـیـیـە سیاسییەکانی قازی محەمەد بوو دەیگوت:

«پاش مـانگی گەلاوێژ بیانیـیـەکان هەندێ لە سـەرۆکـانی کوردیان ـ لەمانەیش قـازی مـحـەمـەد، بەرەو لای چۆمی ئاراس برد، هێند بەپەلە بوون لە مـاوەی بیـست و یەک سەعـاتدا ئێـمەیان لە سەقزەوە گەیاندە جەلفا و لەوێشـەوە بردیانینە باکۆ. لە باکۆ لەگەڵ گەلێک لە جەنەرالەکانی رووس کە نەماندەناسین دیمانەمان کرد، هەتا ئەوەی یەکێکیان کە خۆی بەناوی «ئاتاکیشۆف»ەوە بەئێمە ناساند، دیمانەیکی دوور و درێژی لەگەڵدا کردین و هەڕەشە و گوڕەشەی دەکـرد کە دەبێ فـەرمانەکـانی جێبەجێ بکەین.،» حاجی بابە شـێخ دەیگوت: «ئێـمـە بەهیچ رووێک ئامـادەی قـەبووڵ کـردنی فـەرمـانەکـانی ئەوان نەبووین بەڕادەیەک قازی محەمەد پێوەبوو خۆی دەرمانخوار بکات. پاش ئەوەی پازدە رۆژ لەوێ مـاینەوە ئینجـا گـەڕاینەوە مـەهاباد.» حـاجی بابە شـێخ دەیگوت: «مـن بەگـەلێک شـێـوە راپۆرتی ئەم ورووداوانەم بەکاردارانی دەوڵەت ڕاگەیاند و جاری دووەم خۆم لە چوونی باکۆ بەتەواوی بەدەستەوە نەدا.» ئەو دەیگوت: «قازی محەمەد دوو جار و سەیفی قازی سێ جار چوونەتە باکۆ. لەم گۆڕانانەی دواییشدا ئەو دەمەی دەوڵەت جاڕی دا کەوا دەیەوێ بۆ جێبەجێ کردنی هەڵبژاردن هێز بنێرێتە ئازربایجان، من بەقازی محەمەدم گوت وا چاکترە ئێمەش بروسکە بکەین بۆ ئەوەی هێز بێت. ئەویش رازی بوو بەڵام ئەسەدۆف کە «کل فی کل» بوو بەجۆرێک دەستی بەسەرماندا کێشا نەیهێشت هیچ بکەین.» حاجی بابە شێخ دەیگوت: «بەپێـچەوانەی نواندنی بیانییـەکـان ئێمە هەرگیز نەمانتـوانی لەگەڵ فیـرقـەی دیموکراتدا هەڵبکەین، لەبەئەوەی ئەوان دەیانگوت دەبێ ئێوە سەر بەتەورێز بن لە کاتێکدا ئێـمە دژ بووین و دەمـانگوت پاش ئەم هەمـوو بەزم و هەرایە ئەگەر بویستـرێ ئێـمـە گوێ بەفەرمانی تەورێز بین، ئەوا وەک جاران سەر بەتاران دەبین.»

هەرچۆنێک بێ بەگـوێرەی ئەو دەسـتـهـاوێژانەی بەدەسـتـەوە بوون و ئـەو قـسـانـەی لەناو دادگەدا کران، لە دوادوای دانیشتنێکی نهێنی کە زیاتر لە ١٨ سەعات درێژەی کێشا، لە بەرەودواهاتنی مـانگی بەفـرانبـار بەپێی بۆچوونی دادگـەی کـتـوپڕی سـوپایی، قـازی مـحـەمـەدی مـوفـتـیی مـەهاباد، سـەدری قـازی «سـەدرولئـیـسـلام» نوێنەری پێـشـووی ئەنجـومـەنی ڕاوێژی میللی و، سەیفی قازی «سەیفولئیسلام»، فەرمانی لەداردانیـان بۆ دەرچوو. بۆ جـێبـەجێ کـردن، بەرپرسـیـارانی سـوپایی لە تاران لە بۆچوونی دادگە ئاگـەدار

کرانەوە بەڵام لەبەرئەوەی لێرەولەوێ قسەوباس لەمەڕ ڕەچاوکردنی زرووفی تاونبارانەوە دەکرا، لە لایەکی ترەوەش بەهۆی ئەوەی هێشتا شەڕ لەگەڵ بارزانییەکاندا دەستی پێ نەکردبوو، دەوڵەت نەیدەویست لەناو ئەو وتووێژە ئاشتیخوازانەیەدا ئەم جۆرە کارە تیژانە لە خۆیدا بنوێنێ. بۆیە جێبەجێ کردنی فەرمانەکە بەدوا خرا هەتا ئەو کاتەی دادگەیەکی تر بەسەرۆکایەتیی بەڕێز عەقید نەجاتوڵڵا زەرغامی بەتایبەتی لە تارانەوە بۆ بڕیاردان چووە مەهاباد. لەبەرئەوەی هیچ تێبینییەکی سیاسی و سەرنجێکی تر نەمابوو بۆیە فەرمانی ئەم دادگە نوێیەش فەرمانی لەداردانی تاوانبارانی وەک دادگەی پێشوو دەرکردەوە. لە شەوی دەیەمی مانگی ئاخەلێوەدا فەرمانەکە جێبەجێ کرا و قازی محەمەد و سەدری قازی و سەیفی قازی بەداری سزاوە هەڵواسران. قازی محەمەد زۆر ڕەماو و بێدەسەڵات بووبوو. سەدری قازییش ڕەنگی هەڵبزڕکابوو بەڵام دەیویست پتەویی خۆی بپارێزێ. بەڵام سەیفی قازی بەلەشی تێکسمڕاویەوە وەک بێئاگا سەرنجی ترساوی بەملا و بەولادا دەگێڕا و لە دووەکەی تر زیاتر دڵەڕاوکەی پێوە دیاربوو(٣٢).

سێ سەعات لە نیوەشەو تێپەڕی کردبوو گوناحباران هێنرانە بەر پێی دار. لەسەر بان و

(٣٢) نەقیب شەریفی کە حکوومەت کردبووی بەبریکار(وکیل)ی قازی محەمەد لە دادگەدا، ساڵی ١٩٥٦ هەندێ رووی ئەو دادگەیەی خستووەتە روو و دەڵێ: «بەداخەوە بۆ قازی محەمەد، ئەو پیاوە گەورە و دانایە. قازی محەمەد لە بەردەم دادگەدا بەوپەڕی ژیری و بەبێ ترس دەدوا، لە راستیدا ئەو دادگەی لەدادگە دەدا و، حکوومەتی گوناحبار دەکرد کە ناپاکیی لەگەڵ کردووە. قازی محەمەد بەئازایەتی و چاونەترسییەوە بەرگریی نەک هەر لە گەلی کورد بگرە لە تێکڕای گەلانی ئێران دەکرد.» هەروەها دەڵێ: «ئەو قارەمانانە بەرگرییان لە کێشە و بیروباوەڕی خۆیان دەکرد بەجۆرێک کە دادگە پێی سەرسام بووبوو و، ئەوان هەرگیز لە کردەوەکانی خۆیان پەشێمان نەبوون.» هەروەها رائید ئەمیر پەروێز سەرۆکی پۆلیسی مەهاباد لە ژمارە ٥٠ی گۆڤاری (إطلاعات)دا دەڵێ: «کاتی خۆی هەندێ بەرپرسی ئەمەریکاییی سەر بەباڵیۆزخانەی ئەمەریکا لە تاران لەگەڵ عەقید «پارسی تەبار»ی سەرۆکی دادگەدا لە مەهاباد سەردانی قازیەکانیان لە گرتووخانە کرد و بە«قازی محەمەد»یان گوت ئەگەر کێشەی کورد بەپێی سیاسەتی ئەمەریکا بەڕێوە ببەی ئەوا لە مردن رزگارت دەکەین، بەڵام قازی داوایەکەیان رەفز دەکاتەوە و دەڵێ من یەک رووم هەیە و ناتوانم ناپاکی لە گەلی خۆم بکەم.» هەروەها دەڵێ کاتی قازی محەمەدیان بردە بەر پێی دار نەیهێشت چاوی ببەستنەوە و گوتی: من هیچ شەرمەزارییەکم نییە هەتا لە پێش گەل و نیشتمانە خۆشەویستەکەمدا چاوم ببەسترێتەوە، دەمەوێ لە دووا ساتی ژیانمدا نیشتمانە جوانەکەم بەباشی ببینم، بژی کورد و کوردستان.» بۆ زیاتری زانیاری خوێنەر دەتوانێ سەیری: کریم حسامي، قافلة من شهداء کوردستان إیران، ترجمة نزار محمود ١٩٧٣، لاپەڕە ٢٥ـ ٢٦ بکات.

باڵەخانەکانی مەهابادا برێن داندرابوون. قازی محەمەد سەرەتا نوێژی کرد و پاڕایەوە گوتی: «سەدر بێ گوناحە، خوێنی خۆمتان پێ حەڵاڵ دەکەم برایەکەم ئازد کەن.» لە دادگەشدا ئەو هەر کنەی دەکرد بۆ ئەوەی بێوەری بوونی سەدر پێشان بدات. پاشی ئەو، دوو کەسەکەی تریش بەدارەوە کران. سەدری قازی سەرسڕماویی پێشان دەدا و تکای لێبوردنی دەکرد و واش پێ دەچوو کە بەراستی خۆی بە بێگوناح بزانێ. هەرچۆن بێ، لە ئەنجامی لە ڕێ لادان و پاڵەپەستۆی سیاسەتی دەرەکی، یەکێک لە گرینگترین و دەوڵەمەندترین بنەماڵەکانی کوردستان لەداردران(٣٣).

نێزیکەی دوو مانگ پاش ئەوە، کاتێ مەزن ڕێزداری پیرۆز تەشریفی بۆ مەهاباد برد، ئافرەتێکی ڕەشپۆشی پێچەدار خۆی گەیاندە پاتشا و نامەیەکی پێشکێش کرد. مەزن ڕێداری شا فەرمووی: «ئەم ئافرەتە کێیە؟» عەرزیان کرد «ژنی قازی محەمەدە!» هەستێکی جۆراوجۆر بەشای لاودا سەری کرد. کەس تێ نەگەیشت چ هزرێک لەو کاتەدا بەبیری شای ئێراندا رابورد. مەزن ڕێزداری پیرۆز چەند ترووکەیەک چاوی داخست، پاشان فەرمووی: «هەقتان بەسەر ماڵی ئەمانەوە نەبێ و چاوتان لە پاشماوەکانیان بێ.»

(٣٣) پێشەوا و هەڤاڵەکانی لە ڕۆژی ١٠ ئاخەلێوە ١٣٢٦ «واتە لە ٣٠ ئادار ١٩٤٧»دا لە گۆڕەپانی بەناوبانگی «چوار چرا» لە مەهاباد واتە لە هەمان ئەو شوێنەی لە ڕۆژی ٢ ڕێبەندان ١٣٢٥ «واتە لە ٢٢ کانوون(٢) ١٩٤٦»دا کۆماری کوردستانی لە لایەن قازی محەمەدەوە تێدا جاڕ درابوو، لەدار دران. بەڵام ناو و کردەوەیان هەتا هەتایە بەزیندوویی لە دڵی گەلی کورددا مایەوە.

فەسڵی یازدەیەم

گەڕانەوەی مەلا مستەفا بۆ ئێران و چوونی بۆ سۆڤیەت

شەڕی دووەمی هێزگەلی میری و بارزانییەکان

وەک دەزانرێ مەلا مستەفای بارزان پاش کشانەوەی لە پێش هێزگەلی میریدا لە ئێران، لە ڕێگەی دۆڵی بێنارەوە چووە ناو زەویی عێراق و بەشێوەیەکی کەس پێ نەزان لە نێوان سنوورگەلی عێراق و تورکیادا دەیبردە سەر. لەبەرئەوەی ناوبراو لە لایەن بەرپرسانی تورکیا و عێراقەوە بۆی دەگەڕان، ناچار بەسوودوەرگری لە بانە سنوورییەکان شەوی پێنجی مانگی جۆزەردانی ١٣٢٦(واتە ٢٦ ئایار ١٩٤٧)دێتە ناو زەویی ئێران و دەچێتە گوندی «جیرمێ» و لەوێوە بەرەو گوندی «خشکێ» دەچێ کە ئەویش هەر لە خاڵی سنووردایە.

دەسبەجێ پرسی گەڕانەوەی مەلا مستەفای بارزان، لە ڕێگەی فیرقەی ٤ەوە گەیشتە ئەرکانی سوپا و فەرمانی پێویست بۆ لەبن هێنان و سەرکوتینەوەی ئەوان دەرچوو. فیرقە، یەکەگەلی سوپای بۆ شوون هەڵگرتنی مەلا مستەفا و هەڤاڵانی ئەو «کە پتر لە ٤٠٠ کەس دەبوون» هەنارد و، شان بەشانی یەکەگەلی پیادە و سوارەی سوپایی دەستیان بەشوون هەڵگرتنی ئەوان کرد. مەلا مستەفا کە بەبنەگە و کەلوپەلەوە گرێ نەدرابوو و هێزێکی بژاردەیشی لە بن دەستدا بوو، بەوپەڕی خێرایی لە ناو زەویی ئێرانەوە و، بەسوودوەرگری لە خاڵە کێوەڵانییە رژد و تووشەکان، بەرەو باکور کەوتە هەڵکشان. هەرکاتێ هێزگەلی دەوڵەتی لە نێزیکی خۆی ببینیایە و هەستی بەنێزیک بوونەوەی مەترسی بکردایە ئەوا ڕووکاری خۆی دەگۆڕی و دەچووە ناو ئاخی تورکیا. لەبەرئەوەی مانەوە لە ناو سنووری تورکیاشدا بۆ ئەو دژوار بوو جارێکی تر بەرێنوێنییەکی شاراوە و بەشەو دەهاتەوە ناو زەویی ئێران. بەڵام هەرکاتێ هێزگەلی دەوڵەت شوونیان هەڵبگرتایە دەسبەجێ تووش بەتووشەوە بوونەکەی دەپساند. ئیتر بەم شێوەیە خۆی دەگەینێتە سنووری ماکۆ.

لە ناوچە کێوەڵانییەکانی ماکۆ و لەو بانانەی بەناوی چیای «سوسوز» و «سکار» ناسراون و برێتین لە ناوچەی کێواوی و هەزار بەهەزار، هێزگەلی دەوڵەت توانیی تووشی چەکدارە دەسبژێرەکانی بارزانی ببێ و بەشەو لە خاڵێکی ئەو بەرزاییانەی پێشوودا کە «داش فشل»ی پێ دەگوترێ، بەیەکدادانێکی گەرم لە نێوان بارزانییەکان و برێکی بچووک لە هێزی دەوڵەتی ڕووی دا و شەڕێکی خوێناویی دەستەویەخەی لێ کەوتەوە. نۆزدە مرۆڤ لە بارزانییەکان کوژران و ٦یشیان بریندار بوون. تفەنگێکی تەماتیک و

برنۆیەک و پارابلوومێک و برێکی گەورە لە کەرەستە و تەقەمەنی کەوتنە دەستی هێزگەلی دەوڵەتی (٣٤).

بارزانییەکان کە هەلومەرجەکە بەمەترسیدار دەبینن، لە پەنای ڕەوەزە بەرد و لە تاریکیی شەودا دەست بەپاشەکشێ دەکەن و بەدانانی هێزێکی کەم لە بەرامبەر هێزگەلی میریدا جارێکی تر بەتووشەوەبوونی خۆیان دەپسێنن و بەرەو باکور دەڕۆن. هێزی دەوڵەت دەستی لە شوون هەڵگرتنی ئەوان هەڵنەگرت هەتا ئەوەی لە ناوچەیەکی هێلی سنووریی نێوان ئێران و سۆڤیەتدا کە ڕاست کەوتبووە بەرامبەری ئەو بنکە سۆڤیەتییەی (سیراجلی)ی پێ دەگوترا، چەکداران لە چۆمی ئاراس پەڕینەوە و پەنایان بۆ ئاخی سۆڤیەت برد.

لە لێواری چۆمی ئاراسدا چەکداران برێکی گەورە لە چەک و تەقەمەنی و دەوار و کەلوپەلی خۆیان، وەک: ٢٠٤ تفەنگی برنۆ، ١٥ تفەنگی جۆراوجۆر، نێزیکەی ١٦ چەکی بەرپشتێن و نێزیکەی ٦٠ هەنارۆکی دەستی و ٢٥٠٥٠ فیشەک و هەندێ هەسپ و هێستر و وڵاغ و چەند تەلیسێک جل و بەرگیان بەجێ هێشتبوو و لە چۆمی ئاراس دەربازی ئەوبەر بووبوون.

(٣٤) نەجەف قولی لێرەدا وەک زۆربەی شوێنەکانی تر زانیارییەکانی بەچەوتی تۆمار کردووە، ڕاستییەکە بەم جۆرەی خوارەوەیە:
لەو شەڕەدا چوار کەس لە پێشمەرگەکانی بارزانی شەهید بوون بەم ناوانە: مل لیری، حەجی گوبزی، محەممەد مەلا محەممەد مێرگەسۆری و ساڵح لیری، چواردە کەسیش بریندار بوون، بەڵام زیانی دوژمن سەتان کوژراو و بریندار بوو و ٢٧١ کەسی تریشیان بەدیلی کەوتنە دەستی بارزانییەکان کە پاشی تەواوبوونی شەڕ بەرەڵلایان کردن، هەروەها سەتان پارچە چەک و پەنجا وڵاخ بەباری تەقەمەنی و ئازووخەوە بوون بەدەسکەوتی بارزانییەکان، ئەو وڵاخانە بۆ گواستنەوەی بریندارەکان زۆر بەکەڵک بوون لەو کات و ساتەدا. ئەو شەڕە کە لە ٩ هەتا ١١ی مانگی ئایاری خایاند بارزانییەکان تیایدا دەستپێشکەربوون و ئەوان هێرشیان بردبووە سەر سوپای ئێران و دەستێکی گەورەیان لێ وەشاندن. سوپای ئێران لەو شەڕەدا کە بەخەیاڵی خۆی گەورەترین هێزی بۆ سەرکەوتن و لە ڕەگەوە برینەوەی بارزانییەکان کۆکردبووەوە بەجۆرێک لووتی شکا کە نەیتوانی بۆ ماوەی چەند ڕۆژی پاشتریش خۆی بگرێتەوە هەتا ئەوەی بارزانییەکان فریا کەوتن لە ئاوی ئاراس بپەڕنەوە و دەرباز بن. خوێنەری بەڕێز دەتوانێ بۆ وەرگرتنی زانیاریی ورد و تەواو بگەڕێتەوە سەر کتێبی بەڕێز سەرۆک مەسعود بارزانی لەبارەی شۆڕشی بارزان ١٩٤٥ـ ١٩٥٨، لاپەڕە: ٨٩ ـ٩٠.

فەسڵی دوازدەیەم

بۆچوونی نووسەر
لەبارەی ڕووداوەکانی دوایی

له ئێران، بەداخەوە ئەفسەران و بەرپرسانی سوپا و میری، هێشتا خوویان بەراپۆرتی ڕۆژانە و ڕێکخستنی دەفتەری بیرەوەرییەوە نەگرتووە. بەبیانووی جۆراوجۆر، تۆماری بەسوود و گشتی کە خزمەتی مێژووی ئێران بکات و، بەسەرهاتی شاراوە شرۆڤە بکات و، بەشە تاریکەکان ڕووناک بکاتەوە، لە پاش خۆیان بەجێ ناهێڵن. ئەو دەمەی لەسەر کارن دەست لە هیچ تیژییەک ناپارێزن بەڵام کاتێ لە سەر کار نامێنن ئیتر دەبن بەلایەنگیری گەل، خولیای سیاسەتی چەپ دەکەوێتە سەریان و سەری زمان و بنی زمانیان دەبێ بەجنێو و نەفرەت و، دەبن بەپشتەوانی هەژاران و لایەنگیری چاکەکاری.

گەڕانەوەی سەرلەنوێی مەلا مستەفای بارزان لەگەڵ مرۆڤگەلی دەسبژێری خۆیدا بۆ ناو زەویی ئێران و چوونی بۆ سۆڤیەت، بوو بەمایەی سەرهەڵدانی بۆندژییەکی گەورە لە تاراندا. هەندێ لەوانەی ناحەزی داوودەزگای ئێستەی سوپان ئەم بابەتەیان کرد بەبیانووی گلەیی و، تێپەڕینی ئەویان بەناو زەویی ئێراندا ـ سەرەڕای ئەوەی یەکەگەلێکی مشە و هێزێکی تەواو لە ئازربایجانی ڕۆژئاوادا هەبوون کە ئەو کاتە دەگەیشتە یازدە کەتیبەی پیادە و دوو فەوجی سوارە و چەند هاوەن و دوو پۆل لە هێزی ئاسمانی، بەمایەی سووکایەتی بۆ دەوڵەت دەژمارد. بەڵگەنەویستە ئەگەر نەمانەوێ لەگەڵ ئەواندا هاوبیر بین و ئەم کارەی مەلا مستەفاش بەکارێکی سووکایەتی پێکەر دابنێین، ئیتر ناتوانین سستی نواندنی هەندێ لە بەرپرسان نەبینین و پەسنی ئەم هەڵسوکەوتەیان بدەین و پێناسەی بکەین. ڕاستییەکەی ئەوەیە وەزارەتی شەڕیش دەسبەجێ هەستی بەهەڵەی هەندێ لە سەرکردەکان و چەوتیی ئەوان لە پێشبڕی کردنی بارزانییەکاندا کرد و، بەناردنی نێردەیەکی تایبەتیی سوپا کەوتنە لێکۆڵینەوە و پلەی هەندێ لە ئەفسەرانیان داگرت و هەندێکی تریشیان گرتن.

لەم ڕووداوەدا بابەتێکی تر کە شایەنی لێکۆڵینەوە بێ ئەوەیە چ دەستێ بوو مەلا مستەفای هێنایەوە زەویی ئێران و چۆن بوو ڕاست لە هەمان ئەو کاتەی مەزن ڕێزدای پیرۆز لە ورمێ و مەهاباددا خەریکی گەڕان و سەردان بوو، مەلا مستەفا هێرشی کردەوە ناو ئێران! وەک خوێنەرانی بەڕێز ئاگەدارن، مەزن ڕێزداری پیرۆز شاهەنشا لە ڕۆژی دووی جۆزەردانی ١٣٢٦ (واتە٢٣ ئایار ١٩٤٧)دا لە تارانەوە بۆ ئازربایجان تەشریفی برد بۆ ئەوەی لە نێزیکەوە داواکاریی خەڵکی پێ بگا و لەپێناو ڕاستکردنەوەی بارودۆخی دانیشتوانی ئازربایجاندا فەرمانگەلی پێویست بفەرمووێ.

سـەیر ئەوەیە بزووتنەوەی شـا لە تەورێزەوە بەرەو خـووی و ورمـێ لەگـەڵ هاتنی مـەلا مـسـتـەفـا و چەكـدارانی ئەو بۆ ناو ئێـراندا هاوكـات بـوو. هەرچەندە ئەو بڕیاری چوونە سۆڤیەتی دابوو بەڵام نێزیكەی بیست ڕۆژ لە ناو پێچ و پەنا مەزنەكانی چیای ئاگری و نەواڵی قـووڵی كـێـوەكـانی سنووردا خـۆی حـەشـار دا و پاش ئەوەی لە هەمـوو لایەكـەوە هێزگەلی سـوپا كەوتنە شوێن پێی، ئیتر ئەوەبوو پـەنای بۆ زەویی سۆڤیـەت برد. دوور نییە هەندێ لە بیـانییـان «بەبۆچوونی نووسـەر» دەستیـان لـەم كارەدا هەبووبێ و بەدژی پاتشـای مەزن ئەنجامیـان دابێ و ویسـتـبێتیـان بەم كارە مەترسیدارە ئەنجامێكی نالەبار بۆ ئێـران بهێننە كایە، بەڵام دواجار سەركەوتنیان نەهێنایە دی.

لەبارەی ئەم ڕوداوە و هەندێ لەو پێكدادانە مـەترسـیـدارانەی لە مـاوەی یەكـسـاڵەی ئۆپەراسیۆنی كوردستان لە نێوان هێزگەلی میری و ئاژاوەگێڕاندا ڕوویان دا و، بەو جۆرەی خـەڵـک چاوەڕوان بوون هەرچەندە لە رووی ژمـارە و چەكـەوە بەلای سـوپادا بوو بەڵام نەیتـوانی جێ پەنجەیەكی بتـەو پێشـان بدات. هەندێ لە ئەفسـەرانی زانا كـە بڕێكیـان سەرچاوەی كاری گرینگیشن، نامەی پڕ ڕێز و نەوازییـان بۆ نووسـەر نووسیوە و سەبارەت بەو چەوتییانەی لە بەرگی یەكەمدا من چاوم لێ پۆشیون داخی خۆیان دەربڕیوە.

پێـویسـتــە برایانی ئازیز بزانـن، نووسـەر بەبێ پێـڕەوی لە شـوێن پێی هەندێ لەوانەی پێنووسـەكـانیـان بۆ دەرۆزە بەكـاردێنن و وەک باوكی خـۆیان بەكلكەسـووتێ و پاڕانەوە و كـاری ئاوهایی دەیانەوێ نان بخۆن و بەپێش بكەون. لە نووسـینی ئەم دوو بەڵاڤۆكەدا من پێـڕەویم لە هەسـتی خـۆم نەكـردووە و بەرژەوەندیی خـۆمم بەسـەر بەرژەوەندیی گـشـتـیـدا نەشكاندووەتەوە. بەخۆبەختكەرییەكی بێ وێنەوە ـ لەو كاتەیدا دەمـتـوانی ڕاسـتی بگۆڕم و، لە جیـاتی وردبوونەوە لە پرسگەلدا، بەپەسن دانی خـۆم و داوودەزگـای مـیـری و كـۆڕی دەسـەڵاتداران، خـۆم ڕەپێش بكەم، هـاتووم ئەوەی ڕووی داوە و من لێی ئاگـەدار بـوومـە نووسیومە.

بەڵگـەنەویسـتـە لەشكر كـێـشـیـەكـانی ئازەربایجـان و مـەهاباد بوونە هەل بۆ گـەلێک سوودوەرگری و گەلێک مـافیش پێپەست كران، بەڵام ئەگەر شێوەی كـاری زۆر كارگێڕی و داوودەزگـا و مـرۆڤگەل لەبەرچاو بگـیـرێن ئەوا دەتـوانین بەڕاشكاوی بڵـێـین لەم كـردەواندا تای تەرازووی كـاری بەسـوود و گـشـتی سـووكـتـر بووە لە باری گوناحی هەندێ لە كەسـانی ناڕاست كـە بەداخـەوە لـەم كـۆمـەڵگە پیـرۆزەدا هەن و بەجلكی سـەربازی شـانـاز كـراون.

لەبەرئەوەیش کۆمەڵگەی ئێمە بەشێوەیەکی گشتی لە چەپەڵی بێوەری نەبووە بۆیە لە سوپاشدا ئەم جۆرە مرۆڤە ناپاک و درۆزن و فێڵبازانە هەر ئاوها درێژە بەژیانی شەرمێونی خۆیان دەدەن. لە لایەکی ترەوەش لەبەرئەوەی مەبەستی نووسەر لە نووسینی ئەم کتێبەدا تەنیا باسی کردەوەگەلی سوپایی بووە بۆیە لێرەدا ئاماژەمان بەهەڵسوکوتی ئەو جۆرە مرۆڤانە نەداوە.

لەبارەی بۆچوونی من لەمەڕ ئەو کردەوانەی لە ئازەربایجاندا کران پێویستە بەبیرانی بێنمەوە کە پاش ڕووداوی پێشهاتی سەرماوەزی ١٣٢٥ و گیرسانەوەی هێزگەل لەو هەرێمانەدا، دوو هەل هاتنە پێش بۆ سەرلێدانی برایانی ئازربایجانی کە بەداخەوە نەمویست و نەمتوانی سوودیان لێ ببینم. لەبەرئەوەی نەلەخۆمدا وزەی بینینی لاوانی هەستیاری بێکار و چارەڕەشم هەبوو نەتوانای ململانەیەکی ئاشتییانە لەگەڵ ئەوانەی بیووونە سۆنگە و سەبەبکار. تەنانەت ئەو دەمەی ساڵی رابردوو یەکێک لە مرۆڤە بەروومەتەکانی ئازربایجان بۆ موتاڵای ورەی خەڵک، نووسەری بانگهێشتن کرد بۆ ئەوەی ماوەیەک لە ئازەربایجانی بەسەر ببەم، بەدڵنارەحەتییەوە ئەو بانگهێشتنەم بەپاش دایەوە و گوتم دیمانەی ئازربایجانییەکان لەم هەلومەرجە نالەبارەدا من خەبار دەکا و ناچارم دەکا هەمان ئەو رستەیە بڵێمەوە کە «ئەریک ماریا ریمارک»ی ئەڵمانی گوتبووی. ئەم پیاوە نووسەری کتێبی بەناوبانگی «لە بەرەی ڕۆژئاوادا هەواڵی نوێ نییە»یە، کاتێ گەڕانەوەی هێزگەلی ئەڵمان پاش شەڕی چوارساڵە و پاشی شکانی، بۆ وڵاتی خۆی باس دەکا و دەڵێ: «وەک ئەمە وابوو زایەڵەی بەیەکترکەوتنی زەمزەمی و تفەنگ و ئەسپابی تری سوپای ئێمە ئەو ڕاستییەی ئاشکرا دەکرد کە ئەو خۆبەختکەرییانە هەمووی بۆ هیچ بوون، هیچ! بۆ من و ئەوانی لە گوێن منن کە شایەدی ئەم هەست و قوربانی و، سەیرکەری ئەم چارە کلۆڵییەم، چ چاری تر نییە تەنیا ئەوە بڵێم هەندێ لەم کارانە هەر بۆ پاڵەپەستۆ بوون و بۆ تاڵان.»

لەم کتێبەدا لە بارەی هەڵەی هەندێ لە ئەفسەرانی بچووک و فەرماندەی یەکەگەل هەندێ شت نوسراون کە نابێ ببێتە هۆی دڵ رەنجانی ئەوان یا کەسانی سەر بەبنەماڵەکانیان، لەبەرئەوەی بۆ ئەفسەر واتە ئەو مرۆڤانەی ئامادەی گیان لەسەر دەستێن ڕووداوی نالەباری شکان یا بەدیل بوون لەوە بترازێ کە دەبێ ببێتە مایەی پوختەیی و لێوەشاوەیی نابێ هیچ بەرکەوتێکی تری لێ بکەوێتەوە. هیوام وایە بەرپرسانی کاری

سوپا بێ ئەوەی گوێ بدەنە قسەی ناحەزان، سوود لە بابەتەکانی ئەم کتێبە بۆ چاککردنی سوپا وەربگرن و کارێک بکەن لێوەشاوەیی ئەفسەران و پلەداران و کەسانی ئۆپەراسیۆنی سوپا زیاتر بکەن و، بنچینەی واتایەکیی سوپا بتەو بکەن و بەبێ خۆهەڵنان بڕوای خەڵک بەرەو ئامانجی نەتەوەیی رێنوێنی بکەن.

ڕۆژەژمێری ڕووداوە گرینگەکان

١٩٤٣ تەمموز ١٢: بارزانیی نەمر شان بەشانی دوو لە هاوەڵانی خۆی بەناوی مستەفا عەبدوڵڵا و سلێمان سۆرە لە سلێمانی دەرکەوتن و لە ڕێگەی کوردستانی ئێرانەوە بەرەو بارزان گەڕانەوە بۆ دەست پێ کردنەوەی شۆڕش.

١٩٤٣ تشرین(١) ٢: گرتنی بنکەی پۆلیسی شانەدەر کە یەکەمین کردەوەی پێشمەرگانەی بارزانی بوو دوای گەڕانەوەی بۆ بارزان.

١٩٤٣ تشرین(١) ١٢: شەڕی بەناوبانگی خێرەزووک کە تیایدا بارزانییەکان دەستێکی گەورەیان لە سوپای عێراق وەشاند و ئەو شەڕە زۆر دەنگی دایەوە.

١٩٤٣ کانوون(١) ١٢: خوا لێخۆشبوو شێخ ئەحەدی بارزان و هەڤالانی و خێزانەکانیان ڕێگەیان پێ درا بچنەوە بارزان.

١٩٤٥ ئاب ١٥: دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە شوێنی «کۆمەڵەی ژ.ک»دا لە شاری مەهاباد.

١٩٤٥ ئەیلوول ١٢: ئاڵای کوردستان لە شاری مەهاباد بەرزکرایەوە.

١٩٤٥تشرین(١) ١١: سەردانی قازی محەمەد و سەیفی قازی و هەندێک لە سەرۆک خێڵانی کورد بۆ باکۆ.

١٩٤٥ کانوون(١) ١٢: پەڕینەوەی بارزانییەکان بەخۆیان و ماڵ و منداڵیان کە ژمارەیان نێزیکەی دە هەزار کەس دەبوو بۆ دیوی کوردستانی ئێران.

١٩٤٦ کانوون(٢) ١٥: کۆماری ئازربایجانی ئۆتۆنۆمی لە تەورێز لەلایەن جافەر پیشەوەرییەوە ڕاگەیەندرا.

١٩٤٦ کانوون(٢) ١١: دەرچوونی یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی کوردستان ـ بڵاوکەرەوەی بیری حیزبی دێموکراتی کوردستان، لە مەهاباد.

١٩٤٦ کانوون(٢) ٢٢: کۆماری کوردستان لە شاری مەهاباد لەلایەن قازی محەمەدەوە و بەئامادەبوونی بارزانیی نەمر ڕاگەیەندرا و قازی محەمەد بوو بەپێشەوا و سەرکۆماری کوردستان، پلەی جەنەراڵ بەبارزانیی نەمر درا و، بوو بەسەرپەرشتیاری سوپای کوردستان.

١٩٤٦ نیسان ٢٣: پەیمانی دوو قۆڵیی هەردوو کۆماری ئازربایجان و کوردستان لەشاری

تەوریز، ئەم پەیمانە ڕێککەوتنێکی سیاسی، سەربازی، ئابووری و ڕۆشنبیری بوو کە تیایدا هەردوو کۆمار وەک دوو وڵاتی سەربەخۆ خۆیان پێشان دا.

١٩٤٦ ئاب ١٦: دامەزرانی پارتی دیموکراتی کوردستان.

١٩٤٦ ئاب ١٦: لەدایکبوونی بەڕێز سەرۆک مەسعود بارزانی.

١٩٤٦ کانوون(١) ١٦: سوپای ئێران بەبێ شەڕ چووە ناو شاری مەهاباد و کۆتایی بەژیانی کۆماری کوردستان هات کە تەنیا ٣٣٠ ڕۆژ ژیا.

١٩٤٦ کانوون(١) ١٨: گیرانی پێشەوا قازی محەمەد و سەیفی قازی و هەندێ لە بەرپرسانی تری کۆمار.

١٩٤٦ کانوون(١) ٣١: گیرانی سەدری قازی.

١٩٤٧ ئادار ١٩: شەڕی بەرەی شنۆ و نەغەدە لە نێوان بارزانییەکان و سوپای ئێراندا.

١٩٤٧ ئادار ٢٥: شەڕی هەڤرس و هەلەج لە ناوچەی مەرگەوەڕ لەنێوان بارزانییەکان و سوپای ئێراندا.

١٩٤٧ ئادار ٣٠: لەداردانی قازی محەمەد و سەدری قازی و سەیفی قازی لە شاری مەهاباد لەلایەن دادگەیەکی سەربازیی حکومەتی ئێرانەوە.

١٩٤٧ ئایار ٢٣: چوار باڵەفڕەی عێراق و ئینگلیز هێزی بارزانییەکانیان لە گوندی «درێ» بۆمباباران کرد.

١٩٤٧ حوزەیران ١٧: پەڕینەوەی دەستەی یەکەمی هێزی بارزانییەکان لە ئاوی ئاراس و چوونیان بۆ دیوی رووسیا.

١٩٤٧ حوزەیران ١٨: پەڕینەوەی بارزانیی نەمر لەگەڵ دەستەی دووەمی هێزی بارزانییەکان لە ئاوی ئاراس و چوونیان بۆ رووسیا.

١٩٤٧ حوزەیران ١٩: لەسێدارە دانی چوار ئەفسەرەکە (خەیروڵڵا عەبدولکەریم، عیزەت عەبدولعەزیز، محەمەد مەحموود قودسی و مستەفا خۆشناو) لە بەغدا لەلایەن حکوومەتی عێراقەوە.